

STUDII

DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

VOLUME XV, ISSUE 1, MARCH 2019

VOLUME XV, N° 1, MARS 2019

VOLUMUL XV, NR. 1, MARTIE 2019

Revistă editată de / revue éditée par / journal published by:
UNIVERSITATEA DE VEST „VASILE GOLDIȘ” DIN ARAD, ROMÂNIA

În parteneriat cu / en partenariat avec / in partnership with:

**LE DÉPARTEMENT DE ROUMAIN
D'AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, FRANCE**

**LE CAER – EA 854
D'AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, FRANCE**

**LE CIRMI
DE L'UNIVERSITÉ PARIS 3, SORBONNE NOUVELLE, FRANCE**

UNIVERSITATEA ROMA TOR VERGATA, ITALIA

**FACULTATEA DE FILOSOFIE,
DEPARTAMENTUL DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ,
UNIVERSITATEA NOVI SAD, SERBIA**

UNIVERSITY OF JENA, INSTITUTE FOR SLAVIC LANGUAGES, JENA, GERMANY

**INSTITUTUL DE STUDII BANATICE „TITU MAIORESCU”
AL ACADEMIEI ROMÂNE, FILIALA TIMIȘOARA**

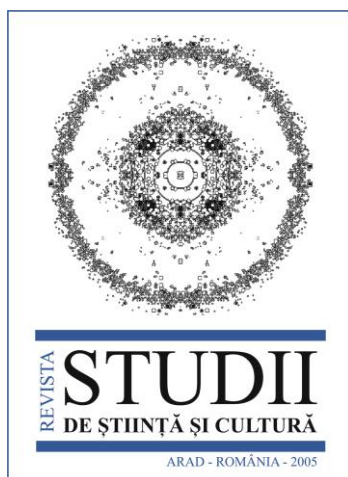
**L'ASSOCIATION INTERNATIONALE DE PSYCHOMÉCANIQUE DU LANGAGE (AIPL),
PARIS, FRANCE**

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „ALEXANDRU D. XENOPOL”, ARAD

TIPOGRAFIA GUTENBERG – EDITURA GUTENBERG UNIVERS, ARAD

UNIVERSITATEA DIN ORADEA, ROMÂNIA

**„Vasile Goldiș” University Press
Arad – România**

ISSN 1841-1401 (print)
ISSN - L 1841-1401
ISSN 2067-5135 (online)

BDI Index Copernicus International

Revistă **evaluată pozitiv**, după criteriul citărilor, în **I. C. Journals Master List 2017**, cu un scor **ICV** (Valoare Index Copernicus) de **67,53 puncte**.

Colegiul editorial / Editorial Board:

Editor-șef/Editor-in-Chief:

Prof. univ. dr. Alvaro ROCCHETTI, Université Paris 3, Sorbonne Nouvelle, France
Director executiv/Executive Director, Redactor-șef fondator/Editor-in-Chief founder:

Prof. Vasile MAN, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Director adjunct/Adjunct Executive Director:

CS Dr. Viviana MILIVOIEVICI, Academia Română, Filiala Timișoara

Coeditori/Co-Editors-in-Chief:

Acad. Eugen SIMION, Academia Română, Președinte al Secției de Filologie și Literatură,
Director al Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române

Acad. Prof. univ. dr. Thede KAHL, University of Jena, Germany

Acad. Mihai CIMPOI, Academia de Științe a Republicii Moldova

Prof. univ. dr. Louis BEGIONI, Universitatea Roma Tor Vergata, Italia

Prof. univ. dr. Emilia PARPALĂ, Facultatea de Litere, Universitatea Craiova, România

Prof. univ. dr. Rodica BIRIȘ, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Conf. univ. dr. Virginia POPOVIĆ, Universitatea din Novi Sad, Serbia

Consiliul științific – Referenți/Scientific Board:

CS Dr. Viviana MILIVOIEVICI, Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”

Acad. Mircea PĂCURARIU, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca

Ref. Adriana SAVIN, Scientometrie, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Dr. Doru SINACI, Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol”, Arad

Prof. dr. Dres. H.c. Rudolf WINDISCH, Universităt Rostock, Germania

Prof. univ. dr. Sophie SAFFI, Université d'Aix-Marseille AMU, France

Prof. univ. dr. Gilles BARDY, Université d'Aix-Marseille AMU, France

Prof. univ. dr. Ștefan OLTEAN, Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca, România

Prof. univ. dr. Teodor Ioan MATEOC, Universitatea din Oradea, România

Prof. univ. dr. Marina Puia BĂDESCU, Universitatea din Novi Sad, Serbia

Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA, Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș, România

Prof. univ. dr. Elżbieta JAMROZIK, Instytut Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej Wydział Lingwistyki Stosowanej, Warszawa, Poland

Prof. univ. dr. Lucian CHIȘU, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Academia Română, București

CS III Dr. Grațiela BENGĂ-ȚUȚUIANU, Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”

Conf. univ. dr. Romana TIMOC-BARDY, Université d'Aix-Marseille AMU, France

Conf. univ. dr. Speranța MILANCOVICI, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Conf. univ. dr. Stăncuța LAZA, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Conf. univ. dr. Mihaela BUCIN, Universitatea din Szeged, Ungaria

Secretariat de redacție:

Redactori-Traducători:

Ioana NISTOR, Biblioteca Universitară „Tudor Arghezi”, UVVG, Arad, România;

Eudochia VOLONTIR-SEVCIUC, Université Paris 4, Sorbonne Nouvelle, France

Design: Otilia PETRILA

Foto: Virgiliu JIREGHIE

Administrator Site: Viviana MILIVOIEVICI

Adresa / Editorial Office: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România
310025 ARAD, Bd. Revoluției nr. 94-96; telefon: 0040/0257/280335; mobil 0724039978;
fax 0040/0257/280810; **www.revista-studii-uvvg.ro**, **e-mail: vasileman7@yahoo.com**

Copyright © 2010
„Vasile Goldiș”
University Press

Revistă fondată în anul 2005, indexată în Bazele de Date Internaționale (BDI) CEEOL (www.ceeol.com) din Frankfurt, Germania, EBSCO Publishing din Statele Unite (www.ebscohost.com), INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL, Varșovia, Polonia (www.indexcopernicus.com) și DOAJ LAND UNIVERSITY LIBRARIES, Suedia (www.doaj.org). THE LINGUIST SUA, Revistă științifică evaluată și clasificată de CNCS, 2012, *categoría B*, profil umanist, domeniul FILOLOGIE.

CONTENTS / SOMMAIRE / CUPRINS

I. ROMAN CULTURES-ROMANIAN CULTURE/CULTURES ROMANES-CULTURE ROUMAINE/CULTURI ROMANICE-CULTURĂ ROMÂNEASCĂ

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Alvaro ROCCHETTI, Viviana MILIVOIEVICI 9

Christiane Félicité EWANE ESSOH 11

La variation suffixale entre norme et adhésion acoustique

Eudochia VOLONTIR-SEVCIUC 19

Panaït Istrati, écrivain français d'origine roumaine

Panaït Istrati, scriitor francez de origine română

Fatima Zohra BENAÏCHA 27

Cognition and development of linguistic and causal thinking: applications in didactical comprehension in l2

Cognition et développement de la pensée linguistique et causale: applications en didactique de la compréhension en l2

Corina-Gabriela BĂDELIȚĂ 35

Invitations to reading launched by Italo Calvino

Invitations a la lecture lancées par Italo Calvino

Invitații la lectură lansate de Italo Calvino

Sanda PĂDUREȚU, Angelica CĂPRARU 43

Literature, society, individual. The external world reflected into fiction

Littérature, société, individu. Le monde extérieur figuré dans l'univers livresque

Literatură, societate, individ. Lumea exterioară reflectată livresc

Gabriel BĂRDĂȘAN, Emina CĂPĂLNĂȘAN 53

Ways of exploiting the descriptors of competences from *the european framework of references for languages* in teaching specialised vocabulary to the preparatory programme of romanian

Modalités de valorisation des descripteurs de compétence du *cadre européen commun de référence pour les langues* dans l'enseignement des langages spécialisés au programme préparatoire de langue roumaine

Modalități de valorificare a descriptorilor de competență din *cadrul european comun de referință pentru limbi* în predarea limbajelor specializate la programul pregătitor de limba română

Carmen DĂRĂBUȘ 65

History and postmodernism. Emil Andreev, *The glass river*

Histoire et postmodernisme. Emile Andreev, *La rivière en verre*

Istorie și postmodernism. Emil Andreev, *Râul de sticlă*

Sanda PĂDUREȚU, Angelica CĂPRARU 73

Methods of creating the immaterial patrimony of the romanian literature. Case study: E. Lovinescu's monography dedicated to the life and works of Grigore Alexandrescu

Modalités de création du patrimoine immatériel de la littérature roumaine. Etude de cas: la monographie de E. Lovinescu dédiée à la vie et à l'œuvre de Grigore Alexandrescu

Modalități de creare a patrimoniului imaterial al literaturii române. Studiu de caz: monografia lui E. Lovinescu dedicată vieții și operei lui Grigore Alexandrescu

Valentin IOAN 81

The coded language of information structures from Moldavian area in the year of 1918

Le langage chiffré des structures d'information dans la région de la Moldavie en 1918

Limbajul cifrat al structurilor de informații din zona Moldovei în anul 1918

II. GERMAN CULTURE - CULTURE ALLEMANDE/ CULTURĂ GERMANĂ

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Rodica BIRIȘ 89

Rodica Teodora BIRIȘ 91

The advertising and the language of young people

Werbung und jugendsprache

Reclama și limbajul tinerilor

Alexandra Denisa IGNA, Adina BANDICI 95

Teaching grammar through pop songs in courses of german as a foreign language (daf). didactic-methodical approaches

Grammatikvermittlung durch poplieder im daf-unterricht. didaktisch-methodische ansätze

Predarea gramaticii prin cântece pop la cursurile de limba germană ca limbă străină (daf). abordări didactico-metodice

III. SLAVIC LANGUAGE AND CULTURE-ROMANIAN LANGUAGE AND LITERATURE/LANGUE ET LITTÉRATURE SLAVE-LANGUE ET CULTURE ROUMAINE/LIMBĂ ȘI CULTURĂ SLAVĂ-LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNEASCĂ

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Virginia POPOVIĆ 103

Virginia POPOVIĆ 105

Features on the development of romanian literature in Vojvodina. Poetry and prose

Particularități privind dezvoltarea literaturii romane din Voivodina. Poezia și proza

Brândușa JUICĂ 113

The role of didactic game in the preparation of preschoolers for reading-writing

Rolul jocului didactic în pregătirea preșcolarilor pentru citit-scris

IV. TRANSLATIONS-TRANSLATION STUDIES / TRADUCTIONS-ÉTUDES DES TRADUCTIONS / TRADUCERI-TRADUCTOLOGIE

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Vanda STAN, Mirel ANGHEL 119

Florina NĂSTASE 121

Birds of passage: language and identity in Julia Alvarez's *how the Garcia girls lost their accents*

Păsări călătoare: limbaj și identitate în *cum fetele Garcia și-au pierdut accentul* de Julia Alvarez

Corina LUNGU, Oana BADEA 129

Classical languages and the french channel – two sources of lexical borrowings in romanian medical terminology

Les langues classiques et la filière française – deux sources d'emprunts lexicaux dans la terminologie médicale roumaine

Limbile clasice și filiera franceză – două surse de împrumuturi lexicale în terminologia medicală românească

V. SCIENTIFIC CULTURE/CULTURE SCIENTIFIQUE/CULTURĂ ȘTIINȚIFICĂ

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Eugen GAGEA 139

Viviana MILIVOIEVICI 141

Simpozion omagial „Alexander Tietz”, în Aula Academiei Române, Filiala Timișoara

Ana Mihaela ISTRATE 143

The oriental travel journey in literature and arts. A visual interpretation of feminine beauty

Le voyage oriental en littérature et arts. Une interprétation visuelle de la beauté féminine

Jurnalul călătoriei orientale în literatură și artă. O interpretare vizuală a frumuseții feminine

Angelica CĂPRARU, Sanda PĂDUREȚU 155

Problematic aspects of intercultural communication

Aspects problématiques de la communication interculturelle

Aspecte problematice ale comunicării interculturale

Eugen GAGEA 167

Vasile Goldis – precursor of the idea of unity of the european states during the First World War

Vasile Goldis – précurseur de l'idée de l'unité des états européens au cours de la Première Guerre Mondiale

Vasile Goldiș – precursor al ideii de unitate a statelor europene în anii Primului Război Mondial

Paul MAGHERU 171

Prague – overlapping of architectural styles

Praga – stratificare de stiluri arhitecturale

VI. BANAT STUDIES/ ETUDES DE BANAT/ STUDII BANATICE

Coordinator/Coordonateur/Coordonator:

Viviana MILIVOIEVICI 181

Viviana MILIVOIEVICI 183

The library of Romanian Academy, Timisoara branch – promoter of culture, research and education

La bibliothèque de L'académie Roumaine, filiale de Timisoara – promoteur de la culture, de la recherche et de l'éducation

Biblioteca Academiei Române, filiala Timișoara – promotor al culturii, cercetării și educației

GrațIELA BENGĂ-ȚUȚUIANU 187

The voice of a literary critic: (re)constructing cultural identities

La voix d'un critique et des identités culturelles en reconstruction

Vocea unui critic și identități culturale în reconstrucție

Delia BADEA 193

Marius Sala – The history of destiny

Marius Sala – L'histoire d'un destin

Marius Sala – Istoria unui destin

Vasile MAN 197

The destiny of the great poetry. Consecration of the poet Viviana Poclid Dehelean (Milivoievici) in the contemporary literature

La destination d'une grande poésie. La consécration de la poétesse Viviana Poclid Dehelean (Milivoievici) dans la littérature contemporaine

Destinul unei mari poezii. Consacrarea Poetei Viviana Poclid Dehelean (Milivoievici) în literatura contemporană

VII. BOOK REVIEWS/CRITIQUES DE LIVRES/RECENZII

Coordinator/Coordonateur/Coordonator:

Emilia PARPALĂ 201

Virginia POPOVIĆ 203

Ferenc Németh, *Presa de limbă maghiară din Banatul sârbesc (1872-1918)/ A magyar sajtó a szerbiai Bánátban (1872-1918)*, Ediție bilingvă, Prefață: prof. univ. dr. Crișu Dascălu. Timișoara, Editura David Press Print& Zrenianin, Editura ICRV, 2018, 339 p.

Silvia C. NEGRU 205

Viviana Poclid Dehelean (Milivoievici) – POETA ARTIFEX

***Albastru-Infinit/Bleu-Infini*, ediție bilingvă română-franceză, Prefață la versiunea franceză de Alvaro Rocchetti, Prefață de Vasile Man, Postfață de Florica Pășan, Paris, Franța, Editura CIRMI, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2017, ISBN 978-606-675-145-2**

Silvia C. NEGRU 207

Viviana MILIVOIEVICI, Iasmina MILIVOIEVICI, *Năzdrăvăniile lui Toricel*, Prefață de Ioan David, Timișoara, Editura David Press Print, 2018, 94 p. ISBN 978-606-999-026-1

Ioan BOLOVAN 209

Daniel Lăcătuș – *Orașul Călan la Marea Unire*, Editura StudIS, Iași, 2019

Instructions for Authors	211
Instructions pour les auteurs	214
Instrucțiuni pentru autori	217

Subscriptions	219
Abonnements	219
Abonamente	220

**I. ROMAN CULTURES-ROMANIAN CULTURE/CULTURES
ROMANES-CULTURE ROUMAINE/CULTURI ROMANICE-
CULTURĂ ROMÂNEASCĂ**

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Alvaro ROCCHETTI

Viviana MILIVOIEVICI

LA VARIATION SUFFIXALE ENTRE NORME ET ADHÉSION ACOUSTIQUE

Christiane Félicité EWANE ESSOH

Professeur des Universités

Département de Français

Université de Yaoundé 1 - Cameroun

cfeewa@yahoo.fr

Résumé

La variation suffixale fait partie des faits grammaticaux insuffisamment explorés. Tout en reconnaissant la productivité des autres procédés de création lexicale, la présente étude privilégie à dessein la dérivation, plus précisément, la dérivation suffixale.

A cet effet, j'ai choisi d'observer le tableau des suffixes nominaux produit par Arrivé & Alii (1986 : 649-651)¹, et qui a l'avantage de mettre en évidence les signifiés suffixiels très nombreux et leurs formes correspondantes. L'attitude commune aux linguistiques, c'est de considérer les dérivés comme des formes construites selon les seuls principes normatifs.

Le principe de normativité se traduit ici par l'organisation des suffixes de la langue française en système intégrant : l'action ou le résultat de l'action ; la qualité, la propriété ou la fonction, l'opinion ou l'article ; le partisan d'une opinion ou l'attitude ; l'agent d'une action ; l'instrument, la machine ou l'objet fonctionnel ; l'arbre ou végétal producteur ; le lieu de fabrication d'exercice de vente ; l'état ; les collectifs ; le contenu et la mesure ; les péjoratifs ; les diminutifs ; les habitants d'une région ou d'une ville ; l'âge ou l'anniversaire.

On tire par exemple de cette typologie que de façon générale, les suffixes nominaux sont applicables aux noms, aux verbes, aux adjectifs qualificatifs, aux propositions, aux noms propres, mais aussi aux numéraux.

Et puisque, je m'intéresse exclusivement aux suffixes nominaux, le problème central que pose la présente étude, c'est celui du caractère arbitraire des formes suffixielles.

*Comment expliquer l'application des suffixes identiques aux signifiés différents (cas du suffixe *ée*, signifiant l'action, le résultat de l'action, ou exprimant le contenu ou la mesure comme dans « assiettée » et « matinée ») ? Quelle explication donner à la « modification étymologisante du radical », notamment dans le passage de « généreux » à « générosité » et non « généreusité », ou de « sourd » à « surdité » et non « sourdité » ? Faut-il se contenter de parler de dérivation régressive ou inverse, ou encore de dérivation à suffixe zéro face aux exemples tels que : « galop », « oubli » ou « vol » ? Que dire de « départ », qui en plus de se conformer à la dérivation régressive, adjoint un élément préfixal ?*

La multiplicité des formes suffixielles est-elle justifiable par le seul argument de la distribution complémentaire évoquée par Arrivé & Alii et qui la motivent par les phénomènes de doublets ?

En effet, l'opération de dérivation, établie sur les lois de corrélation entre les signifiés des suffixes et leurs bases est floue dans son application. Au sujet de cet atout normatif, il convient de dire qu'il réside, en termes de potentiel dans le plan de la langue, à titre d'un savoir garanti par la mémoire. Là est l'intérêt de la psychomécanique du langage, qui observe et rend compte de l'ensemble du processus.

¹ Arrivé, M & Alii, *La grammaire d'aujourd'hui : guide alphabétique de linguistique française*, Paris, Flammarion, 1986

L'objectif de mon analyse sera de montrer que la norme gagne à être mise en relation avec les composantes mémorielle et perceptive, telles qu'elles sont conçues dans Ewané.²

Mon hypothèse est justement que l'accession des mots bases à l'état des substantifs dérivés, passe par trois exigences complémentaires, qui structurent cette communication :

- 1. l'exigence mémorielle, activité biologique et psychique qui permet d'emmagasiner et de restituer, en l'occurrence les composantes structurales ;*
- 2. l'exigence normative, dénoncée sous les schèmes basiques : base + suffixe, préfixe + base ou préfixe + base + suffixe ;*
- 3. l'exigence perceptive, parce que les exceptions, chaque fois opposées aux lois grammaticales, supposent la détermination par l'adhésion acoustique.*

En définitive, la norme sans s'affaiblir, est plutôt rendue cohérente, le réglage morphologique se voulant dépendant du système perceptif, sur le fond subjectif de la sensibilité auditive.

Mots clés : *dérivés, dérivation, suffixes, arbitraire, variation suffixale, adhésion acoustique, sensibilité auditive.*

Introduction

La présente communication consacrée à la norme dérivationnelle, dont le principe se traduit par l'organisation des suffixes de la langue française en système, voudrait souligner la complexité du traitement morphologique qui fixe la virtualité des substantifs, notamment les substantifs dérivés et ce, d'un double point de vue : d'une part, comme images des mots au plan mémoriel, d'autre part, comme formes lexicales ou plutôt, comme dérivés dans les usuels.

Pour qui observe le tableau des suffixes nominaux de la langue française, élaboré par Arrivé & alii 1986 ; 645-651, les formes des seuls signifiés « action » et « résultat de l'action » se montrent particulièrement variées. Il est certain, en d'autres termes, que l'application des lois dérivationnelles est éminemment variable.

Il convient de rappeler que la norme ne peut effectivement être appliquée, sans qu'il y ait au moins une certaine liberté du sujet parlant. Dans le tableau de référence, le principe dérivationnel, réduit à la corrélation entre les formes suffixielles, le genre et la classe d'origine de l'élément suffixe semble superficiel, sans qu'il soit pour autant aisé de justifier les exceptions qui soulèvent le problème plus général en français de l'arbitraire du signe. L'état de structure des dérivés appelle de ce point de vue à une justification qui est de l'ordre de leur psychomécanisme constructeur.

Selon une telle approche, l'hypothèse de la détermination par le système perceptif, (système visuel et système auditif), permet justement de poser les substantifs dérivés comme doublement déterminés et par la norme et par l'adhésion acoustique.

Loin de la conception normativiste, qui tend à isoler la dimension subjective de la créativité lexicale, la position du problème (1) a l'avantage de révéler la complexe diversité des dérivés et de consolider nos hypothèses : d'abord, l'hypothèse du réglage morphologique par la sensibilité perceptive(2), qui légitimera à son tour l'hypothèse de la morphogénèse pré-discursive (3), avant de présenter le psychomécanisme générateur de substantifs dérivés(4), comme un exemple de parcours soumis à une triple nécessité.

- l'exigence mémorielle (4.1) ;
- l'exigence normative (4.2);
- l'exigence perceptive (4.3)

² Ewané, C. F., *Genèse et quantification des substantifs du français, enjeux d'une approche guillaumienne*, Paris, l' Harmattan, 2016.

1. POSITION DU PROBLÈME

Il est devenu banal de constater la diversité des suffixes de la langue française. La typologie, de Arrivé & alii (1986 :649-651) a l'avantage de mettre en évidence une pluralité de signifiés et leurs formes correspondantes.

Aussi, la différence est-elle établie entre :

- l'action ou le résultat de l'action ;
- la qualité, la propriété ou la fonction ;
- l'opinion ou l'attitude ;
- le partisan d'une opinion ou d'une attitude ;
- l'agent d'une action ;
- l'instrument, la machine ou l'objet fonctionnel ;
- l'arbre (ou végétal) producteur ;
- le lieu de fabrication d'exercice de vente ;
- l'état ;
- les collectifs ;
- le contenu et la mesure ;
- les péjoratifs ;
- les diminutifs ;
- les habitants d'une région ou d'une ville ;
- l'âge ou l'anniversaire.

Pour ne prendre qu'un exemple, l'action et le résultat de l'action sont rendus sémiologiquement par 17 formes suffixielles. Afin de mieux situer la problématique générale que pose la variation suffixale, observons le tableau des suffixes nominaux du français:

TABLEAU DES SUFFIXES NOMINAUX DU FRANÇAIS

SIGNIFIE DU SUFFIXE	FORME	GENRE	CLASSE D'ORIGINE DE L'ELEMENT SUFFIXE	EXEMPLES	
Action, résultat de l'action	ade age aille(s)	f m f	Verbe Verbe, nom Verbe	embrassade, assemblage, codage trouvaille épousailles	
	aison ison oison	f	Verbe, nom	pendaison, siglaison garnison, pâmoison	
	ation ition (s)sion	f	Verbe, nom, adj	indexation finition récession	
	xion isation			connexion arabisation	
	(e)ement	m	Verbe	conditionnement, aménagement,	
	erie	f	Verbe	chamaillerie	
	ure ture ature	f	Verbe, nom	gelure, moulure armature, ossature	
	is	m	Verbe	abattis, mouchetis	
Qualité, propriété, fonction	ance ense escence	f	Adj. Verbal	voyance, latence, coalescence	
	at	m	Nom	assistanat, médicat	
	ité, été, té	f	Adj.	musicalité, bonté	
	(er)ie	f	Adj.	ladrerie, courtoisie	
	esse	F	Adj.	bassesse, hardiesse	
	ise		f	adj	débrouillardise
	eur		f	adj	hauteur
	isme		m	verbe, nom, adj	dirigisme, vandalisme, je m'enfoutisme
Opinion, attitude	isme		m	nom, proposition, adj	christianisme,co mmunisme,j'm'e nfoutisme
Partisan d'une opinion ou d'une attitude	iste		m, f	M, f	fasciste, trotskiste, socialiste

On tire de cette présentation que de façon générale, les suffixes nominaux sont applicables aux noms, aux verbes, aux adjectifs qualificatifs.

Et même si l'on peut regretter l'absence de certaines formes suffixielles (cas de *ée*, résultat de l'action qui génère *avancée*, *arrivée* ou *montée*, et même *ance*, dont le signifié identique contribue à la création de *délivrance*, il reste que Arrivé & alii font un ensemble d'observations qui interpellent.

Comment expliquer l'application des suffixes identiques aux signifiés différents (cas de *ée* signifiant l'action ou le résultat de l'action et celle exprimant le contenu ou la mesure comme *assiettée* et *matinée*) ?

Quelle explication donner à la "modification étymologisante du radical" ?

Soulignons que les auteurs font observer le passage de "*généreux*" à "*générosité*" et non *généreusité*, ou de *sourd* à *surdité* et non *sourdisité*.

Faut-il se contenter de parler de dérivation régressive ou inverse, ou encore de dérivation à suffixe *Zéro*, face aux exemples tels que *galop*, *oubli* ou *vol* ?

Que dire de *départ*, qui en plus de se conformer à la dérivation régressive, adjoint un élément préfixal dans sa zone gauche ?

Il semble utile de rappeler que le système des dérivés est organisé autour du regard non discuté du sujet parlant. En d'autres termes, sont évoquées les conditions mécaniques de pensée, attachées à la représentation des formes dérivées.

Il devient clair que les états de structures des dérivés appellent à une justification qui est de l'ordre de l'esthétique perceptive et qui elle-même relève du psychomécanisme.

Sur la base de ces observations, il devient possible d'envisager tour à tour **l'hypothèse du réglage morphologique par la sensibilité perceptive et l'hypothèse de la morphogenèse pré-discursive**.

2. L'HYPOTHÈSE DU REGLAGE MORPHOLOGIQUE PAR LA SENSIBILITE PERCEPTIVE

C'est en effet avec Husserl qu'on verra les prémisses de la conception du signifiant envisagé comme représentation, c'est-à-dire comme une forme infiltrée de la sensibilité perceptive.

Précisons tout de suite, pour justifier notre option terminologique, que l'intérêt théorique de la notion de signifiant, par rapport à celle de signe linguistique avancée par Saussure relativement à la forme, c'est de rendre compte de ce que le sujet parlant nourrit une connaissance intime des expériences, qu'il peut alors se représenter ; le signe adossé à une idée devenant alors le signifiant.

Distinguer l'infinitude des objets du monde, de l'objet reconnu, identifié et désigné paraît indispensable à toute compréhension du processus d'encodage.

(...) l'arrière-plan d'objets d'où se détache un objet perçu sur le mode du cogito actuel, par le fait qu'il bénéficie de cette conversion par laquelle le moi le distingue, est véritablement, du point de vue du vécu un arrière - plan d'objets. Autrement dit, tandis que nous sommes maintenant tournés vers l'objet pur sous le mode du « cogito », toutes sortes d'objets « apparaissent néanmoins, accèdent à une conscience intuitive, vont se fondre dans l'unité intuitive d'un champ d'objets de conscience ». C'est un champ de perceptions potentielles.³

En faisant de la conscience l'élément de conversion des objets en formes, Husserl consolide l'idée d'un *cogito pré-réflexif*. En d'autres termes, *Toute conscience est conscience de quelque chose... La conscience est conscience positionnelle du monde.*⁴

On retrouve dans ce qui précède l'allusion au doute méthodique, ne pas assimiler la conscience à la connaissance. La conscience impose en un mot d'observer ce qui deviendrait un objet du monde, à côté d'un autre. L'intérêt d'une telle mise au point est précisément de pouvoir en tirer les conséquences :

(...) Husserl analyse avec le plus grand détail la structuration intrinsèque inhérente au monde phénoménal. Or cette structuration ne peut pas être réduite à sa composante physique

³ Husserl E., *idées directrices pour une phénoménologie et une philosophie phénoménologique* p, Paris, Gallimard, Trad. P. Ricoeur. pp. 283-284

⁴ Sartre J. P., *L'Être et le Néant*, Paris, Gallimard, 1946, pp. 17-18

*(matérielle) bien que celle - ci en soit partie prenante, mais elle ne peut non plus être vue comme s'effectuant uniquement du côté du sujet ou de la conscience subjective. Car c'est précisément cette structuration du monde phénoménal qui constitue le milieu à partir duquel se forment les structures signifiantes et les prégnances psychiques.*⁵

Les développements qui précèdent ne laissent aucun doute sur cet apport du système perceptif. La mise d'une composante du monde phénoménal sous le regard du sujet énonciateur, connaît en réalité sa transformation en représenté. C'est donc en définitive une double relation qui mérite d'être élucidée : celle du monde phénoménal avec la conscience d'une part, celle de ce même monde avec les champs perceptifs, d'autre part.

Il est clair que les usuels définissent globalement les états abstraits des notions, soit dans leur généralité. La complexité de l'élaboration morphologique est mise, le plus nettement en lumière, si l'on s'en réfère au commentaire de Lowe ; Le lieu mémoriel est présenté comme faisant voisiner plusieurs composantes :

*Les impressions qui forment le contenu d'une visée de discours peuvent provenir de diverses sources. Elles peuvent être notamment le résultat de nos diverses facultés de perception, de notre faculté de remémoration, de notre faculté d'imagination et de notre faculté d'intellection. La visée de discours et son contenu sont des réalités mentales.*⁶

Lowe contredit l'idée sous-tendant le postulat que le langage émane de la seule faculté d'intellection, plusieurs opérations mentales entrant en jeu, dont la mémoire et la sensibilité perceptive. Le concept de sensibilité perceptive induit d'un certain point de vue, l'appréciation de la dimension auditive du son. A vrai dire, on ne peut parler de réglage auditif, sans faire allusion à la psychoacoustique « psychologie auditive », en d'autres termes, science ayant pour vocation de mettre en relation l'acoustique, l'anatomie humaine et la conscience auditive.

Nous la convoquons ici, non pour nous attarder comme le fait Tomatis, sur la dimension fonctionnelle de l'appareil auditif, mais pour tirer le juste bénéfice de la composante acoustique, telle qu'elle organise, de notre point de vue, l'élaboration morphologique.

Il s'agit de commencer par poser les sons réalisés vocalement, comme des sons destinés à être entendus : *chaque son parlé est un son entendu.*

A la suite de Tomatis, on peut poser que tout son produit, suppose une reconnaissance par la mémoire auditive, qui permet de stocker des informations de nature auditive, c'est-à-dire des sons.

Dans le cadre de la présente étude, il est important de montrer comment la mémoire auditive, accoutumée au phonétisme du français, peut être un régulateur morphologique.

L'oreille interne dont il vient d'être parlé serait donc l'instance qui co-définit les formes, sur le fond subjectif de la sensibilité auditive. On dira en d'autres termes, que les options morphologiques sont redevables de leur singularité ou de leurs nuances, au réglage par l'oreille interne. Sur la base des observations qui précèdent, il devient possible d'envisager l'hypothèse de la morphogenèse pré-discursive.

3. L'HYPOTHÈSE DE LA MORPHOGENESE PRE-DISCURSIVE

Par de nombreuses mises au point, Guillaume a éclairé les opérations corrélatives que sont l'idéogenèse et la morphogenèse. A sa suite et en rappel, on peut relever des commentaires convergents comme celui-ci :

⁵ Luciano B. & Lorraine V., *Dynamiques spatiales*, Visio, Québec, CELAT, 1997, p. 16.

⁶ Lowé R., Introduction à la psychomécanique du langage I. Psychosystématique du nom, Québec, Les presses de l'Université Laval, 2007. p. 15.

A partir de l'observation selon laquelle les mots lexicaux présentent un radical (une « matière », « un contenu notionnel », qui a reçu un « traitement grammatical »), visible morphologiquement dans nombre de cas représentatifs : courir, course, courant (e), couramment, l'idée est émise que la genèse du mot en pensée, la lexigenèse, se fait selon un double mouvement : 1 mouvement de particularisation des notions que présente l'expérience de l'univers : genèse de matière [...]; 2 mouvement de généralisation : genèse de forme.⁷

En théorie généralisée, deux mouvements définissent le mot dans ses dimensions sémantique et formelle. De cette nécessité pour le mot, mieux encore pour le *signifiant* d'être doublement déterminé, il découle ce qu'a su voir Guillaume, des opérations distinctes, bien que sepliant aux mêmes exigences, qui participent non de *l'instance momentanée du discours* qu'est l'énonciation, mais de la construction scientifique de la langue. Nous voyons là précisément, la régulation morphologique par les instituts ou académies, qu'il s'agisse des règles d'accord, de celles définissant la conjugaison, ou dans le cas d'espèce, de l'évolution phonétique et de la dérivation suffixale.

Nous voulons dire que le postulat d'une *morphogenèse pré-discursive* est consolidé par l'existence d'une instance de grammaticalisation des formes, qui se laisse guider, par des critères qui varient selon leurs inscriptions directes, c'est-à-dire à l'état d'étymons ou par *redressement phonétique*.

Nous annonçons d'ailleurs que le jeu de l'incidence (relation de l'apport: caractérisant, au support: caractérisé), se manifeste de notre point de vue à plusieurs niveaux ou degrés :

- au niveau de la syllabe, par la mise en rapport des phénomènes qui aident à la construire ;
- au niveau du mot (forme signifiante), par l'association des syllabes se constituant horizontalement en *supports/apports* ;
- au niveau du syntagme et même de la phrase, selon le principe de l'association dialectique, affichant progressivement les éléments différents, mais solidaires. C'est ce *jeu dialectique* qui, à nos yeux, permet aux mots de se catégoriser, en espèces grammaticales.
- Au niveau des mots dérivés, les substantifs notamment, les bases et suffixes seraient en relation des supports/apports.

Quatre réalités se dégagent en définitive des développements qui précèdent :

- les mots ou substantifs, vérifient par leur double entité le postulat de la structuration intrinsèque du monde phénoménal ;
- Cette vue prolonge le rattachement nécessaire du signifié à un signifiant, nous portant à poser l'incidence comme une prévision ;
- le réglage morphologique se veut dépendant **du** système perceptif, lui dont la flexibilité ne peut mieux se justifier que par l'instance acoustique ;
- l'argument d'une morphogenèse antérieure devient inévitable, car l'énonciation est consolidée par la validation en amont des formes devant être mises en discours.

Après cette mise au point et à ce niveau de l'étude, il devient possible de présenter le psychomécanisme proprement dit⁸.

⁷ Vassant A., « Dire quelque chose de quelque chose ou de quelqu'un », Langue française 147, Paris, Larousse/Armand Colin, 2005, pp. 40-67.

⁸ **Note d'Alvaro Rocchetti, responsable de la publication du présent article dans le cadre des Actes du colloque de l'Association Internationale de Psychomécanique du Langage (Paris, 11-13 juillet 2018)** : pour des raisons de place et de conditions de publication, nous devons renvoyer la suite de cet article, c'est-à-dire la quatrième partie – partie que l'auteur a intitulée : **"4. Le psychomécanisme générateur de substantifs dérivés : un exemple de parcours soumis à une triple nécessité"** – ainsi que la conclusion et la bibliographie, au prochain numéro de la revue *Studii de Știință și Cultură* (n°2 de juin 2019). Nous convions donc le lecteur qui souhaite poursuivre sa lecture, à s'y reporter. Nous nous devons, néanmoins, de présenter nos excuses tant à l'auteur qu'aux lecteurs et, en particulier, au Responsable de la revue *Studii de Știință și Cultură* pour cette procédure inhabituelle dans les traditions bien établies et régulièrement respectées dans sa revue depuis sa fondation, il y a bientôt 15 ans.

PANAÏT ISTRATI, ECRIVAIN FRANÇAIS D'ORIGINE ROUMAINE

PANAÏT ISTRATI, SCRITOR FRANCEZ DE ORIGINE ROMANA

Eudochia VOLONTIR-SEVCIUC,
Université Paris IV, France
E-mail : eudochia.sevciuc@yahoo.fr

Résumé

Cet homme fraternel et divisé en lui-même, dont une bonne partie de l'œuvre n'a rien à voir avec la Roumanie, mais plutôt avec une Méditerranée symbolique, cet Ulysse à la recherche qu'il ne savait quoi de l'absolu, n'introduit pas en France la culture roumaine, il la peint, il la décrit, il la raconte et il représente avec les couleurs qu'il sait admirablement disposer, certains aspects de cette Roumanie qu'il aime d'autant plus qu'il ne cesse de la quitter.

Rezumat

Acest om frățesc și divizat în el însuși, în care o bună parte a operei sale nu se adresează României, dar mai mult unei Mediterane simbolice, acest Ulysse în căutarea necunoscutului absolut, nu introduce în Franța în timpul activității sale cultura română, dar o pictează, o descrie, o povesteste și reprezintă în culori unele aspecte ale acestei Românie pe care o iubește într-atât încât nu încetează să o părăsească.

Mots clés: Panaït Istrati, la France, la Roumanie, culture roumaine, littérature roumaine, le paysan roumain

Cuvinte cheie: Panaït Istrati, Franța, România, cultura română, literatura română, taranul român.

Dans une présentation des interférences entre les différentes littératures romanes, une place privilégiée incomberait à l'axe Bucarest-Paris, Paris-Bucarest en raison des échanges particulièrement denses et suivis. Les recherches portant sur ce phénomène extraordinaire ont, jusqu'à présent, l'inconvénient d'être trop tournées vers l'influence de la littérature française sur la littérature roumaine, négligeant ainsi la contribution des auteurs roumains d'expression française à la vie littéraire française. Il n'est pas nécessaire d'énumérer ici la liste des auteurs roumains ayant pu conquérir une place bien déterminée dans le patrimoine français, voire occidental.

Pour l'histoire de la littérature se pose plutôt la question de savoir comment grouper ces poètes et ces écrivains. Restent-ils de cas isolés, ou bien est-il possible de leur assigner une place particulière dans la littérature française ? Vasile Alexandri, Alexandru Macedonski, Panaït Istrati, B. Fundoianu, Tristan Tzara sont certainement à étudier sous un angle plutôt individuel.

Panaït Istrati est né en 1884 à Braila en Valachie. Fils d'une paysanne roumaine et d'un contrebandier grec, il a mené pendant vingt ans une vie errante, parcourant la plupart des pays du bassin méditerranéen. Passionné, instable, il exerça, pour vivre, mille petits métiers et c'est au gré des occasions qu'il découvrit la littérature, notamment avec les grands romanciers russes. Espris de liberté et de justice, il participa un temps au mouvement socialiste qui s'éveilla en Roumanie à la veille de la première guerre mondiale.

C'est en 1920 qu'il arriva en France après un séjour de deux ans en Suisse durant lequel il apprit le français et découvrit l'œuvre de Romain Rolland, qui fut pour lui une véritable révélation. Venu sur la Côte d'Azur pour y trouver du travail, il mène à Nice une existence quasi misérable. Seul, sans travail, sans argent, découragé, il se tranche la gorge le 3 janvier 1921 au jardin Albert Ier au pied du monument de la Victoire. Transporté à l'hôpital Saint Roch, on découvre dans une de ses poches une longue lettre adressée à Romain Rolland et, dans ses papiers, un manuscrit de vingt-sept pages pour le même destinataire. Rolland ayant reçu ces deux envois, répond à Istrati et s'établit dès lors entre les deux hommes une *relation* épistolaire qui durera plusieurs années.

Qu'est-ce qu'une culture ? La culture roumaine à l'époque de Panaït Istrati

Depuis qu'il y a des ministères de la culture, on a l'impression qu'il s'agit de quelque chose qui disparaît. D'une part, depuis qu'on assiste au développement de la sociologie et de l'ethnographie, on éprouve un sentiment de confusion puisqu'on parle des cultures primitives. Le concept d'homme cultivé ne correspond plus à rien si l'on ne considère «les cultures» occidentales.

D'autre part, *culture* est pour une bonne part synonyme de *civilisation*. Or le concept de civilisation lui-même est remis en question, dans la mesure où la supériorité de la civilisation occidentale est contestée.

Enfin, les Américains ne facilitent pas les choses en baptisant d'ailleurs avec justesse leur culture de « manière de vivre » (*way of life*).

Autrement dit, il n'y a pas de définitions valables actuellement des mots *culture* **ou** *civilisation*. Les définitions traditionnelles auxquelles on se réfère par habitude (la culture française) sont périmées. Aussi préférons-nous, s'agissant de la culture roumaine, laquelle n'a jamais eu une position hégémonique, impérialiste ni même colonisatrice, faire appel à la notion de spécificité roumaine, laquelle ne comporte aucun critère de supériorité.

Qu'est-ce que la culture roumaine à l'époque de Panaït Istrati ? Pour simplifier la question nous parlerons des années qui virent la création de la Grande Roumanie, après la guerre. La Roumanie voit doubler, au prix de son homogénéité, son territoire et sa population trois dominantes :

- 1) une population en majeure partie rurale ;
- 2) une économie en voie d'industrialisation (pensons particulièrement au pétrole) ;
- 3) une population cosmopolite, surtout dans les villes et dans l'activité commerciale.

On imagine, et on connaît les difficultés rencontrées par la démocratie en Roumanie après les lois agraires de 1927 (qui transférait aux paysans, en principe, la propriété des terres de la couronne, des étrangers et des absents), de 1918 et 1921.

En 1920, Panaït Istrati a 36 ans. Il a donc connu la Roumanie d'avant et celle d'après la guerre. Il est de père étranger et de mère roumaine. Son lieu d'origine est à la fois paysan et cosmopolite, de terre et d'eau. Il est une sorte de Moïse dans un berceau de jonc. L'élément liquide, l'eau douce et l'eau salée, aura dans sa vie une importance déterminante, avant qu'il n'aborde à la terre de France, ou plutôt à la langue de France (car il lui faudra passer par la Suisse qui n'est ni chèvre ni chou, ni certainement maritime), avant qu'il revienne à sa terre natale, Antée moins heureux, non pas pour y reprendre ses forces, comme il le souhaitait, mais vaincu, pour y mourir.

Qu'est-ce que la culture roumaine à l'époque de Panaït Istrati ? Tout d'abord il s'agit d'un pays assuré de spécificité, d'un pays sortant vainqueur, agrandi, du conflit mondial, confronté aux problèmes de la modernisation et de l'industrialisation, tandis que sa population, en majorité paysanne, est encore ancrée dans un paysage culturel quasi-moyenâgeux.

Tout Roumain connaît (s'il n'est pas étranger ou fils d'étranger et donc semi-roumain) ses ancêtres paysans. Tout Roumain a son village. Son émancipation par ailleurs passe par l'étranger (l'Occident) et le cosmopolitisme.

En art, musique, peinture, littérature surtout, tout passe par l'imitation libératrice de l'Occident. Grigorescu, Luchian, Pallady, etc., étudient en France et leurs sujets souvent sont français avant de se faire roumains, ou simplement de se cantonner à l'atelier.

En littérature on s'inspire, avant tout, en poésie, au théâtre, dans le roman, de la France et parfois de l'Italie. Le Droit, la Médecine, s'inspirent de l'Occident. La Roumanie toute entière est l'élève de l'Occident et surtout de la France. On vend plus de livres français en Roumanie qu'en Angleterre ou Italie.

En dépit de tous les « frantuziți », les Roumains maintiennent la conscience de leur spécificité.

Pour un Camil Petrescu, « asexué » culturellement, combien de Creanga, Caragiale, Eminescu, Sadoveanu, etc., qui trouvent leur inspiration dans le spécifique roumain, au point d'être quasiment (comme Sadoveanu) intransmissibles hors de leur pays et leur langue. Quelle est la présence de la Roumanie dans la littérature française ? Restreinte. Le personnage du prince moldo-valaque ou de la piquante princesse de même nationalité, ne dépasse pas la caractérisation des yeux de velours et l'accent chantant.

Il en est ainsi dans le monde des arts et dans le « monde » tout court, mais l'on oublie le grand nombre d'étudiants roumains qui viennent en France se perfectionner et qui ne sont pas tous des fils de boyards.

Il y a, dès cette époque, une diaspora roumaine, extrêmement variée. Il y a les étudiants, mais aussi les acteurs et les écrivains. La plus connue est Anna de Noailles qui d'ailleurs ne se considère pas comme Roumaine. Il y a également, par exemple, Charles-Adolphe Cantacuzène, né en 1874 à Bucarest, et qui est considéré comme « un poète très original » et que Mallarmé définit comme « *une naturelle et élégante badine qui cingle des fleurs et, par instants, rythme songeur un souvenir* ». Et Mallarmé ajoute : « *ils ont un charme singulier, ces départs de sanglots dilués en sourires, que traverse, parfois, un coup d'archet grave et prolongé sur une profondeur de souffrances : plusieurs évocations féminines y transparaissent, très inoubliables en leur rareté, résumée ici par une magie*(3).

Une sorte de mythe roumain bucarestois se crée, soutenue par l'accent d'Elvire Popesco, et la présence d'autres acteurs ou artistes roumains à Paris, par l'intérêt d'auteurs français comme, au hasard, Pierre Nord et Paul Morand. N'oublions pas Hélène Vacaresco, la Reine Marie, Carmen Sylva.

La Roumanie, pour les Français, est un mélange de bon paysan (à la Rousseau) et de raffinement civilisé (Bucarest, Paris de l'Orient) et pervers (Appolinaire y choisit le héros de ses 11 000 verges).

Quand apparaît Panaït Istrati en France, la Roumanie n'y est pas inconnue, mais ses bergers y portent plutôt des rubans que des « căciule » fortement odorantes.

On sait que le succès foudroyant de l'œuvre de Panaït Istrati a été attribué à son « exotisme oriental ». Admettons-le, par hypothèse, pour son succès français. Mais peut-on expliquer de même que son œuvre ait été traduit en plus de vingt langues et que le succès est été des plus vifs en Grèce ou en Turquie où l'exotisme n'étaient plus que réalisme ?

En fait cet accueil de Panaït Istrati est dû à la qualité littéraire de son œuvre, indépendamment de ce qu'elle pouvait avoir de dépaysant pour des Français. Souvenons-nous que les Scandinaves, trop aseptisés, n'ont pas été sensibles à cet exotisme(4), à l'époque, en ce moment il se sont rapprochés de la Méditerranée.

Il nous paraît que le succès de Panaït Istrati est dû non pas à un quelconque exotisme, mais plutôt à une magie littéraire orientale si l'on veut, fait de réalisme et de transfiguration poétique de cette réalité.

La Roumanie à l'époque de Panaït Istrati

La Roumanie de Panaït Istrati se présente sous trois formes principales. Le paysage d'abord, dont on n'a peut-être pas assez souligné la puissance symbolique. Le Bărăgan, la balta, les fleuves, les forêts ; c'est véritablement la terre-mère, puissante, nourricière, capricieuse, douce et brutale ; une nature à la fois mère tendre et force imprévisible, mais se réduisant toujours au refuge protecteur à la conception du far West américain. La terre qu'on aime.

D'autre part dans la partie de son œuvre consacré aux *haidoucs*, Panaït Istrati aborde la question historique. Il présente une Roumanie en butte aux exactions des boyards et des fonctionnaires d'autorité, Roumains ou étrangers. Et l'on voit apparaître la distinction entre individus de bonne volonté et de mauvaise volonté. Il s'agit moins d'un conflit de classes ou de nationalités que d'une diversité de tempéraments. Il y a de bons boyards, de bons papes, c'est une question individuelle. Panaït Istrati ira jusqu'à dire qu'un peuple accepte d'obéir à un prince du moment que celui-ci est juste.

Dans la prise en considération « historique » de l'auteur il faut souligner l'angle de vue romanesque. *Floarea Codrilor (Domnitza de Snagov)* est la véritable créatrice de l'Union.

Couza, dont n'est pas mentionné le passé, le passé occidental (séjour à Paris et rapports avec les 48-tards), n'est qu'un pion qu'elle manœuvre.

Il y a donc invention de l'Histoire selon un schéma dubitatif caractéristique du tempérament de l'auteur.

Enfin il a le peuple roumain. Celui-ci est représenté dans l'œuvre essentiellement à partir de la famille maternelle de Panaït Istrati. Il est, par ailleurs, idéalisé (mais avec des limites) dans les personnages révoltés et individualistes des *haidoucs* que Floritchica voudra fédérer et discipliner. Il s'agit donc de la classe des paysans auxquels appartiennent les principaux révoltés de l'œuvre historique de Panaït Istrati.

N'oublions cependant qu'il n'y a aucun manichéisme chez lui. Il y a, encore une fois, le bon boyard, de bons papes, (ou ecclésiastiques : pensons à l'abbé Uhrich) des individus fraternels dans tous les peuples que rencontre Adrien Zograffi (même chez les ennemis traditionnels des Roumains : Turcs, Juifs, etc.) et même de bons bourgeois (cf. La Maison Thuringer).

On reprochera suffisamment à notre auteur cet effort d'objectivité.

La dominante c'est, cependant, la paysannerie. On connaît la constitution sociologique de la Roumanie à l'époque de Panaït Istrati et auparavant. Une société de paysans, tout comme le pays lui-même a pu être défini comme « des clairières au sein d'une immense forêt ».

Des paysans extraordinairement sédentarisés, ce qui peut être expliqué aussi, en partie, la permanence de l'élément roumain (latin) sur le sol roumain. Une société massivement rurale ; quelques boyards cosmopolites, des marchands et des étrangers, et aussi une mince couche intellectuelle aux attaches paysannes mais à l'information et à la formation forcément occidentales (et françaises), sans que cela constitue un divorce avec la terre-mère. L'intellectuel roumain n'est pas un déraciné ; comme Antée, il reprend ses forces au contact de sa terre.

En littérature cela est évident quand on pense à Eminescu ou Creangă, pour ne pas citer des dizaines d'autres noms.

Comme Panaït Istrati voit-il les paysans roumains, c'est-à-dire la composante principale du pays ? son attitude est ambiguë.

D'une part il condamne la placidité, la tiédeur des paysans. Le paysan n'est estimable que lorsqu'il cesse d'être paysan, en tant qu'individu, pour se révolter, pour devenir *haidouc*. Les paysans sont des « domestiques » ou du bétail. Ils aspirent non point à la liberté, mais à passer de l'état de serf opprimé à celui de domestique oppresseur. C'est malgré eux qu'ils deviennent *haidoucs*.

Jérémie, le fils de Floarea Codrilor, les méprise ; même si objectivement « un » *haidouc* déclare qu'il se bat pour les opprimés.

Quoi qu'il en soit, tout se passe au-dessus de leur tête et il faudra les libérer malgré eux, contre eux.

Floritchica, chantre, prophète et artisan de la libération et de la création de la Roumanie, fait passer tout progrès par l'apprentissage des bonnes manières et la propreté ; elle qui avait, enfant, refusé de « broder » et répudié l'idée de se marier avec un paysan qui rentrerait la battre « *en dégueulant son vin rouge et sa pastrama* (5) ».

D'un autre côté Panaït Istrati reconnaît à la civilisation paysanne un aspect d'équilibre. La beauté des coutumes, la sagesse des anciens qui est celle de la terre, la pureté des sensations (proches de la nature). Et surtout, pour ce sensuel, le côté panique de la vie paysanne. Cette indulgence à l'égard de la sensualité de la part des gaillards et des « amoureuses », même si dans la hora les femmes cherchent le « mari » et les hommes seulement « la femme ». On sait qu'avec la complicité des eaux, hommes et femmes se rencontrent et que naissent les enfants du maïs que la bénédiction indulgente du pope légitimera.

Il y a donc un aspect négatif de la paysannerie, qui est dû à sa passivité, et un aspect positif qui est légalement dû à sa passivité. Mais la différence est importante.

La passivité sociales est condamnée. La passivité sensuelle (naturelle, instinctive, vitale, etc.) est approuvée. L'homme istratien est fait pour jouir.

Istrati et ses héros favoris sont des « vagabonds ». Il y a le cas particulier des haïdoucs qui sont des révoltés, des êtres mus par le désir de vengeance, essentiellement anarchistes et individualistes. La tentative de Floarea Codrilor, celle de l'action politique planifiée, est à la fois une réussite collective (elle aboutit à l'Union) et un échec personnel ; Floarea meurt en retournant à son point de départ.

Si l'on considère que l'endroit dont on part est l'endroit de votre culture, Panaït Istrati présente dans son œuvre et dans sa vie l'idée d'un tel retour ; on pourrait dire d'un retour à la mère. Mais un tel retour n'est pas heureux ; on retourne pour mourir ; ce n'est pas :

*« Heureux qui comme Ulysse, a fait un long voyage
Ou comme celui-là qui conquiert la Toison
Et puis est revenu plein d'usage et de raison
Passer auprès des siens le reste de son âge. »*

Quand Istrati revient, sa mère est morte ; quand Stavro revient, Tincoutza meurt. Quand Floritchica revient, elle meurt.

Revenir, c'est non pas le repos patriarcal mais la mort ; mieux vaudrait le dernier voyage d'Ulysse.

Fondamentale est chez Panaït Istrati l'ambiguïté contradictoire de la référence à la culture paysanne du pays maternel. Le paysan est passif ; complice objectif de la tyrannie dont il est l'objet : cela sur le plan politique. Par ailleurs il est l'antithèse même du vagabond par son statisme. Par ce statisme, il est affublé d'une connotation féminine et maternelle.

Le paysan a le choix entre la haïdoucie (ou, à l'époque du Panaït Istrati, l'action politique et syndicale) et cesse d'être alors statique pour devenir hors la loi, hors l'ordre, déraciné, ou mieux, revenant à ses racines (le Roumain est frère de la forêt), passant *de la glèbe au codru*, ou devenir employé (ce que voudrait pour lui la mère d'Istrati) et passer donc d'un statisme à un autre, pire peut-être puisqu'il perd le contact avec la nature.

La mère d'Istrati mourra seule après avoir passé seule son dernier Noël, (fête de la Nativité, fête de la Mère plus encore que du fils et en tout cas du couple privilégié – le père étant absent, lointain, au ciel ou en Grèce, de la mère et de son fils).

Mais après la naissance il y a l'école (refusée), l'emploi stable (refusé), la privation de liberté qui implique l'obéissance aux vœux de la mère. Par contre la mère (la culture roumaine, la

paysannerie, la Roumanie, pensons à Stavro), représente aussi et contradictoirement la paix, la normalité, le refuge.

Contrairement cependant à l'Antée du mythe, on ne la retrouve pas pour y refaire ses forces mais pour mourir (comme il a été dit).

La Roumanie est à la fois la terre qui a donné la vie et qui accueillera la mort. Sa fécondation est venue du « dehors ». Le père d'Istrati repart mourir en Grèce, après dix ans de cohabitation avec Zoïtza, comme le fils reviendra mourir en Roumanie, prêt pour la première fois à s'intégrer. Le vagabond a été vaincu par la vie, par l'amour de la terre, du dehors, de l'espace qui voulait nier le temps.

Entre temps il a écrit son œuvre en français, tentant de dépasser et d'annuler les deux forces qui le tiraillent, la culture roumaine (non stalinisme) et la langue grecque (symbole du père et du départ). Floritchica apprend aussi le grec, qui signifie le début de son émancipation ; cette langue, écrit Istrati, des « *voluptueuses nouvelles* (6) et qui *l'attire irrésistiblement* », langue des départs, langue du père, langue d'Ulysse.

Le français ne vient qu'ensuite et sa « conquête » comme l'écrit Elisabeth Geblesco, « *constitue un parcours qui de la mère au père (l') amène (à son écriture) comme (à un) Espace tiers ; ni lieu de la mère, ni lieu du père réel, ni Roumain ni Grec, mais par transposition, espace du père symbolique*(7) ».

Ce père étant, comme on le sait, Romain Rolland. Mais Panaït Istrati reniera le père symbolique et reviendra en Roumanie pour y mourir, prêt, nous le répétons, pour la première fois, lui qui ne veut plus adhérer à rien, à accepter de s'intégrer.

Petit garçon battu par la vie, il se réfugie dans les jupes de sa mère symbolique, de sa Matrice. Il revient à sa mère après avoir abandonné et le père symbolique et la France, Matrice de ce père, qu'il avait regardée « *comme une amante idéale*(8) ».

Panaït Istrati définit Floritchica comme quelqu'un qui « *court devant son temps* », mais c'est aussi la définition qu'il donne du vagabond et donc de lui-même :

« *Si nous personnifions (l'« existence absolue »), si nous la représentons sous l'aspect d'un somptueux équipage qui galope follement sur les routes de l'Univers, les vagabonds en sont les crieurs à pieds qui font cortège et tombent morts en lui chantant gloire* » ;

Et Panaït Istrati ajoute :

« *C'est ce que j'entends par civilisation* (9) ».

Autrement dit la civilisation, la culture, est pour lui essentiellement dynamique et même sans dessein, elle est une course *folle*. L'adjectif est significatif. La vie, pour lui, est « *le culte de nos désirs* », ce n'est pas celui des ancêtres. Il s'agit d'une vie s'opposant à la culture même, dans la mesure où il n'y a pas de culture sans héritage et sans acceptation de l'héritage.

Le vagabond, dit-il encore, est « *l'homme civilisé de l'existence absolue* (10) ».

Qu'est-ce que « *l'existence absolue* », sinon le refus nietschéen où à la Louis II de Bavière de la condition humaine, cet héritage inaliénable, mais qu'on ne peut non plus (hélas ou heureusement ?) refuser, même sous bénéfice d'inventaire.

« *Les humains ordinaires (ceux qui ne sont pas des vagabonds, donc des civilisés)(...) (sont) les perturbateurs de l'existence* ».

Bien des non- vagabonds ont « perturbé » l'existence absolue d'Istrati !

Nous concluons en disant que cet homme fraternel et divisé en lui-même, dont une bonne partie de l'œuvre n'a rien à voir avec la Roumanie, mais plutôt avec une Méditerranée symbolique, cet Ulysse à la recherche qu'il ne savait quoi de l'absolu, n'introduit pas en France la culture roumaine ; d'abord parce qu'il n'en avait nullement l'intention ; il peint, il décrit, il raconte, il représente avec les couleurs qu'il sait admirablement disposer, certains aspects de cette Roumanie qu'il aime d'autant plus qu'il ne cesse de la quitter.

En fait Istrati, qui déclare qu'il existe « *chez le vagabond une loi (...) impérieuse (qui)affaiblit son instinct de conservation (...) jusqu'à lui faire regarder de sang- froid la menace*

de sa propre destruction, mais lui offre en compensation la joie de pouvoir s'attendrir sur toutes les minutes qui remplissent une de ses journées(11).

Et qui ajoute imperturbable : « *C'est ce qui l'oblige à abandonner tout combat égoïste avec lui-même*, ne saurait être autre chose que le miroir d'une culture. Il n'avait conscience que de lui-même et des autres par rapport à lui dans le mesure ou sa « passion amicale » voulait se les approprier, en faire « acquisition », comme il dit lui-même.

Lutter contre soi-même, comme définition de l'« égoïsme », cela veut dire exprimer son parfait égocentrisme. Le caractère autobiographique de l'œuvre de notre auteur peut confirmer ce que nous disons.

Panaït Istrati a présenté à travers une part de son œuvre certains traits du spécifique roumain.

Mais le propos, conscient ou non, était surtout de faire connaître le spécifique istratien.

Notes

1. Selon P. Guiraud, cité par Grevisse dans « Le bon usage », Editions Duclot, Paris-Gembloux, 11e Edition, 1980, p.89(Mots venus des langues néo -latines)
2. Ce mot signifie « béliet »
3. Cité d'après l'*Anthologie des poètes français contemporains* (Vol.III, Librairie Delagrave, coll. Paris 1 20, p.321)
4. Cf. la lettre du critique suédois E. Bendz adressée à Monique Jutrin-Klener le 27 sept 1965. Ed Fr . Maspero, Paris 1970, p.254, note 7
5. Présentation des Haïdoucs ; les citations renvoient à l'édition bilingue Panaït Istrati/ *Œuvres choisies/Opere alese*, Editura pentru Literatură/Editura Minerva, vol.1-7,1966-1983 Bucarest. Présentation des Haidoucs , vol 3, p.30
6. *Mes départs*, vol.7, p.74
7. Langue d'écriture et figures paternelles , en revue l'Arc n°86/87, Editions Les Jas, 1983, p.60
8. *Mes départs*, p.118
9. Id, p.296 ; c'est nous qui soulignons
10. Id.
11. Id., p.294

Références bibliographiques

- ALBOUY, Pierre. *Mythes et Mythologies dans la littérature française*, Armand Colin, collection U, Lettres, Paris, 1998-2003
- BRUNEL, Pierre. « Romantisme français et Romantisme européen » en *Romantismes européens et Romantisme français* sous la direction de P. Brunel, Institut Collégial européen, Editions Espaces 34, 2000
- Correspondance intégrale Panaït Istrati – Romain Rolland*, 1919-1935, Etablie et annotée par Alexandre Talex, canevas Editeur, 1989
- JORGA, Nicolas. *Histoire des roumains et de leur civilisation*, Henry Paulin Editeur, Paris, 1920
- JUTRIN-KLENER, Monique. *Panaït Istrati, Un chardon déraciné*, François Maspero Editeur, Paris, 1970
- Mythologie du Romantisme*, La Licorne, 1990. Actes du colloque de Clermont-Ferrand 10 et 11 mars 1989 – Publication de l'U.F.R. de langues et littératures de l'Université de Poitiers 18
- RAYDON, Edouard. *Panaït Istrati, Vagabond de génie*, Editions Municipales, 1968

COGNITION AND DEVELOPMENT OF LINGUISTIC AND CAUSAL THINKING: APPLICATIONS IN DIDACTICAL COMPREHENSION IN L2

COGNITION ET DÉVELOPPEMENT DE LA PENSÉE LINGUISTIQUE ET CAUSALE : APPLICATIONS EN DIDACTIQUE DE LA COMPRÉHENSION EN L2

Fatima Zohra BENAÏCHA¹

Abstract

This article aims to show the effect of two different linguistic processing systems (L1, L2) on the development of causal thinking in L2, under a cognitive and experimental light (Benaïcha, 2018). The discussion also focuses on the crucial importance of structuring the scientific text at the level of local causal coherence (microstructure) and inferential processing, thus reflecting the interrelationships between semantic textual propositions and prior standard representations of the reader-reader necessary to the construction of the causality of the physical world (Legros & Baudet, 1996). The main idea in this research is how semantic representations influence the construction of causality (intentional and physical) according to the language provided during repetitive reading and the causal structure of the text during comprehension activity.

Résumé

Cet article souhaite montrer l'effet de deux systèmes de traitement linguistique différents (L1, L2) sur le développement de la pensée causale en L2, sous un éclairage cognitif et expérimental (Benaïcha, 2018 sous presse). La discussion porte également sur l'importance cruciale de la structuration du texte scientifique au niveau de la cohérence causale locale (microstructure) et le traitement inférentiel traduisant ainsi les interrelations entre les propositions sémantiques textuelles et les représentations-types antérieures du lecteur-compreneur nécessaires à la construction de la causalité du monde physique (Legros et Baudet, 1996). L'idée qui prime dans cette recherche est de savoir comment les représentations sémantiques influencent la construction de la causalité (intentionnelle et physique) en fonction de la langue fournie lors de la lecture répétitive et la structure causale du texte au cours l'activité de compréhension.

Key-words: textual structure, linguistic processing, mental representation, causality, inference.

Mots clés : structure textuelle, traitement linguistique, représentation mentale, causalité, inférence.

1. Objectifs et contexte

Notre contribution ne cherche pas à comparer la structure fondamentale de la causalité chez Guillaume à son exploitation par les cognitivistes (voir Wittewer, 1997). La notion de causalité est

¹ Enseignante-chercheuse à l'université d'Alger 2 (Algérie) au département de français. Membre fondateur de LANADIF (Laboratoire National de Didactique du Français) et membre associé au laboratoire LISODIL (Laboratoire de recherche en Linguistique, Sociolinguistique et Didactique des Langues). En 2010, lauréate du prix Pierre Mauroy du « Jeune chercheur », association AMIFA (Lille). E-mail : benaichafatima@yahoo.fr

abordée ici d'un point de vue psychologique. Plus précisément, nous analysons comment les entités linguistiques et conceptuelles du texte en L1 peuvent favoriser le développement des représentations causales en L2. Nous présenterons les principaux résultats de notre recherche qui expliquent les processus mentaux impliqués dans la construction de la causalité du monde physique au travers la (re)lecture et les modalisateurs causaux de type pourquoi ? et comment ? utilisés dans le questionnaire causal encyclopédique. Ces modalisateurs sont des catalyseurs du traitement inférentiels nécessaires à la structuration de la pensée causale et l'élaboration d'une signification cohérente du texte (Mehdi et Benaïcha, 2010). Des recherches bien fondées théoriquement (Tiberghien, 2004) expliquent le passage chez les lecteurs-compreneurs de la causalité intentionnelle à une causalité complexe du monde physique (Jamet, Legros et Pudelko, 2004). L'évolution de la causalité dépend essentiellement des types de connaissances disciplinaires et du degré d'interaction entre le sujet lecteur et le contenu du texte scientifique.

Nous nous contentons, dans ce travail, d'un seul sous-ensemble des représentations mentales : les représentations sémantiques. La matérialité de représenter mentalement et sémantiquement l'information transmise par le langage impose de déterminer causalement ces représentations (Baudet, 1990a). Selon Jackendoff (1987, 322), un des pionniers de la sémantique cognitive, le langage aide la mémoire à appréhender la nature du référent. Bien qu'il (langage) ne soit pas la source ou la cause de la pensée, il pourrait bien la faciliter, car il la stabilise en mémoire, et aide à différencier les concepts clairement. D'où l'intérêt de considérer l'information comme une voie permettant d'accéder au monde conceptualisé (expérencé) par le cerveau plutôt qu'un accès au monde réel (Baudet et Denhière, 1991). C'est pourquoi, la signification demeure un concept psychologique et un événement mental par excellence (Le Ny, 1989).

Nous suivons l'idée développée par van Dijk et Kinsch en 1983 selon laquelle les processus inférentiels au cours de la lecture/compréhension sont en rapport avec les trois niveaux de la signification mentale du texte : la surface textuelle, la base de texte (micropropositions et macropropositions) et le modèle de situation. Or, même si le lecteur traite le texte scientifique selon les trois niveaux modélisés par van Dijk et Kintsch, les éléments de surface -premier niveau- empêchent l'accès à l'information par un faisceau de contraintes : lexique spécialisé, unités linguistiques complexes, densité de l'information, nominalisation, transformation passive, l'absence de redondance, procédés syntaxiques divers (voir Marin, Crinon, Legros et Avel, 2007, 120).

En effet, les structures micropropositionnelles (base primitive du texte exprimée directement en surface) (Richard, 1998) et macropropositionnelles ont un rôle majeur dans l'élaboration de la cohérence locale (éléments lexicaux, linguistiques, morphosyntaxiques, grammaticaux) et globale du texte (hiérarchie propositionnelle du contenu sémantique) (voir Blanc et Brouillet, 2003). De surcroît, le principe de la connexité du texte scientifique est caractérisé par la précision, la monosémie et le laconisme (Marin Avel, Crinon et Legros, 2004). Ces caractéristiques renforcent surtout les difficultés de compréhension des éléments lexicaux vu que le lecteur n'arrivera pas facilement à activer ce lexique dans sa mémoire à long terme et le mémoriser par la suite. Dans ce cas, comment l'apprenant lecteur traite-t-il l'information lexicale et sémantique si ses connaissances du domaine sont insuffisantes et insignifiantes par rapport aux modalités scientifiques sous-jacentes à ce type de texte ? Et comment les représentations sémantiques internes de l'apprenant se mettent en place pour développer son raisonnement causal ?

Globalement, nous retenons que la compréhension des textes documentaires scientifiques nécessite des stratégies inférentielles coûteuses en capacité mnémonique pour leur mise en œuvre (Marin et al., 2004). Ces inférences causales permettent de maintenir la cohérence locale (unité lexicale, unité propositionnelle, unité phrastique) et globale (texte comme unité hiérarchisée de connaissances) de la représentation mentale textuelle (Giasson, 2012). Si la compréhension demeure difficile, le lecteur fait appel à ses connaissances linguistiques et sur le monde pour combler les trous sémantiques laissés par le texte (Stanké, 2006). Autrement dit, il active un traitement inférentiel mettant en jonction deux types de mémoires responsables de la génération

d'inférence : la mémoire de travail (MDT) et la mémoire à long terme (MLT) (voir Giasson, 2012). Certains travaux (Fayol, 1985 ; 1992) ont montré que le lecteur arrive à améliorer ses capacités de mémorisation, et par hypothèse de compréhension, s'il est appelé à chercher les causes d'un événement raconté dans le texte.

Une autre catégorie d'inférence permettant d'évaluer la compréhension chez l'apprenant est envisagée : celle qui entretient des relations anaphoriques entre les informations du texte via des pronoms, des articles², etc. Cette inférence de liaison permet au lecteur de mettre en relation des éléments textuels, en l'occurrence l'anaphore au référent, par une connaissance syntaxique ou sémantique (Fayol, 1997). Ainsi dans cette proposition « Lina et Samy sont amis. Il est gentil », le pronom (il) correspond à Samy sans double sens. La personne évoquée dans la première proposition est la même que dans la deuxième proposition. Si le lecteur n'arrive pas à lever l'ambiguïté entre les marques syntaxiques (anaphores) et les entités (référent) développées dans le texte, il doit activer ses connaissances du monde pour gérer la continuité significative du texte.

La production des inférences d'élaboration sont adaptées au modèle de situation (Blanc et Brouillet, 2003). Ces inférences qui renvoient à une composante implicite du texte exigent un parcours interprétatif. En effet, pour enrichir les informations véhiculées par le contenu sémantique, l'apprenant repose au cours du traitement sur les connaissances préalables du monde stockées dans sa mémoire sémantique. Denhière et Baudet (1992, 83) indiquent que ces inférences élaboratives représentent l'intégration de l'information fournie dans un cadre de connaissances qui permet, soit de spécifier des aspects non explicités dans le texte, soit de relier le texte dans son ensemble à des connaissances non explicitées. Pour prendre l'exemple de nos participants, plus précisément les sujets qui ont bénéficié d'une relecture en français (L2), les difficultés majeures appartiennent au « modèle de situation ». Ce qui explique les difficultés à produire des inférences élaboratives et les inférences de liaison (Richard, 1998). Sans ce traitement inférentiel, le lecteur ne peut pas combler les trous sémantiques engendrés par le contenu linguistique et lexical du texte (Campion et Rossi, 1999).

Le texte scientifique construit pour l'expérience est formé de classes lexicales ouvertes facilitant ainsi la construction d'une représentation mentale bien hiérarchisée à partir des informations conceptuelles et des catégories fonctionnelles fermées permettant de traiter les entités linguistiques formées par les catégories lexicales ouvertes afin d'appréhender les opérations mobilisées lors de la construction des représentations mentales (Moeschler, 2002). Nous avons mis en évidence par la structuration du texte expérimental en une trame de propositions « noyaux » et « expansions », un effet sur le niveau de pertinence relatif des informations rappelées. L'organisation du texte selon une logique causale permet ainsi une meilleure récupération des informations (Denhière et Baudet, 1992). Par conséquent, pour autant qu'elles soient différentes, les opérations mentales impliquées dans l'activité de compréhension du texte scientifique et la construction causale ne sont pas dissociées lors du traitement inférentiel de l'information lue (voir Legros et al., 1996). Cependant, le lecteur ne peut pas se contenter des informations explicites du texte. Il faut lui engager dans un processus d'activation de nouvelles informations nécessaires à peaufiner ses stratégies de compréhension, d'où l'importance du développement des liens de causalité au cours lors de la génération des inférences. La causalité demeure une relation mentale, c'est-à-dire une propriété de l'esprit humain. Elle dépend d'un positionnement cognitif du lecteur par rapport au contenu du texte vu qu'elle représente essentiellement une connaissance (Campion et al., 1999).

2. Illustrations expérimentales

Partant de l'activité de compréhension - l'objet principal de notre recherche- qui résulte théoriquement d'une conception harmonieuse entre (i) les structures et les caractéristiques du texte,

²Par exemple, nous citons les procédés de reprises lexicales : une gazelle ---cette gazelle --- l'animal --- la bête.

(ii) fonctionnement mnémonique du lecteur-compreneur, (iii) ainsi que les états d'intentionnalités causales lors de la lecture (Denhière et *al.*, 1992) pour étudier les représentations sémantiques lors de la construction de connaissances scientifiques en français (Benaïcha et Legros, 2010). Notre démarche vise à étudier l'effet des représentations initiales de la causalité sur la compréhension d'un texte décrivant un phénomène physique et l'effet de la langue sur la (re)structuration en mémoire des connaissances antérieures (Denhière, Lemaire, Bellissens et Jhean-Larose, 2004). C'est pourquoi, nous nous interrogeons sur les représentations-types (connaissances initiales permanentes) emmagasinées par le lecteur en arabe standard (L1) et en français (L2) en contexte plurilingue qui permettent de (re)structurer le développement de la pensée causale lors de la compréhension écrite. Nous considérons que le recours à la langue L1 est une aide précieuse pour une activation optimale des inférences de causalité (Benaïcha et *al.*, 2010).

2.1 Méthode

2.1.1 Participants et procédure

Les participants inscrits en 2e année universitaire (licence LMD au département de français) (N= 103) sont répartis aléatoirement en trois groupes en fonction du type d'aide.

- G1 = aide textuelle en L2, questionnaire causal en L2, n = 40
- G2 = aide textuelle en L1, questionnaire causal en L2, n = 43
- G3 = pas d'aide (témoin), n = 20

2.1.2 Matériel expérimental : texte et questionnaire causal ouvert

Le texte documentaire-scientifique qui porte sur le dérèglement climatique est constitué de 174 propositions sémantiques, déterminées selon une analyse prédicative (Le Ny, 1979). Or, la cohérence sémantique causale au niveau locale du texte fait référence aux marques linguistiques traduit les interrelations de causalité entre les propositions textuelles : en effet, ainsi, en plus, selon, à cause de, provoquer par, entraîner, la preuve, les conséquences, en raison de, cependant, les effets. Le texte³(L1 et L2) est construit sous forme de phrases noyaux et de triplets reliés sur un chemin causal selon un niveau d'importance relative, et propose des explications causales.

Texte en français (extrait)

Selon les scientifiques du monde entier, des gaz à effets de serre sont rejetés en masse dans l'atmosphère. ces gaz à effets de serre sont provoqués par les rejets de co2 des usines et des voitures. jamais, une telle augmentation du co2 n'avait été enregistrée par tous les spécialistes. en 2050, la température moyenne de l'atmosphère augmentera de 1,2 à 4°. tous les pays d'afrique du nord sont menacés en raison de leur géographie. 80% des terres de ces pays sont en effet déjà constitués de désert. les chutes de pluie risquent de devenir très rares dans de nombreuses régions.

Le questionnaire causal ouvert porte huit questions introduites par des modalisateurs de type « comment » vs « pourquoi ». Ces questionnaires ouverts causaux, évaluent le niveau de connaissances et de croyances initiales des sujets. Ils sont proches des tâches de rappel et nécessitent une accessibilité des informations du sujet. Ils sont proposés en pré- et en post-test.

Questionnaire causal ouvert (extrait)

Comment cesser rapidement d'émettre des gaz à effet de serre ?

Pourquoi le dérèglement climatique entraîne une catastrophe des écosystèmes terrestres ?

Comment sensibiliser le public à l'impact du réchauffement climatique sur la flore et la faune ?

Pourquoi le continent Africain est-il le plus touché par les catastrophes naturelles ?

³ Nous ne donnons ici que la version française.

3. Principaux résultats

Les textes produits lors des trois rappels des sujets ont fait l'objet d'une analyse de la variance selon le plan d'expérience $S < G2 > * I * Sq * R$ dans lequel les lettres S, G, V, Sq, R renvoient respectivement aux facteurs Sujets (Sujet aléatoire), Groupe (G1= relecture en L2 ; G2 = relecture en L1), Niveau d'importance (I1= propositions très importantes/pertinentes ; I2 = propositions moyennement importants/pertinents ; I3 = propositions peu importants/pertinents), Séquence (N = narrative ; E = explicative), Rappel (R1= rappel immédiat 1 ; R2 = rappel immédiat 2 ; R3 = rappel différé). La triple interaction entre les facteurs Groupe, Niveau d'importance relative, Séquence et Rappel est significative ($F(4,132) = 2,974, p < .02$). Nous constatons que, le nombre de propositions explicatives (E) produites de type très important/pertinent (I1) par le groupe G2 est supérieur (12,263) à celui des propositions rappelées par le groupe G1 (8,031) lors du rappel R2. Plus précisément, le nombre de propositions explicatives (E) rappelées renvoyant aux phrases noyaux (I1) par le groupe G2 est supérieur (12,780) à celui du groupe G1 (6,812).

Dans ce cas, la relecture en L1 a facilité la restitution des propositions selon une chaîne causale cohérente. Nous comprenons mieux via les données de notre expérimentation l'effet de la relecture en L1 dans l'amélioration du processus inférentiel, donc la compréhension. De plus, le nombre de propositions explicatives (E) très importantes/pertinentes rappelées par le groupe G2 est supérieur (12,780) à celles renvoyant aux propositions narratives du même groupe lors du rappel immédiat (R2) (4,842). Nous observons une nette différence, au cours du rappel R3, entre le nombre de propositions explicatives rappelées de type très important (I1) par les deux groupes. Le nombre de propositions explicatives produites par le groupe G1 de type très important est inférieur (8,75) à celui du groupe G2 (E/I1 = 19,211). Ces résultats nous permettent de confirmer l'hypothèse selon laquelle la langue L1 ne joue pas sur des schémas narratifs dont le traitement est automatisé alors qu'elle semble intervenir dans le traitement du texte explicatif permettant davantage la génération des inférences causales du monde physique (voir Legros, Mervant, Denhière et Salvan, 1998).

Ces résultats indiquent que le processus de relecture en L1 exerce davantage un effet sur le rappel des phrases noyaux de type (P1) par rapport aux expansions (E1 et E2) produites selon les deux modalités de rappel (immédiat et différé) en français. Ces données recueillies soutiennent le modèle développé par van Dijk et Kinstch en 1983 qui montre qu'une proposition (unité cognitive) est mieux rappelée si elle correspond à « l'effet de niveau hiérarchique » de l'information. C'est-à-dire le nombre de propositions produites diffère selon leur niveau d'importance relative. Cela favorise la génération des inférences causales. Dans notre expérience, c'est la langue L1 qui a facilité davantage le traitement des inférences causales nécessaires à la compréhension de texte scientifique. Autrement dit, l'activation des connaissances par le truchement de l'arabe standard (L1) a un effet bénéfique sur le rappel des propositions noyaux très importantes alors que ce n'est pas le cas quand on facilite l'activité de compréhension par une aide textuelle en L2. Cet effet positif sur le rappel des propositions de type explicatif est attribuable à une meilleure disponibilité des informations en mémoire de travail à long terme (Ericsson et Kinstch, 1995).

En ce qui concerne les questionnaires, la double interaction des facteurs Questionnaires, Groupe et Type de causalité est significative ($F(2,66) = 5,495, p < 0,006$). Nous observons une différence entre la moyenne des réponses de type causal intentionnel (G1/T1 = 1,777) et type causal du monde physique (G2/T2 = 3,998) selon les groupes. Lors du questionnaire causal final (Q2), nous remarquons que la moyenne des réponses du groupe G2 (L1) appartenant à la causalité du monde physique du groupe G2 (T2 = 2,238) est supérieure à celui du questionnaire initial (T2 = 1,644). Les travaux antérieurs (Legros et al., 1998) ont montré que le traitement inférentiel de la causalité intentionnelle est plus facile que le traitement de la causalité du monde physique. De plus, selon les phases de développement de l'individu, l'individu est capable de traiter les relations causales du monde physique après avoir traité la causalité intentionnelle.

4. Bilan et perspectives

Ce travail a rendu possible une collaboration fructueuse entre la didactique du français langue étrangère et les sciences de la cognition unissant les spécialistes du laboratoire et ceux du terrain (Avel et Crinon, 2012). Comme nous l'avons expliqué, cet article s'est intéressé à la question de la construction d'une représentation mentale qui facilite au sujet-lecteur de développer non seulement sa pensée linguistique via l'intervention de la L1 lors de la compréhension en L2 mais aussi de développer sa logique causale du monde physique. Nous avons tenté d'acquérir une meilleure connaissance des mécanismes mémoriels et cognitifs qui interviennent dans l'activation et la construction des connaissances disciplinaires via l'intervention de l'arabe standard (L1) et la structure textuelle causale (Hoareau et Legros, 2006).

Nous avons également étudié la génération des inférences causales intentionnelles et les inférences causales du monde physique (voir Richard, 1998) afin de comprendre la relation entre le système de connaissance-croyance et la nature de l'information textuelle présentée (structure et langue de relecture). Les résultats obtenus sur la construction de la causalité au cours de la compréhension de texte documentaire-scientifique a montré que la langue L1 facilite la construction de la causalité du monde physique. Ainsi, les informations produites lors du rappel différé et le questionnaire causal ouvert final exprimant des relations causales physiques sont mieux rappelées grâce aux connexions inférentielles créés par la relecture en L1. Nous privilégions ce résultat car il est compatible avec les travaux sur les processus de récupération mémorielle de l'information et par conséquent de la compréhension de texte (Benaïcha, Legros, Bounouara et Hoareau, 2009 ; Legros, Makhoul et Maître de Pembroke, 2005). Les résultats obtenus permettent d'apporter des précisions importantes du traitement causal des informations scientifiques en expliquant la pertinence de la relecture pour distinguer entre le traitement cognitif causal intentionnel et du monde physique.

Les différences entre les groupes qui ont participé à l'expérimentation se situent au niveau de la qualité des informations récupérées après l'activité de relecture et le niveau de la cohérence de la signification. Pour étudier les caractéristiques des processus de récupération de l'information en mémoire développés dans le modèle d'Ericsson et Kinstch (1995), nous avons analysé l'effet de la L1 lors des rappels immédiat et différé. En effet, l'arabe standard accorde à la mémoire de travail une augmentation des capacités mnémoniques capables de développer les performances de mémorisation et de compréhension (Benaïcha et Legros, 2010). Autrement dit, nous confirmons selon nos résultats les atouts qualitatifs et quantitatifs de la langue L1 à transférer de la mémoire à long terme (MLT) à la mémoire de travail (MDT) les connaissances antérieures correspondant ainsi à la tâche demandée en L2 en contexte plurilingue.

Ce travail peut contribuer à la mise en place des systèmes d'aide en L1 et LM du fonctionnement cognitif dans la construction des connaissances scientifiques en L2. En outre, toutes ses recherches ne peuvent, dans le contexte algérien, se développer que par le biais des problèmes linguistiques. C'est pour cela la tendance est peut-être de nous orienter davantage vers l'approche psycho-linguistique et cognitiviste lors de la conception des programmes éducatifs et des documents supports pour l'enseignement-apprentissage en FLE.

Références bibliographiques

- Avel, Patrick et Crinon, Jacques. « Lire des textes pour apprendre en sciences et pour apprendre à comprendre ». *Repères. Recherches en didactique du français langue maternelle*, n° 45, 2010 :117-134.
- Baudet, Serge et Denhière, Guy. « Mental models and acquisition of knowledge from text: Representation and acquisition of functional systems». Dans Guy Denhière, et Jean-Pierre Rossi. *Text and Text Processing*. Amsterdam: Elsevier Science Publishers, 1991, 155-187
- Baudet, Serge. « Représentation d'état, d'événement, d'action ». *Langages*, Numéro thématique *Cognition et langage*, n° 100, 1990 : 45-64.
- Benaïcha, Fatima Zohra et Legros, Denis. « Effet de la relecture d'un texte d'aide en L1 sur la compréhension/production d'un texte explicatif/ scientifique en L2 en contexte plurilingue ». Dans Blanchet, Philipe, KebbasMalika et Kara-Abbes, Attika-Yasmine (Dir.), *Influences et enjeux des contextes plurilingues sur les textes et les discours*. Limoges : Editions Lambert-Lucas, 2010, 79-186.
- Benaïcha, Fatima Zohra, Legros, Denis, Bounouara, Yamina, et Hoareau, Yann Vigile. « Rôle de la langue maternelle dans la relecture et la réactivation des connaissances/croyances lors du traitement d'un texte explicatif en L2 ». *XXXIe Symposium de l'Association de Psychologie Scientifique de Langue Française (APSLF). Cognition et Culture*. Tunis, 2009.
- Benaïcha, Fatima Zohra. « Interaction des langues et construction des représentations de la causalité du monde physique. Effet sur le traitement cognitif du texte documentaire-scientifique ». *Pratiques langagières* n°44.2018 (sous presse).
- Blanc, Nathalie. et Brouillet, Denis. *Mémoire et compréhension. Lire pour comprendre*. Paris : Éditions in Press, 2003.
- Campion, Nicolas. et Rossi, Jean-Pierre. « Inférences et compréhension de texte ». *L'année psychologique*, vol. 99, 3, 1999 : 493-527
- Denhière, Guy., et Baudet, Serge. *Lecture, compréhension de texte et science cognitive*. Paris: Presses Universitaires de France, 1992.
- Denhière, Guy., Lemaire, Benoît, Bellissens, Cédric et Jhean-Larose, Sandra. « Psychologie cognitive et compréhension de texte: une démarche théorique et expérimentale ». Dans S. Porhiel et D. Klinger (Dir.). *Regards croisés sur le texte*. Pleyben: Perspectives, 2004, 74-95.
- Ericsson, K. Anders et Kintsch, Walter. "Long-term working memory". *Psychological Review*, 102, 1995 : 211-245.
- Fayol, Michel. *Le récit et sa construction. Une approche cognitive*. Neuchâtel : Delachaux et Niestlé, 1985.
- Fayol, Michel. « Comprendre ce qu'on lit. De l'automatisme au contrôle ». Dans M. Fayol, J. Gombert, P. Lecoq, L. Sprenger-Charolles et D. Zagar (Dir.). *Psychologie cognitive de la lecture*. Paris : Presses Universitaires de France, 1992.
- Fayol, Michel. *Des idées au texte*. Paris : Presses Universitaires de France, 1997.
- Giasson, Jocelyne. *La lecture : apprentissage et difficultés*. De boeck Education.2012
- Hoareau, Yann-Vigile et Legros, Denis.« Rôle des contextes culturels et linguistiques sur le développement des compétences en compréhension et en production de textes en L2 en situation de diglossie ». Dans Bertrand Troadec (Dir.). *Culture et Développement Cognitif, Enfance*, 2, 2006 : 191-199
- Jackendoff, Ray. *Consciousness and the Computational Mind*. Cambridge :MIT Press, 1987b.
- Jamet, Frank., Legros, Denis etPudelko, Béatrice. « Dessin et discours : construction de la représentation de la causalité du monde physique ». *Intellectica* n° 38, 2004 :103-137
- Le Ny, Jean-François. *Sémantique psychologique*. Paris : Presses Universitaires de France, 1979

- Le Ny, Jean-François. *Science cognitive et compréhension du langage*. Paris : Presses Universitaires de France, 1989b
- Legros, Denis et Baudet, Serge. Le rôle des modalisateurs épistémiques dans l'attribution de la vérité propositionnelle. *International Journal of Psychology*, 31, (6), 1996 :235-254.
- Legros, Denis, Makhoul, Mohamed et Maître de Pembroke, Emmanuelle. « Co-apprentissage et cocompréhension dans une perspective plurilingue et pluriculturelle ». Dans Rispaï, Marielle et Tiziri, Nora. *Langues Maternelles : contacts, variations et enseignement. Le cas de la Langue amazighe*. Paris : L'Harmattan, Collection Espaces Discursifs, 2005, 37-48.
- Legros, Denis, Mervant, Hervé, Denhière, Guy et Salvan, Claire. Compréhension de textes : comment aider les élèves de CE1 à construire la cohérence de la signification globale d'un texte ? *Repères, recherches en didactique du français langue maternelle*, n°18, 1998 :81-96.
- Marin Brigitte, Avel, Patrick, Crinon, Jacques. et Legros, Denis. Aides à la compréhension de textes scientifiques par des élèves de onze ans, Dans *Actes du colloque de l'AIRDF (Association internationale de la recherche en didactique du français)*(AIRDF). 2004
- Marin, Brigitte., Crinon, Jacques., Legros, Denis, et Avel, Patrick. Lire les textes documentaires scientifiques. Quels obstacles, quelles aides à la compréhension ? *Revue Française de Pédagogie* 158, 2007 :119-132
- Mehdi, Amir et Benaïcha, Fatima Zohra. « Quelle procédure utiliser pour faciliter la construction de la cohérence globale de la signification d'un texte scientifique ? ». *Langues, Cultures, Enseignements/Apprentissages, CECRL, Mondialisation*, 2e colloque international organisé par l'AMIFA, 2010.
- Moeschler, J., *Connecteurs et inférence*. DRAFT. Université de Genève, 2002
- Richard, Jean-François. *Les activités mentales. Comprendre, raisonner, trouver des solutions*. Paris : Armand Colin, 1998
- Stanké, Brigitte. La compréhension de textes. *Rééducation orthophonique*, 227, 2006 :45-54.
- Tiberghen, Andrée. « Causalité dans l'apprentissage des sciences ». *Intellectica*, 38/1, 2004 : 69-102.
- vanDijk, Teun Adrianus, & Kintsch, Walter. *Strategies of discourse comprehension*. San Diego : Academic Press, 1983.
- Wittwer, Jacques. *Psychomécanique et psychologie instituée*. Presses Universitaires de Bordeaux, 1997.

INVITATIONS TO READING LAUNCHED BY ITALO CALVINO

INVITATIONS À LA LECTURE LANCÉES PAR ITALO CALVINO

INVITAȚII LA LECTURĂ LANSATE DE ITALO CALVINO

Corina-Gabriela BĂDELIȚĂ,

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

badelita@uaic.ro

Abstract

At a time of increasing concern about the accelerated decline in the number of readers, it is appropriate to look for good practice models, convincing and well-grounded solutions and arguments to share and discuss with our students or with whom it may concern. Thus, the present paper aims to retrieve the most important references to the usefulness of reading the classics and the pleasure of reading in general, both seen from the inside, from the reader's perspective. These are reflections from the critical essays of Italian writer Italo Calvino, well-known for his confidence in the role of literature and the importance of reading in the process of (self-)education.

Résumé

En cette période d'inquiétude croissante face au déclin accéléré du nombre de lecteurs, il convient de rechercher de bons modèles de pratiques, des solutions convaincantes et bien fondées et des arguments à partager et à discuter avec nos étudiants ou les personnes qu'on connaît. Le présent article vise donc à reprendre les références les plus importantes concernant l'utilité de la lecture des classiques et le plaisir de la lecture en générale, perçues de l'intérieur, du point de vue du lecteur. Ce sont des réflexions tirées des essais critiques de l'écrivain italien Italo Calvino, connu pour sa confiance dans le rôle de la littérature et l'importance de la lecture dans le processus de (auto)formation.

Rezumat

Într-o perioadă în care crește din ce în ce mai mult îngrijorarea cu privire la scăderea accelerată a numărului cititorilor, este oportun să căutăm modele de bună practică, soluții și argumente convingătoare și avizate, pentru a le putea împărtăși și discuta apoi împreună cu studenții sau cu apropiații noștri. Astfel, lucrarea de față își propune să recupereze cele mai importante referiri la utilitatea citirii clasicii și la plăcerea lecturii, în general, ambele văzute din interior, din perspectiva cititorului. Este vorba de reflecții extrase din eseurile critice ale scriitorului italian Italo Calvino, binecunoscut pentru încrederea sa în rolul literaturii și în importanța lecturii în procesul de (auto)formare.

Keywords: reader, reading, classics, literature, training.

Mots-clés: lecteur, lecture, classiques, littérature, formation.

Cuvinte cheie: cititor, lectură, clasici, literatură, formare.

Preliminarii

În 2019 se împlinesc patruzeci de ani¹ de la publicarea „hiper-romanului” experimental și metaliterar *Se una notte d'inverno un viaggiatore* (1979) de Italo Calvino, care a avut meritul de a fi mutat toate reflectoarele narațiunii asupra actului lecturii și de a fi adus în prim plan cititorul și interacțiunea sa cu textul. Desigur, aceste preocupări nu erau noi, însă nouă a fost transformarea lor în subiect literar. Cu toate acestea, nu ne vom concentra asupra acestei opere, deoarece romanul este tradus și postfațat în limba română de Anca Giurescu cu titlul *Dacă într-o noapte de iarnă un călător* (Univers, 1999), fiind astfel ușor accesibil tuturor celor interesați, ci ne vom îndrepta atenția asupra câtorva eseuri critice, semnate de scriitorul italian și netraduse în limba română, ce susțin și continuă mesajul cărții cu privire la importanța literaturii, aventura și plăcerea lecturii și experiența cititorului.

Italo Calvino nu a fost doar un autor cameleonice ce a știut să se reinventeze prin fiecare carte pe care a publicat-o, ci și un foarte bun teoretician al literaturii și, mai ales, un cititor desăvârșit, aceasta din urmă fiind activitatea pe care el o considera cea mai de preț, fiindcă altfel el nu ar fi fost ceea ce a fost:

Tendenzialmente sono un lettore onnivoro e per di più tra i miei lavori professionali c'è anche quello di lettore editoriale. Ma cerco di salvare più tempo che posso per letture disinteressate, per gli autori che mi piacciono, ricchi di sostanza poetica, il vero alimento in cui credo (CALVINO, 2008b, VI).

[...] chi siamo noi, chi è ciascuno di noi se non una combinatoria d'esperienze, d'informazioni, di letture, d'immaginazioni? Ogni vita è un'enciclopedia, una biblioteca, un inventario d'oggetti, un campionario di stili, dove tutto può essere continuamente rimescolato e riordinato in tutti i modi possibili (CALVINO, 2008a, 134-135).

Și, mai ales, nu ar mai fi fost la fel fără citirea cu nesaț a marilor clasici.

Lucrarea de față este structurată în două părți: în prima parte vom relua invitația la citirea clasicilor lansată de Italo Calvino italienilor, reproducând și comentând cele paisprezece definiții ale unui *clasic* oferite de scriitor pentru prima oară în articolul intitulat „Italiani, vi esorto ai classici” / „Italiani, vă îndemn la clasici” (L'Espresso, 28 iunie 1981) și republicat apoi cu titlul de „Perché leggere i classici” / „De ce să-i citiți pe clasici”, alături de alte 35 de eseuri, în deschiderea volumului omonim, apărut postum, în luna octombrie a anului 1991, sub îngrijirea soției sale Esther Calvino. În a doua parte, ne vom opri pe scurt asupra altor câteva invitații elogioase la lectură, extrase din volumele sale antume sau postume de eseuri critice.

Invitație la citirea clasicilor

În eseu „Perché leggere i classici”, definiția unui *clasic*, sau mai bine spus a unei opere clasice, ia formă prin concatenare, stratificare, acumulare de noi semnificații, prin efectul bulgărelui de zăpadă și printr-un proces continuu de recitare și revizuire, procedeu tipic scrierii calviniene, autorul fiind mereu în căutarea unei exprimări exacte, eficiente și, totodată, poetice. Întregul eseu se prezintă sub forma unui monolog: Calvino lansează o definiție, o comentează, invocând uneori și experiența de lectură a potențialilor săi cititori, după care tot el o argumentează, o combate, o reformulează, în spiritul *clasic* al organizării discursului retoric.

¹ Trebuie amintită coincidența apariției acestui roman în același timp cu o altă operă importantă pentru estetica receptării, *Lector in fabula*. Însuși Umberto Eco menționează acest fapt în deschiderea volumului *Șase plimbări prin pădurea narativă* (ECO, 1997, 5-6): „În aceleași luni în care apărea cartea lui Calvino, apărea în Italia o carte a mea intitulată *Lector in fabula* [...]. Cineva care ar confrunța astăzi cartea mea *Lector in fabula* cu *Se una notte d'inverno* a lui Calvino, ar putea crede că prima este un comentariu teoretic la romanul lui Calvino. Dar cele două cărți au apărut aproape în același timp și nici unul dintre noi nu știa ce anume făcea celălalt, chiar dacă eram, evident, pasionați ambii de una și aceeași problemă”.

Eseul se deschide direct cu o prima tentativă de definire a noțiunii de clasic: „1. *I classici sono quei libri di cui si sente dire di solito: «Sto rileggendo...» e mai «Sto leggendo...»*” (CALVINO, 2008b, 5). Această definiție însă nu îl mulțumește, pentru că își dă seama că este mult prea relativă și manipulabilă: pe de o parte, se poate aplica doar celor de o anumită vârstă și cu un anumit bagaj de lecturi în spate, pe de altă parte, chiar și în rândul acestora sunt cei care dau dovadă de o oarecare ipocrizie, spunând că recitesc când ei se află, de fapt, la prima lectură a respectivei cărți faimoase. Binevoitor din fire, Calvino vine în sprijinul acestora din urmă, asigurându-i că, oricât de vaste ar fi lecturile de „formare” ale unui individ, nu pot cuprinde toate operele fundamentale existente în lume. Se subînțelege că prima lectură a unei cărți importante la maturitate nu este deloc o rușine, ci, dimpotrivă, poate fi de-a dreptul o „plăcere extraordinară”, pentru că de-abia atunci aceasta poate fi apreciată la justa ei valoare.

Ajuns la această considerație, simte nevoia să nuanțeze prima definiție, fapt pentru care reformulează: „2. *Si dicono classici quei libri che costituiscono una ricchezza per chi li ha letti e amati; ma costituiscono una ricchezza non minore per chi si riserba la fortuna di leggerli per la prima volta nelle condizioni migliori per gustarli*” (CALVINO, 2008b, 6), adăugând în mod explicit și binefacerile citirii clasicilor pentru prima dată la maturitate. În scurtul comentariu ce însoțește definiția, însă, dezvoltă doar prima parte a acesteia. Recunoaște că lecturile din tinerețe pot fi ușor superficiale, deoarece la acea vârstă nu avem nici răbdarea, nici toate instrumentele necesare unei lecturi aprofundate, pe mai multe niveluri, dar acest lucru nu exclude faptul că ele reprezintă o bogăție pentru fiecare dintre noi, deoarece au ajutat, chiar fără să ne dăm seama, la definirea personalității noastre, prin furnizarea de modele, termeni de comparație, grile estetice, și au contribuit implicit la conturarea identității noastre de cititor. Acestea fiind lămurite, Calvino reia și dezvoltă avantajele recitirii clasicilor la maturitate, afirmând că această revizitare poate fi cheia înțelegerii funcționării noastre: sunt cărți de care poate nu ne mai amintim să le fi citit, dar care ne-au marcat la vremea respectivă, aprinzând o scânteie care a lucrat adânc în noi. Astfel, vom recupera sursa.

Urmează, în mod firesc, o nouă ajustare: „3. *I classici sono libri che esercitano un'influenza particolare sia quando si impongono come indimenticabili, sia quando si nascondono nelle pieghe della memoria mimetizzandosi da inconscio collettivo o individuale*” (CALVINO, 2008b, 7). Calvino are un fel de epifanie: la maturitate ar trebui să rezervăm o perioadă de timp recitirii celor mai importante lecturi din tinerețe, pentru că, fiind multe variabile la mijloc (schimbarea survenită în noi, în epocă, în abilitatea noastră de lectură), interpretarea va fi diferită, iar întâlnirea cu acele cărți va fi „un eveniment cu totul nou” (CALVINO, 2008b, 7).

Spiritul său ludic își spune cuvântul: așterne repede două definiții una după alta, sub forma unui joc de cuvinte cu structură chiasmică, pentru a sublinia că perechea *a citi / a reciti* din prima definiție nu prea își mai are rostul: „4. *D'un classico ogni rilettura è una lettura di scoperta come la prima*” și „5. *D'un classico ogni prima lettura è in realtà una rilettura*” (CALVINO, 2008b, 7).

Pentru a nu îngreuna aceste sentințe, decide să le extindă prin alte două definiții: cea de-a șasea, care se subordonează celei de-a patra – fiind pe cât de scurtă, pe atât de cuprinzătoare și având valoare de aforism –, și cea de-a șaptea, care o explică pe cea de-a cincea: „6. *Un classico è un libro che non ha mai finito di dire quel che ha da dire*” și, respectiv, „7. *I classici sono quei libri che ci arrivano portando su di sé la traccia delle letture che hanno preceduto la nostra e dietro di sé la traccia che hanno lasciato nella cultura o nelle culture che hanno attraversato (o più semplicemente nel linguaggio o nel costume)*” (CALVINO, 2008b, 7-8).

Pentru a detalia această definiție face referire atât la clasici moderni (Kafka, Turgheniev, Dostoievski), cât și la clasici antichi (Homer). Apropo de *Odiseea* lui Homer, Calvino mărturisește că, atunci când o citește, nu se poate detașa de toate valențele și interpretările care circulă pe marginea aventurilor lui Ulise și se întreabă dacă toate aceste semnificații sunt implicate în text sau este vorba de „incrustrări, deformări sau dilatări” (CALVINO, 2008b, 8).

Această reflecție declanșează o digresiune de maximă însemnătate pentru spațiul (pre)universitar și formarea prin lectură a oricărui individ, o apologie pe seama importanței de a citi direct textele originale, de a merge la sursă, fără a face apel la comentarii sau la alt tip de intermediari, care nu sunt decât o „cortină de fum” ce ascunde mesajul original al textului propriu-zis. Calvino remarcă cu vădită mâhnire: „*La scuola e l'università dovrebbero servire a far capire che nessun libro che parla d'un libro dice di più del libro in questione; invece fanno di tutto per far credere il contrario*” (CALVINO, 2008b, 8).

Ajunge astfel la o nouă definiție: „8. *Un classico è un'opera che provoca incessantemente un pulviscolo di discorsi critici su di sé, ma continuamente se li scrolla di dosso*” (CALVINO, 2008b, 8). O operă clasică dă naștere la multe interpretări, dar are meritul de a se ridica deasupra tuturor, mesajul său fiind atât de puternic încât dăinuie peste vremuri, acoperind polifoniile.

Calvino își urmează cursul gândirii, care îl conduce spre o nouă cugetare: o operă nu este clasică doar în cazul în care ne învață neapărat ceva nou, ci și atunci când ne dezvăluie ceva ce știm deja sau credem că știm, ceea ce ne determină să ne atașăm de acel text, să-l simțim în sintonie cu noi.

Putem sintetiza aceste reflecții calviniene, concluzionând că un clasic ne cucerește fie prin mesaj, fie prin afinitate, fie pe ambele căi.

Definiția a noua ne îndeamnă să insistăm și mai mult asupra sentimentelor ce ne leagă de o anumită carte, asupra efectului surpriză și a reînnoitei experiențe de lectură cu care ne îmbogațește: „*I classici sono libri che quanto più si crede di conoscerli per sentito dire, tanto più quando si leggono davvero si trovano nuovi, inaspettati, inediti*” (CALVINO, 2008b, 9). Marii clasici au resursele necesare pentru a ne face să ne îndrăgostim iar și iar de ei.

Pentru a rămâne sub umbrela iubirii, amintim declarațiile de dragoste adresate de Italo Calvino unui număr de douăzeci și patru de scriitori, care i-au marcat și i-au croit traiectoria educațională, în cadrul unui interviu ce datează din tinerețea sa (1959), de pe vremea când avea 36 de ani. Un fragment din acest interviu este reprodus în Prezentarea volumului de față. Vom cita doar 3 dintre ele, preferatele noastre fiind: „[...] Amo Hemingway perché è *matter of fact*, understatement, volontà di felicità, tristezza. [...] Amo Conrad perché naviga l'abisso e non ci affonda. [...] Amo Nievo perché l'ho riletto tante volte divertendomi come la prima. [...]” (CALVINO, 2008b, V).

Revenind la definiția în discuție, Calvino scrie: „Naturalmente questo avviene quando un classico «funziona» come tale, cioè stabilisce un rapporto personale con chi legge. Se la scintilla non scocca, niente da fare: non si leggono i classici per dovere o per rispetto, ma solo per amore. Tranne che a scuola [...]” (CALVINO, 2008b, 9). De data aceasta este de partea școlii, deoarece, de bine de rău, aceasta *trebuie* să pună la dispoziția elevilor un anumit număr de clasici, trebuie să le ofere acestora toate instrumentele obiective de care au nevoie, pentru ca mai apoi în viață ei să fie în măsură să facă alegeri subiective: „[...] ma le scelte che contano sono quelle che avvengono fuori e dopo ogni scuola. È solo nelle *letture disinteressate* che può accedere d'imbattersi nel libro che diventa il «tuo»” (CALVINO, 2008b, 9).

Și după ce, în cosmogonica și impersonala definiție cu numărul zece ridică foarte sus ștacheta: „*Chiamasi classico un libro che si configura come equivalente dell'universo, al pari degli antichi talismani*” (CALVINO, 2008b, 9), în următoarea echilibrează situația, coborând în plan teren și reluând dialogul cu cititorul: „11. *Il «tuo» classico è quello che non può esserti indifferente e che ti serve per definire te stesso in rapporto e magari in contrasto con lui*” (CALVINO, 2008b, 10).

În esență, prin această definiție revine asupra celor afirmate anterior, pentru a clarifica natura legăturii care se stabilește între noi și *clasicul nostru*: aceasta nu trebuie să fie neapărat de sintonie și simpatie. Putem deduce că este suficient ca această legătură să fie alimentată de un sentiment care să nu fie de indiferență. Cum suntem obișnuiți ca Italo Calvino să ofere și soluții la provocările pe care le lansează, scriitorul sanremez nu se dezmințe nici de data aceasta și dă un

nume acestui generos sentiment, numindu-l „efect de rezonanță” (CALVINO, 2008b, 10). Acesta poate fi aplicat atât unei opere antice, cât și unei opere moderne, singura condiție fiind ca respectiva operă clasică să aibă locul său bine stabilit în continuitatea culturală, să aibă un canal de comunicare atât cu textele anterioare, cât și cu cele posterioare ei, un fel de statut de *sine-qua-non*. Cu alte cuvinte, un clasic este cu adevărat clasic atâta timp cât rezonază într-un fel sau altul cu alți clasici sau cu cititorii săi, dar nu trebuie să fie neapărat pe gustul nostru: un clasic ne poate provoca, marca și forma chiar și prin faptul că ne inspiră „un incoercibile desiderio di contraddirlo, di criticarlo, di litigare con lui” (CALVINO, 2008b, 10). Pentru Calvino, Jean-Jacques Rousseau este *clasicul său* controversat, dar a cărui valoare și loc în istoria culturală le recunoaște pe deplin, fapt ce îl conduce spre o nouă definiție: „12. *Un classico è un libro che viene prima degli altri classici; ma chi ha letto prima gli altri e poi legge quello, riconosce subito il suo posto nella genealogia*” (CALVINO, 2008b, 10).

Așa cum era de așteptat, fiind vorba de ultimele două, și așa cum subliniază însuși Calvino, cele mai revelatoare și mai decisive definiții sunt cea de-a treisprezecea: „13. *È classico ciò che tende a relegare l'attualità al rango di rumore di fondo, ma nello stesso tempo di questo rumore di fondo non può fare a meno*” (CALVINO, 2008b, 11) și cea de-a paisprezecea: „14. *È classico ciò che periste come rumore di fondo anche là dove l'attualità più incompatibile fa da padrona*” (CALVINO, 2008b, 12), deoarece oferă răspunsuri posibile la cel puțin două întrebări importante. Le parafrazăm în cele ce urmează: De ce trebuie să-i citim pe clasici în loc să ne concentrăm asupra lecturilor care ne-ar putea facilita înțelegerea vremurilor în care trăim? și Dată fiind avalanșa știrilor și informațiilor – scrise și multimediale – de actualitate, cum să găsim timpul și predispoziția mintală pentru a citi clasicii?.

Încercăm să extrapolăm sugestiile scriitorului italian, deși răspunsurile sale nu sunt bine delimitate, precum au fost întrebările, ci urmează un parcurs asemănător fluxului conștiinței, cu problematizări, amintiri și reveniri.

Începe prin a demonta cu umor și (auto)ironie ipoteza potrivit căreia ar mai exista persoane preafericite care să-și poată dedica tot timpul alocat lecturii clasice. Această ipoteză este ireală: 1. pentru că nici măcar el, care are în fișa postului responsabilități de această natură, nu reușește să facă acest lucru și 2. pentru că, pentru a-și păstra „dieta necontaminată” (CALVINO, 2008b, 11), acești potențiali preafericiți ar trebui să stea departe de tot ceea ce înseamnă știri, sondaje, ultime apariții, lucru imposibil de realizat într-o epocă în care suntem bombardați cu tot felul de informații, uneori chiar împotriva voinței noastre. Această idee este reluată și când îl aduce în discuție pe Giacomo Leopardi, unul din cazurile preafericite, pentru a ne asigura că *otium*-ul umanistic și condițiile de lectură, de care a beneficiat poetul din Recanati, sunt practic imposibile acum din cauza ritmului amețitor al vremurilor în care trăim.

Putem deduce, așadar, fără nicio îndoială, că invitația lui Calvino la citirea clasice nu este restrictivă. Scriitorul duce ideea mai departe: *clasicii nu reprezintă singura opțiune de lectură* nu numai pentru că nu mai avem timpul și condițiile de lectură necesare, ci și pentru că o asemenea „dietă” exclusivistă nu ar fi îndeajuns pentru o înțelegere și o formare, personală și profesională, coresponzătoare prezentului.

Resta da vedere quanto un simile rigorismo sarebbe giusto e proficuo. L'attualità può essere banale e mortificante, ma è pur sempre un punto in cui situarci per guardare in avanti e indietro. Per poter leggere i classici si deve pur stabilire «da dove» li stai leggendo, altrimenti sia il libro che il lettore si perdono in una nuvola senza tempo. Ecco dunque che il massimo rendimento della lettura dei classici si ha da parte di chi ad essa sa alternare con sapiente dosaggio la lettura d'attualità. [...]

Forse l'ideale sarebbe sentire l'attualità come il brusio fuori dalla finestra, che ci avverte degli ingorghi del traffico e degli sbalzi meteorologici, mentre seguiamo il discorso dei classici che suona chiaro e articolato nella stanza. (CALVINO, 2008b, 11)

Calvino, însă, nu cuantifică și nu impune cât anume din lecturile noastre trebuie să fie dedicate clasicilor, se mulțumește și cu o prezență periferică a acestora, cu condiția ca marii clasici să se regăsească totuși, câtuși de puțin, printre opțiunile de lectură ale publicului cititor: „Ma è ancora tanto se per i più la presenza dei classici s'avverte come un rimbombo lontano, fuori dalla stanza invasa dall'attualità come dalla televisione a tutto volume” (CALVINO, 2008b, 11).

Așa cum lumina este potențată de întuneric, și fericirea de tristețea, tot la fel mesajul puternic și grăitor al clasicilor este pus în valoare de zgomotul actualității înconjurătoare. Este mereu nevoie de un termen de comparație: „[...] i classici servono a capire chi siamo e dove siamo arrivati e perciò gli italiani sono indispensabili proprio per confrontarli agli stranieri, e gli stranieri sono indispensabili proprio per confrontarli agli italiani” (CALVINO, 2008b, 13).

Ajunși la final de eseu, rămâne totuși întrebarea „De ce să-i citim pe clasici?”. Răspunsul este în linie cu spiritul său optimist și jucăuș, dar nu prin aceasta superficial: „non si creda che i classici vanno letti perché «servono» a qualcosa. La sola ragione che si può addurre è che leggere i classici è meglio che non leggere i classici” (CALVINO, 2008b, 13). Și își susține răspunsul printr-un citat preluat de la nimeni altul decât Emil Cioran, al cărui protagonist este Socrate. În timp ce i se pregătea cupa cu cucută, acesta se străduia să învețe o arie la flaut. La întrebare: „La ce îți mai folosește?”, Socrate răspunde: „Ca să știu această arie înainte de a muri” (CALVINO, 2008b, 13).

Alte invitații la lectură

Citind textele lui Calvino, ne dăm seama imediat că pentru el lectura nu înseamnă doar acces la cunoașterea universală, aventură, călătorie spirituală, autodescoperire, autoedificare, ci, în primul rând, *plăcere*, o plăcere descoperită târziu, afirmă el: „Il primo vero piacere della lettura d'un vero libro lo provai abbastanza tardi: avevo già dodici o tredici anni, e fu con Kipling, il primo e (soprattutto) il secondo libro della Giungla. [...] Da allora in poi avevo qualcosa da cercare nei libri: vedere se si ripeteva quel piacere della lettura provato con Kipling” (CALVINO, 2005, LXV).

Intuim această plăcere a sa de a citi, această delectare prin lectură, în grija și emoția cu care ne introduce de fiecare dată în universul său beletristic. Este suficient să parcurgem primele pagini ale romanului său *Dacă într-o noapte de iarnă un călător*, dedicate descrierii cu încetinitorul și cu lux de amănunte a ritualului de pregătire pentru lectură. Noi însă vom face un salt în trecutul scriitorului, în 1952, anul publicării articolului „I buoni propositi” / „Bunele intenții” în cotidianul *l'Unità*.

Il Buon Lettore aspetta le vacanze con impazienza. Ha rimandato alle settimane che passerà in una solitaria località marina o montana un certo numero di letture che gli stanno a cuore e già pregusta la gioia delle sieste all'ombra, il fruscio delle pagine, l'abbandono al fascino d'altri mondi trasmesso dalle fitte righe dei capitoli.

Nell'approssimarsi delle ferie, il Buon Lettore gira i negozi dei librai, sfoglia, annusa, ci ripensa, ritorna il giorno dopo a comprare; a casa toglie dallo scaffale volumi ancora intonsi e li allinea tra i fermalibro della sua scrivania. (CALVINO, 2010, 3)

Calvino, dedublându-se parcă, descrie pas cu pas pregătirea bagajului literar pentru această vacanță: Bunul Cititor face rost de operele pe care intenționează să le citească în limbă originală sau obține cele mai bune traduceri pentru limbile necunoscute lui, preferă volumele cu opera completă, adaugă și câteva eseuri critice despre autorul ales sau un epistolar. Succesul vacanței pare a fi asigurat.

Cel mai frumos omagiu adus lecturii, în opinia noastră, l-am întâlnit în textul conferinței „Il libro, i libri”, ținută în 1984, cu ocazia participării sale la Târgul de Carte de la Buenos Aires. În ansamblul său, este un text în care intratextualitatea este evidentă, Calvino se autocitează în repetate rânduri, lucrarea fiind un fel de sumă a ideilor sale deja expuse în eseurile despre cărți și literatură; însă clarviziunea cu care rezumă actul lecturii este nemaiîntâlnită.

Penso che la lettura non sia paragonabile con nessun altro mezzo d'apprendimento e di comunicazione, perché la lettura ha un suo ritmo che è governato dalla volontà dell'autore; la lettura apre spazi di interrogazione e di meditazione e di esame critico, insomma di libertà; la lettura è un rapporto con noi stessi e non solo col libro, col nostro mondo interiore attraverso il mondo che il libro ci apre. [...]

Comunque sia, chi ha bisogno di leggere, chi ha piacere di leggere (e leggere è certamente un bisogno-piacere) continuerà a ricorrere ai libri, a quelli del passato e a quelli del futuro. (CALVINO, 2010, 117-118)

Un alt elogi adus lecturii, la fel de frumos, dar aflat sub impactul rațiunii, l-am găsit expus în articolul „Mondo scritto e mondo non scritto” / „Lumea scrisă și lumea nescrisă” (1985), în care scriitorul ne dezvăluie că se simte în largul său în lumea orizontală a paginei scrise, deoarece aici are iluzia că deține controlul, în timp ce în lumea verticală și tridimensională a celor cinci simțuri, populată de miliarde de semeni ai săi, este cuprins de nesiguranță. Revenind la lectură, o descrie ca pe o activitate holistică:

Leggere, più che un esercizio ottico, è un processo che coinvolge mente e occhi insieme, un processo d'astrazione o meglio un'estrazione di concretezza da operazioni astratte, come il riconoscere segni distintivi, frantumare tutto ciò che vediamo in elementi minimi, ricomporli in segmenti significativi, scoprire intorno a noi regolarità, differenze, ricorrenze, singolarità, sostituzioni, ridondanze (CALVINO, 2010, 101).

Concluzii

Dacă după toată această călătorie prin universul lecturii, în care utilul s-a alternat cu plăcutul, mai este nevoie de un ulterior îndemn la citit, atunci Calvino ne oferă încă unul, care de data aceasta îmbină practicul cu esteticul și care răspunde poate cel mai bine nevoii noastre actuale de identitate și individualitatea în fața uniformizării și globalizării ce ne presează din toate părțile.

Alle volte mi sembra che un'epidemia pestilenziale abbia colpito l'umanità nella facoltà che più la caratterizza, cioè l'uso della parola, una peste del linguaggio che si manifesta come perdita di forza conoscitiva e di immediatezza, come automatismo che tende a livellare l'espressione sulle formule più generiche, anonime, astratte, a diluire i significati, a smussare le punte espressive, a spegnere ogni scintilla che sprizzi dallo scontro delle parole con nuove circostanze.

Non m'interessa qui chiedermi se le origini di quest'epidemia siano da ricercare nella politica, nell'ideologia, nell'uniformità burocratica, nell'omogeneizzazione dei mass-media, nella diffusione scolastica della media cultura. Quel che mi interessa sono le possibilità di salute. *La letteratura (e forse solo la letteratura) può creare degli anticorpi che contrastino l'espandersi della peste del linguaggio.*

La letteratura – dico la letteratura che risponde a queste esigenze – è la Terra Promessa in cui il linguaggio diventa quello che veramente dovrebbe essere. (CALVINO, 2008a, 66-67)

Desigur, literatura devine acțiune, doar prin lectură.

Bibliografie

- BARBARO, Patrizio & PIERANGELI, Fabio, *Italo Calvino. La vita, le opere, i luoghi*, Milano, Gribaudo, 2009.
- BARENGHI, Mario, *Italo Calvino, le linee e i margini*, Bologna, il Mulino, 2007.
- BONURA, Giuseppe, *Invito alla lettura di Calvino*, Milano, Mursia, 1972.
- CALVINO, Italo, *Dacă într-o noapte de iarnă un călător*, traducere și postfață de Anca Giurescu, București, Editura Univers, 1999.
- CALVINO, Italo, *Lezioni americane. Sei proposte per il prossimo millennio*, Torino, Einaudi, 2008a [prima ediție: Milano, Garzanti, 1988].
- CALVINO, Italo, *Mondo scritto e mondo non scritto*, Milano, Oscar Mondadori, 2010 [prima ediție: Milano, Mondadori, 2002].
- CALVINO, Italo, *Perché leggere i classici*, Milano, Oscar Mondadori, 2008b [prima ediție: Milano, Mondadori, 1991].
- CALVINO, Italo, *Romanzi e racconti I*, edizione diretta da Claudio Milanini, a cura di Mario Barengi e Bruno Falchetto, prefazione di Jean Starobinski, Milano, Arnoldo Mondadori, 2005.
- CALVINO, Italo, *Una pietra sopra. Discorsi di letteratura e società*, Milano, Oscar Mondadori, 1995 [prima ediție: Torino, Einaudi, 1980].
- ECO, Umberto, *Șase plimbări prin pădurea narativă*, traducere de Ștefania Mincu, Constanța, Pontica, 1997.
- PERRELLA, Silvio, *Calvino*, Roma-Bari, Editori Laterza, 1999.
- SCARPA, Domenico, *Italo Calvino*, Milano, Bruno Mondadori, 1999.
- SERRA, Francesca, *Calvino*, Roma, Salerno Editrice, 2006.

LITERATURE, SOCIETY, INDIVIDUAL. THE EXTERNAL WORLD REFLECTED INTO FICTION

LITTÉRATURE, SOCIÉTÉ, INDIVIDU. LE MONDE EXTÉRIEUR FIGURÉ DANS L'UNIVERS LIVRESQUE

LITERATURĂ, SOCIETATE, INDIVID. LUMEA EXTERIOARĂ REFLECTATĂ LIVRESC

Sanda PĂDUREȚU, Angelica CĂPRARU,
Departamentul de Limbi Moderne și Comunicare
Facultatea de Construcții de Mașini
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca
Bd. Muncii, 103-105, 400641 Cluj-Napoca, România
Sanda.Paduretu@lang.utcluj.ro
Angelica.Capraru@lang.utcluj.ro

Abstract

The research in this study continues to look at how the early novel genre seeks its literary status (and how this is obtained), by also pointing out how it occurs in particular situations of presence or absence of a programmatic way to conceive it, understood as a theoretical consciousness of an explicit poetics. After the analysis, the fragments that illustrate the intertextuality phenomenon as well as the context, message, contact or narrative codes are grouped together under the widened formula of some of the "worlds of the novel". The aim was to crystallize a gender poetics and a phenomenon of intertextuality by switching from general to particular, so that the case study emerges as the most applied part of this analysis.

Rezumat

Miza cercetării din acest studiu continuă să urmărească modul în care genul romanesc incipient își caută statutul literar (și cum îl obține), punctând de asemenea felul în care survine acesta în situațiile particulare de prezență sau absență a unui mod programatic de a-l concepe, înțeleasă drept conștiință teoretizantă a unei poetici explicite. În urma analizei, sunt grupate fragmentele care ilustrează în modul cel mai relevant atât fenomenul intertextualității, cât și tranzactarea contextului, a mesajului, a contactului, a codurilor narative sub formula lărgită a unor "lumi" romanești. S-a urmărit cristalizarea unei poetici a genului și a unui fenomen al intertextualității prin trecerea de la general la particular, astfel încât studiul de caz reprezintă partea cea mai aplicată a acestei analize.

Résumé

L'enjeu de la recherche comprise dans cette étude continue à suivre la modalité selon laquelle le genre romanesque naissant cherche son statut littéraire (et l'obtient), mettant également en exergue la manière où celui-ci survient dans les situations particulières de présence ou d'absence d'un mode programmatique de sa conception, compris en tant que conscience qui théorise une poétique explicite. À la suite de l'analyse, on regroupe les fragments qui illustrent d'une manière pertinente le phénomène de l'intertextualité, de même que la connivence du contexte,

du message, du contrat, des codes narratifs sous la formule plus élargie des « mondes » romanesques. Le but en a été la cristallisation d'une poétique du genre et d'un phénomène de l'intertextualité par le passage du général au particulier, de façon que l'étude de cas représente la partie la plus appliquée de cette analyse.

Keywords: *theory, explicit poetics, worlds of the novel, intertextuality, general and particular*

Cuvinte cheie: *teoretizare, poetică explicită, lumi românești, intertextualitate, general și particular*

Mots-clés: *théorisation, poétique explicite, mondes romanesques, intertextualité, général et particulier*

Societatea și cultura sunt indisolubil legate una de cealaltă, orice cultură aparținând unei societăți. Individul, ca parte a unui sistem, va acționa, gândi și simți în raport cu sistemul cultural căruia îi aparține. Fiecare cultură dispune de reprezentări sociale diverse pentru toate aspectele diferite ale realității. Atât cultura, cât și reprezentările sociale permit înțelegerea felului în care indivizii dau un sens realității exterioare, fiind compuse din elemente asemănătoare, deși definite diferit. Stabilirea unui raport „literatură și societate” se bazează pe ideea de literatură ca expresie sau reflectare a realităților culturale și sociale. Ideea de interdependență dintre cultură și societate apare ca o reflecție critică asupra societății.

Realitatea istorico-literară reține faptul că pentru primii noștri romancieri tocmai activitatea literară reprezenta o acoladă a existenței lor. De fapt, ei scriau texte pentru foarte multe destinații, a căror simplă enumerare este deconcertantă: beletristică, ziatistică, teatru, narațiuni de inspirație istorică, uneori versuri, critică și istorie literară, programe, studii biografice și autobiografii, informații bibliografice și culturale, memorialistică, traduceri, prelucrări și scrieri sociale.

Locul comun al analizei scriiturii autorilor pașoptiști enunță invariabil că, deși acesta denotă însușiri literare, romancierii începuturilor pot fi considerați în esență niște amatori, cu o proză îmbibată de costumbrism, cu predilecția lor pentru a reda scene caracteristice de viață și moravuri scrutate malițios: “impulsul creator nu are o motivație literară, ci ține mai curând de un soi de curiozitate etnografică, înțetită, ca la toți cei reveniți din lumea civilizată, de impactul euforic al redescoperirii țării”.¹ Deși sunt ideologi elocvenți, cu o gândire tipologic antitetică, imaginația lor creatoare are un curs previzibil și doar reflecția ironică salvează pe alocuri compozițiile lor de căderea în politică sau oratorie. Le este peste puteri să nu cedeze tentației politice și observațiile generale “îneacă repede orice început de plutare”.²

Istoria literară îi celebrează ca părinți intemeietori, sacralizați de legendă, dar contribuția lor literară este devorată de extraliterar, și - raportându-ne la romanele pe care le scriu - acestea se sfârșesc fără a fi început cu adevărat, pierzându-se în digresiuni ideologice.

Dacă ne îndreptăm atenția asupra a două fragmente, ambele aparținând lui Ion Ghica, putem observa cum discursul protagonistului romanului *[Istoria lui Alecu]* pare a fi preluat direct din *Convorbirile economice* ale aceluiași autor, unde tratase rând pe rând munca, creditul, împrumuturile statului, proprietatea, industria, finanțele sau Bucureștiul industrial și politic.

„Să ne gândim puțin împreună ca să vedem, noi, românii, ce suntem și ce am putea fi. [...] Am pus băiatul la școală însemnează în gura celor mai mulți părinți: l-am scos din rândul muncitorilor; când va fi mare, va ședea tolănit pe canapea, va fuma toată ziua țigară, se va plimba ziua și noaptea în trăsură, picior peste picior, și va scrie pe petițiunile nenorociților împričinați: “Se va face cele de cuviință potrivit legilor în vigoare”; băiatul meu va trăi din casa visteriei [...] Mai toți părinții care trimit copii lor la școală îi trimit acolo cu gându de a-i face funcționari; dacă

¹ NEGRICI, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, București, 2008, p. 54

² *Ibid.*

izbutesc a-i ține doi sau trei ani la Paris, cred că le-au asigurat un viitor de boier mare. Când copii vin în vârstă, părinții aleargă, cer, strigă, se roagă, intrigă până ce le procură o slujbă sau o speranță de slujbă; nu se gândesc nicidecum la neodihna, la bătaia de inimă și la umilințele ce le pregătesc; nu știu ce pâine amară le frământă, sustrăgându-i de la condițiunea în care s-au născut și au crescut, de la condițiunea modestă după care mai târziu cei mai mulți au să ofteze greu! Părinți care vă iubiți copiii, (...) nu-i aruncați în prăpastia cancelariilor; căci acolo nu este nici renume, nici avere; nu este nici liniștea sufletului, nici mulțumirea inimei; acolo ispita se află neconținut în luptă cu conștiința, luptă în care cei mai mulți cad, căci nu au dobândit în educațiunea ce li s-a dat puterea morală trebuincioasă ca să iasă învingători”.

„(...) și nu găsești un tânăr care să voiască a se face arendaș sau negustor, câți alți tineri săraci n-ar trăi pe lângă ei ca isprăvnice ori ca calfe. Aceste stări sunt cu totul lăsate streinilor care rîd de nesocotința noastră. Înțeleagă toți odată că omul face slujba, omul o cinstește, o rădăcă și-i dă rang. Înțeleagă rumîinii că un negustor care mărește prin creditul său relațiile țării noastre cu celelalte neamuri, un arendaș carele exploatează bine pămîntul, care face bucate multe, care îmbunătățează felul semînțeiși aduce capitalurile streine în țară, este mult mai folositor decît un boier mai nevrednic, cum avem o mulțime. S-a înmulțit în țara noastră atît de întinsă, atît de bogată, unde sunt atît de puține brațe, unde fiecare inteligență ar putea găsi ceva de exploatat, s-a înmulțit o populație de tineri neproducători și paraziți, pe care sărăcia cea mai înspăimîntătoare nu-i poate tămădui de fumurile și de mîndria care îi roade. Pilda acelor ce se fac milionști dacă scarmănă cîțiva ani pămîntul nu-i zguduie nicidecum din letargia în care zac, se mulțumesc a trăi pe capitaluri ce vor face cînd vor apuca o slujbă. În țara noastră fiecare se poate face capitalist mare în puțini ani, cu un plug bun pe un cîmp întins. Un bun agricultor poate să aibă echipajuri, palat mare și stima compatrioților săi.” Astfel se explică această interferență a stilurilor care le este adesea imputată; ea reprezintă un reflex de “ecologie literară”³, care îi face să își refolosească textele, uneori pe fragmente foarte mici (după cum am demonstrat prin exemplul de mai sus), alteori mai lungi. Este și cazul celebrei și mult-analizatei digresiuni a lui Kogălniceanu din *Tainele inimei*, în care, din dorința de a explicita în exces pe toate planurile, autorul introduce o adevărată cuvîntare care se întinde pe mai multe pagini. Pe întinderea acestui spațiu el își explicitează crezul („n-am fost contrar ideilor și civilizației străine”, „politica noastră nu trebuie să fie în chestiile din afară”, „să răspîndim luminile și bunăstarea materială în clasele de jos”, „să îmbunătățim agricultura și creșterea vitelor”), oferind elemente din biografia proprie („am crescut și trăit o mare parte a tinerețelor mele în acele țări care stau în capul Europei”, „am îmblat toate țările, am trăit cu luxul celor mari și cu lipsa celor mici”, „am studiat Franția supt rigatul lui Ludovic-Filip”)⁴. Liviu Papadima remarcă adresările indirecte prin care Kogălniceanu anunță sau concluzionează astfel de digresii și le definește drept „forma predilectă de verbalizare a ploconelilor în fața cititorilor”. Cunoscîndu-și tehnica cu care operează, autorul obișnuiește să-și ceară scuze pentru ceea ce consideră a fi abateri de la îndatoririle sale, de la cerința de a ține firul narațiunii, de la presupusele norme de conduită verbală scriitoricească, între care nu se înscriu digresiunile sau *speech*-urile, după cum singur le cataloghează. „Kogălniceanu în special joacă rolul păcătosului veșnic pocăit, ce calcă în permanență alături de drum, luându-și apoi seama și făcînd *mea culpa* ”.⁵ Pe lângă anunțarea digresiunii („fie-mi iertat aice o mică digresie”) și invocarea penitenței auctoriale („cetitorii mei binevoiască a-mi ierta acest speech, cum zic englezii, adecă românește acest mic cuvînt ieșit din șirul romanului”), el invocă intertextual prestigiul literar al lui Eugène Sue. Micul curs de poetică a romanului prezentat în *Tainele inimei* este ilustrativ pentru funcția moralizatoare cu care autorul român investește acest gen literar: „Cursurile însă de moral nu plac astăzi; de aceea

³ SUTER, Patrick, *Le journal et les Lettres. La presse dans l'oeuvre: vers une écologie littéraire*, Mētis Presses, Genève, 2010

⁴ KOGĂLNICEANU, Mihail, *Tainele inimei*, în CAZIMIR, Șt. (ed.), *op.cit.*, p. 40-44

⁵ PAPADIMA, Liviu, *Literatură și comunicare. Relația autor – cititor în proza pașoptistă și postpașoptistă*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 233

moralistii în seculul sunt siliți ca spițerii a polei hapurile ce vroiesc a da bolnavilor. Spre a mă tălmăci mai bine, și ca să întru în gustul cititorilor mei, voi lua de pildă un scriitor străin. Când vestitul Eugène Sue au vroit a interesa clasele bogate în favorul claselor muncitoare, el n-au făcut o carte de moral, ci s-au slujit de un roman; el au scris Tainele Parisului. Așa și mie fie-mi iertat, între descrierea confetăriei lui Felix și o declarație de amor, a văzice două cuvinte în contra maniei ce avem de a ni se întipări numai modele rele și abuzurile străine (...).⁶

Printre modelele culturale recurente ale romancierilor noștri se aflau și manualele de retorică, al căror studiu făcea parte, după cum văzut, din parcursul intelectual fundamental. Iată ce spunea Simeon MARCOVICI (1980), în cursul său, referitor la rolul digresiilor în cadrul oricărei compoziții:

„Aci este locul să vorbim și pentru digresii. Dubt această numire se înțelege niște bucăți al cuvântării sau a verice altei mai întinse compuneri, în care să tratează lucruri ce par a nu avea d-a dreptul legare cu subiectul, dar care merg cu chip pieziș spre scoposul cel adevărat al oratorului. (...) digresiile au izvorât din ușurința, din nestatornicia și din curiozitatea duhului omenesc. O compunere care ar merge spre sfârșitul său prin drumul cel mai drept și mai grabnic ajunge de multe ori a fi monotonă și ostenitoare; cititorul întocmai ca călătorul dorește felurimea ca să-i ție neclintită curiozitatea și luarea-aminte. (...) Vom adăuga despre digresii că oratorul trebuie să le prevadă în planul său și să le închipuiască din vreme, ca să le așeze după orânduială și să le tracteze după cuviință”.⁷

Acest principiu a lui “nu aruncăm, ci refolosim”, conferă particularitatea literaturii perioadei, fie prin mutarea literaturii în textele non-literare, sau prin reflexul invers. Rapelul cultural la ceea ce este exterior scriiturii românești vine în întâmpinarea permenentei nevoi de argumente. Pentru acești pionieri ai genului, literatura occidentală nu prezintă soluții ficționale, ci este invocată ca depozitar al istoricului, al modelului cultural al Memoriei, de care am văzut că sunt atât de pătrunși.

Raportul presă-literatură în proza pașoptistă vorbește pe de o parte despre porozitatea genurilor, iar pe de alta, ilustrează faptul că în această etapă a scrisului, pentru ei nu limbajul creează ficțiunea, ci reflexul este unul de sens contrar; de unde și multitudinea secvențelor considerate astăzi drept eșuate din punct de vedere estetic.

Și scriitura lui George Baronzî este contaminată de diversele sale îndeletniciri culturale (volume de versuri, comedii, drame, nuvele, romane, articole în ziarele timpului). Stilul gazetăresc este imprimat în anumite fragmente *Misterelor* sale:

„Dar întrebați-mă: am putea oare să fim niște cetățeni onești, mulțumindu-ne să trăim cu munca noastră, fără a alerga dupe ambițiuni seci și derăpănătoare?... Ce vorbă! De multe ori am vrea să muncim, dar munca ni se refuză; dacă te cerci să ceri un post, ești un mizerabil, un om fără principie, care dezertezi într-o tabără și vii într-alta; să ceri nu ești făcut, și nici că-ți dă cineva; de avut n-ai nimic; să sperii ceva, nu ți-e iertat, și trebuie dar să pieri sau cercă-te să faci altfel, cearcă-te să faci ceea ce nu place societății sau legilor, numai ca să te supui acestei necesități imperioase a naturei, care-ți strigă neconținut că trebuie să trăiești, fie și cu orice preț, și să vezi atunci cum intervine societatea și cu legile ei, dar nu ca să te mângâie în mizeria ta, nu ca să-ți dea vrun ajutor, ci ca să-ți dea, una anatema ei, batjocura ei, și cele de-al doile, ca să-ți arate temnița sau ocna! Fii bun, fii onest, fii drept, fii virtuos, dar să mori de foame, dar să nu ceri nimic, căci atunci pierzi prețul meritului tău; răsplata e numai în cer, pedeapsa e și acolo și pe pământ. Dacă virtutea se răsplătește în cer, pentru ce și păcatele nu se pedepsesc numai acolo? Dar nu, aci e numai pedeapsa fără răsplată, acolo e și una și alta; totdeauna răul îndoite decât binele.”⁸

⁶ KOGĂLNICEANU, Mihail, *Tainele inimei*, în *op.cit.*, p.44

⁷ MARCOVICI, Simeon, *Curs de retorică* (1834) în *Retorică românească. Antologie*, Editura Minerva, București, 1980, p.110-111

⁸ BARONZI, George, *Misterele Bucureștilor*, în Șt. Cazimir (ed.), *op.cit.*, p.306

În romanul lui Ion Ghica, pentru un tânăr idealist, jurnalismul reprezintă refugiul unei profesii de credință. Idealurile par a fi întotdeauna prezentate prin recursul la aceeași tehnică: întrebări retorice, patetism, cuvinte alese, înălțătoare, dar dublate autoironic. “Reciclarea” non-literarului nu ocolește reutilizarea fragmentelor marcate stilistic de retorismul politic al epocii. În plus, pentru a le contracara efectul naiv și a le evidenția neadecvarea la realitate, imediat după momentul expozitiv, sunt introduse într-un raport antitetic („deși la noi era piste puțină pentru un cap serios a visa o asemenea influență prin jurnalistică, dar pentru mine era un ideal”). Poziționarea în oglindă a acestui fragment românesc cu un text jurnalistic publicat de Kogălniceanu în „România literară” relevă felul în care este juxtapus și pus în dialog ficționalul cu non-ficționalul: „A fi jurnalist fusese multă vreme unul din visele mele cele mai plăcute; totdeauna râvnisem la acei ce pot pune o comunicație de toate zilele și sistematică între gândirea lor și gândirea unui popor întreg. Mi se părea un ce frumos a-și lua inspirațiile sale în trebuințele unui neam, a fi organul sentimentelor înalte și al plângerilor drepte, a priveghea asupra drepturilor țării și a sprijini o politică dreaptă, a da o impulsie literaturii, artelor, economiei, a nu lăsa să treacă nimic necernut prin duhul său, a lucra asupra unei lumi întregi prin glume, prin critică; a însemna toate prefacerile, toate schimbările globului zi cu zi, ceas cu ceas. Acestea toate nu sunt ele în stare d-a aprinde capul unui tânăr, de a-i sătura ambiția, cât de mare și cât de nesățioasă fie? Și deși la noi era piste puțină pentru un cap serios a visa o asemenea influență prin jurnalistică, dar pentru mine era un ideal de care nădăjduiam să mă apropiu din ce în ce mai mult fără d-a-l putea ajunge vreodată.”

„[...] Unul din organele cele mai principale ale opiniei publice este presa în general, și presa periodică sau jurnalismul în special. Presa este eul prelungit al graiului omenesc, este tribuna în care glasul mulțimei resună până la marginile lumii civilizate; prin presă tot ce se zice, tot ce se descopere în vreo parte a lumii se răspândește pe toată întinderea globului și se face proprietatea omenirii întregi. (...)” ea lucrează a unii popoarele prin legătura puternică a ideilor; (...) ea zguduie și surpă în fiecare zi vechea barieră a urelor naționale și pregătește așa triumful fraternității universale, care, într-o zi viitoare, are a face din tot neamul omenesc o singură familie mare”.

Patrick SUTER subliniază⁹ că jurnalul nu este decât un mozaic insuficient, care juxtapune părțile componente mai mult decât le pune în relație. Treptat, literatura a trebuit să inventeze alte modalități de a asambla textele lumii. Deocamdată, în etapa “copilăriei” genului românesc din literatura noastră, aceste structuri inedite care convoacă fragmente din presă (sau aparținând altor instanțe extra-literare), oglindesc de fapt pauperitatea procedurilor pe care autorii noștri le aveau la îndemână. Recursul mediatic prezintă simulacre, această asamblare a textelor în noul gen românesc ridică din nou problema textualității, incluzând balanța dintre ciclurile ecologice utilizate. Ordonarea diferită a fragmentelor care propun variate discursuri despre cotidian (cum sunt fragmentele de texte din presa vremii) în maniera în care acestea să dialogheze unele cu altele și să își răspundă cu un ecou în planul literaturii este, la momentul pașoptist, marcată de numeroase disonanțe. Diferitele tipuri de relații simetrice care stabilesc legături între fragmentele amprentate de contextele multiple din interiorului textului românesc sunt aduse împreună de către autori în ideea de a forma un tot organic. În această etapă unitatea este una ideologică, nu estetică, inserțiile prezentate mai sus conferind eterogenitate textului. Reținem statutul privilegiat pe care presa continuă să îl dețină în acest asamblaj, ceea ce face ca cititorul modern să o repereze fără dubiu ca fiind non-literară, intuind faptul că nu aparține lumii cărții și exilând-o în categoria limbajului publicistic sau a literaturii de masă.

Tot la Ion Ghica găsim - în ironia reflectată de alegerea numelui gazetei la care scria protagonistul - o aluzie la puzderia de jurnale cu nume ce fac prea mult uz de termeni precum patrie, țară, popor, neam, dar și la situația Principatelor, aflate sub suzeranitatea a două imperii (rus și otoman), dar și la existența cenzurii și a criteriilor absurde ale acesteia: „În seansa (=ședința) din duminica următoare, una din dezbaterile noastre fu titlul gazetei. Unul propunea a-l numi Dacia, altul Romania, altul popularul, altul Pământeanul, Steagul, Propășirea ș.a., câte în lume și în soare,

⁹ SUTER, Patrick *op.cit.*, p.127

dar toate aceste numiri fură depărtate ca niște simboluri primejdioase pentru existența gazetei și pentru odihna imperiurilor vecine (...) hotărâram dar firește să-l numin Racu, jurnal nefolositor, bun pentru persoanele care nu iubesc a călători prea iute.”¹⁰

Intuind rolul programatic al primului său articol, Alecu Șoricescu dă frâu liber ironiei la adresa prefețelor, a “cuvintelor ale redactorilor”, a articolelor programatice ce împânzeau presa vremii. Ca reacție de semn contrar, al lui este alcătuit într-un spirit de cuminenie reformistă: „Programul unei gazete sau unei întreprinderi este o scriere care de multe ori are cea mai mare înrâurire asupra izbândeii; de aceea să obișnuiesc cei mai mulți de fâgăduiesc marea cu sarea; ca să tragă mușterii, fâgăduiesc să mulțumească toate gusturile, toate caprițiile, toate trebuințele. Eu, ca să mă conform cu tilul gazetei, luasem un drum cu totul din împotrivă; programul meu făcea o mare laudă tuturor lucrurilor de care nu va putea tracta din pricini binecuvântate și sfârșea printr-o invocație către abonați, poftindu-i a trimite regulat câte un galben pe an, fâgăduindu-le că numai hărtia face zece lei la băcan și încredințându-i că, dacă n-am putea da articole, vom umplea-o cu puncturi de sus până jos”.¹¹

Tonul este didactic, sub convenția narațiunii se ascunde aici foarte puțină invenție și foarte multă observație socială directă:

„Trecuse un an de zile după debutul meu în cariera politică, lucram tot fără leafă, mai mulți ciraci¹² se succedară în postul care mi-era destinat, dar mesenul¹³ meu invoca spre apărarea lui nenorocirea influențelor și slăbiciunile miniștrilor pentru unele dame”.¹⁴

Încercând să-i schimbe atitudinea naivă, iubita lui Alecu îi vorbește despre faptul că trăsăturile sale pozitive nu-l recomandă pentru lumea intrigantă din minister, arătându-i că, de fapt, el nu este pregătit pentru viață în general și că idealurile la care aspiră sunt simple nerozii dacă le privești cu ochii unor oameni realizați. În lumea tranziției din Țările române principiul meritocrației nu funcționează. Rețeta căpătuirii este prezentată prin antiteză, întrebările retorice abundă pentru a spori efectul, pentru a-l impresiona și a-i schimba concepția despre lume personajului celui idealist:

„Ascultă-mă, Alecule, tu ești sufletul cel mai bun, inima cea mai nobilă care poate vedea cineva, dar cu sentimentele tale, cu principiile tale, noi murim amândoi de foame, pe calea pe care ai apucat tu nu sunt vrăbii fripte. Scrii de un an la postelnicie, ții ca un nerod toată greutatea, și alții, care știu să nu calce pe scânduri putrede, merg înainte și iau leafă cu miile de lei. Nu vezi tu că poți șădea candidat pînă-i muri și nu ți-o mai face nimini leafă, dacă nu vei împleti vreo intrigă care să te impuie postelnicului. [...] Nu-ți este rușine, Alecule, om în toată firea, învățat, cu o grămadă de rude boieri mari, să nu poți tu să-ți găsești un căpătîi, în vreme ce o mulțime de ticăloși, niște ciocoi proști, niște gugumani, fac ce fac și-ți vezi cu o caleașcă, cu casă la pod, mobile de mătase, ard într-o odaie cîte opt lumînări de spermanțetă într-o seară, nevestile lor, înmuiețe în mătase, în dantele, catifea și giuvaeruri dau mese și soarele. Cînd cauți, ce au? Nimic, șefi de masă la vornicie sau la logofeție, cu cinci sute de lei pe lună. Dar apoi sunt oameni vrednici, întorc lumea pe degete, scote paraua din piatră.”¹⁵

Lecțiile de îmbogățire necinstită sunt spuse cu mândrie, într-un fel de competiție în care se manifestă creativitatea într-ale căpătuirii. În această horă se prind personaje de pe toate pozițiile sociale (judecători, ispravnici (ispravnic - cârmuitor al unui județ), boieri bătrâni, “oameni harnici și ciocoi buni”): „acolo fiecare își destăinuia cu fală mijloacele de îmbogățire ce a închipuit; un judecător spunea într-o seară cum găsise el mijloc să ia de la amândouă părțile și să-și ție cuvântul și către una, și către alta. Cu unul din împricinați să tocmea ca prin marafet¹⁶ său să-l facă să-și

¹⁰ GHICA, Ion, *op.cit.*, p. 13

¹¹ *Ibid.*, p.14

¹² *cirac* - protejat, favorit

¹³ *fr.Mécène* - mecenat, protector

¹⁴ *Ibid.*, p. 10

¹⁵ *Ibid.*, p. 11

¹⁶ *marafet* - meșteșug, dibăcie

câștigate judecata, și părții protivnice să tocmea să iscălească pentru dânsa; astfel scotea anaforaua (anaforă - raport scris adresat domnitorului de către un funcționar) în favorul celui dintâi, și cu părerea lui dând dreptate celuiilalte părți; nici unul nici altul nu putea să fie nemulțumit de dânsul, deși și unul și altul să vedea mistificați. Un ispravnic vechi povestea o dată cum închipuise el să tragă din vreme în vreme câte o dajdie (dajdie - impozit, dare, bir) după la negustorii din orașul Piteștului. Când isprăvea paralele, ieșea prin târg și porunceă să se taie streșinile, subțit cuvânt că aduc întuneric în prăvălii și că pot înșela pe mușterii; negustorii făcea curama¹⁷ între dânsii, îi ducea o sumă de bani și astfel își trăgea porunca înapoi. Altu, boier bătrân de la Rușii de Vede, om al vestitului Villara¹⁸, da poruncă către negustori să să răfuiască între dânsii. Pe atunci se lua zeciuală de la împliniri, și nu-i lăsa în pace decât dacă îi da o sumă destul de rătundă. Un altu, om foarte harnic și ciocoi bun, care fusese și calemgiu (calemgiu – funcționar de cancelarie) în vremea lui Caragea și pe care adesea ministru îl chema într-un ajutor când avea câte o pricină anevoie; acela făcuse stare numai în trei luni pe vremea când se oprise exportăția seului. Metodul ce a întrebuințat era foarte simplu. De pildă, să înfățișea să treacă vite piste hotar. El îndată scotea la lumină porunca vorniciei, dovedea negustorului că vitele coprind seu cu dânsese și că prin urmare nu le poate lăsa să iasă. Negustorul îi făcea un folos, și așa da bilet de trecut vitele; cugetul său era foarte curat, pentru că-și făcea interesul fără d-a se abate de la pruncile stăpânirii. Toți îl aplauda când dezvălea cu o elocvență de narație vrednică de mirare episoadele acestii mîncătorii. Când nu era el de față, îl lăuda ceilalți, zicând că este în stare să scoată lapte din piatră; de avea acest talent nu știu, dar din câte l-am auzit spuind, pot zice că știa foarte bine a scoate paraua din punga rumânului. Un altul, boier fâlcos, făcuse stare din viței de polocon, lăsându-i pe la țărani și cerându-i boi. Știuse astfel să fure un bou pentru un ou, metodă întrebuințată mai pe urmă de mulți ispravnici plagieri; aș putea umplea un volum înșărând câte tertipuri [cu] zicerea lor tehnică am auzit destăinuie de la acei oameni. Într-un cuvânt, principiul celor ce să aduna la boier era acesta, că pe lumea aceasta fiecare își vine marfa sa; croitoru vinde haine, dulgheru cherestea și boierul iscălitura”¹⁹

În finalul fragmentului totul converge înspre ideea unei lecții însușite a necinstei, lumea aceasta în care personajul a intrat nu mai este construită din idealuri, pragmatismul său fiind exprimat prin mijloace retorice și erudiție paremiologică.

Astfel de oameni precum cei din fragmentul de mai sus doresc o lume care să le semene și pe care să o înțeleagă. Culturalizarea unui popor și emanciparea politică a unei țări le este străină, ba chiar o iau în derâdere: „(...) câteva blasfeme²⁰ asupra unor dascăli care umblă să introducă școli și asupra unor tineri cu capetele stricate în alte țări, care nu voiesc nimic mai puțin decât desființarea madelilor”²¹,²²

Evoluția personajului trece prin etapa “purificării” de păcatele tinereții, de simțirile sale vechi și devine ispravnic, bun gospodar, însă printr-un lanț de abuzuri reușește să-și cumpere moșie și să-și construiască conac. Finalul dezvăluie în formă concentrată noua filosofie de viață a lui Alecu; lecția înăvuirii odată învățată, este aplicată cu succes și în provincie. Noua sa personalitate s-a lepădat de idealisme, s-a purificat de păcatele credulității, a fost un bun elev la această școală a vieții: „După ce m-am purificat într-acea adunare de toate simțirile mele, de toate păcatele cele vechi, cum le numeau noii mei tovarăși, am ieșit din acea casă ispravnic. (...) Toată ambiția mea era să joc la județ rola boierului din București (...)”²³

Odată pusă în practică metoda de înăvuire, ea se multiplică progresiv, creând un mecanism în care actorii își facilitează și potențază reciproc talentul într-ale pungășilor: „Am izbutit și mi-am îmbunătățit moșia de am făcut-o ca o grădină. Moara după Dâmbovița am făcut-o cu piatră

¹⁷ curama – colectă

¹⁸ Alecu Villara – ministru de finanțe, apoi de justiție în Țara românească, în timpul domniilor regulamentare

¹⁹ *Ibid.*, p. 11

²⁰ blasfem – hulă, batjocură

²¹ madea – privilegiu

²² *Ibid.*, p. 19

²³ *Ibid.*, p. 20

cumpărată de stăpânire și cărată pentru turnu chindiii și pentru Băneasa. Zăgazu mi l-am făcut totodată cu cel de la Bufta; ș-a făcut și subțărnițu meu unul tot asemenea. **Abuzul este ca bulgărele de zăpadă care să mărește rostogolindu-să.** Ca să-și facă un ministru un interes de o sută de galbeni, trebuie să se facă în țară un abuz de zece mii de galbeni, pentru că cu acel prilej fură directoru, șefu secției, ocârmuitoru²⁴, și astfel, din bute în bute, până la dorobanț²⁵ și la pârcălab²⁶.”²⁷

Dificultatea alegerii între idealurile înalte și propriul interes (exprimată printr-o exclamație patetică și un lung șir de interogații retorice) este rezolvată de către vocea imperativă a pragmatismului. Remarcăm ideea potrivit căreia societatea corupe tinerii idealști, dar e prezentă aici și autoironia la nivelul dublului limbaj, al discursului antitetice. Alecu se disculpă, explicând idealurile care-l guvernează, dar răspunsul Sofiei este menit de-al aduce cu picioarele pe pământ, în realitatea imediată:

„- **O, doamne, Sofio! Dar n-am încercat**, cum știi prea bine, a fi folositor fraților mei, **nu le-am arătat** calea fericirii? **N-am încercat** a răsturna o sistemă de corupție, de nedreptate și de rușine? **N-am jărtfit** pentru fericirea țării mele odihnă, sănătate, stare, tot într-un cuvânt? **Nu aș fi dat** cea mai după urmă picătură de sânge pentru țara mea și pentru rumâni?

- **Ia să lăsăm neroziile astea; acum suntem oameni în toată firea, să vorbim ca oameni**”.²⁸

Paul, alter-egoul lui Pantazi Ghica din romanul *Un boem român* descrie de pe poziții democratice și revoluționare schimbările aduse de anul 1848: „Dar în o zi un zgomot ajunsese până la dânsul, un zgomot vag care prevestea o schimbare politică în fața lucrurilor... Timpul era spre revoluțiune; popoli adormiți în lunga letargie a sclavagiului se deșteptau, răsunau bazele unei societăți despotice, sfărâmau tronurile potentatilor îngâmfați și preînnoiau prin elemente libere și naționale un ordin de lucruri putrezite și vătămătoare secolilor carii păseau spre progres cu pași de giganți. Era în 1848”. Ce voiau capii mișcării din Moldova și Valahia? „Drepturi pentru toți, frăție, justiție, căderea prerogativelor absurde și a privilegiilor vătămătoare progresului și civilizației, îmbunătățirea soartei țaranului...” Respectau trecutul pentru „paginile sale de glorie, de virtuți și de onor național”, dar cereau „viitorul liber și național, bazat pe principiurile egalității înaintea legii, al justiției și al nepărtinirii”.²⁹

Când personajele ating mult dorita bunăstare, comportamentele pe care aceasta le induce sunt preluate prin mimetism, prin raportare la condiția de a fi „om de lume”: „Sofia știa să trăiască bine. Îndată mobilase casa și seara ținea salon, și toate notabilitățile literare din București să adunau lângă tava noastră de țăi. Petrecerea cea mai spirituală era la noi. Cocoanele cele mari începuseră să caute a se împrieteni cu Sofia”.³⁰

Nu numai moda șterge semnele rangurilor, ci și noile modalități de petrecere a timpului liber – jocul de cărți “democratizează” adunarea: „În casa boierului se aduna toată nobilimea și mulțime de persoane care putea sluji cauzei boierești și da parale în cărți. Să făcuse un fel de frăție între boieri și aceilalți craidonii, încât nu mai cunoșteai de era boieri ori ce. Am cunoscut într-acea casă trei frați, țigani iertați ai unui boier de la Buzău, care ajunsese și ei în slujbe și boieri”) și creează un fel de “frăție a cartofoilor”: “toți mădularii adunării forma între dâșii ca o familie, să socotea datori a se sprijini unii cu alții. Acea frăție era tare și puternică, căci, deosebit de cei mai mari stâlpi ai țării, se găsea acolo oameni din toate treptele sociale și alcătuia un fel de francmasonerie”.³¹

²⁴ ocârmuitorul – aici cu sensul de ispravnic

²⁵ dorobanț - jandarm

²⁶ pârcălab – aici cu sensul de primar sau perceptor de sat

²⁷ Ibid., p. 20-21

²⁸ Ibid., p. 11

²⁹ GHICA, Pantazi, *Un boem român*, în *op.cit.*, p. 171

³⁰ GHICA, Ion, *[Istoria...]*, în *op.cit.*, p. 15

³¹ Ibid., p. 13

Etapă transformării totale a lui Alecu, a tranziției de la tinerețea plină de idealuri la maturitatea plină de realism, realizată prin câștigul constant la jocul de cărți duce, dincolo de achiziționarea însemnelor exterioare ale bogăției („am ieșit de dimineață cu șase sute de galbeni în pungă. A doua zi aveam cai și droșcă”) la schimbarea felului în care este perceput de către ceilalți: „Toți își scotea pălăria la mine și boierii cei mari ziceau: „Ați văzut, cine ar fi socotit că omul acesta o să se îndrepteze? și mulțime de părinți îmi propunea fetele lor”.³²

Manoil, eroul romanului epistolar al lui Bolintineanu, închide acolada metamorfozelor suferite de protagoniști, în urma căreia devine “un om schimbat întru toate”. Anii petrecuți în străinătate și închinăți libertinajului îl transformă într-un cinic fără pereche. Nu mai iubește nimic, nici măcar patria: „Acolo unde mi-e bine și acolo unde-mi place, acolo este patria mea, și este de prisos ca s-o iubesc, căci ea poate exista și fără iubirea mea”.³³

Relația dintre literatură și societate rămâne susceptibilă la diferite interpretări, datorită naturii complexe a celor două concepte.

Bibliografie

- BARONZI, George, *Misterele Bucureștilor*, în *Pionierii romanului românesc, antologie, text stabilit, note și prefață de Șt. Cazimir*, Editura Pentru Literatură, București, 1962.
- BOLINTINEANU, Dimitrie, *Manoil*, în *Pionierii romanului românesc, antologie, text stabilit, note și prefață de Șt. Cazimir*, Editura Pentru Literatură, București, 1962.
- GHICA, Ion, *Opere*, vol. 2, *Convorbiri economice*, Editura Minerva, București, 1979.
- GHICA, Ion, *Istoria lui Alecu Șoricescu*, în *Pionierii romanului românesc, antologie, text stabilit, note și prefață de Șt. Cazimir*, Editura Pentru Literatură, București, 1962.
- GHICA Pantazi, *Un boem român*, în *Pionierii romanului românesc, antologie, text stabilit, note și prefață de Șt. Cazimir*, Editura Pentru Literatură, București, 1962.
- KOGĂLNICEANU, Mihail, *Tainele inimei*, în *Pionierii romanului românesc, antologie, text stabilit, note și prefață de Șt. Cazimir*, Editura Pentru Literatură, București, 1962.
- KOGĂLNICEANU, Mihail, *Opere I. Beletristica, studii literare, culturale și sociale*, Editura Academiei R.S.R., București, 1974.
- MARCOVICI, Simeon, *Curs de retorică (1834) în Retorică românească. Antologie*, Editura Minerva, București, 1980.
- NEGRICI, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, București, 2008.
- PAPADIMA, Liviu, *Literatură și comunicare. Relația autor – cititor în proza pașoptistă și postpașoptistă*, Editura Polirom, Iași, 1999.
- SUTER, Patrick, *Le journal et les Lettres. La presse dans l'oeuvre: vers une écologie littéraire*, Mētis Presses, Genève, 2010.

³² *Ibid.*, p. 17

³³ BOLINTINEANU, Dimitrie, *Manoil*, p. 144

**WAYS OF EXPLOITING THE DESCRIPTORS OF
COMPETENCES FROM *THE EUROPEAN FRAMEWORK OF
REFERENCES FOR LANGUAGES* IN TEACHING SPECIALISED
VOCABULARY TO THE PREPARATORY
PROGRAMME OF ROMANIAN**

**MODALITÉS DE VALORISATION DES DESCRIPTEURS DE
COMPÉTENCE DU *CADRE EUROPÉEN COMMUN DE
RÉFÉRENCE POUR LES LANGUES* DANS L'ENSEIGNEMENT
DES LANGAGES SPÉCIALISÉS AU PROGRAMME
PRÉPARATOIRE DE LANGUE ROUMAINE**

**MODALITĂȚI DE VALORIFICARE A DESCRIPTORILOR DE
COMPETENȚĂ DIN *CADRUL EUROPEAN COMUN DE
REFERINȚĂ PENTRU LIMBI* ÎN PREDAREA LIMBAJELOR
SPECIALIZATE LA PROGRAMUL PREGĂTITOR
DE LIMBA ROMÂNĂ**

Gabriel BĂRDĂȘAN,

Universitatea de Vest din Timișoara
Bd. Vasile Pârvan nr. 4, Timișoara
gabriel.bardasan@e-uvv.ro

Emina CĂPĂLNĂȘAN,

Universitatea de Vest din Timișoara
Bd. Vasile Pârvan nr. 4, Timișoara
emina.capalnasan@e-uvv.ro

Abstract

Moving the accent from what you know, how well do you know it on what you know and can do in the context of learning a foreign language, the need to comply with the requirements of a real life dialogue, but also the pair common vocabulary vs specialised vocabulary demand adapting theoretical elements to the specific situation: teaching specialised vocabulary to the preparatory year of Romanian language. Our aim in this study is to expose some ways of exploiting and materialising the descriptors of competences from the European Framework of References for Languages through the means of some conversational and lexical activities, introducing concepts and linguistic terms, Linguistics being a subdomain belonging to the field Humanities and Arts. As a starting-point – the difference between basic vocabulary and the variety of its subunits (determined by the frequency and use of a word and its functional-stylistic based integration). Our perspective follows a didactic approach of the specific vocabulary used in Linguistics and has as primer objective developing professional linguistic communication skills for students who follow the preparatory programme of Romanian language, who will study Philology in Romania.

Résumé

Le déplacement de l'accent de « Qu'est-ce qu'on sait, comment bien on sait ? » sur « Qu'est-ce qu'on sait faire ? » dans le contexte d'apprendre une langue étrangère, le besoin de s'adapter aux exigences d'une situation de communication, ainsi que la dichotomie lexicale commun versus lexicale spécialisé rendent nécessaire l'adaptation des éléments théoriques à la situation spécifique : l'enseignement des langages spécialisés pour l'année préparatoire de langue roumaine. Dans cette étude, à partir de la délimitation entre le lexique de base du roumain et la variation des sous-unités du vocabulaire (variation qui est déterminée par la fréquence d'utilisation des mots et, implicitement, par le facteur stylistique et fonctionnel), nous voudrions présenter quelques modalités de valorisation des descripteurs de compétence linguistique sous forme d'activités conversationnelles, lexicales ou bien de familiarisation avec les concepts spécifiques à la linguistique, branche qui fait partie du domaine des sciences humanistes et des arts. Cette perspective d'analyse suit une approche didactique du langage spécifique à la linguistique d'une manière intégrante et a comme enjeu le développement de la compétence de communication linguistique professionnelle parmi les étudiants du programme préparatoire de langue roumaine qui suivront des études universitaires en lettres dans le système roumain d'enseignement.

Rezumat

Mutarea accentului de pe de ce știi, cât de bine știi pe ce știi să faci în contextul învățării unei limbi străine, nevoia de adaptare la cerințele unei situații comunicative, dar și dihotomia lexic comun vs lexic specializat fac necesară adaptarea elementelor teoretice la situația specifică: predarea limbajelor specializate la anul pregătitor de limba română. În acest studiu ne propunem, pornind de la delimitarea dintre lexicul de bază al limbii române și varietatea subunităților din structura vocabularului (determinată de frecvența de utilizare a cuvintelor și, implicit, de factorul stilistico-funcțional), să expunem câteva modalități de valorificare a descriptorilor de competență lingvistică sub forma unor activități conversaționale, activități lexicale, dar și a unor activități de familiarizare cu conceptele specifice lingvisticii, subdomeniu ce se raportează la domeniul științe umaniste și arte. Această perspectivă de analiză urmărește abordarea didactică a limbajului specific lingvisticii din perspectivă integrată și are ca miză dezvoltarea competenței de comunicare lingvistică profesională la studenții programului pregătitor de limba română care vor urma studii filologice universitare în sistemul de învățământ românesc.

Key-words: descriptors of competence, professional communication skills, Romanian as a foreign language, specialised vocabulary, Linguistics

Mots-clés: descripteurs de compétence, la compétence de communication professionnelle, le roumain comme langue étrangère, langage spécialisé, linguistique

Cuvinte-cheie: descriptori de competență, competența de comunicare profesională, româna ca limbă străină, limbaj specializat, lingvistică

Preambul

Problematica studiului nostru are ca suport teoretic principiile și reglementările din Cadrul european comun de referință pentru limbi (CECRL) și aduce în discuție descriptorii de competență lingvistică pe care se întemeiază predarea limbajelor specializate la anul pregătitor de limba română, program de studiu a cărui misiune este „pregătirea lingvistică pentru dobândirea competenței de comunicare lingvistică și a celei de comunicare profesională a studenților internaționali admiși în programe de studii de nivel universitar sau postuniversitar derulate în limba română” (BĂRDĂȘAN, 2018, 154). Din perspectivă practică și aplicativă, la nivel didactic,

cercetarea noastră urmărește delimitarea modalităților prin care pot fi valorificați descriptorii de competență în predarea limbajelor specializate, apelând la diverse conținuturi tematice, la texte specializate și la o serie variată de exerciții orientate dominant spre valorificarea terminologiilor specifice sferelor de activitate socio-profesională (cu referire specială la domeniul științelor umaniste).

I. Aspecte teoretice

În predarea unei limbi străine, deci implicit a românei ca limbă străină (RLS), reprezintă un imperativ raportarea la Cadrul European Comun de Referință pentru Limbi (CECRL) în vederea identificării nivelurilor generale de competență lingvistică vizate în procesul de predare-învățare-evaluare. CECRL este un document publicat de Consiliul Europei, în 2001, care definește gradul de stăpânire a unei limbi străine, pe o scală cu 6 niveluri (A1-C2), în funcție de „ce știi să faci” (*ce știi și cât de bine știi*) la nivelul fiecărei componente prin care se concretizează comportamentul comunicativ. Această scală de evaluare a stăpânirii unei limbi este aplicabilă oricărei limbi și se utilizează în vederea însușirii eficiente a conținuturilor lingvistice adecvate fiecărui nivel de competență, fiind utilă tuturor celor implicați în procesul de predare-învățare-evaluare a limbilor în strânsă legătură cu uzul și cu nevoile utilizatorilor codului lingvistic însușit. Nivelul de competență lingvistică specific fiecărui stadiu de achiziție este raportat la contextele reale de comunicare, susținând capacitatea de adaptare a utilizatorului la situațiile de comunicare generale sau specifice (de tip profesional).

Demersul didactic prin care un program de studiu al RLS poate fi orientat spre dezvoltarea unei competențe lingvistice profesionale trebuie să se sprijine pe o serie de preacizii lingvistice, interacționale, culturale și interculturale. Altfel spus, cursantul trebuie să aibă un anumit nivel de cunoaștere a limbii române pentru a-și putea dezvolta capacitatea de comunicare într-un domeniu de activitate specializat (în primă fază ca student într-un program universitar de instruire profesională). Punctul de pornire și suportul acestui demers de dezvoltare a competenței de comunicare în sfere de activitate specializată îl reprezintă nivelurile intermediare de cunoaștere a limbii (B1 și B2), stadii care orientează cursantul spre obținerea unei independențe în utilizarea limbii însușite, dar și spre stilizarea comportamentului comunicativ prin deschiderea spre diversitatea situațiilor de comunicare în care poate fi utilizată o anumită limbă. Stadiile de învățare a limbii pentru nivelurile B1 și B2 permit activități de învățare ce corelează conținuturile lingvistice generale cu cele specifice comunicării profesionale, deschiderea spre acesta din urmă fiind realizabilă prin achiziția unor termeni ce țin de limbajele specializate.

Premisa achizițiilor specifice unei comunicări lingvistice orientate spre obiective profesionale o reprezintă nivelul de competență B1, care, conform descriptorilor de nivel (vezi CĂPĂLNĂȘAN, HUȚANU, 2011-2012), se concretizează, la nivelul capacității de exprimare orală și scrisă și la nivel interacțional, prin faptul că studentul trebuie să *acționeze* (să se descurce), să *reacționeze* în diverse situații (la serviciu, la școală, în timpul liber; atunci când călătorește în afara orașului; atunci când are de completat formulare și de scris e-mailuri/scrise formale). În aceste contexte interacționale, studentul dobândește abilități de acțiune prin limbaj, procesul didactic fiind orientat spre o tematică clar circumscrisă (de exemplu: cum povestim un eveniment, un vis, o experiență; cum punem în ordine evenimentele sau acțiunile dintr-o zi, săptămână etc.; cum facem și cum descriem un plan; cum ne expunem punctul de vedere, cum argumentăm o idee simplă; cum apreciem și cum clasăm idei, situații, evenimente; cum vorbim despre o situație ipotetică; cum cerem și cum dăm explicații cuiva; cum ne scuzăm și ne motivăm absența, refuzul; cum ne exprimăm reținerea; cum facem o promisiune sau un reproș; cum ne exprimăm compasiunea și solidaritatea, cum dăm un sfat; cum relatăm spusele cuiva). Concretizarea acestor acte de limbaj se sprijină, la nivelul B1, pe o serie de activități de învățare a unor conținuturi ce țin de sistemul lingvistic. Dintre elementele de gramatică vizate în această etapă de însușire a RLS amintim câteva: *adjectivul*: acordul în caz (genitiv și dativ) cu substantivele feminine; gradul comparativ de egalitate

și de inferioritate, superlativul relativ; adjective fără grade de comparație; *numeralul*: numeralul adverbial (organizat în jurul unui numeral ordinal); *verbul*: indicativul imperfect; condiționalul-optativ prezent; *conjunția*: organizarea sintactică a enunțurilor cu ajutorul conjuncțiilor și locuțiunilor conjuncționale: *ca...să, precum și, însă, ci, încât, înainte să, după ce, fără să, în timp ce, ca și cum, ca și când, de parcă, fiindcă, din cauză că, chiar dacă, cu toate că, în concluzie, așadar*).

Consolidarea competenței de utilizare a limbii prin obținerea unei independențe de comunicare se realizează în procesul de însușire a limbii la nivelul B2, când studentul trebuie să converseze și să acționeze spontan. La nivel interacțional și în planul exprimării orale și scrise, elementele-cheie ale acestei etape de învățare sunt: *părerea argumentată, comparația, opțiunea, alegerea*. În acest sens, activitățile de învățare a limbii vor fi orientate spre acte de limbaj ce susțin independența lingvistică și interacțională a studentului (de exemplu: cum emitem și argumentăm o părere, cum exprimăm o convingere, cum aducem contraargumente; cum captăm și cum verificăm atenția interlocutorului; cum expunem avantajele și dezavantajele unui obiect, situații, posibilități etc.; cum ne corectăm și cum reformulăm, când nu suntem înțeleși; cum îi cerem interlocutorului să dea detalii suplimentare). Pentru a fi activate din punct de vedere comunicational, aceste acte de limbaj vor fi susținute de o serie de elemente de gramatică ce se cer a fi însușite la acest nivel de învățare a limbii române. Dintre acestea enumerăm câteva: *pronumele*: topica formelor neaccentuate ale pronumelor personale și ale pronumelor reflexive; pronumele personal și pronumele reflexiv în dativ posesiv; reflexivul impersonal, reflexivul pasiv, reflexivul factitiv; pronumele de politețe (*dumneata, dumnealui, dumneaei, dumnealor*); adjectivul pronominal posesiv după prepoziții și locuțiuni prepoziționale (de ex. *din cauza ta*); pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ de identitate (forma cazuală de nominativ-acuzativ; pronumele relativ *ceea ce*; *verbul*: indicativul mai-mult-ca-perfect; condiționalul-optativ perfect; gerunziul; supinul; diateza pasivă a verbelor; *prepoziția*: prepoziții și locuțiuni prepoziționale (*de către, înaintea, împrejurul, în afară de, în loc de, cu excepția*); *conjunția*: organizarea sintactică a enunțurilor cu ajutorul conjuncțiilor și locuțiunilor conjuncționale (*nu numai...ci și, în loc să, deoarece, prin urmare, pe lângă că*).

În mod firesc, toate aceste conținuturi ce țin de elementele de construcție a comunicării și de actele de limbaj au nevoie de un suport lexical adecvat celor două niveluri ale competenței de comunicare (B1 și B2). În acest sens, vocabularul utilizat reunește elemente ce aparțin lexicului comun. Oferim, cu titlu orientativ, temele care pot oferi un corpus lexical necesar însușirii celor două niveluri de competență de comunicare în limba română:

Nivelul B1:

- Viața de zi cu zi. La poștă. La bancă. La casa de schimb valutar. La benzinărie. La un service auto. La librărie. La bibliotecă. La ambasadă / consulat / autoritatea pentru străini
- Pasiuni. Activități de relaxare. Sport. La sala de sport. La cinema. La teatru. La muzeu. Expoziții.
- Călătoria în afara orașului. La agenția de turism.
- Mass-media. Realitatea înconjurătoare.

Nivelul B2:

- Plante. La grădina botanică.
- Animale domestice și animale sălbatice. La grădina zoologică.
- Universul. Planetele. Viața pe alte planete.
- Ocazii festive. Sărbători. Alegerea unui cadou. La coafor. La frizer. La cosmetică.
- La tribunal. Sistemul juridic din România.
- Școala și educația. Sistemul de învățământ din România.

În acest ansamblu comunicational convergent (ce cuprinde acte de limbaj, elemente gramaticale de construcție a comunicării, elemente ale lexicului comun din structura vocabularului), fie că ne raportăm la nivelul B1 sau la nivelul B2 al competenței generale de comunicare utilizând limba română, se pune problema modului în care putem acționa din perspectivă didactică, astfel

încât prin activități specifice studenții care învață limba română să dobândească și competența de comunicare lingvistică profesională.

Conform precizării noastre dintr-un studiu anterior, competența de comunicare lingvistică profesională se delimitează „prin gradul de stăpânire și utilizare a conținuturilor tematice din aria diverselor activităților profesionale existente, dar și a resurselor lingvistice și terminologice specifice celor trei zone din ansamblul limbajelor specializate, în vederea realizării unor sarcini și activități comunicative.” (BĂRDĂȘAN, 2018, 153). Această competență poate fi dobândită prin familiarizarea studenților cu limbajul specific domeniilor de specializare: *matematică și științele naturii, științe biologice și biomedicale, științe ingineresti, științe sociale, științe umaniste și arte (arhitectură și urbanism, arte, filologie, filozofie, istorie, studii culturale), știința sportului și educație fizică*, dar și prin utilizarea integrată a conținuturilor specifice fiecărui domeniu profesional. Prin conceptul de *integrare*, din perspectiva didacticii RLS, înțelegem ansamblul strategiilor didactice care favorizează însușirea lexicului specializat și a structurilor lingvistice specifice unui domeniu de activitate profesională în directă legătură cu conținuturile ce țin de planul general al limbii (elementele lexicului comun, elementele de gramatică și acte de limbaj și contexte de comunicare generale sau specifice).

Principalul domeniu lingvistic pe care trebuie să-l avem în vedere în activitățile didactice care orientează studentul spre însușirea particularităților de comunicare lingvistică specifice unui anumit domeniu de activitate profesională se referă la lexicul limbii, întrucât prin acest compartiment se face diferențierea, în principal, între o utilizare generală a limbii și utilizarea profesională a acesteia. În acest plan se face distincția dintre *lexicul comun* (limba comună) și *lexicul specializat* (limbajele specializate), deoarece vocabularul unei limbi permite o serie de delimitări (în funcție de frecvența de utilizare a cuvintelor, de aria lor de răspândire, de factorii stilistic-funcționali: apartenență social-culturală, profesie etc.) [pentru delimitarea teoretică a conceptului de comunicare profesională și a relației dintre limba comună și lexicul specializat, vezi BĂRDĂȘAN, 2018, 152-155].

Din perspectiva didacticii limbii române ca limbă străină, abordarea lexicului ca instrument/suport al comunicării profesionale impune în procesul didactic o delimitare clară a *unităților lexicale ale limbii comune* (ale lexicului comun), esențiale în codarea și decodarea mesajelor din actele de comunicare curentă (orală sau scrisă), dar și pentru construcția structurii primare a mesajelor din comunicarea lingvistică profesională, a *unităților lexicale care particularizează limba din perspectivă socială sau culturală* și prin care se asigură adecvarea situațională a mesajelor în comunicarea curentă și a *termenilor din structura lexicului specializat* (sau limbajului specializat), termeni specifici unor domenii de activitate profesională clar circumscrise ce contribuie la construcția unui act discursiv profesional și, implicit, la delimitarea competenței de comunicare lingvistică profesională. Dintre efectele didactice ale acestei delimitări putem nota: abordarea riguroasă a ansamblului lexical al limbii române; evitarea amestecului între registre stilistice diferite; delimitarea ansamblului lexical general al limbii de limbajele specializate; individualizarea lexicală a unui anumit domeniu profesional; observarea unităților lexicului comun care se integrează în lexicul specializat, prin terminologizare, sau a unităților terminologice care intră în lexicul comun, prin determinologizare; identificarea unor termeni specializați interdisciplinari, apăruiți prin împrumut interdisciplinar; semnalarea diferențelor în ce privește normalizarea între diversele terminologii studiate: „unele dintre ele manifestă libertăți mai mari (cum ar fi filozofia, terminologia artistică, terminologia științelor umaniste în general), spre deosebire de altele (medicina, economia) care obligă la diverse constrângeri și, deci, la o normare mai strictă” (BIDU-VRÂNCEANU, 2000, 72).

Cele mai multe dintre aspectele prezentate, raportabile deopotrivă la domeniul terminologiei și al didacticii RLS, pot fi ilustrate prin lectura unor definiții de dicționar. Reproducem cu titlu de exemplificare un element lexical al limbii române prezent atât la nivelul lexicului comun, cât și în cadrul unor terminologii care și l-au asumat fie prin terminologizare, fie prin împrumut

interdisciplinar. Termenul a fost selectat pe baza criteriului prezenței sale în lexicul specializat al unor științe umaniste, domeniu pentru care vom propune, în partea a doua a studiului nostru, un model de abordare didactică a lexicului specializat (DEX, 2009, s.v. *subiect*):

SUBIECT, *subiecte*, s. n., (4) *subiecți*, s. m.

1. S. n. Totalitatea acțiunilor, evenimentelor (prezentate într-o anumită succesiune) care alcătuiesc conținutul unei opere literare, cinematografice etc. Chestiune, temă despre care vorbește sau scrie cineva. Cauză, pricină, motiv.

2. S. n. (Lingv.) Partea principală a propoziției care arată cine săvârșește acțiunea exprimată de predicatul verbal la diateza activă sau reflexivă, cine suferă acțiunea când predicatul verbal este la diateza pasivă sau cui i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată de numele predicativ în cazul predicatului nominal.

3. S. n. (Log.) Termen al unor judecăți, reprezentând noțiunea ce desemnează obiectul gândirii despre care se afirmă sau se neagă însușirea exprimată de predicatul logic.

4. S. m. Ființă aflată sub observație, supusă anchetei, experimentului etc.; individ care prezintă anumite caracteristici.

5. S. m. (În sintagmele) *Subiect de drepturi și obligații* = persoană care, în cadrul raporturilor juridice, are drepturi și obligații. *Subiect impozabil* = persoană fizică sau juridică obligată prin lege să plătească un anumit impozit către stat. – Din lat. *subjectum* (cu unele sensuri după fr. *sujet*).

II. Aspecte didactic-aplicative

Construcția CECRL în funcție de anumiți descriptori generali de nivel ai competenței de comunicare într-o anumită limbă favorizează, în procesul de predare-învățare-evaluare a limbilor, adaptarea conținuturilor tematice și de limbă la publicul-țintă. Aceste libertăți vin în sprijinul nevoilor persoanelor care învață o limbă și invită coordonatorii procesului didactic să-și modeleze activitățile prin raportare la aceste nevoi de comunicare, propunând strategii și tehnici de lucru sau materiale didactice specifice și cu finalitate comunicațională.

Având în vedere faptul că una dintre nevoile celor care învață limba română ca limbă străină este aceea de a dobândi o competență de comunicare ce să le permită parcurgerea unor studii universitare în domenii profesionale variate, este necesar ca în procesul didactic să li se formeze, pe lângă competența de comunicare lingvistică și o competență de comunicare profesională, adaptată domeniului de specializare în care vor urma un parcurs educațional universitar în limba română. Aspectele delimitate sunt relevante pentru cazul studenților străini care parcurg programul pregătitor de limba română, ale căror opțiuni de studiu în România sunt foarte variate, ceea ce face ca în planul de învățământ al acestui program de studiu să existe o disciplină adaptată nevoii de a dobândi competență de comunicare lingvistică profesională în următoarele șase domenii majore: matematică și științele naturii, științe biologice și biomedicale, științe inginerești, științe sociale, științe umaniste și arte, știința sportului și educație fizică.

Întrucât abordarea limbajului specializat al acestor șase domenii impune în plan didactic strategii particularizate, în studiul de față ne propunem să ne oprim asupra unui singur domeniu - *științe umaniste și arte*, arie științifică ce are subsumate următoarele subdomenii: *arhitectură și urbanism, arte, filologie, filozofie, istorie, studii culturale*. Enumerarea anterioară relevă din nou eterogenitatea preocupărilor specifice acestor subdomenii și diversitatea limbajelor specializate aferente fiecărui subdomeniu. În acest context, profesorul poate să recurgă la strategii didactice prin care să-și adapteze conținuturile lingvistice la nevoile cursanților.

Ca un exercițiu de adaptare a strategiilor didactice la publicul-țintă propunem un scenariu didactic destinat studenților străini care vor urma studii universitare filologice în limba română și cărora le vor fi necesare instrumente de comunicare specifice științelor limbii, lingvisticii, în general. Conținuturile terminologice de interes pentru această ramură a științelor umaniste se centrează, în linii generale, în jurul denumirilor referitoare la părțile de vorbire și la părțile de propoziție, la relațiile dintre cuvinte, la categoriile gramaticale, la compartimentele limbii, la nivelurile limbii și la diverse fenomene lingvistice.

Elaborarea scenariului didactic trebuie să aibă în vedere, pe de o parte, unele particularități ale studenților care urmează să participe la activitățile didactice (origini și culturi diferite, vârste

relativ diferite, absolvenți ai unor sisteme de învățământ diferite, preocupări și profiluri diferite, diferențieri în ce privește nivelul de limbă română la care au ajuns – B1 sau B2 etc.) și, pe de altă parte, obiectivele disciplinei *Limba specializată – științe umaniste și arte*: însușirea elementelor specifice limbajelor specializate; dezvoltarea capacității de a transfera formele lingvistice din limba comună în limbajele specializate și din aceste limbaje spre limba comună; utilizarea pertinentă și corectă în actele de comunicare a unor elemente lexicale de bază ale unui ansamblu terminologic; valorificarea integrată a conținuturilor lingvistice (fonetică, vocabular, gramatică) în contexte de comunicare scrisă și orală adaptate unui anumit domeniu profesional; aprofundarea competențelor de receptare (înțelegerea textului scris, înțelegerea după auz) și de producere (scriere, exprimare orală) a textelor de specialitate, în limitele nivelurilor B1-B2, din Cadrul European Comun de Referință pentru Limbi (CECRL); adaptarea corectă la diverse situații de comunicare profesională specifice domeniului studiat.

Pentru atingerea acestor obiective, fiecare scenariu didactic va impune, în corelație cu un set de obiective operaționale (*familiarizarea cu termeni de specialitate prin contextualizare, deprinderea consultării dicționarilor, dezvoltarea capacității de a compara mecanismele de funcționare a unor limbi diferite, stimularea creativității și a previzionării, dezvoltarea capacității de selecție și a spiritului rezumativ, dezvoltarea voinței de a căuta independent și în afara cursului*), alegerea unor conținuturi științifice de bază din domeniul științei limbii, accesibile din punct de vedere conceptual și pretabile unui demers didactic, astfel încât ele să poată fi ușor asimilate și să servească concomitent, prin unele aspecte, atât dezvoltării competenței de comunicare lingvistică generală, cât și competenței de comunicare lingvistică profesională. Toate aceste elemente trebuie concretizate printr-un set de activități de învățare ce valorifică interacțiunea, producerea și receptarea de mesaje orale sau scrise, fixarea unor elemente de construcție a comunicării și însușirea sau fixarea unor elemente lexicale ale limbii comune sau a unor termeni din limbajul specializat studiat.

În continuare propunem o ilustrare a acestui mod de lucru în activitatea de predare a limbajului specializat al științelor umaniste, în contextul învățării limbii române ca limbă străină, alegând o temă referitoare la descrierea planului sincron al limbii române din perspectivă lexicală: *Limba română actuală. Tendințe lexicale*.

Tema propusă va fi valorificată didactic prin următoarele tipuri de activități de învățare:

a) Activități conversaționale (dirijate sau libere):

1. *Ce este un dicționar? De ce este el util?*
2. *Ce tip de informație apare la un cuvânt? Cum este notată – pe scurt/în detaliu? Punctați diferențele între articolele de dicționar.*
3. *Ce alte resurse lexicografice mai putem folosi?*

Aspectele care pot fi discutate se referă la: definirea dicționarului, precizarea utilității dicționarilor, tipologia dicționarilor și numirea specificului acestora (ex.: dicționarul explicativ, ortografic, dicționarul de termeni științifici); prezentarea modului de organizare a informației în articole de dicționar; identificarea unor modalități alternative de a obține informații de natură lexicografică. Utilitatea acestei activități este dată de accesul treptat, noninvaziv la conținuturi științifice (de exemplu: cuvântul – relația dintre formă și sens; raportul dintre lexicul comun și lexicul specializat; elemente de construcție a unui dicționar sau a unui articol de dicționar – formă, definiție, tipuri de informații).

b) Activități lexicale

Activitățile din etapa anterioară au avut rolul de a pregăti accesul spre conținuturi lingvistice specifice tematicii selectate din sfera științelor limbii. Prin activitățile de învățare cu miză lexicală se urmărește facilitarea unui contact direct cu elementele lexicale specifice lingvisticii în vederea unei analize formale și conceptuale a acestora. Exercițiile lexicale propuse valorifică o serie de termeni specializați, sintagme, structuri gramaticale și contexte de actualizare specifice.

1. Căutați în dicționar cuvintele: *împrumut, anglicism, neologism, xenism, barbarism*.

2. Citiți textul. Subliniați cuvintele noi.

De două zile, constat că abordez pronunția unor cuvinte împrumutate din limba engleză sau engleza americană. Asemenea cuvinte, adică anglicismele, sunt numeroase în limba română și vom reveni mereu asupra lor, fiindcă acest fenomen este, practic, ineputabil. Rodica Zafiu semnală un dicționar al anglicismelor europene, *Dictionary of European Anglicisms* — apărut în 2001 sub coordonarea lui Manfred Görlach în care sunt cuprinse 16 limbi europene, printre care și limba română. Unii lingviști sau intelectuali publici din România au deplâns sau deplâng prezența tot mai agresivă a anglicismelor și consideră fenomenul o adevărată formă de colonizare a limbii. Alții, resemnați probabil de faptul că nu este vorba decât despre o formă a globalizării, se mulțumesc să constate amploarea fenomenului și să observe diverse adecvări. Printre abordările sceptice, dacă nu chiar critice cu privire la importul masiv de anglicisme, vă reamintesc pozițiile lui George Pruteanu, Octavian Paler sau Eugen Simion. Observația sau, mai precis, argumentul lor principal stă în faptul că limba română nu are neapărat nevoie de asemenea cuvinte. Mă alătur acestei argumentări, fiindcă persoanele ce emit 4-5 anglicisme pe minut mi se par și snoabe, și ridicole. Și vă dau câteva exemple ce frizează ridicolul. Nu mai mergem la ședință, ci la meeting, nu ne-a plăcut spectacolul, ci show-ul, nu mai frecventăm saloanele de înfrumusețare, ci de beauty, unde nu se face machiaj, ci make-up. Pentru ce make-up? Pentru a avea sex-appeal, nu pe vino-ncoace. La ce bun sex-appeal-ul [sic!]? Dacă mergem la shopping, adică la cumpărături, poate prindem un discount, adică o reducere. După câte ați observat, nu e nevoie de niciunul dintre anglicismele enumerate, fiindcă avem sinonime exacte ale lor în limba română. De fapt, anglicism nu înseamnă doar un cuvânt sau o expresie specifică limbii engleze, ci și un cuvânt de origine engleză împrumutat, fără necesitate, de o altă limbă și neintegrat în aceasta. See you soon!.

Marcel TOLCEA, *Anglicismele, un show ce strică beauty-ul limbii române*
(<http://radiotimisoara.ro/2017/04/12/%F0%9F%94%8A-anglicismele-un-show-ce-strica-beauty-ul-limbii-romane/>)

3. Alcătuiți propoziții folosind cuvintele pe care le-ați subliniat.

4. a. Dați exemple de cuvinte pe care le folosim într-o discuție cu colegii și de cuvinte pe care le auzim la un curs de la Facultatea de Litere.

b. Căutați sinonime pentru (în text sau în dicționar): *frecvent, a atrage atenția, a susține, a utiliza, a transforma, a semnifica, a observa*.

5. Potrivii termenii din prima coloană cu definițiile din cea de-a doua coloană:

Barbarism	Cuvânt împrumutat de curând din altă limbă.
Clișeu	Cuvânt împrumutat dintr-o limbă străină fără a fi necesar.
Flexiune	Cuvânt, expresie împrumutate din limba franceză de o altă limbă și neasimilate de aceasta.
Franțuzism	Totalitatea schimbărilor pe care le suferă forma unui cuvânt pentru a exprima diferite raporturi gramaticale.
Neologism	Formulă stilistică, expresie etc. banalizată din cauza repetării excesive.

6. Înlocuiți cuvântul/cuvintele subliniat(e):

Nu mergem des în cluburi.

Azi am vorbit la curs despre cuvintele împrumutate.

Din lista de cuvinte le-am ales pe cele mai importante.

Cuvintele inutile vor dispărea treptat din limbă.

E greu să învâș cuvintele din această sferă semantică.

Mai mulți specialiști în lingvistică se întâlnesc la conferința de la București.

Ce sens au următoarele cuvinte?

Pentru scrierea cuvintelor din engleză se acceptă litere care nu există în română.

7. Simplificați enunțurile următoare după modelul: Cuvântul subiect are foarte multe sensuri. → Cuvântul subiect este **polisemantic**.

Weekend este un cuvânt împrumutat din limba engleză. →

Scrierea și pronunțarea după regulile limbii române a cuvintelor din alte limbi se realizează treptat. →

Dicționarul ortografic, ortoepic și de punctuație al limbii române este util. →

Dicționarul explicativ al limbii române are și variantă electronică. →

8. Comparați formele marcate din enunțurile: **Show-ul** nu mi-a plăcut. vs **Jobul** meu e bine plătit.

9. Scrieți un text în care să folosiți cuvintele: *a adapta, a scrie, a pronunța, regulă, a împrumuta, dicționar, a consulta, a verifica, lingvist.*

Posibile teme: *Cuvintele străine în limba mea, Influența limbii engleze.*

10. Realizați o listă de termeni din domeniul lingvisticii. Porniți de la textul citit. Discutați despre corespondența terminologică.

11. Dați exemple de *împrumuturi, neologisme, barbarisme.*

c) Activități de familiarizare cu unele concepte specifice lingvisticii

Familiarizarea cu terminologia specifică lingvisticii, realizată cu ajutorul unui set de exerciții lexicale ce au urmărit conectarea lexicului specializat la lexicul comun și accesul la metalimbajul specialiștilor filologi, poate fi continuată prin discutarea unor scurte texte de specialitate din perspectiva conținuturilor teoretice și a conceptelor specifice pe care le actualizează

Fenomenul de anglicizare vs romgleza. Anglicismele. Scrierea lor

„Anglicizarea se prezintă ca o tendință a limbilor actuale **de a lăsa să pătrundă**, mai ales în domeniul vocabularului, influența engleză, aceasta manifestându-se, deci, ca element de superstrat. Se poate observa o continuă îmbogățire a vocabularului prin împrumuturi din engleză adaptate sau neadaptate în domenii precum economia, muzica, sportul, gastronomia, dar mai ales în domeniul modei.”

(Gabriela PANĂ DINDELEGAN, *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, vol. II, București, Editura Universității din București, 2003, p. 333).

- Anglicizarea nu trebuie confundată/asociată cu *romgleza* (formă simplificată de vorbire constând în amestecarea lexicului și gramaticii limbilor română și engleză).

„Creat prin analogie cu binecunoscutul *franglais*, termenul *romgleză*, **puternic marcat de conotații peiorativ-ironice**, traducea la sfârșitul anilor '90 îngrijorarea unor cercuri intelectuale românești față de invazia de anglo-americanisme, considerate o amenințare la adresa limbii și a culturii naționale.” Atitudinea lingviștilor și a oamenilor de cultură față de invazia anglicismelor este una neunitară. Acest subiect a ridicat multe probleme, întrucât este un fenomen de actualitate manifestat atât în limba standard, în limbajele specializate, dar mai ales în limbajul colocvial.

(Adriana STOICHIȚOIU ICHIM, „*Romgleza*” turismului în contextul globalizării, p. 360)

(<http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V2349/pdf>)

În lucrările de specialitate, termenii pătrunși în limbă pe calea împrumutului sunt clasificați în trei categorii în funcție de gradul lor de asimilare și de adaptare:

- Termeni adaptați (atât din punct de vedere fonetic și grafic, cât și morfologic). Printre acești termeni se numără: *lider, miting, iaht, clovn, budincă, cocteil, tenis.*
- Termeni neadaptați, prezenți în dicționare: *lobby, speaker, speech, staff, brand, discount, supermarket, mall, market, marketing.*
- Xenisme: *fashion, chewing gum.*

Materialul didactic prezentat este completat cu o anexă care reprezintă un corpus de cuvinte românești împrumutate din engleză (prezente în dicționare, ghiduri de conversație, manuale de limba română ca limbă străină). Acest material își găsește utilitatea atât pentru utilizarea corectă a formelor inventariate în interacțiunile curente ale studenților care învață limba română, cât și pentru observarea și cunoașterea tendințelor lexicale din româna actuală, informații utile din perspectiva viitorului student filolog ce urmează o pregătire preliminară în domeniul științelor umaniste prin studierea limbajului specializat al acestui sfere profesionale.

Corpus de cuvinte împrumutate din engleză (sursa definițiilor: DEX)

Camping, „Suprafață de teren (la șes, deal sau munte) pe care sunt instalate corturi sau baracamente pentru turiști. ♦ Faptul de a trăi în aer liber, sub cort. [Pr.: chémping] – Din engl., fr. *camping*.”

Catering, „Distribuire a producției industriale sau centralizate a semipreparatelor și a preparatelor culinare care, între perioada de producție și desfacere la consumator, sunt conservate prin frig. [Pr.: kéitaring] – Din engl. *catering*.”

Cocktail, „1. Amestec de băuturi alcoolice cu ingrediente. 2. Recepție de proporții mai modeste. [Pr.: cócteil. – Var.: cocteil] – Din engl., fr. *cocktail*.”

DJ, „Prezentator într-o discotecă, la radio etc. de muzică ușoară și de dans înregistrată. [pron. digéi] – Cuv. engl.”

E-mail, „1. Poștă electronică. 2. Mesaj transmis prin poșta electronică. [Pr.: iméi / ímei] – Cuv. engl.”

Fast-food, „Restaurant cu un număr limitat de produse care nu necesită o preparare laborioasă și care pot fi consumate pe loc sau luate la pachet. [Pr.: fastfúd] – Cuv. engl.”

Folk, „1. S. n. Stil în muzica ușoară contemporană care folosește motive din muzica populară. 2. Adj. invar. Care aparține folkului (1). – Din engl. *folk*.”

Grapefruit, în prezent este un împrumut adaptat: *grepfrut* „Fruct citric de culoare galbenă, mai mare decât portocala, cu gust plăcut, acrișor-amărui, produs de un arbore subtropical; grep. [Scriș și: grape-fruit] – Din engl., fr. *grape-fruit*.”

Hobby, „Îndeletnicire plăcută, în afara preocupărilor profesionale, exercitată în timpul liber. [Scriș și: hoby] – Din engl., fr. *hobby*.”

Hot dog, „Crenvurșt [sic!] fiert, servit cu muștar, într-un corn fierbinte. – Cuv. engl.”

Jazz, „1. Muzică profană din America de Nord, practică în principal de afro-americani și impusă la sfârșitul sec. XIX în SUA, extinsă ulterior în întreaga lume. 2. Orchestră formată de obicei din instrumente de suflat și de percuție care execută această muzică; jazzband. [Scriș și: jaz. – Pr.: gez, ġaz] – Din engl., fr. *jazz*.”

Mall, „Complex de mari dimensiuni care cuprinde magazine, servicii utilitare, expoziții etc. închis circulației autovehiculelor; spațiu vast pe care se află un astfel de complex. [Pr.: mol] – Din engl. *mall*.”

Marker, „Creion special, diferit colorat și fluorescent, cu care se subliniază anumite pasaje sau cuvinte într-un text. [Pr.: -câr] – Din engl. *marker*.”

Mass-media, „Termen care desemnează ansamblul mijloacelor și modalităților tehnice moderne de informare și influențare a opiniei publice, cuprinzând radioul, televiziunea, presa, internetul etc.; mijloace de comunicare în masă. [Pr.: -di-a] – Cuv. engl.”

OK, „De acord, foarte bine. [Scriș și: OK. – Pr.: okéi] – Din engl. OK.”

Online, „Conectat la o rețea de calculatoare (internet) sau controlat direct de un procesor central. [Scriș și: online. – Pr.: onlăin] – Din engl. *on-line*.”

Polo, „1. (Adesea urmat de determinarea „pe apă”) Joc sportiv de echipă în care jucătorii, deplasându-se înot într-un bazin, trebuie să marcheze goluri prin aruncarea mingii cu mâna în poarta adversarilor. 2. Joc sportiv de echipă practicat călare, în care mingea este lovită cu bastoane lungi. – Din fr., engl. *polo*.”

Room-service, „Serviciu asigurat de un hotel, prin care clienților li se poate aduce masa sau băutura în cameră. [Pr.: rum-sérvis] – Cuv. engl.”

Rugby, „Joc sportiv desfășurat între două echipe a câte 15 jucători, pe un teren de formă dreptunghiulară, având ca obiect de joc o minge ovală pe care jucătorii o pot folosi, în egală măsură, cu piciorul sau cu mâna. [Scriș și: rugby] – Din engl., fr. *rugby*.”

Squash, „joc sportiv asemănător tenisului de câmp, cu rachete. (< engl. *squash*).”

Service, (2) „Stație de reparare și întreținere a autoturismelor sau a diverselor aparate. [Pr.: servis] – Din engl. *service*.”

Site, „Loc în care se pot accesa informații utile (texte, imagini, sunete, programe) într-o rețea de calculatoare, de obicei internet. [Pr.: sait] – Din engl. *site*.”

Snack, (3) „Aperitiv, gustare (între mesele principale). [Pr.: snec] – Din engl. *snack*.”

Spray, (3) „Substanță (cosmetică, insecticidă etc.) pulverizată de un atomizor; p. ext. atomizor. [Pr.: spre] – Din engl. *spray*.”

Stewardesă, (3) „Femeie care face parte din personalul de bord al unui avion, având sarcina de a îndruma și de a servi călătorii. [Pr.: stiuardesă] – Din engl. *stewardess*.”

Supermarket, (4) „Supermagazin. – Din engl. *supermarket*.”

Surfing, „Sport practicat cu surfurile. [Pr.: sârfing] – Cuv. engl.”

Video, (2) „1. Adj. invar. Care se referă la sistemele de transmitere și de înregistrare a imaginii. 2. S. n. Aparatură pentru înregistrarea, transmisia și reproducerea imaginii. [Pr.: vi-de-o] – Din fr. *vidéo*, engl. *video*.”

Weekend, „Sfârșit de săptămână (cuprinzând sâmbăta și duminica), destinat odihnei. [Pr.: úichend] – Cuv. engl.”

Whisky, (4) „1. Băutură cu un mare procent de alcool obținută prin distilarea cerealelor în condiții speciale. 2. Sortiment sau porție de whisky (1). [Pr.: ūišchi] – Cuv. engl.”

Considerații finale

În predarea RLS cunoașterea și aplicarea descriptorilor care delimitează fiecare nivel al competenței de comunicare lingvistică (conform CECRL) reprezintă un suport esențial pentru accesul spre dobândirea competenței de comunicare lingvistică profesională, necesară studenților străini care urmează programul pregătitor de limba română pentru a putea parcurge un program educațional universitar în România. Accesul spre conținuturile specifice unui domeniu profesional îl permite cunoașterea particularităților lingvistice ale limbajului specializat aferent. În acest sens predarea RLS poate facilita această deschidere spre comunicarea profesională prin studierea terminologiilor specifice celor șase domenii majore: matematică și științele naturii, științe biologice și biomedicale, științe ingineresti, științe sociale, științe umaniste și arte, știința sportului și educație fizică. Producerea și receptarea de mesaje scrise și orale, dar și interacțiunea verbală trebuie dezvoltate și perfecționate, începând cu nivelurile B1 și B2, prin introducerea unor activități de învățare ce valorifică termeni și structuri lingvistice specifice ariilor terminologice de interes pentru studenții care învață româna.

În activitățile de predare-învățare-evaluare a RLS considerăm că putem realiza conexiunea dintre uzul general al limbii și uzul său profesional prin *integrare*, concept prin care înțelegem un ansamblu sistematic de strategii didactice ce asigură însușirea limbajului specializat în strânsă legătură cu elementele generale din structura limbii. Astfel, eficiența asimilare a terminologiilor se poate realiza pornind dinspre lexicul comun spre lexicul specializat și spre cel interdisciplinar.

Pentru a ilustra modul în care se poate face transferul, în activitățile de predare a românei ca limbă străină la studenții anului pregătitor, dinspre competența de comunicare lingvistică generală spre cea profesională și accesul spre concepte reprezentative ale unui anumit domeniu de activitate profesională am selectat limbajul subdomeniului lingvisticii, din cadrul domeniului științe umaniste și arte. Viitorilor studenți filologi non-nativi le sunt necesare o serie de preachiții lingvistice pentru a urma un asemenea parcurs educațional. În acest sens, am propus o sugestie de scenariu didactic ce valorifică o temă de lexicologie românească și în care am combinat activitățile conversaționale, cu cele lexicale pentru a putea ajunge la o serie de termeni specializați care numesc concepte reprezentative din sfera lingvisticii. Orientarea spre comunicarea lingvistică profesională s-a realizat prin familiarizarea cursanților cu termeni aparținând lingvisticii, prin exersarea abilității de a descrie diverse lucrări cu caracter lexicografic, dar și prin stimularea capacității de clasare a unităților lexicale din structura limbii pe paliere distincte: termeni cu utilitate profesională (termenii științifici – lexic specializat) și termeni cu utilitate comunicațională generală (cuvinte ale limbii comune – lexic comun). Din același scenariu didactic se pot face constatări referitoare la mecanismul de funcționare a lexicului unei limbi (de exemplu: statutul unor împrumuturi recente – adaptate sau neadaptate), despre relevanța metalimbajului pentru specialiștii filologi sau se pot deschide discuții/dezbateri pe teme lingvistice (de exemplu, corespondența terminologică în limbi diferite, tendințele lexicale actuale).

Demersul nostru de abordare a modului de predare-învățare-evaluare a limbajelor specializate la cursurile de RLS se dorește a fi unul integrator, sprijinul achizițiilor aferente unei competențe de comunicare lingvistică generală fiind esențial și cu potențial de deschidere spre dobândirea unei competențe de comunicare profesională.

Bibliografie

- BĂRDĂȘAN, Gabriel, *Optimizarea dezvoltării competenței de comunicare profesională în limba română la studenții anului pregătitor*, în „Qvaestiones romanicae” VI, *Canon cultural. Canon literar. Canon lingvistic*, vol. 1, *Lucrările Colocviului Internațional Comunicare și cultură în România europeană* (ediția a VI-a/16-17 iunie 2017), Szeged, „Jozsef Attila” Tudományi Egyetem Kiado Szeged, 2018, p. 149-156.
- BIDU-VRĂNCEANU, Angela (coord.), *Lexic comun, lexic specializat*, București, Ed. Universității din București, 2000.
- BIDU-VRĂNCEANU, Angela (coord.), *Lexic științific interdisciplinar*, București, Ed. Universității din București, 2001.
- Cadrul european comun de referință pentru limbi. Învățare. Predare. Evaluaare* (CECRL), Diviziunea Politici lingvistice Strasbourg, traducere coordonată și revizuită de George Moldovanu, Chișinău, Tipografia Centrală. 2003.
- CĂPĂLNĂȘAN, Emina, HUȚANU, Monica, *Cadrul European Comun de Referință. LR. A1-C2*, în *Cursuri de limba română și orientare socio-culturală pentru RTT 2011-2012*, (contract nr. IF/10.03-01.01), proiect coordonat de Institutul Cultural Timișoara, în colaborare cu Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, Universitatea de Vest din Timișoara, Organizația Femeilor Refugiate în România și Centrul Cultural Româno-Arab.
- Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Ed. Univers Enciclopedic Gold, 2009.
- PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, vol. II, București, Ed. Universității din București, 2003.
- STOICHIȚOIU ICHIM, Adriana, „Romgleza” turismului în contextul globalizării, în *Perspective comparative și diacronice asupra limbii române: Actele celui de-al XV-lea Colocviu al Departamentului de Lingvistică*, editori: Constantinescu, Mihaela Viorica, Dragomirescu, Adina, Nicolae, Alexandru, Stoica, Gabriela, Zafiu, Rodica, București, Editura Universității din București, 2016, p. 359-369 (<http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V2349/pdf>).
- TOLCEA, Marcel, *Anglicismele, un show ce strică beauty-ul limbii române* (<http://radiotimisoara.ro/2017/04/12/%F0%9F%94%8A-anglicismele-un-show-ce-strica-beauty-ul-limbii-romane/>).

HISTORY AND POSTMODERNISM. EMIL ANDREEV, *THE GLASS RIVER*

HISTOIRE ET POSTMODERNISME. EMILE ANDREEV, *LA RIVIÈRE EN VERRE*

ISTORIE ȘI POSTMODERNISM. EMIL ANDREEV, *RÂUL DE STICLĂ*

Carmen DĂRĂBUȘ

Universitatea „St. Kliment Ohridski” din Sofia/

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca

carmen.darabus@yahoo.com

Abstract

The article analyzes the novel of the Bulgarian writer Emil Andreev, The Glass River, using the meanings of the concept of postmodernism. The starting point is the architecture of the Church "St. Nicholas", located in the region where the bogomilism has left material traces. The characters grouped into two categories: the rationalists, and those who have retained the archaic spirit. Connections confront soon with themselves, with their anxieties, experiencing strange events that will change, or at least they will reassess the modalities of their knowledge. The mediator-character, the priest Petar, directs this suspenseful narration into the diversity report with divinity, into the consciousness of heterogeneity. The title of the novel suggests the fragmentation of life, of his expressions, the communication between the present and the past, between life and death, between history and myth.

Résumé

L'article c'est une analyse du roman de l'écrivain bulgare Emil Andreev, La rivière de verre, en utilisant la signification du concept de postmodernisme. Le point de départ c'est l'architecture de l'église « Saint Nicholas » située dans une région où le bogomilisme avait laissé des traces matérielle. Les personnages groupés en deux catégories : les rationalistes et ceux qui ont gardé les connexions avec l'esprit archaïque se confrontent plutôt avec eux-mêmes, avec leurs angoisses, en vivant des expériences étranges qui vont changer ou, au moins réévaluer leur manière de connaître. Le personnage-médiateur, le prêtre Petar, dirige une narration avec des notes de suspense, vers la multi-dimensionnalité du rapport avec la divinité, vers la conscience de l'hétérogénéité. Le titre du roman suggère la fragmentation de la vie et de ses expressions, la communication entre le présent et le passé, entre la vie et la mort, entre l'histoire et le mythe.

Rezumat

Articolul analizează romanul scriitorului bulgar Emil Andreev, Râul de sticlă, utilizând semnificațiile conceptului de postmodernism. Punctul de plecare este arhitectura bisericii „Sfântul Nicolae” situată în regiunea în care bogomilismul a lăsat urme materiale. Personajele grupate în două categorii: raționaliștii și cei care au păstrat conexiunile cu spiritul arhaic se confruntă mai curând cu ei înșiși, cu neliniștile lor, trăind experiențe stranie care vor schimba sau cel puțin vor reevalua modalitățile lor de cunoaștere. Personajul-mediator, preotul Patăr, conduce această narațiune cu note de suspans, spre multidimensionalitatea raportului cu divinitatea, spre conștiința

eterogenității. Titlul romanului sugerează fragmentarea vieții și a manifestării sale, comunicarea între prezent și trecut, între viață și moarte, între istorie și mit.

Keywords: *Bulgarian literature, adventure, knowledge, bogomilism.*

Mots-clefs : *littérature bulgare, connaissance, bogomilisme, aventure.*

Cuvinte-cheie: *literatură bulgară, cunoaștere, aventură, bogomilism.*

Apărut cu directă referire la arhitectură, postmodernismul traduce, salvator și cuprinzător, diversele tipuri de ruptură generatoare de fragmentarism care au apărut în societatea contemporană, proteică, bogată în resurse informaționale, dar dificil de cuprins într-un tot. Antoine Compagnon¹ îl vede ca pe o epistemă, o paradigmă ce cuprinde vechiul și noul. După o perioadă considerabilă a valorizării modernismului, a raționalismului arhitectural modern cu vocație universală, urmează preluarea, ulterior, a unor elemente locale, în evoluția spre postmodernism: „Postmodernismul, care nu se vrea revoluționar, nu e fondat pe un mit situat în viitor: mit al omului, al societății și al orașului modern. Dimpotrivă, fiindcă societatea postindustrială a renunțat la orice ideal, ea se va mulțumi cu o arhitectură modestă și fragmentară, care va amesteca codurile” (Ibidem: 142). Literatura, la rândul ei, acumulează diversitatea experimentelor estetice și existențiale, pe care încearcă să le pună într-o poveste coerentă; literaturile lumii urmează, de obicei, fluxul devenirii individuale a unui spațiu cultural-lingvistic. Europa meridională și cea balcanică par a-și fi păstrat mai bine fondul tradițional, chiar arhaic, camuflat în diverse forme de asimilare, astfel că în ciuda internaționalizării curentelor estetice, ele se manifestă nuanțat, într-o ramă generală. Literatura bulgară a urmat ritmul societății înseși, în drumul spre europenizare. Modernismul literar a mers mână în mână cu efortul general de modernizare, după lunga dominație otomană, care și-a prelungit cutumele multă vreme după Războiul de Independență, dominație urmată de cea comunistă: „Mai mult decât orice, modernismul înseamnă « libertate », urmată de « individualism ». Prima etapă a modernismului bulgar este numită « individualism ». Libertatea și individualismul sunt cele două lucruri pe care un regim totalitar le urăște cel mai mult, astfel că modernismul a fost marginalizat după cel de-al doilea Război Mondial” (Ivan Hristov, <https://hyperliteratura.ro/interviu-ivan-hristov/>). Viitorul se construiește într-o alternanță de salturi și stagnări, în schimb trecutul e un reper sigur. De la fenomenul Renașterii bulgare, din secolul XIX, trecând prin postmodernism și până în postmodernism, cultura bulgară a făcut mari eforturi recuperatoare: „Modernismul în Bulgaria, ca mișcare, este strâns legat de europenizarea culturii bulgare. Unele dintre cele mai semnificative lucrări din literatura bulgară sunt legate de această mișcare” (Ibidem). Dar precum în toate culturile care au avut de recuperat etape, un anume curent estetic nu s-a cristalizat cu rigoare, acumulând, într-un intens efort de înnoire, secvențe din mai multe curente și coduri estetice. În ciuda eterogenității, o mișcare legată de teritoriul Bulgariei s-a detașat în timp, cu reverberații până în prezent, bogomilismul², inserat, acum, în țesătură

¹ Antoine Compagnon, *Cele cinci paradoxuri ale modernității*, Cluj-Napoca: Echinoc, 1990, traducere de Rodica Baconsky.

² Mișcare religioasă antieclezaistică din Evul Mediu bulgar, în secolul X, de unde se extinde și în alte țări balcanice. Cam în aceeași perioadă se așază aici și pavlicienii (paulicienii) dualiști (mișcare apărută în Armenia secolului VII), semiți veniți din Asia Mică, care se presupune că au exercitat o influență asupra bogomilismului. O mișcare similară a existat în nordul Italiei (patareni), în Franța, catarii (din gr., „puri”) sau albigenzii, grupați în jurul orașului Albi, din sudul Franței; aici, doctrina albigenzilor era cunoscută și ca *heresia bulgarorum*. Promotori ai dualității Binelui și Răului în natura divină, este o sectă gnostică, combătută de autoritățile bisericești. Nu recunosc existența reală a lui Hristos și contestă Sfânta Treime. Pentru ei, infernul era pe pământ, iar moartea era izbăvire. Nu recunoșteau crucificarea și foloseau drept locaș de cult peșteri sau construcții gospodărești. *Apud* Janko Lavrin, „The Bogomil and Bogomilism” în „The Slavonic and East European Review”, 8/1929,

postmodernă, chiar dacă în literatura bulgară postmodernismul apare întâi în poezie : „În anii '90 în Bulgaria, un rol important pe scena literară l-a jucat postmodernismul. Acesta a fost realizat în forma sa autentică pentru prima dată în poezie, prin mai multe proiecte și acțiuni interesante, inițiate de poeții generațiilor '80 și '90: deconstrucția canonului, transformarea limbajului, o nouă perspectivă asupra poeziei și literaturii bulgare în general” (Nistor, Puiu 2018: 15).

Râul de sticlă, romanul lui Emil Andreev, scriitor contemporan bulgar, se înscrie în direcția exploatată de scriitorii bulgari moderni și postmoderni, care investighează cu mijloace diferite, relația fondului arhaic cu modernitatea/postmodernitatea. Însuși titlul romanului face trimitere la fragmentarismul existenței, care se încheagă, în final, într-un mozaic complex, fixat de crusta transparentă a extincției: „Cunoașterea reprezintă singurul motiv pentru care trăiește. Cel puțin așa mi-a mărturisit. Fiecare clipă din viața noastră se scurge în Râul de sticlă al pasiunilor și viselor, și doar moartea ne poate întoarce în adevăratele lui ape. Durerea puternică ne apropie într-o cântă de toate astea. După mine, ghinionoul lui e că citește prea mult. Mi-a spus că e singurul lucru care-i aduce desfătare și că are de gând să citească până n-o mai putea să vadă. Și dacă se va întâmpla întocmai, va plăti pe cineva ca să-i citească cu voce tare, nimic nu-l va putea opri” (Andreev 2011: 129), asta gândeste scriitorul Victor Markov, obsedat de cunoaștere în toate formele ei, raționalul prin excelență. Întreaga acțiune se concentrează în două zile, în satul Gradiște, în nord-vestul Bulgariei, unde se restaurează pictura dintr-o biserică, Sf. Nicolae, presupus bogumilică. Sătenilor și echipei bulgare li se alătură Hélène Thibault, licențiată în istoria religiilor, o franțuzoaică din regiunea Albi, sediul medieval al catarilor. Cercetarea ei, referitoare la cultura materială a bogomililor, vizează tocmai legătura dintre mișcarea bogumilică din Bulgaria medievală și cea a catarilor din Franța aceleiași perioade, cu aluzii la doctrina similară a patarenilor din Italia, prin povestea ce include un presupus constructor italian printre membrii echipei care a edificat biserica. Încă de la început, este surprinsă de stilul eclectic al ornamentelor de la intrare: „Minunate împleturi de flori și animale din piatră – păsări și cerbi, șerpi și câini prinși în rozete ca o broderie în jurul ușii” Ibidem: 8). Echipa este alcătuită din profesorul universitar Stefan Metodiev și discipolii săi, studenți la arte plastice, Ciavdar Trifonov, Milena Savova, Daniela Tonev și Marița Filipova, fostă prostituată, devenită studentă prin grija maestrului Metodiev. Rațiunea, diverse forme de cunoaștere moderne animă acest grup, pe când grupul sătenilor, alcătuit din tușa Monka, păstorul Metodi și Dimităr Kotlarski trăiesc după ritmurile arhaice, în care divinitatea e în toate, într-un panteism neconștientizat, convertit în credință pravoslavnică. Părintele Petăr, fost student la istorie întors spre teologie după moartea soșiei, plurilingv, cu o solidă cultură, pare mediatorul dintre cele două grupuri, ele însele nuanțate în raportarea la formele cunoașterii. În interiorul fiecărui grup există cineva pentru care instinctul aducător de haos predomină: păstorul Metodi în grupul sătenilor, o reîncarnare postmodernă a satirilor din preistorie, dominați de o sexualitate exacerbată, necenzurată, iar în celălalt grup, nimfa postmodernă Marița, „diabolic de frumoasă”, stârnind poftă și haos, în ciuda eforturilor de autocenzură. Întâlnirea în eros a celor doi, mai curând incidentală, aduce nenorocire.

După ce-și pierde tatăl, pe când era adolescentă, Hélène simte revoltă față de Creator și-n timp ce studia istoria creștinismului la Toulouse, se simte apropiată de eresuri, mai umane, de unde și decizia ei de a studia sectele eretice medievale, sperând să găsească un sens unitar în contradicțiile propriei vieți. La același lucru râvnește și Victor, pentru care cunoașterea nu e o arhivă de cunoștințe, ci un mod de acces „la unitatea cu universul” (Ibidem: 46). Arhitectura religioasă, ca artă, părea un teren potrivit năzuințelor ei: „A te deplasa – de la tânjirea după și așteptarea unei semnificații sigure și unice – înspre recunoașterea valorii diferențelor și chiar a contradicțiilor – poate fi un prim pas în acceptarea responsabilității pentru artă și teorie ca *proces semnificative*. Cu alte cuvinte, am putea începe să studiem implicațiile *făuririi* culturii noastre, precum și pe acelea ale *făuririi sensului* acestei culturi” (Hutcheon 2002: 46). Urmele materiale ale bogomilismului, cu tot

efortul de dezrădăcinare depus de biserica oficială, de papi și de cruciade, rămân până târziu, spre secolele XVII-XIX. Biserica din Gradiște este unică prin *oranta*, „omulețul îmbrăcat într-o fustă plisată, cu palmele mâinilor uriașe în ipostază rugătoare – aflată în afara absidei, deasupra ferestrei altarului” (Andreev 2011: 18), iar sculptura în lemn de pe peretele altarului îmbina elemente vegetale cu cele zoomorfe, fapt caracteristic ariei simbolice a bogumilismului. Literele latine, într-un spațiu al literelor chirilice, ND, găsite pe un zid exterior, dar și într-un fragment de pictură murală, sub degetul Mântuitorului pictat fără barbă, care pare a scrie cu mâna stângă, stârnesc imaginația lui Victor Markov, care-i deconspiră franțuzoaicei descoperirea. El trăiește cu speranța că undeva, ascunsă în biserică, se află *Cartea cea de taină* a bogumililor, mic manuscris dispărut din Bulgaria și ajuns, cândva, în Occident, unde se află în variantă latină. Speranța aflării manuscrisului chirilic îl face să petreacă mult timp în compania echipei de restauratori, în timp ce Stefan Metodiev visează la aflarea unei comori despre care vorbesc legendele locului. Pentru Victor există o legătură evidentă între Evul Mediu și epoca actuală: „Scuipă cu dezgust la adresa feudalismului corporativ și a iobăgiei tehnologice globale specifică secolului XXI” (Ibidem: 39). Datând de la începutul secolului XIX, deci la câteva secole după perioada de glorie a bogumilismului, e dificil de stabilit în ce mod meșterii au învățat acele elemente și le-au transpus, mai apoi, într-o biserică dintr-o regiune cunoscută ca loc de elecție al acestui ordin religios controversat, al binelui și răului, al luminii și întunericului, mai apropiat, totuși, de natura umană. Ornamentele de pe absidă amintesc de cele de pe pietrele funerare *steciki*, descoperite în Bosnia și Herțegovina, care datează din secolele XIII-XIV și care fac parte din cultura religioasă a paterenilor italieni, ajunși, cândva, aici, spre a se pune la adăpost și spre a-și face prozeliți.

Evenimente inexplicabil bulversează viața micii comunități, eveniment la care fiecare se raportează conform naturii sale interioare: Hélène și Marița aud un glas venind parcă din străfundurile pământului, un geamăt înfundat, după ce cea dintâi își găsește lucrurile răvășite pe masă. Schela pe care urcase Daniel ca să picteze se clatină, vopseaua tremură și se varsă. Noaptea, Stefan Metodiev, urcat pe schele, cade pe o grămadă de mere, după ce schelele se cutremură și gemete răzbat din străfunduri, același obsedant „lașame”. Cutremurul pe care-l simt fizic e, de fapt, cutremurul ființei, deschis să reînnoade legăturile cu forțe pe care le credeau absente sau adormite. Încercând să deschidă ușa bisericii, unde știa că trebuie să fie rivalul său în amorul pentru Marița, Victor e zdruncinat, de fapt, în convingerile lui, achiziționate livresc: „Împinse cu toată forța în ușă. Deodată, un vârtej puternic venit din interior îl izbi între bărbie și mărunul lui Adam, de parcă i s-ar fi tăiat capul. Fu împins înapoi și trântit la pământ. Auzi un geamăt trist, prelung. Amețit și speriat de moarte, Victor simți în propriul trup cum misteriosul LAȘAME se lovea de tavanul bisericii ca un porumbel hăituit” (Ibidem: 86). Venirea franțuzoaicei este considerată vinovată de toate întâmplările, pentru că ea, străina, a tulburat liniștea arhaică a locurilor. Victor, raționalul prin excelență, își pune datele cunoașterii sub semnul îndoielii: „Energiiile voastre, poate în mod deosebit a ta, Hélène, au eliberat voci de pe celălalt tăcâm. O să fie lună plină, după patru zile sunt Sânzienele, acum e momentul cel mai prielnic” (Ibidem: 72). Morții îngropați, cândva, în pământul actualei piețe din centrul satului se presupune că nu au fost mutați cu toții, astfel că ideea unei ședințe de spiritism capătă contur. O foaie veche găsită în biserică îi dă speranțe că e un fragment din Cartea lui Enoh, cunoscută doar în versiuni apocrife. Vocea din adâncuri, din care se distinge un „lașame” dureros, nu face decât să scoată la suprafață probleme cu care fiecare, individual, se confruntă: Hélène, cu moartea tatălui, cu a cărei absență nu s-a împăcat, iar Victor, cu năzuința de cunoaștere, de descoperire. Mătușa Monka, purtătoarea arhaicității locurilor, e convinsă că vocea nu poate fi decât a soțului ei defunct, care o cheamă la el, prilej de ironizare pentru Victor, îndepărat, prin alte forme de cunoaștere care l-au format, de lumea arhaică, a eresurilor și a miturilor: „Un strigoi! Ce explicații găsesc oamenii în vârstă! Strigoi, iele, balauri... trăiesc cu ei – tot atât de adevărați precum soarele și dobitoacele. Le este mai ușor așa. Cum altfel se poate suporta inconștientul colectiv, toată gama de arhetipuri și vidul cosmic... *Transcedentalizează* și dă-i drumul!” (Ibidem: 102). Pentru tușa Monka există un „*aciel cievă*” care dă sens lumii, care are căi

misterioase, uneori, de a comunica, astfel că e singura care nu trăiește neliniști, nu se sperie de ciudatele fenomene, fiind semne prin care transcendentul comunică. Dacă „S-ar părea totuși că înțelegerea lumilor este strict dependentă de *manifestarea* lor, fie textuală, fie de altă natură, reprezentatională, de pildă” (Pavel 1992: 119), odată această manifestare schimbată, și înțelegerea lumii se poate schimba. În viziunea pozitivistă a lui Victor Markov, transcendentul e o formă de a alunga frica de moarte, iar miturile, legendele îndepărtează cunoașterea – ceea ce înțelege el prin cunoaștere -, cu toate că mitul rămâne o formă completă de cunoaștere: „Transferarea unui element în domeniul legendei poate fi calificată drept *mitificare*. Este vrednică de remarcat întâlnirea dintre mitificare și ceea ce formalistii ruși numeau defamiliarizare: ce altceva înseamnă să proiectezi un eveniment dintr-un teritoriu mitic decât să-l pui într-o anumită perspectivă, să-l plasezi la o distanță confortabilă, să-l ridici pe un plan mai înalt, în așa fel încât să poată fi mai ușor contemplat și înțeles?” (Ibidem: 121). Cu toată diferența de cultură, de vârstă, de mentalitate, toți bulgarii care au avut de-a face cu ciudatul fenomen o spun deschis ori doar în sinea lor că sosirea franțuzoaicei este cea care a declanșat energii necunoscute să se manifeste. În fond, e vechea povestea a raportării la Celălalt, la *alterul* care tulbură o comunitate bine așezată și ușor cognoscibilă. Daniel, cu alte tipuri de lecturi activate, consideră că e un *poltergeist*, fenomen studiat științific, dar nu întru totul cunoscut rațional, amestecând, astfel, tipuri diferite și aparent contrare de cunoaștere. În ciuda scepticismului inițial, Hélène începe să creadă că se află în plin inel energetic, care face legătura dintre lumi. Locul și întâmplările o fac să pună sub semnul îndoielii necesitatea explicațiilor: „Cu ce ne mai ajută, când lucrurile se reptă mereu, predestinate și cu totul peste puterile noastre, chiar dacă le-am clarificat perfect și de sute de ori?” (Andreev 2011: 226). Victor se întoarce la panteismul păgân spre a-și explica sacralitatea lumii, legându-l de divinitate, pentru că „Tot ce se naște poartă o fărâma din acel Slăvit Nimic și se străduie să ajungă la el, iar El, mai devreme sau mai târziu, adună ce-a fost născut, și-l anexează și se mărește, făcând loc pentru noii săi purtători de fărâme” (Ibidem: 227). Viziunea mitică și cea rațională fuzionează în sintagma postmodernă a „râului de sticlă”, cu intense trăiri acum răcite, înghețate.

Preotul Petăr este elementul mediator, formația sa primă, de istoric, îl face să se oprească asupra faptelor, evitând speculațiile, pe când formația de teolog îl apropie de transcendent. Nu vede în ornamentele de piatră o urmă a culturii bogumilice, biserica fiind construită la sfârșit de secol XVIII, când perioada de expansiune a bogumilismului apusese de multă vreme, iar ornamentica ce stârnise controverse este, în viziunea sa, una obișnuită pentru bisericile ortodoxe din secolele XVIII și XIX, mai ales cele construite de meșteri artizani macedoneni, cum era și cazul bisericii Sf. Nicolae. Față de vechiul său prieten, Victor Markov, are deplină înțelegere a celui care a împăcat raționalul cu iraționalul și care nu vede o relație de excludere între diversele tipuri de cunoaștere: „Viața este făurită de oameni ai credinței, care nu-și ridică păcatul la rang de adevăr. Aceste lucruri Victor nu putea sau, mai degrabă, nu voia să le înțeleagă. El se indigna în fața naturii umane și diviniza numai desfătarea pe care i-o putea oferi cunoașterea și puterea” (Ibidem: 178). Pentru prezența celor două figuri *oranta*, explicația e în spiritul dualității viață/moarte; cel cu expresie întunecată, cu mustăți enorme răsucite în sus și cu sabia ridicată reprezintă moartea, pe când cel cu expresie veselă, care se roagă la Dumnezeu e viața. Stilul arhitectonic este rezultatul unor experiențe anterioare asimilate, fără intenție de raliere la o erezie, cum era bogumilismul: „Arhitectura postmodernă visează la o contopire între memoria istorică a formelor și mitul noutății. Împrumutând un termen din critica literară, să spunem că postmodernismul vizează un « dialog » între elemente eterogene. I-am putea rezuma ambiția sub numele de « arhitectură dialogică », reunind forme ce provin din tradiții diferite, egalizându-le în timp, forme care nu mai sunt percepute în istoricitatea lor” (Compagnon 1990: 150). Putem spune că este vorba despre un postmodernism *avant la lettre*, în care mai multe canoane se contopesc, traducând mitul, istoria, prezentul. Ca orice locaș vechi, și acesta are legenda sa, care „spune că, nu departe de acest loc, ar fi căzut de pe schelă unul dintre meșteri, pentru că sătenii ar fi zidit, pe ascuns, umbra, la temelia construcției. E o

mitologemă tipică pentru toate bisericile mai importante din perioada Renașterii³ bulgare, însă originea, esența ei sunt păgâne” (Andreev 2011: 107– o variantă balcanică a jertfei pentru creație, îmblânzită religios, pentru că la temelie nu e făptura în carne și oase zidită, ci umbra ei, o frecventă simbioză de păgânism și creștinism).

Misterul literelor latinești ND, printre celelalte inscripții chirilice, antrenează energii detectivistice. Se presupunea că meșterul care a ridicat biserica era bosniac sau italian, iar inițialele sunt cele ale numelui său. Până la urmă, într-un document este găsită o însemnare la Diaconul Nicola – Nicola Diac, plecat prea devreme și nevinovat dintre cei vii; alte documente vorbesc despre un *pisaci*, adică un cioplitor în piatră bosniac, numit *diac*. După ce a muncit o perioadă la Veneția, bosniacului i se spunea italian. Victor este convins că acest meșter a găsit o cale de a transmite credința bogumilică a strămoșilor săi la nivel simbolic, fapt pentru carea plătit cu viața; de acest lucru încearcă să o convingă pe Hélène, dar și pe ceilalți membri ai echipei de restaurare: „Să n-ai niciun dubiu că omulețul din absidă, soldatul mustăcios cu sabie și baston de la fereastra sudică, toți cerbii, câinii, șerpii, crinii din sculpturi sunt altceva decât simboluri bogumilice târzii” (Ibidem: 171). Biserica este construită în vremea sultanului Mahmud al II-lea, Bulgaria fiind, atunci, sub autoritate otomană. Zidarii au fost aduși din Macedonia, pietrarii – din Țara Românească, zugravii – din Samokov și din Troian, sculptorii în lemn. Printre pietrari era și Dimităr Andrenin de la Mănăstirea Horezu, care trecea drept valah, dar era bulgar catolic din Ciprovți, a cărui familie fugise, alături de mulți alți supraviețuitori, în Țara Românească, unde au și rămas, odată cu persecuțiile și cu răscoala din 1688⁴. La Horezu, după cum confirmă documentul găsit în ladă, se împrietenește cu alt orfan, italianul Donato. Trecând drept valah ortodox, Dimităr speră să poată rămâne cu Nicoleta, fiica ctitorului bisericii la care lucrau și totodată strămoșul lui Victor Markov. Intrigi bizantine zădărnicesc iubirea, deconspirând apartenența religioasă a tânărului. Ambii sunt uciși în împrejurări tragice, iar Donato, prietenul fidel, lasă urmele iubirii celor doi prin inițialele N (Nicoleta) și D (Dimităr), așadar o poveste reală, transformată într-una ezoterică de nevoia de miraculos a cercetărilor, contaminați de eresurile locului. Din arsenalul simbolic face parte și lada veche, despre a cărei existență Victor știe și crede că ascunde *Cartea cea de taină* scrisă în bulgară veche, care s-a pierdut de multă vreme, existând doar copiile latinești de la Viena și Carcassonne. În fond, manuscrisul este o tragică poveste de viață, dragoste și moarte trăită de unul din fondatorii bisericii, strămoș al lui Victor Markov, nicidecum un document inedit; un document care compune, dintotdeauna, „râuri de sticlă”, istorii de viață sfârșimate mai apoi în curgerea vremii, astfel că preotul amână dezvăluirea conținutului: „Dacă i-ar fi dezvăluit tot adevărul, Victor s-ar fi cutremurat. Era mai bine pentru el să rămână cu ipotezele sale la Râul de sticlă pe care și-l inventase” (Andreev 2011: 167). Formele de cunoaștere, dar și de refugiu, se schimbă în funcție de receptor, dar și de epocă. Ceea ce Roman Ingarden spune despre literatură se poate extinde la alte forme de artă, dar și la viața însăși, retrasă în coduri estetice: „alăturarea numeroaselor și diferitelor înfățișări pe care le ia una și aceeași operă în *multiplele ei* lecturi de către cititor și constatarea că oameni diferiți, în epoci diferite sau chiar în aceeași epocă, își reprezintă în mod extrem de diferit stratul imaginilor din aceeași operă, ne sugerează ideea că pricina sunt nu numai diferitele însușiri și preferințe ale cititorilor și condițiile în care are loc lectura, dar și o proprietate anumită a însăși *operei de artă literară*” (Ingarden 1978: 74).

În alt fel decât părintele Petăr, Daniel este tot un mediator al lumilor. Logica era religia lui declarată și, în urma a numeroase lecturi, a reușit să se sustragă, cum el însuși declara, tipicei

³ Renașterea bulgară, petrecută în secolul XIX, este o mișcare de emancipare de jugul otoman, este un proces de regenerare culturală, capătă identitate limba bulgară literară în varianta modernă, literatura laică se dezvoltă, arhitectura capătă personalitate; „din punct de vedere politic și ideologic, este trecerea de la feudalism la capitalism, epocă în care lupta poporului bulgar pentru eliberarea sa națională capătă un conținut și o orientare nouă, se cristalizează o nouă ideologie, revoluționară” (Laura Baz-Fotiade, *Prelegeri de literatură bulgară*, p. 7), îndreptată spre europeniate, drept contrapondere la influența orientală.

⁴ Răscoala antiotomanoasă din 1688, declanșată la Kiprovet (Ciprovți), oraș din regiunea Vidin, în nord-vestul Bulgariei.

„îndoieli neproductive” pe care o consideră fatală pentru bulgari. Pentru el, lumea palpabilă și cea paranormală nu se exclud, fiind doar o problemă de timp până ce lumea de dincolo va intra, firesc, în lumea de aici, corectând imperfecțiunile prezentului, ca sinteza nucleară, clonarea și electricitatea, inadmisibile cu ceva vreme în urmă. Pe o poziție similară se situează Hélène, care-l accepta pe Mântuitor ca sursă a unei ordini morale, transmisă umanității. Așadar dacă pentru Occident religia catolică, mai apoi cea protestantă, au fost generatoare de norme morale, de raționalitate, pentru ortodoxia sudică ea a păstrat mai curând relația cu iraționalul, cu infantilizarea eternă, iar Victor este necruțat în evaluare: „Poporul nostru a fost totdeauna mereu sărac și sceptic, dar și extrem de superstițios. N-aș spune credincios, precum rușii, de exemplu, dar față de minuni demonstrează o pasiune deosebită. [...] Așa suntem noi – deștepți, orgolioși, uneori chiar încrezuți, deseori needucați și permanent tânjim să pună stăpânire pe noi ceva supranatural, o minune care să ne salveze, să ne izbăvească de lenevie și de dorința de a rămâne copii” (Andreev 2011: 183). Soarta nefericită a poporului este pusă pe seama blestemului bogumililor, persecutați de țarul Petăr în secolul X, precum catarii în Franța secolului XIII; înainte de a fi masacrați, „aceștia au blestat neamul bulgăresc să se chinuie în infernul de pe pământ și niciodată să n-o ducă bine” (Ibidem: 299). Stefan Metodiev este artistul talentat, bun pedagog, dar pentru el lada misterioasă nu poate ascunde decât o comoară materială, monede și bijuterii. Pentru Victor, lada trebuie să ascundă *Cartea cea de taină*. Părintele Petăr, care găsisese lada și documentul, amână deconspirarea unui adevăr omenesc, tragic: povestea unei crime în care a fost implicat principalul finanțator al bisericii, un strămoș de-al lui Victor.

Numeroasele urme materiale din locul numit Babunite, care adăpostește așezarea medievală Torbeștița, indică existența unui centru al bogumililor; toponimele trimit spre aceeași simbolistică: în perioada de început, bogumilii se numeau torbeși, în bulgară *torba* însemnând „traistă”, iar semnul lor exterior, material, era traista pe care o purtau pe umăr. Denumirea *Babunite* vine de la muntele Babuna, din Macedonia, denumire ce devenise, acolo, o poreclă a bogumililor, care-și găsiseră adăpost în munți. Peștera Dedova Dupka, aflată în vecinătatea stâncii, e în posibilă directă legătură cu *diadio*, *dedeț* - cum se numeau inițiații care deveneau căpetenii de comunități. Aceste urme materiale constituie, alături de ornamentica bisericii, care nu e specifică tradiției balcanice, un decor potrivit desfășurării unor forțe stranie. Stranietatea este dublată de misterul literelor ND. Continuitate caută Victor (ortodox), continuitate caută Hélène (catolică), personajele raționale prin excelență ale cărții, pentru care religia căreia îi aparțin nu a devenit mod de viață, ci unul din procesele formative, la un moment dat. Irațional și rațional contribuie, în feluri diferite, la căutarea unei unități, a unei continuități materiale și spirituale: „Totuși, opozițiile binare, care sunt de obicei etalate atunci când se scrie despre postmodernism – între trecut și prezent, modern și postmodern, și așa mai departe -, ar trebui probabil aduse în discuție și numai pentru că postmodernismul, ca și retorica rupturii (discontinuității, de(s)centrării ș.a.), numește și constituie literalmente propria-i identitate paradoxală și procedează astfel printr-o relație, neliniștitor de contradictorie, de constantă alunecare” (Hutcheon 2002: 44). Teama terifiantă de necunoscut îl face pe Victor să iasă din carapacea livrescă, construită constant și solid, iar tânăra cercetătoare franțuzoaică nu mai crede că toate manifestările au o explicație în logica imediată. Marița și Meto se regăsesc în prevalența instinctului, care le conduce viața, cu toate că Marița, salvată de la prostituție, o ia pe un drum al cunoașterii prin artă, în timp ce păstorul rămâne instinctul pur, pentru care va plăti cu invaliditatea, încercând să pătrundă, noaptea, în camera fetei ca s-o răpească. Pentru el exista supunerea sau uciderea femeii de care se îndrăgostise.

Poiesisul bogumilic – în sensul larg de „creație”, de producere a unei opere pune în lumină angoase, stiluri de viață, re-evaluează moduri de cunoaștere, e pretext cultural-livresc, în care apariția lui Hélène are rolul unei hârtii de turnesol. Ea însăși vine din regiunea Languedoc, sediul catarilor prizonieri de papa Inocențiu al III-lea, care învinovătea „bugrii” – bogumilii bulgari – de erezia care sfida doctrina catolică oficială. Folosind elemente consacrate de cultura bulgară, metamorfozate narative, Andreev se sprijină tocmai pe elemente de tradiție (bogumilismul) spre a

accede în postmodernism: „Trebuie să menționăm că, prin tradiție, romanul bulgar are o istorie relativ nouă și este un gen destul de conservator, obsedat de complexul dimensiunilor mari și al temelor naționale. Acesta ar fi și unul din răspunsurile la întrebarea de ce postmodernismul bulgar nu se realizează mai întâi în proză, cum s-a întâmplat în celelalte literaturi” (Nistor, Puiu 2018: 36). Mitul cunoașterii, luând variate înfățișări, este, până la urmă, urzeala cărții: „Pentru mine, misterul care învăluie biserica s-a transformat în sensul vieții mele. Îți amintești ce ți-am spus ieri? Viața e aici și acum, restul e un râu de sticlă. Fiecare clipă a vieții se răcește ca un vis și o amintire, doar cunoașterea îi dă sens și lumină” (Andreev 2011: 194). Când toate fenomenele straniei se dovedesc a fi o farsă pusă la cale de doi dintre studenții ucenici ai lui Stefan Metodi, Milena și Ciava, tot eșafodajul pare a cădea în derizoriu, eșafodaj simbolizat de ședința ratată de spiritism; cu toate acestea, punerea în scenă și-a atins scopul, confruntând moduri de viață și de cunoaștere, raționalul cu iraționalul, istoria cu credința, libertatea de gândire cu gândirea mitică.

Bibliografie

- ANDREEV, Emil. *Râul de sticlă*. București: Humannitas, 2011. Traducere de Mariana Mangiulea.
- BAZ-FOTIADE, Laura. *Prelegeri de literatură bulgară*. Imprimeria Universității din București, 1979.
- COMPAGNON, Antoine. *Cele cinci paradoxuri ale modernității*. Cluj-Napoca: Echinoc, 1990. Traducere de Rodica Baconsky.
- HRISTOV, Ivan. Interviu, <https://hyperliteratura.ro/interviu-ivan-hristov/>
- HUTCHEON, Linda. *Poetica postmodernismului*. București: Univers, 2002. Traducere de Dan Popescu.
- ILTCHEV, Ivan. *La rose des Balkans. Histoire de la Bulgarie des origines à nos jours*. Paris/Sofia: Colibri. Traduit de bulgare par Evéline Borissova, Nicolas Botsev, Stanimir Deltchev, Roumiana Stancheva, Rossitsa Tachéva.
- INGARDEN, Roman. *Studii de estetică*, București: 1978. Traducere de Olga Zaicik.
- LAVRIN, Janko, „The Bogomil and Bogomilism” în „The Slavonic and East European Review”, 8/1929, https://www.jstor.org/stable/4202396?seq=1#page_scan_tab_contents
- NISTOR, Livia și Cătălina Puiu. „Postmodernismul bulgar. Tablou liric și narativ” în *Postmodernismul în literaturile slave* (coord. Octavia Nedelcu). București: Editura Universității din București, 2018.
- OBOLENSKY, Dimitri. *The Bogomils: A Study in Balkan Neo-Manichaeism*. Cambridge University Press, 2004.
- PAVEL, Toma. *Lumi ficționale*. București: Minerva, 1992. Traducere de Maria Mociorniță.
- UZUN, Petru Pavel, *Scurtă istorie a pavlichenilor*, <http://petrupaveluzun.blogspot.bg/2012/04/scurta-istorie-pavlichenilor.html>

METHODS OF CREATING THE IMMATERIAL PATRIMONY OF THE ROMANIAN LITERATURE. CASE STUDY: E. LOVINESCU'S MONOGRAPHY DEDICATED TO THE LIFE AND WORKS OF GRIGORE ALEXANDRESCU

MODALITÉS DE CRÉATION DU PATRIMOINE IMMATÉRIEL DE LA LITTÉRATURE ROUMAINE. ÉTUDE DE CAS : LA MONOGRAPHIE DE E. LOVINESCU DÉDIÉE À LA VIE ET À L'ŒUVRE DE GRIGORE ALEXANDRESCU

MODALITĂȚI DE CREARE A PATRIMONIULUI IMATERIAL AL LITERATURII ROMÂNE. STUDIU DE CAZ: MONOGRAFIA LUI E. LOVINESCU DEDICATĂ VIEȚII ȘI OPEREI LUI GRIGORE ALEXANDRESCU

Sanda PĂDUREȚU, Angelica CĂPRARU,
Departamentul de Limbi Moderne și Comunicare
Facultatea de Construcții de Mașini
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca
Bd. Muncii, 103-105, 400641 Cluj-Napoca, România
Sanda.Paduretu@lang.utcluj.ro
Angelica.Capraru@lang.utcluj.ro

Abstract

The present paper aims to examine several ways of creating the intangible heritage in the history of Romanian literature by identifying the means of building a literary canon. This includes the creation of the posture of canonical writers in the monographs, seeking the edification of the author as the object of the biography dedicated to them. Through the monograph dedicated to the life and work of Grigore Alexandrescu, E. Lovinescu confirms the canonical value of this writer - already considered as "classic" at the time - by trying to reconstruct his life as part of an ambitious plan of restitution for all the notable figures of the 19th century Romanian literature.

Résumé

Cet article se propose d'examiner les modalités de création du patrimoine immatériel de l'histoire de la littérature roumaine, par l'identification des moyens de construction d'un canon littéraire. Celui-ci comprend la création de la condition de l'écrivain dans les monographies des écrivains canoniques, visant l'édification de l'auteur en tant qu'objet de la biographie qui lui est dédiée. Par la monographie dédiée à la vie et à l'œuvre de Grigore Alexandrescu, E. Lovinescu confirme la valeur canonique de cet écrivain déjà considéré comme « classique » à l'époque et tente de reconstituer sa vie comme partie d'un plan ambitieux de restituer toutes les figures considérées réellement notables dans la littérature roumaine du siècle passé.

Rezumat

Prezenta lucrare își propune să examineze modalitățile de creare a patrimoniului imaterial în istoria literaturii române, prin identificarea mijloacelor de construire a unui canon literar. Acesta include crearea posturii scriitorului în monografiile scriitorilor canonici, urmărind edificarea autorului ca obiect al biografiei care îi este dedicată. Prin monografia dedicată vieții și operei lui Grigore Alexandrescu, E. Lovinescu confirmă valoarea canonică a acestui scriitor considerat deja drept „clasic” în epocă și încercând să-i reconstituie viața ca parte a unui plan ambițios de a restitui toate figurile considerate ca fiind realmente notabile în literatura română din veacul precedent.

Keywords: *intangible heritage, canonical authors, monograph, life and work*

Mots-clés : *patrimoine immatériel, écrivains canoniques, monographie, vie et œuvre*

Cuvinte cheie: *patrimoniu imaterial, scriitori canonici, monografie, viața și opera*

Șirul de monografii dedicate de către E. Lovinescu lui Grigore Alexandrescu (1910, ediția a II-a 1928), Costache Negruzzi (1913, ediția a II-a 1924, ediția a III-a 1940) și Gh. Asachi (1921, ediția definitivă 1924) indică interesul criticului spre zona clasicității, fiind închinată unor scriitori considerați a fi destul de asemănători ca profil artistic, importanță și situație istorică.

Valoarea canonică a acestora este susținută de reputația de care se bucurau încă din epoca în care biograful și criticul lor își iniția acțiunea, aceea a unor „clasici”, a unor autori pe care studiile critice și istoriografice îi semnalau ca atare, iar manualele îi propuneau stăruiților ca modele. Alexandru George, cel care a îngrijit ediția de *Opere* a lui E. Lovinescu, afirmă că ideea lui Lovinescu de a încerca să le reconstituie viețile autorilor menționați mai sus și să le supună unor analize aprofundate operele a fost schițată încă din timpul doctoratului sau la Paris¹.

Tot *Notele* asupra *Opereleor* lovinesciene ne relevă faptul că, într-o scrisoare datată 9 iulie 1909, adresată lui Mihail Dragomirescu se menționează pentru prima dată studiul monografic dedicat lui Alexandrescu: „Gr. Alexandrescu merge bine de tot. Știi că iese un volum întreg. Am de gând ca în octombrie să cer învoirea Facultății de Litere de a ține o serie de 8-10 conferințe asupra lui Alexandrescu, urmând să-l scot apoi în volum. Ce zici de așa ceva? Sunt multe lucruri de spus; și am procedat la o minuțioasă biografie sufletească a poetului”. Articolul *Dis manibus sacrum* din *Convorbiri critice* conține următoarea precizare: „Cu volumul *Grigore Alexandrescu, viața și opera lui* încep un lung șir de cercetări de istorie literară, ce au a încheia o *Colecție a scriitorilor români*, pe un plan de cel puțin douăzeci de volume. Pregătindu-mă pentru o muncă atât de stăruitoare și de îndelungă, nu mă pot opri de a nu povesti căror tainice îndemnuri am urmat.”²

Planul pus în lumină apare ca fiind unul extrem de ambițios, ce avea să includă toate figurile considerate ca fiind realmente notabile în literatura română din veacul precedent, într-un gen de efort care nu înțelegea pe atunci să se apropie de figurile trecutului în mod selectiv (după afinități sau căutându-și aliații pentru o astfel de acțiune complexă). Dorea pur și simplu să scrie o serie de succesiune de monografii atât critice cât și informative, după un criteriu de exploatare exhaustivă a materialului documentar sau estetic analizat cât mai judicios.

Alexandru George vede³ în interesul lui Lovinescu pentru genul acesta de studii nu doar semnul unei ezitări de a-și preciza vocația sau al unui diletantism ce l-ar fi făcut să adopte la întâmplare forme de expresie atât de îndepărtate una de alta – ci pune eclectismul cercetărilor

¹ GEORGE, Alexandru, *Note* în E. Lovinescu, *Opere III*, ediție îngrijită de Maria Simionescu și Alexandru George, studiu introductiv și note de Alexandru George, Editura Minerva, București, 1984, p. 490

² LOVINESCU, Eugen, *Scrisori și documente*, ediție îngrijită de N. Scurtu, București, 1981, p. 117, apud. Alexandru George, *op.cit.*

³ GEORGE, Alexandru, *op.cit.*, p. 490-491

lovinesciene pe seama unei vocații istorice și critice care îl îndemna să urmărească plin de curiozitate și figurile trecutului.

Tot Alexandru George este cel care identifică în filonul istoric al criticului corelarea cu orientarea criticii franceze din acea vreme, respectiv elaborarea de monografii, după o schemă compozițională destul de asemănătoare: „o biografie redusă la esențial, cu eliminarea factologiei și a parazitismului erudit sau anecdotic, o corelare cât mai strânsă a evenimentelor vieții cu elaborarea și apariția operelor, o analiză cât mai pătrunzătoare și succintă, făcută în spirit contemporan, dar nepierzând din vedere situația istorică a scriitorului respectiv. Se poate afirma că acest moment al istoriografiei literare franceze ilustrează sinteza dintre metoda psihologistă a lui Sainte-Beuve și aceea istoristă a lui taine, dar și o fericită împletire a intuiției artistice cu rigoarea informației, a artei cu știința, fără ca vreuna din aceste componente să fie opusă celeilalte sau să fie scoasă în evidență prin declarații de principii”⁴. În continuare, el ne atrage atenția că vom regăsi toate semnele acestei orientări în monografiile de tinerețe ale lui Lovinescu, născute în ambianța și stilul cercetării de tip universitar, recunoscutibile la mai multe studii ulterioare de același gen, dar care la momentul respectiv reprezentau o relativă noutate. O scurtă trecere în revistă a încercărilor monografice despre autorii români de curând clasicizați la data respectivă, înregistrează doar câteva lucrări: N. Petrașcu, critic de formație similară cu cea a lui Lovinescu, dăduse un *M. Eminescu*, 1892 și un *Vasile Alecsandri*, 1894; Gh. Bogdan-Duică scrisese un *Petru Maior*, 1893, dar și un studiu *Despre Grigore Alexandrescu*; I. Scurtu, un studiu despre *Viața lui Eminescu și proza lui literară*, apărut în limba germană etc.⁵

O altă observație notabilă a lui Alexandru George din aceeași lucrare este aceea potrivit căreia, deși recunoaște importanța inițiativelor monografice lovinesciene, Călinescu - un critic care îl va urma pe Lovinescu în tripla sa acțiune de exeget al literaturii contemporane, de istoric literar și scriitor de imaginație - adaugă o serie de judecăți generale care se vor impune și vor fi repetate de vocile majore ale criticii literare românești: „Monografiile lui E. Lovinescu nu sunt nici pe departe ceea ce ne-am închipui. Dacă le considerăm sub raportul istoric, rămânem mirați să vedem că lipsesc comparația, restabilirea epocii, punerea scriitorului în timp și spațiu. Bun ori rău, C. Negruzzi își avea mentalitatea lui literară, oglindea o lume care era interesantă. Istoricul renunță la această lature, mulțumindu-se a da, în genere după alții, câteva referințe asupra înrâurilor. Studiul său se reduce aproape numai la cronologie uscată, ce sfarmă impresia de organicitate. El nu e nici măcar dintre acei erudiți, pasionați de amănunt, care încântă pe câțiva colecționari cu pachetul de fișe. Monografia e bine informată, pe un material rezonabil cunoscut și inedit, o descurcare foarte utilă a chestiunii, orgie de minuții însă nu. Când vine vorba de a da o judecată estetică, istoricul fuge în generalități didactice, cu un aer învederat de indulgență, sugerate într-un stil voit naiv”⁶.

Analizând receptarea critică a studiilor lovinesciene, Alexandru George constată că, la peste un secol de la apariția *Istoriei literaturii române* a lui Călinescu, Eugen Simion, autor la rândul său a unei cuprinzătoare monografii de tip informativ despre E. Lovinescu, abia le menționează, repetând aproape întru totul judecățile călinesciene: „După încercările mai vechi ale lui Iorga, monografiile despre Gr. Alexandrescu, Negruzzi, și, mai târziu Gh. Asachi, sunt printre cele dintâi în critica noastră. Deși nu a insistat în această direcție, E. Lovinescu a intuit utilitatea sintezelor critice și a oferit el însuși modele în acest sens, unele depășite azi, altele nu. Noutatea lor se deduce, în afara informației, din utilizarea criteriului estetic pe un teren în care funcționase până atunci numai apologia și descripția.”⁷

Nicolae Manolescu, în *Istoria critică a literaturii române* pornește de la mărturisirea din *Memoriile* lovinesciene potrivit căreia acesta nu și-a pierdut niciodată încrederea în natura artistică

⁴ *Ibid.*, p.491

⁵ *Ibid.*

⁶ CĂLINESCU, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, 1941, p. 716, apud. Alexandru George, *op. cit.*, p. 491-492

⁷ SIMION, Eugen, *Lovinescu, scepticul mântuit*, 1971, p. 32, apud. Alexandru George, *op. cit.*, p. 492-493

a criticii: „nevoia certitudinii – va preciza el – e singura nevoie spirituală ce ne mai rămâne”, pe baza acestui crez atribuindu-i Manolescu și revizuirile.⁸

Rezumând observațiile lui Manolescu referitoare la aceste episoade analitice ale lui Lovinescu, reținem următoarele: circumstanțele apariției monografiilor sunt strâns legate de încercările lui Lovinescu de a obține o catedră în învățământul superior, “punând un genunchi în pământ în fața universității, sacrificând pe altarul obiectivității științifice”. În jurul monografiilor, considerate a fi în maniera celor franceze a lui Lanson (*Voltaire* a acestuia e din 1906), s-a creat o lungă dispută, complicată în mod succesiv de comentatori. Avându-l la origine pe Iorga, deloc înclinat să-i concedă lui Lovinescu vreo calitate de istoric literar, clișeu acestui tip de interpretare este reluat de Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Opinia fiind în general defavorabilă, criticul admite că Lovinescu este cel care introduce criteriul estetic și critic în istoria literaturii, negăsind însă nici el altceva de reținut în monografii: partea de biografie părăndu-i-se o „cronologie uscată”, iar aprecierile critice propriu-zise, banale. Dincolo de circumstanțele speranței într-o carieră universitară care îl împing pe Lovinescu spre un tip de compromis pe care îl considera drept absolut necesar interesul său pentru cea din urmă, pentru istoria literară nu era un accident, lucru demonstrat și de reeditarea de câteva ori a monografiilor. Compromisul la care Manolescu face referire este exprimat de altfel în lecția de deschidere la Universitatea din București, publicată mai apoi, în „Convorbiri literare”, sub titlul *Critica și istoria literară*. Considerată mai mult o strategie decât un crez, lecția promite că va lăsa critica (și arta ei) la ușa amfiteatrului, devotându-se istoriei literare (și științei ei). Criticul remarcă substanța a ceea ce Călinescu îi impută lui Lovinescu, tocmai faptul că „nu s-a știut niciodată” ce credea Lovinescu despre autorii secolului XIX. Încercând să infirme câteva din reproșurile aduse monografiilor lovinesciene de-a lungul vremii, N. Manolescu le reia, îmbogățindu-le, într-o retorică a locului comun în analiza critică, făcând demonstrația criticului care citește în opera analizată doar ceea ce știe dinainte că va găsi: „Biografiile sunt documentate temeinic, la nivelul cunoștințelor epocii, relatarea e cursivă, plastică, mai ales că multe surse sunt reprezentate de înseși textele literare ale scriitorilor. Conflictul bunăoară dintre Alexandrescu și Heliade (*Grigore Alexandrescu*, 1909) e reconstituit prin prisma poeziilor celor doi, ținând de un schimb epistolar *sui-generis*. (...) E curios că Lovinescu nu aplică (ori încă nu-l are) criteriul poeticului prin care va tria ulterior poezia modernă. Liricele, epicele, didacticele lui Alexandrescu sunt examinate democratic, laolaltă, iar epistolele, deși menționate drept cele mai izbutite, nu sunt analizate. Proza e prezentă doar cu titlul *Memorialului* de călătorie. Ce e drept, analizele sunt prea de tot didactice. Exceptional este din contra tabloul critic al edițiilor, ceea ce ar fi trebuit să-i atragă simpatia lui Iorga. Nu sunt deosebiri mari în monografia *Costache Negruzzi* (1913), unde, de pildă, refacerea din surse de epocă a figurii dascălului batjocorit în *Cum am învățat românește* este o mica piesă de virtuozitate istorico-literară. (...) *Gheorghe Asachi* (1921) are aceleași calități și defecte.”⁹

Revenind la *Notele* lui Alexandru George, acesta reiterează faptul că cele trei monografii lovinesciene reprezintă un sector mai puțin cunoscut și apreciat al activității sale, acela de istoric al literaturii române, iar abandonarea sau suspendarea acesteia în forma în care o începuse cu destul avânt a fost considerată de către majoritatea vocilor critice drept recunoașterea lucidă din partea autorului a unei alte vocații. Acesta invocă ipoteza potrivit căreia acțiunea de istoriograf literar a lui N. Iorga ar fi constituit o prea redutabilă concurență și că E. Lovinescu ar fi încercat să o ocolească sau să-și găsească un alt domeniu de aplicație. În acest sens îl citează pe Mircea Martin, care crede că Lovinescu a trebuit să se despartă de trecut, spre a se descoperi pe sine cu adevărat: „Așa încât, la 1910, când Lovinescu își ținea lecția inaugurală despre *Critica și istoria literară*, se poate spune că trecutul cultural și literar românesc fusese parcurs deja de Iorga și încă într-o manieră descurajantă – prin seriozitate și strălucire – pentru orice eventuală carieră viitoare. (...) Lovinescu a

⁸ MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 559

⁹ *Ibid.*

fost un autor care și-a gândit destinul, care a știut să se construiască pe sine prin renunțări ce s-au dovedit până la urmă profitabile. Renunțarea lui la istoria literară propriu-zisă poate fi interpretată și ca un fel de retragere strategică dintr-un teritoriu ocupat cu atâta autoritate de predecesorul său. El a înțeles că se poate formula pe sine într-un chip mult mai avantajos dedicându-se prezentului și modernității...”¹⁰

Am evidențiat în mod repetat modul în care receptarea critică a monografiilor lovinesciene debutează marcată fiind de clișeele prejudecăților interpretante, după un *pattern* instituit de vocile critice contemporane lucrărilor, precum și formele particulare în care acest model de receptare critică a fost continuat, în reperele sale esențiale, de lucrări majore care tratează tema luată în discuție.

Trebuie să remarcăm existența unui studiu de dată relativ recentă al Ligiei Tudurachi¹¹ care iese din tiparul istoriilor literare de tip vechi și împinge analiza înspre un teritoriu mult mai fecund, oferindu-ne o abordare fructuoasă și totodată soluția abandonării bagajului enorm al clișeelelor interpretante.

Prefața Ioanei Bot¹² la lucrarea Ligiei Tudurachi pronește de la observarea faptului că dezbaterile românești din peisajul ideilor literare continuă să se revendice de la Eugen Lovinescu, iar perspectiva istoriei noastre literare asupra modernismului și a raportului culturii românești cu Occidentul continua să fie puternic marcate de filiația lovinesciană. Toate acestea converg înspre clișeul *ilustrului întemeietor*: „cu toții credeam că știm să citim ceea ce am fost învățați să citim” (în opera, mai ales în romanele sale), putând astfel vorbi despre o *autoficțiune avant la lettre*. În romanele lovinesciene, Ioana Bot identifică felul în care logica narativă e suspendată în favoarea unei ritmici pure a textului. Ea consideră că lectura Ligiei Tudurachi ucide memoria literară a receptării scrierilor de ficțiune ale lui Eugen Lovinescu, proza așa zis ficțională a unuia dintre mentorii modernității românești fiind investigată pornind de la un eșec al receptării critice interbelice, pentru a reîncărca teorii ale citatului și intertextului, în relație cu un obiect de studiu cel puțin insolit în practica studiilor noastre literare. O mare calitate a studiului Ligiei Tudurachi este, potrivit Ioanei Bot, faptul că redeschide o dezbatere conceptuală acolo unde lucrurile păreau a fi fost spuse, iar interpretările de autoritate își dăduseră verdictele. Asistăm la o revizitare a retoricii livrescului modernist pentru a o așeza sub semnul conceptului de ilizibilitate în construcția sensului în care lectura polemică a bibliografiei este condusă cu mână sigură (axele construcției critice se sprijină atât pe studiile despre Lovinescu, cât și pe studiile de teorie literară și poetică, într-un demers în care nu exhaustivitatea, ci valoarea de semnificare a exemplului este criteriul ultim al dialogului critic)¹³.

Aplecându-ne asupra textului monografiei lovinesciene, remarcăm că segmentul dedicat *Vieții lui Grigore Alexandrescu* începe cu o expunere de motive în care fixează valoarea și rolul de întemeietor al acestuia în literatură română, deplângând totodată negarea statutului de scriitor canonic, prin lipsa de interes a contemporanilor: „O însemnată figură, nu numai pentru începutul, ci pentru întreaga noastră literatură, un scriitor care nu reprezintă numai o verigă în evoluția culturii și poeziei române, ci și o personalitate, independent prin noutatea accentului sufletesc și a cugetării, un poet peste care vremea nu a așternut decât câteva zeci de ani ar trebui să trăiască încă în amintirea supraviețuitorilor – și, totuși, în jurul lui nu găsim decât uitare! Astfel dispar sinter noi figure însemnate, fără a fi înțelese și cunoscute, iar timpul nu face decât să le îndepărteze și mai mult îngreunând cercetările literare”¹⁴.

¹⁰ MARTIN, Mircea, *G. Călinescu și „complexele” literaturii române*, 1981, apud. Alexandru George, *op. cit.*, p. 494-495

¹¹ TUDURACHI, Ligia, *Cuvintele careucid. Memorie literară în romanele lui E. Lovinescu*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2010

¹² BOT, Ioana, *Prefață*, în Ligia Tudurachi, *op. cit.*, p. 7

¹³ BOT, Ioana *op. cit.*, p. 7-12

¹⁴ LOVINESCU, E., *Viața lui Grigore Alexandrescu în Opere III*, București, Editura Minerva, 1984, p. 11

Criticul exprimă dificultatea demersului său, invocând existența unui singur izvor contemporan în studierea vieții lui Grigore Alexandrescu (scrisoarea lui Ion Ghica către Vasile Alecsandri), dezvăluind sursele alternative de documentare („pentru alte amănunte trebuie să recurgem la cercetări prin ziarele și revistele timpului”) precum și metoda de lucru („sau să scoatem din opera poetului inducții logice”).

Dacă acceptăm teoria lui Vladimir Propp potrivit căreia sensul unei povestiri e dat de ordinea bună a evenimentelor, observăm că firului narativ al vieții lui Grigore Alexandrescu în variantă lovinesciană stă sub semnul cumulării de informații în mod investigativ, cu determinări numeroase, în exces. Pe teritoriul acestei căutări pline se instalează, după cum anticipam, deducția logică atunci când sursele nu coincid asupra informațiilor de bază („s-a născut la Târgoviște la 1812, după afirmația lui Ghica, deși după înștiințarea de moarte ar trebui să ne hotărâm pentru 1810”). Poezia *Adio. La Târgoviște* este citată *in extenso* ca argument pentru o altă serie de deducții logice: stabilește că anii copilăriei au fost „din cei mai fericiți” („Din zilele trecute, din vechea fericire,/ Din veacul meu de aur, din sfântul meu amor,/ Idei au rămas numai, precum o nălucire/ Rămâne dimineța din visuri cae zbor.”), subtrage ani calendaristici pentru a calcula data exactă a decesului părinților („De când pierdui părinți-mi trei ierni întregi trecură”). Din tonul elegiilor deduce circumstanțele vieții poetului: „De ținem seama de tonul celor cinci elegii tipărite în 1832, anii următori i-au fost penibili”.¹⁵

Pe baza conceptului de *sugestivitate* Ligia Tudurachi conturează un cadru teoretic în virtutea căruia admitem că este posibil ca în creația unui scriitor să apară dinamici paralele care, în loc să conecteze determinist domeniile activității lui, implică un transfer organic de teme și obsesii. În ceea ce privește *sugestivitatea*, ea afirmă că se poate urmări disponibilitatea criticului pentru conceperea unei teme specifice, a unui leitmotiv, care se perpetuează în virtutea obsesiei, nu a unei coerențe doctrinare, văzând în conceptul *sugestivității*, dincolo de exprimarea interesului unui teoretician și ideologia unui istoric literar, manifestarea unei reverii: „*Sugestivitatea* acoperă nu numai o teorie a limbajului, ci și o visare în marginea cuvântului.”¹⁶

Ca să definească situarea *sugestivității*, Lovinescu recurge constant la prepoziții de plasare spațială și temporală concretă, indicații referitoare la instalarea teritorială a sugestiei, dar și la sugestii de lectură, precum și invitația constantă adresată cititorului să îl însoțească în demersul deductiv („din contemplarea Târgoviștei”, „din timpurile încolțirii, ale nevoiei”, „suntem siguri de ceea ce se putea învăța la el”, „în casa lui Ghica”, „la Eliade acasă, în mahalaua Dudescului”).

Acest larg fenomen citațional care l-a recomandat pe Lovinescu ca un autor livresc și a provocat unele investigații în direcția intertextualității este citit de Ligia Tudurachi drept prezență în planul ficțiunii: „discursurile citate mobilează interioritatea personajelor, se inserează în conversațiile lor, le determină, într-un cuvânt *viața*.” Pe de altă parte ea identifică, prin modul în care se intră în citat, un scenariu didactic imaginat de Lovinescu, cu un ton care dă episoadelor evocate un aer nefiresc, de teatru absurd, prin decupările operate în raport cu textul citat.

Un scurt inventar al verbelor și locuțiunilor verbale folosite în monografie este sugestiv pentru metoda lui Lovinescu: „ar trebui să ne hotărâm asupra”, „nu știm decât că”, „fără să știm când anume și în ce împrejurări”, „pare totuși a fi fost”, „din studiul cronologic al poeziilor lui Alexandrescu vedem că”, „conchidem că”, „de ținem seama de”, „când și în ce împrejurări (...) iarăși nu găsim nicăieri”, „lectura mai atentă a versurilor sale ne dă indicații cel puțin în privința anului”, „deducem din următorul vers cu privire la copaci că Alexandrescu plecase toamna”, „ce a făcut în București în iarna următoare nu știm, dar e probabil că a stat liniștit în beciul de sub scara Mitropoliei, unde locuia”, „cea dintâi dată mai sigură cu privire la Alexandrescu o avem din primăvara anului 1831, dar și de data aceasta ne lovim de oarecare îndoieli”, „oricât de neînsemnată ar părea greșeala lui Ghica, e totuși neliniștitoare, deoarece mai lesne se poate uita un an decât școala sau chiar localul de școală unde ai învățat”, „dacă toate datele biografice nu ne-ar arăta că

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ TUDURACHI, Ligia, *op. cit.*, p. 59

anul întâlnirii a fost negreșit 1831, l-am fi schimbat mai lesne decât să admitem o eroare atât de neexplicabilă”, „pentru alte amănunte, trebuie să ne adresăm, aşadar, foilor timpului”.

Întânim și ipostaza naratorului omniscient, care devoalează epilogul chiar din evocarea momentului întâlnirii celor două personaje, Alexandrescu și Ghica: „Ghiața se rupe deodată; necunoscutul dovedea că e *cineva*. La ieșire, apropiindu-se de dânsul, Ghica începe să-l iscodească, iar tânărul poet îi recitează scene întregi din *Fedra* și *Andromaca* lui Racine și chiar *Adio. La Târgoviște*... Din acea zi tinerii se împrietenesc – prietenie care avea să dureze până la moarte, adică peste cincizeci de ani”. / „Încântat, Văcărescu îl sărută, zicându-i: „Băiete, tu o să fii un poet mare”. Vorbe în care vedem o prevestire și un botez literar.”

Monografia dedicată *Vieții lui Grigore Alexandrescu* se încheie cu un tablou realizat cu o tehnică portretistică călinesciană: „Anii trec apoi, fără a ne aduce ceva nou; un vâl negru s-a lăsat peste mintea poetului. La 25 noiembrie 1885 se stinge, uitat aproape de toți, întovărașit la groapă numai de prea puțini prieteni. Contemporanii îl uitase, posteritatea l-a răzbunat însă: din lumea atâtor măririi trecătoare, figura poetului se desprinde încă vie. Fără a fi popular – afară doar prin unele fabule -, Alexandrescu a înfruntat rugina timpului și, după Eminescu, rămâne încă până azi cel mai puternic poet intelectual al literaturii noastre.”¹⁷

Noul biografism propus de cecetările ultimilor ani afirmă că postura aleasă de către autorul literar, se construiește cu fiecare opțiune făcută, de la tematică, la stilul de scriitură și pozițiile publice avute pe teme literare sau din orice alt domeniu. Cu alte cuvinte, ceea ce autorul alege să fie și ceea ce permite să se vadă, modul în care se pune în scenă, inclusiv asumarea unei identități literare construite, manipulate, sau pur și simplu fabricate, reprezintă o postură în sine.

Bibliografie

- BOT, Ioana, *Prefață*, în Ligia Tudurachi, *Cuvintele care ucid. Memorie literară în romanele lui E. Lovinescu*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2010.
- LOVINESCU, Eugen, *Opere III*, Editura Minerva, București, 1984.
- MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.
- MARTIN, Mircea, *G. Călinescu și „complexele” literaturii române*, Editura Albatros, 1981.
- TUDURACHI, Ligia, *Cuvintele care ucid. Memorie literară în romanele lui E. Lovinescu*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2010.

¹⁷ LOVINESCU, E., *op. cit.*, p. 37

THE CODED LANGUAGE OF INFORMATION STRUCTURES FROM MOLDAVIAN AREA IN THE YEAR OF 1918

LE LANGAGE CHIFFRÉ DES STRUCTURES D'INFORMATION DANS LA RÉGION DE LA MOLDAVIE EN 1918

LIMBAJUL CIFRAT AL STRUCTURILOR DE INFORMAȚII DIN ZONA MOLDOVEI ÎN ANUL 1918

Drd. Valentin IOAN,

Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava

Școala Doctorală de Științe Socio-Umane

ioanvalentin87@yahoo.com

Abstract

During the World War I, the information and military structures from the Interior Ministry were informing each other about the actions, methods and activity procedures of the Central Powers' espionage services. Through the coded language of romanian information structures, numerous missions were carried out on the state safety line. The contents of the coded telegrams made by some police chiefs were reflecting the moments from the activity of the enemy troops in the Moldavian area in the year of 1918. These information reached the table of the State Security administration. For the correspondence coding, there were used different dictionaries which were coded in various ways, such as letters encyphering, encryption of the words with letters and digits and encryption of various military phrases.

Résumé

Pendant La Première Guerre Mondiale les structures d'information du ministère de l'Interieur et celles de l'armée se sont informées en ce qui concerne les méthodes et les procédures de structures d'espionnage des Empires Centraux. À travers le langage chiffré utilise par les structures d'information roumaines, de nombreuses missions ont été effectuées sur le ligne de sécurité nationale. Le contenu des télégrammes chiffrée effectués de l'activité des troupes ennemies dans la region de la Moldavie en 1918. L'information est arrive sur la table du Conseil de Sécurité de L'État. Par crypter la correspondance ont été utilises des dictionnaires de codage de différentes manières comme l'encodage de lettres, l'encodage des mots avec des lettres et des chiffres et l'encodage des quelques expressions militaires.

Rezumat

În perioada Primului Război Mondial, structurile de informații ale Ministerului de Interne și cele militare se informau reciproc asupra acțiunilor, metodelor și procedeeleor de activitate ale serviciilor de spionaj ale Puterilor Centrale. Prin limbajul cifrat al structurilor de informații românești au fost îndeplinite numeroase misiuni pe linia de siguranța a statului. Conținutul telegramelor cifrate realizate de unii șefi de poliție reflecta momentele din activitatea trupelor inamice din zona Moldovei din anul 1918. Aceste date ajungeau pe masa conducerii Siguranței Statului. Pentru cifrarea corespondenței erau utilizate dicționare cifrate în diverse moduri cum ar fi cifrarea literelor, cifrarea cu litere și cu cifre a cuvintelor și cifrarea anumitor expresii militare.

Key words: *language, telegram, espionage, police*

Mots clés: *langage, télégramme, espionage, police*

Cuvinte cheie: *limbaj, telegramă, spionaj, poliție*

INTRODUCERE

Primele structuri cu atribuții informative și contrainformative din țara noastră au fost înființate prin grija Ministerului de Interne prin *Legea pentru organizarea Serviciului Administrației Centrale a Ministerului de Interne*, la 19 aprilie 1892 prin care era creat Biroul Siguranței Generale[1], care avea atribuții în domeniul culegerii de informații[2]. Din anul 1907 a fost formată Direcția Administrației Generale a Personalului, Poliției și Statisticii, o structură de informații cu ramificații în centrele mai importante din țară[3].

La data de 20 iunie 1913 a avut loc o reorganizare a structurilor informative în baza *Legii pentru organizarea Ministerului de Interne*, astfel că în cadrul Serviciilor Centrale funcționa Direcția Poliției și Siguranței Generale.

Această structură informativă a fost principala armă secretă cu rolul de a culege și valorifica informații cu relevanță pentru asigurarea siguranței statului și cuprindea: Serviciul Secretariat (organ central care aduna și sintetiza fluxul informațional) și Brigăzile Speciale de Siguranță (numite și Servicii Speciale de Siguranță), ca organisme teritoriale cu atribuții informative și de contraspionaj[4]. De menționat faptul că după retragerea armatei și a autorităților în Moldova[5], în timpul Primului Război Mondial, pentru soarta poporului român, s-a creat o situație deosebit de grea mai ales că teritoriul a fost împânzit de agenți, cadre ale poliției militare și ale serviciilor informative secrete germane, secundate de cele austro-ungare, bulgare și turcești.

Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale cu cele cinci birouri pe linie de siguranță și brigăzile centrale de siguranță s-a stabilit la Iași, în timp ce brigăzile de siguranță au fost repartizate în diferite orașe din Moldova.

CORESPONDENȚĂ CIFRATĂ

Chiar dacă tehnologia comunicațiilor telefonice nu era clar dezvoltată pe atunci, iar curierul care distribuia corespondența se afla în pericol pentru că oricând putea să cadă în mâinile inamicului, acum o sută de ani, agenții Brigazilor de Siguranță au reușit să comunice instituțiilor statului roman și Armatei Române informații privind siguranța națională.

Între biroul central și ofițerii sau agenții însărcinați cu activitatea pe linia informativ-operativă în alte țări, avea loc o intensă corespondență, fie prin telegraf, fie poștal, fie prin curieri. Pentru cifrarea corespondenței se întrebuițau dicționare cifrate în trei moduri: cifrarea literelor, cifrarea cu litere și cu cifre a cuvintelor și cifrarea anumitor expresii militare. Cifrul era limba spionilor, iar pentru ca acțiunile acestora să fie încununate cu succes era necesar ca aceștia să nu fie văzuți și auziți. În special, în timp de război existau o serie de restricții asupra corespondenței, pentru a se pune o primă piedică în calea metodelor secrete de comunicare. Pe corespondență era scrisă rezoluția directorului Siguranței, serviciului de poliție cu mențiunea „Raportat”, acest cuvânt de fapt înseamnă faptul că informațiile ajungeau cu celeritate la factorii de decizie politică, inclusiv ministrului de interne și regelui Ferdinand. Dispunând de aparatură tehnică radio și de un personal calificat, centrele radio de ascultare ale spionajului Puterilor Centrale au reușit totuși să decrypteze unele telegrame și convorbiri codicate ale unităților militare româno-ruse din Moldova.

Agenții și cadrele serviciilor de spionaj ale Puterilor Centrale[6] acordau o atenție deosebită interceptării convorbirilor telefonice, atât în teritoriul cotojit cât și în cel rămas liber. Ca urmare a indiscreției unor persoane lăudăroase se puteau culege informații secrete privind siguranța statului dar și aspecte privind pregătirile armatei. În noile condiții, organele de informații ale Ministerului

de Interne și cele militare se informau reciproc asupra acțiunilor, metodelor și procedeeleor privind activitatea serviciilor de spionaj ale Puterilor Centrale. Astfel, Biroul de informații din cadrul Secției I-a a Marelui Cartier General al Armatei a înmănat Direcției Generale a Poliției și Siguranței un exemplar din lucrarea privind *Procedeele întrebuițate de spionii germanii pentru transmiterea informațiilor culese și relativ la prizonierii germani* [7].

În următoarele rânduri vom reda câteva telegrame cifrate ale unor polițiști cu atribuții pe linie informativ-operativă care surprind anumite momente din anul 1918 privind activitatea unor trupe austriece din zona Moldovei. Cuprinsul acestora ajungea pe masa conducerii Siguranței Statului. Transcrierea telegramelor cifrate s-a făcut respectându-se principiului reproducerii exacte a textului original și particularitățile sintactice și morfologice ale limbii din perioada respectivă pentru a da dovadă de rigurozitate și respect pentru adevărul istoric, având la bază documentul de arhivă.

1. TELEGRAMA SIGURANTZA GLA JASI

RADAUTZI 31 S 105 2/3 1630

0095 ORELE 18 A SOSIT 6147 7300-7430-8842-7392 VENIND 3037 5401 4644 AU 7679 CU APROXIMATZIE 300, 2681 3222-5459 DE 20,3423-5085 2889 DIN 6147. ANUNTATA TELEGRAMA 62 A PLECAT IMEDIAT SPRE 5327-5327-7300-5142 EI AU 8523-4426-9794 SI LASAT 6147 7300-7430-8842-7392, 10,7691-E 2113 DAND ORDIN SA NU SE RIDICE FIIND LASATE PENTRU 2680-8077 CE VOR 1622 IN 7300-7430-8842-7392-2171-UL ERI A FOST 8410 DE 4801-I CARE 2001-4725-R 3349-4811-A PE 4838-32-95-6588-8702 SI TRIMITE IN 3567 PRIN 7850 3474-1428-0582 LA 5327-5327-7300-514 NU SUNT DE CAT CA UN 1093 DE 2889 SI VREO 300, 32222 480 STIU CA 2680-8077 NOSTRI AU 8410 6147 9407-8841-0403 INSA DANSII IAU NIMICA CU 1409 EI 9342 SPRE A FACE 043 FIIND 3894-I DE 5687-7976-7392-5085 DE ALTFEL 5459-4801-E SE FERESC A DA 6410 CU 8618-I 3405 CARE 6453-4565-8841-3863-UL 3474-ULUI DIN 1825 SI NU CA FAC ALTA CEVA IN TIMPUL NOPTZEI 5459-5524-1633 ND II[8].

6147=SEF POLITZIEI C. GEORGESCU 66

Descifrarea telegramei

„Eri orele 18 a sosit în gara Lipcani, venind dinspre Noua Sulița un tren cu aproximativ 300 de oameni –trupă infanterie. Patrula din 20 de oameni cavalerie din gară anunțată prin Telegrama Nr. 62 care a plecat imediat spre localitatea Mamaliga. Ei au rechiziționat și au lăsat în gară Lipcani 10 vagoane făină, dând ordin să nu se urce fiind lăuate pentru trupele ce vor sosi în Lipcani. Hotinul, eri a fost ocupat de austriaci care dezarmează pe bolșevici și îi trimite în Rusia prin Camenița- Podilskii. La Mamaliga nu sunt decât un escadron de cavalerie și vreo 300 de oameni infanterie. Austriacii știu că trupele noastre au ocupat gara Ocnița însăși dâșii n-au nimica cu noi. Ei merg spre a face ordine fiind chemați de ucrainieni. De altfel patrulele austriace se feresc a da ochii cu soldații noștri care păzesc capătul podului din Basarabia și nici că nu fac altceva de cât patrulează și stăionează în gară în timpul nopții”.

18.02.1918

Șeful poliției

C. Georgescu

2. No. 446 TELEGRAMA URG SIGURANTYEI GLE A STATULUI IASI

RADAUTZI 49 S 209 4/3 1330

DE DOUA 7722-LE NICI O 0584 SE 8791-A IN 7300-7430-8342-7392 DOUA 8053-I INSA PANA IN ACEST 7369 SI A MAI 1623 2001 8875 2681 RAPORTATZI CU TELEGRAMA 66,

6911-UL 4801 A0436 7470-I SA DEPUNA 7786-9208 SE FAC 5459-5524 IN 9426 IN TIMPUL 1401-I 6149-6292-A DE ASEMENEA SE GASESTE UN 9039-3349-73272-1653-CAM DE 80,100, 3423-5035 CARE 6454-1091 7324-9298 SAU LUAT SI SERVICIUL 3858 IN 86 28 DUMITRU 7838-5142 VENIT ASEARA DIN 2171 PRIN 6292- A NE 9924 CA ACOLO ESTE 5962-A CA 4801-I AU VENIT SE DEA 8748 DIN 1825-I 7789 4801 DIN 2171 ESTE DIN 5536-EUE 16, 61 SI 111, 3222 FARA 0792 SI FARA 2889 SE OCUPA CU VERIFICAREA FIECARUI 8311 IN PARTE PE CEI CARE SUNT DIN 5687-7976-7392-0730 I I TRIMIT PRIN 7850, 3474-1428-0582 LA URMA IARPE CEI CARE SUNT DIN 1825 PRIN 6292-A TOT DUMITRU 7838-5142 NE MAI 724 CA IN 9773 DE 5401 4644 4801-A SAU DAT 5321 3261 2680 –E DE 4563-I SI 4801 –I

SEF POLITZIEI= C GEORGESCU No 9

Descifrarea telegramei

„Rădăuți - de două zile nici o schimbare. Se așteaptă în Lipcani două divizii însă până în acest moment n-a mai sosit de cât trupa raportată cu telegrama No.66. Comandantul austriac a ordonat populației să depună armele. Se fac patrulări în oraș în timpul nopții. În gara Larga de asemenea se găsește un detașament cam de 80-100 oameni care păzesc magaziile. S-a luat serviciul căilor ferate în stăpânire . Dumitru Branga venit aseară din Hotin prin larga ne comunică că acolo este convingerea că austriacii au venit să dea afară din Basarabia pe români. Armata austriacă din Hotin este din regimentul 16 și 111 infanterie fără artilerie și fără cavalerie. Se ocupă cu verificarea fiecărui locuitor în parte. Tot Dumitru ne mai comunica că în apropierea de Noua Sulița austriacă s-au dat lupte între trupe de ruteni și austriaci[9] ”.

Șef Poliției, C. Georgescu

3. No. 68 TELEGRAMA EXTRA URGENT CU PREK SYGURANTZA GLA JASI

MIHAILENI

33 69 8/3 2230= 23:50 ERI DIMINEATZA 2680-8077 1404 DIN 2844 SASE 1555 LA 8138 LA ORA 6723 A SOSIT IN 2617 UN 2825 DIN 5536-UL 41 DE 3222 4801-A ASTAZI IN CMUNA VECINA 5603-7373-5687-2663-DE 6285 A SOSIT 02928 SI 8581-3661 DE 2350-2671-9298-5524 DIN 5535-UL 33 PENTRU PAZA 8138 SUB COMANDA 9310-ILOR 9128-8514-514 SI 5371-6267-U CARE MI AU 9928 CA 7433 A-CU 9557 SA INCHEIAT ACUM 6670 8727 SI CA PESTE CATEVA ZILE 5536-UL LOR VA TRECE PRIN 9557 LA 8415 SPRE A 3027 -77 87 PE 4838-3295-6588-8707= SEF POLITZIE PUNCT P.BOTEZ 110

Descifrarea telegramei

Mihaileni

„Eri dimineața trupele noastre din Bucovina, au început să se retragă la frontieră. La ora zece a sosit în Siret un Batalion din Regimentul 41 Infanterie austriac. Astăzi în comuna vecină Sinăuți de Jo sa sosit o secție de mitralieră din Regimentul 33 pentru paza frontierei sub comanda locotenenților Foraga și Munteanu cari mi-au comunicat că pacea cu România s-a încheiat acum câteva zile și că peste câteva zile regimentul lor va trece prin România la Odessa spre a dezarma pe bolsevici” [10].

24.02.1918

SS.Indescifrabil

4. No.546 TELEGRAMA URG SIG GLE JASI

MIHAILENI 50 S 105 1372 1650

SUNT INFORMAT CA 2680-ELE 4801-E RECONSTRUESC 1317-A 7117-3528-A 7161-7161-7300-4838-8842 2617 DE ASEMENEA SI 9426 –UL 2617 CARE A FOST STRICAT DE 3565 ZILNIC SE AUD 1848-1848-0282-URI DE 2686-URI SI IMPUSCATURI DE 2350-2671-9298-5524 IN DIRECTZIA 0897 5632-8558-4266-1389-2662 95 15 SE FACE EXERCITZIU DE 1679 ASTA NOAPTE SI AZI 2680-ELE 4801 E 3136 LIZERA DE NORD A 4577-ULUI 5603-7473-5687-2662 DE JOS DE ASEMENEA SI 9195-2350-LE DIN SPATELE ACESTUI 4577 FACAND UZ SI DE 7470-A 2903-ASEMENEA 2136-TZI[1] SE FAC DE A LUNGU 8138 DE LA 7470 ENI LA 9854-ESTI

SEF POLITZIEI PUNCT P. BOTEZ.

Descifrarea telegramei

Mihăileni

„Sunt informat că trupele austriace reconstruiesc linia ferată Hlibaca-Siret. De asemenea și orașul Siret, care a fost stricat de ruși, zilnic se aud tunuri și împușcături de mitraliere în direcția Cernăuți-Storjineț. Se face exercițiu de tragere, asta-noapte și azi trupele austriace fortifică liziera de nord a satului Siportuți de Jos sau Sineuți, de asemenea și înălțimile din spatele acestui sat și fortificații de-a lungul frontierei de la Poeni la Căndești”. [12]
28.02.2018 ora 21 și 15’

Raportat

SS. Indescifrabil.

5. TELEGRAMA EX URG PRECĂDERE SIGURANTZA GENERALĂ A STATULUI JAȘI

RADAUZI 252 ST 108 28 20

9225-OL 9677 IN 1835 8222-4725 CA LA 5327-5327-7300-5142 DOUA 2825-E 4801-E CARE AU 9677 5459-E DE 28989 AR FI IN 7300-7430-7842-7392 SI 6147 ALTE 26 0-E IN 8048 2171-7685 CU 7038 -4172 A 7419 INTREG 8287 UL 2171 54 –LE CAM 30-40-2856 SE GASESC I IN PREZENT IN 7300-7430 -8842-7392 SI SE CREDE CA PA 0334 VOI 162 SI 26 O -2 = SEF POLITZIEI C GEORGESCU No.55. 15/2=

Descifrarea telegramei

Radăuți

„Informatorul trimis în Basarabia informează că la Mamaliga ar fi două batalioane austriace care au trimis patrulă de cavalerie în Lipicani și gară. Alte trupe ar fi în direcția Hotinului cu destinația să ocupe întreg județul Hotin”. [13]

16.II.1918

Șeful poliției No.55

C. Georgescu

6. TELEGRAMA EX URG SIGURANTA GLA JASY

RADAUTZI 256 ST 95 28 22

URMARE TELEGR 55 IN ACEST 7369 AM MAI 1623, 7300-7430-8842-7392 VENIND DE LA 5527-5327-7300-5142 NU 7179-8818-I 4701-I EI 2001-4725 R-3349-0730-4725 PE 3565-I LE IA 4875-LE CU 1502-8760-7722-0694 SI 2347-E LE IAR PANA 5040-AU 0432 SA PUNA MANA

PE 1025-ELE DE 1502-8700-7722-0694 DIN 1636 A 6292-A 7470 –A 6099-3075 ESTE
MULTZUMITZA DE 7419-A 4801-A=

SEF POLITZIEI C GEORGESCU no.60 15/2=/=

Descifrarea telegramei

Rădăuți

„Urmare telegramei 55 au mai sosit în Lipcani de la Mamaliga, soldați austriaci. Ei dezarmează pe ruși, le ia căruțele cu provizii și materiale iar până dimineața au ordin să pună mâna pe depozitele de provizii din stațiunea Larga. Populația evreiască este mulțumită de ocuparea austriacă[14].

16.II.1918

Șeful poliției

C. Georgescu

CONCLUZII

Structurile informative și contrainformative românești în perioada 1914-1918 prin structura lor organizatorică, prin pregătirea profesională și activitățile desfășurate au reușit să descopere și să asigure un flux continuu de date și informații privind inamicul. Prin deslușirea multor planuri au contribuit la menținerea independenței și integrității teritoriale a Statului Român, a siguranței naționale precum și a liniștii și securității cetățenilor.

Referințe bibliografice

- [1] Constantin, Gheorghe (2004), *Miniștri de interne în Parlamentul României*, București: Editura Ministerului de Interne, p. 521.
- [2] Alin, Spânu (2003), *Prima structură informativă/contrainformativă a României din secolul XX / Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale*, în *Revista Dosarele Istoriei* an. VIII, nr. 5(81), p. 19-28.
- [3] Vasile, Bobocescu (2002), *Momente din Istoria Ministerului de Interne*, București: Editura Ministerului de Interne, p. 104.
- [4] Horia, Brestoiu, Vasile, Bobocescu (1978), *Aspecte privind rolul informațiilor în victoria armatei române în vara anului 1917*, în *Revista Arhivelor* nr. 17/1978, p. 175.
- [5] Constantin, Kirițescu (1921). *Istoria războiului pentru întregirea națională*. București: Editura Casei Școalelor Ediția a Ed. a II-a, vol III, p.196.
- [6] C. Neagu, D. Marinescu, R. Georgescu (1977). *Fapte din umbră*, București: Editura Politică, vol. II, p.57.
- [7] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Direcția Poliției și Siguranței Generale*, dos. 16/1917, f. 3.
- [8] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Ministerul de Interne. Direcția Generală a Poliției*, dos. 4/1915, fila 119.
- [9] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Ministerul de Interne. Direcția Generală a Poliției*, dos. 4/1915, fila 66.
- [10] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Ministerul de Interne. Direcția Generală a Poliției*, dos. 4/1915, fila 119.
- [11] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Ministerul de Interne. Direcția Generală a Poliției*, dos. 4/1915, fila 120.
- [12] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Ministerul de Interne. Direcția Generală a Poliției*, dos. 4/1915, fila 164.

- [13] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Ministerul de Interne. Direcția Generală a Poliției*, dos. 4/1915, fila 5.
- [14] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Ministerul de Interne. Direcția Generală a Poliției*, dos. 4/1915, fila 6.

Bibliografie selectivă

- BOBOCESCU, Vasile (2002). *Momente din Istoria Ministerului de Interne*. București: Editura Ministerului de Interne.
- BOBOCESCU, Vasile, BRESTOIU, Horia, (1978). *Aspecte privind rolul informațiilor în victoria armatei române în vara anului 1917*, în Revista Arhivelor nr. 17/1978.
- KIRIȚESCU, Constantin (1921). *Istoria războiului pentru întregirea națională*. București: Editura Casei Școalelor Ediția a Ed. a II-a, vol III.
- C. Neagu, D. Marinescu, R. Georgescu (1977). *Fapte din umbră*. București: Editura Politica, vol. II.
- SPÂNU, Alin, (2003). *Prima structură informativă/contrainformativă a României din secolul XX / Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale*, în Revista Dosarele Istoriei an. VIII, nr. 5(81).
- Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Ministerul de Interne. Direcția Generală a Poliției*, București.

**II. GERMAN CULTURE - CULTURE ALLEMANDE/
CULTURĂ GERMANĂ**
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Rodica BIRIȘ

THE ADVERTISING AND THE LANGUAGE OF YOUNG PEOPLE

WERBUNG UND JUGENDSPRACHE

RECLAMA ȘI LIMBAJUL TINERILOR

Rodica Teodora BIRIȘ

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, Arad
Facultatea de Științe Socio-Umane, Educație Fizică și Sport
birisrodica@yahoo.com

Abstract

The advertising does not just try to make people become emotional, but it is also using idols, so that young people can identify with them. Advertising campaigns are usually using nowadays trends, targeting specific audience. We can observe that, advertising itself can not create a trend, but depending on the situation, it can become its image and brings it in front of the audience eyes.

Zusammenfassung

Die Werbung nutzt nicht nur den emotionalen Grundeigenschaften, sondern benutzt ferner auch Idole, mit denen sich die Jugendlichen identifizieren können. Häufig machen sich Werber aktuelle Trends zunutze, um das Interesse ihres Zielpublikums zu wecken. Hierbei gilt es allerdings anzumerken, dass die Werbung einen Trend nie selbst schafft, sondern ihn nur, je nach der Situation sehr frühzeitig erkennt, ihn besetzt und einem Millionenpublikum vor Augen führt.

Rezumat

Reclama nu urmărește doar să devină o trăsătură emoțională, ci folosește și idoli, cu care tinerii se pot identifica. Adesea, producătorii reclamelor folosesc trenduri actuale pentru a stărni interesul publicului țintă. Putem observa că, publicitatea însăși nu poate crea singură un trend, ci, în funcție de situație îl recunoaște din timp, îl acaparează și îl aduce în fața ochilor publicului.

Keywords: advertising, public, emotional features, jung people, trend

Schlüsselwörter: Werbung, Publikum, emotionales Befinden, Jugendliche, Trend

Cuvinte cheie: reclamă, public, stări emoționale, tineret, trend

1. Die Werbung - Einleitung

Die Werbung spielt eine immer wichtigere Rolle im Leben irgendwelcher modernen Gesellschaften, deren Rollen und Wirkungen sowohl auf das Individuum, als auch auf die Gesellschaft als Ganzes weithin bekannt sind.

Die Werbegeschäfte mit der Förderung (Aufstieg) von Waren, Dienstleistungen, Firmen (Gesellschaften) und Ideen, die die meisten Zeitnachrichten zahlten gewannen an Wichtigkeit. Der Zweck (Absicht) dieser Nachrichten sind direkt, um die Wünsche von potentiellen Kunden, und Ausbildung positiver Vereinigungen (Gesellschaften) in Verbindung mit dem Produkt oder mit der von der Firma (Gesellschaft) geförderten Zweck (Absicht) zu stimulieren. Außerdem ist die Werbung als Beförderungstechnik am weitverbreitetsten Viele Menschen, die darüber informiert

sind denken über den Standpunkt dieses Einflusses gar nicht nach und berücksichtigen ihn nicht. Für die Öffentlichkeit ist Werbung das meiste sichtbare Beförderungswerkzeug.

P. Kotler und W. Mindak behaupten [Kotler, Mindak, 1978, S. 3.], dass es viele Spezialisten im Feld gibt, die die Werbeansprüche, eher als mathematicized Kommunikation und angewandte Psychologie ansehen. Durch die Wirkungen der Werbung und Public Relations - dank der Tatsache, dass sie durch die Massenmedien - auf dem Individuum und soziale Strukturen im Umlauf gesetzt werden, sind sie Faktoren geworden, die bedeutsam das intensive soziale Leben betreffen, sie können sogar Hauptänderungen veranlassen. So, wird in den entwickelten Ländern weder eine ökonomisch, noch eine politische oder soziale Entscheidung ohne Beratung von Spezialisten in Kommunikation nicht genommen, und die Wirkungen auf die öffentliche Meinung nicht in Betracht gezogen.

2. Die Jugendsprache

Im Laufe der Zeit hat sich eine Reihe von Begriffen für unterschiedliche Formen von Jugendsprache herausgebildet; man findet unter anderen: Comicdeutsch, Schülersprache, Denglisch, Soldatensprache, Studentensprache, Szenesprache, Drogenjargon, Graffiti-Jargon, Hip-Hop-Jargon und Netzjargon. Diese Begriffe sind nicht alle ausschließlich auf Sprechweisen Jugendlicher beschränkt; sie betreffen aber zumindest auch deren Äußerungsformen, beziehen sich allerdings vorwiegend auf Sonderlexik, also den Wortschatz Jugendlichen. Hierzu ist anzumerken, dass die Jugendsprache auf unterschiedlichen sprachlichen Ebenen, wie Phonetik, Morphosyntax sowie in stilistischer und textueller Hinsicht, Besonderheiten und Präferenzen aufweist. In den letzten Jahren sind, gerade in urbanen Lebensräumen, ethnolektale Elemente von Jugendlichen mit Migrationshintergrund in die Jugendsprache eingeflossen, wie der „Balkan-Slang“, der „Türk-Deutsch“ [Kotler, Mindak, 1978, S. 3.] Dies zeigt sich etwa in einzelnen Ausdrücken und Wendungen sowie in der Phonetik, aber auch in der Gestik.

3. Werbung und Marketing

In Übereinstimmung mit dexonline. Ro-Werbung ist die Modalität der Verbreitung der Information zur Öffentlichkeit. Alle Nachrichten die gesandt werden zur Ausrichtung des Verhaltens der Käufer sind so gedacht um ihre Meinung für ein Produkt oder Dienst zu beeinflussen. Die Hauptmitteln der Werbung sind: die geschriebene Presse, Radio und Fernsehen, Verpackungen, Kataloge, Anschlagtafeln, Plakate, Faltblätter. Werbung wird gleichzeitig als Wissenschaft, Geschäft oder Beruf, die Schaffung (Gestaltung) und Verbreitung von Nachrichten (Anzeigen) betrachtet, das das tägliche Leben jedes Individuums beeinflusst. Sie betrifft die Massenkultur, sie ist ein Bestandteil der Markttätigkeit oder einer Informationsquelle über Produkte, Dienstleistungen, Ereignisse, Individuen, Institute (Einrichtungen) oder Firmen (Gesellschaft).

Das Phänomen der Assimilation der Bezeichnungen' Förderung (Aufstieg) und „anzeigend“, versteht besser, wenn wir die Geschichte der Werbung studieren, ihre Geburt und Rolle verstehen und wie sie sich zu moderner Werbung entwickelt hat.

3.1 Das Prozess der Werbung

„Um das Werbemechanismus zu verstehen, können wir den gesamten Prozess der Werbetätigkeit durch das klassische Kommunikationsschema betrachten. Ein Sender sendet eine Nachricht über einen Kanal an einen Empfänger. Diese Nachricht ist in einem Code formuliert und befindet sich in einem Kommunikationskontext.

1. Der Absender – Im Falle von Werbung ist der Absender der angerufene Kunde. Der Werbetreibende ist die Organisation, die Geld für eine Werbekampagne anbietet, und befiehlt der Werbeagentur, eine überzeugende oder informative Nachricht zu erstellen, die die Einstellung einer Zielgruppe zum Kauf eines Produkts/ einer Dienstleistung beeinflussen soll.

Es gibt jedoch Situationen, in denen der Zweck der Werbekampagne darin besteht, zu verkaufen. Das von der Werbeagentur auf Wunsch des Werbetreibenden produzierte Produkt wird "Werbung" genannt und wird zur Botschaft für den Empfänger, also für die Zielgruppe. Für den Empfänger ist der Sender immer der Ansager, der Kunde der Agentur, derjenige, der die Kampagne bezahlt.

2. Die Nachricht - ist die Halbfabrikate, die durch die Werbeagentur auf Bitte oder Anfrage des Kunden gemacht wird.
3. Der Empfänger – ist die Zielgruppe oder die Zielgruppen des Produkts/ der Dienstleistung, die der Werbetreibende bewerben möchte. Der Kanal – ist eine der klassischen Medien Kommunikation (Fernsehen), die geschriebene Presse, Radio, Anzeige, Kino.
4. Der Kanal - Es ist eines der klassischen Kommunikationsmedien (TV, Print, Radio, Display, Kino) oder ein unkonventionelles Medium. Der Kontext – ist die kommunikationale Umwelt (Umgebung), soziale, ökonomische und kulturelle Felder, in der fördernden Kampagne. Es hat eine sehr hohe Bedeutung im Wählen der Strategie der Kommunikation und Werbebotschaft. [Nicola, Dan, 2001, S.11]
5. Code - Es ist spezifisch für die Zielgruppe Targeting und es ist die Aufgabe der Werbeagentur, diesen Code zu identifizieren und die Kampagne im Hinblick auf ihre Eigenschaften (Werte und Lebensstile, Verbrauchergewohnheiten, Sozialverhaltensregeln, u.s.w.) durchzuführen.
6. Kontext - Es ist der kommunikative, soziale, wirtschaftliche und kulturelle Umfeld, in dem die Werbekampagne stattfindet. Es hat eine große Bedeutung bei der Wahl der Kommunikationsstrategie und Werbebotschaft.

3.2 Die Ziele der Öffentlichkeit

Das Hauptziel der Werbung ist es, den Umsatz zu steigern. Damit, das geschehen kann, muss die Werbung durch Kommunikation so ein Produkt bekannt machen, damit es die Einstellung des Käufers im positiven Sinne verändern kann.

Gute Werbung weckt sofort die Aufmerksamkeit des Verbrauchers. Sie enthält eine starke Grundidee von Anfang an. Gute Werbung unterscheidet sich vom Wettbewerb. Es ist leicht zu bemerken, dass die Marke in der zentralen Idee integriert ist. Wir können über gute und qualitativ hochwertige Werbung sprechen, wenn das Produkt heute verkauft wird und die Marke morgen gebaut wird.

3.2.1 Werbesprachrhetorik

Die Rhetorik ist eine Kunst. Sie wird oft in einem negativen Sinn erwähnt, weil sie dem Wissen nichts Neues hinzufügt. Denken (organisiert durch Vernunft) und Kommunikation (organisiert durch Rhetorik) sind völlig getrennt. Diese Ansicht wird derzeit nicht akzeptiert, mit dem Argument, dass die Organisation einer Präsentation oder eines Berichts, der überzeugt, zu einer Klärung der Ideen des Sprechers, der Entdeckung von Schwächen usw. führt.

Die Rhetorik lebt heute das Moment der Gnade. Es genügt, den Fernseher oder eine Zeitung zu öffnen um die Werbebotschaften zu sehen. Sprache und Bild sind strukturiert, um zu interessieren, zu verführen, zu überzeugen. "Der Zweck der Rhetorik ist den Menschen mit Wort zu führen, was der Redner wünscht (...) Rhetorik ist die Kraft, alles in einem Diskurs zu entdecken und das alles kann überzeugen." [Fabius, 1974, S. 183]

Die Werbung hat eine Verbindung zur Wissenschaft (Soziologie, Psychologie, Semiotik, Linguistik). Die Werbung schafft ihre eigene Kunst durch die Übertretung der klassischen Künste; Poster, Film, Foto usw.

Wir werden nächstens die Rhetorik-Archaismen und linguistische Rhetorik, zwei wichtige Elemente der Rhetorischen Anzeige besprechen.

3.2.2 Rhetorik-Archaismen

Lesbarkeitsstudien zeigen, dass nur 3-5% der Leser von Zeitungen oder Zeitschriften den vollständigen Text einer Anzeige durchgehen. Dieses Ergebnis entwickelt eine Reihe von Funktionen zur Erstellung von Anzeigetexten und bereitet den Leser auf einen "visuellen Lese pfad" [Neamțu, 2012, S. 51] vor. Die Verwendung von Bildern wird zur Lösung, um Werbebotschaften zu beobachten und festzuhalten.

Im Vergleich zum verbalen Ausdruck kann unser Geist Bilder in Bruchteilen von Sekunden viel einfacher analysieren. Eine Sekunde würde nur für ein Wort ausreichen, während Sie zwischen 1,5 und 2,5 Sekunden ein Bild suchen und speichern müssen.

Die Gesamtbedeutung einer visuellen Botschaft wird durch die Interaktion verschiedener Arten von Zeichen gebildet: plastisch, ikonisch, linguistisch. Das Bild spielt eine wichtige Rolle in der Wirtschaft der Werbung. Der Diskurs spielt nicht eine so wichtige Rolle, denn die statistischen Angaben zeigen, dass wir nur 20% behalten von dem, was wir hören, 30% dessen, was wir sehen und 50% dessen, was wir in der gleichen Zeit hören und sehen. [Neamțu, 2012, S. 51]

Schlussfolgerung

Die Werbung wird heute nicht mehr nur als Verführung des Auditors, sondern als privilegierter Raum für die Rekonstruktion von Sprache als Handlung gesehen. Die Werbung kann den Käufer nicht zwingen, ein Produkt zu kaufen, höchstens können sie das Produkt attraktiv machen. Die Entscheidung, zu kaufen oder nicht zu kaufen, hängt auch von dem Produkt ab und wird vom Verbraucher selbst genommen. Je attraktiver das Produkt ist, desto besser sind die Chancen, dass es gekauft wird.

Die Polysemie des Bildes (weil es eine große Anzahl von Informationen enthält) wird zu einer Interpretation der linguistischen Nachricht "korrigiert" oder "gechannelt". Laut Roland Barthes kann das Bild entweder Anker- oder Relaisfunktion sein. Die Ankerfunktion besteht darin, die Bedeutungsinterpretation zu lenken und den optimalen Messwert zu finden. Der Bildlegende hat eine Ankerfunktion für die linguistische Nachricht. Die Relaisfunktion tritt auf, wenn die linguistische Nachricht die Bilddefizite ersetzt. In dieser Kategorie sind die genauen Angaben zu Ort und Zeit, die Wörter oder Gedanken die Charaktere enthalten.

Das Interesse der Jugend, an der Sprache und Kommunikation ist für die Gesellschaft wichtig. Jugendlichkeit ist ein Wert, der von der Werbung in vielfältiger Weise für kommerzielle Interessen funktionalisiert wird". [Anthonsen, Gotttschlich, 1998, S. 147]

Bibliographie

- M. Fabius, Quintilianus, *Arta oratorică*, București, Editura Minerva, 1974, S. 183 NSPA, 2001, S.3.
Mihaela, Nicola, Petre, Dan, *Publicitate și reclamă*, Editura SNSPA, București, 2001, S. 11.
P. Kotler, W. Mindak, *Marketing and Public Relations: should they be partners or rivals?*, Journal of Marketing, oct. 1978
Mihaela, Nicola, Petre, Dan, *Publicitate și reclamă*, București, Editura SNSPA, 2001, S. 3.
Petre, Dan, *Publicitate și reclamă*, Editura SNSPA, București, 2001, S. 11.
Carmen, Neamțu, *Reclame pe limbă. Publicitate și ubicuitate*, Editura Mirador, Arad, 2012, S. 51.

TEACHING GRAMMAR THROUGH POP SONGS IN COURSES OF GERMAN AS A FOREIGN LANGUAGE (DaF). DIDACTIC-METHODICAL APPROACHES

GRAMMATIKVERMITTLUNG DURCH POPLIEDER IM DaF-UNTERRICHT. DIDAKTISCH-METHODISCHE ANSÄTZE

PREDAREA GRAMATICII PRIN CÂNTECE POP LA CURSURILE DE LIMBA GERMANĂ CA LIMBĂ STRĂINĂ (DaF). ABORDĂRI DIDACTICO-METODICE

Alexandra Denisa IGNA, Adina BANDICI,
Universitatea din Oradea
Str. Universității nr. 1
den_igna@yahoo.com
abandici@gmail.com

Abstract

Foreign language learners are increasingly attracted to the media and have little patience when it comes to rules or theoretical aspects of the language. That is why grammar is unpopular with most learners of German. In our paper, we assumed that the grammatical aspects can be highlighted with the help of pop music and stored in the long-term memory through many exercises. We want to prove that, using the example of a pop song, we can teach grammar much more pleasantly and efficiently. Thus, in the practical part of the article, we have created many grammatical exercises of different levels, and have illustrated them based on the lyrics.

Zusammenfassung

Die Fremdsprachenlernenden fühlen sich immer mehr von Medien angezogen und haben wenig Geduld, wenn es um Regeln oder theoretische Aspekte der Sprache geht. Deshalb ist Grammatik bei den meisten Deutschlernenden unbeliebt. In unserem Vorhaben sind wir davon ausgegangen, dass die grammatischen Aspekte mithilfe von Popmusik hervorgehoben und durch viele Übungen im Langzeitgedächtnis behalten werden können. Wir wollen beweisen, dass man, am Beispiel eines beliebten Popliedes, Grammatik viel angenehmer und effizienter im Unterricht vermitteln kann. So haben wir uns im praktischen Teil des Artikels eine Menge grammatischer Übungen verschiedener Niveaus ausgedacht und beruhend auf dem Liedtext illustriert.

Rezumat

Elevii și studenții care învață limbi străine sunt din ce în ce mai atrași de mass-media și au puțină răbdare atunci când vine vorba de reguli sau aspecte teoretice ale limbii. De aceea, majoritatea celor care învață limba germană nu îndrăgesc gramatica. În lucrarea noastră, am pornit de la ideea că aspectele gramaticale pot fi evidențiate cu ajutorul muzicii pop și reținute în memoria de lungă durată prin multe exerciții. Vrem să dovedim că, prin folosirea unui cântec pop

îndrăgit, gramatica poate fi predată mult mai plăcut și mai eficient. Astfel, în partea practică a articolului, am conceput o mulțime de exerciții gramaticale de diferite niveluri și le-am ilustrat pornind de la versurile cântecului.

Key words: *pop music, German as a Foreign Language (DaF), teaching grammar*

Schlüsselwörter: *Popmusik, DaF, Grammatikvermittlung*

Cuvinte cheie: *muzică pop, limba germană ca limbă străină (DaF), predarea gramaticii*

1. Grammatikvermittlung. Theoretische Aspekte

Zum Thema unseres Beitrags führten uns Impulse über die sinkende Lernmotivation und geringere Konzentration bei unseren Lernenden, vor allem wenn es um grammatische Regeln geht. Die Lernenden zeigen jedoch ein steigendes Interesse an der Verwendung von Medien. Die regelrechte Abneigung der meisten Lernenden gegen Grammatik wird von Dengscherz, Businger & Taraskina durch ein witziges Wortspiel in Anlehnung an ein Zitat des deutschen Dichters Wilhelm Busch verdeutlicht: „Wenn alles schläft und einer spricht, nennt man das Grammatikunterricht.“ (DENGSCHERZ, BUSINGER & TARASKINA, 2014: 17)

In unserem Vorhaben streben wir eine lernerorientierte Grammatikvermittlung anhand eines authentischen Liedtextes an. Dabei verwenden wir besonders die audiovisuelle Methode und die kommunikative Methode (vgl. FUNK & KOENIG, 1991: 34-52, JANÍKOVÁ & MICHELS-MCGOVERN, 1999: 15-17). Viele Poplieder (insbesondere Schlager und R&B-Songs) aus verschiedenen Jahrzehnten sind geeignet, um im DaF-Unterricht verwendet zu werden, denn die Liedtexte sind authentisch, sie behandeln (immer noch) aktuelle Themen, haben einen eingängigen Rhythmus, die SängerInnen haben eine deutliche Aussprache, die gut zu verstehen ist, der Refrain ist leicht zu merken und es gibt oft Wiederholungen von Textpassagen oder Wortgruppen, die den Lernenden das Begreifen und das Merken von grammatischen Strukturen erleichtern.

Günther Storch vertritt die Ansicht: „Grammatikkenntnisse sind kein Lernziel des DaF-Unterrichts; entscheidend ist das Können, nicht das explizite Wissen.“ (STORCH, 1999: 180) Gertraude Heyd jedoch sieht grammatische Kenntnisse als unerlässlich für den richtigen Sprachgebrauch: „Die grammatischen Kenntnisse sind eine wichtige Voraussetzung für die Beherrschung einer Sprache. Sie werden in enger Verbindung mit dem sprachlichen Können erworben. Grammatische Kenntnisse sollen den Lerner dazu befähigen, sich korrekt in der Fremdsprache auszudrücken.“ (HEYD, 1991: 163) Man sollte aber auch nicht damit übertreiben: „Ein bestimmtes Minimum an grammatischen Kenntnissen ist unbedingt notwendig, um überhaupt einen korrekten Satz bilden zu können.“ (HEYD, 1991: 164) Die unseres Erachtens ausgewogenste Auffassung gehört Funk & Koenig, denn sie glauben, dass Grammatik „nicht das Ziel des Fremdsprachenunterrichts ist, sondern ein Mittel zu einem Zweck: zur aktiven Verwendung der fremden Sprache durch die Lernenden.“ (FUNK & KOENIG, 1991: 14)

Huneke & Steinig bezeichnen Grammatik als „ein notwendiges Übel“ (HUNEKE & STEINIG, 2005: 151 ff.). Grammatik soll auf gar keinen Fall den Kern des Unterrichts darstellen, aber man kann auch nicht darauf verzichten. Unserer Meinung nach helfen Liedertexte dabei, Grammatik in kommunikativen Kontexten zu präsentieren. Mithilfe von Popliedern entsteht der große Vorteil, dass Grammatik fast unbemerkt und sogar spielerisch im Unterricht einbezogen werden kann. Dank des Reims und der wiederholten Strukturen können sich die Lernenden viel einfacher grammatische Strukturen merken.

Lieder sind laut Sandra Allmayer aus mehreren Gründen bei der Grammatikvermittlung zu empfehlen: „aufgrund der Kürze und Abgeschlossenheit der Texte, wegen des Schemas und der Struktur bzw. Faktur des Liedes, die das Memorisieren der sprachlichen Strukturen erleichtern; wegen der Doppelkodierung von sprachlichen und musikalischen Phrasen und der daraus

resultierenden tieferen Verarbeitung der sprachlichen Strukturen, wegen der Authentizität der Texte und insbesondere aufgrund der Motivation der Lernenden.” (ALLMAYER, 2010: 300) Christoph Edelhoff bezeichnet „Authentizität” im Fremdsprachenunterricht „als Begriff für das Gebot, von Muttersprachlern verfasste oder gesprochene Texte zu verwenden anstatt solcher, die im Fremdsprachenunterricht, meist von Nicht-Muttersprachlern, eigens für den Fremdsprachenunterricht hergestellt oder bearbeitet werden. [...] Texte sollen authentisch sein, damit sich die Repräsentationen der Fremdsprache in der Schule der Fremdsprachenbegegnung und -anwendung im Leben möglichst annähern.” (EDELHOFF, 1985: 7)

Wie Gerngroß, Krenn & Puchta bemerken, kann man, durch kommunikative und spielerische Situationen, grammatische Strukturen effizienter und spannender im Unterricht einsetzen. (GERNGROSS, KRENN & PUCHTA, 1999: 3, 6) Musik hat dabei eine unterhaltende, motivierende und kreativitätsfördernde Wirkung auf die Lernenden, denn sie können anhand von Liedern und deren Texten sowohl auditiv als auch visuell grammatische Strukturen erkennen und sie sich unbewusst einprägen. Huneke & Steinig sind der Ansicht, dass Grammatikvermittlung wirksam ist, wenn die Lernenden selbst am Lernprozess aktiv teilnehmen, zum Beispiel durch Entdeckung, Strukturierung und sogar Formulierung von neuen Regularitäten. Die Übungen sollten zunächst nach dem Grad der Lernsteuerung entwickelt werden, von Übungen mit reproduktivem Charakter bis hin zu produktiven Übungen. (HUNEKE & STEINIG, 2005: 160)

Christian Fandrych bemerkt, dass die grundsätzliche Einstellung der gegenwärtigen Forschung die lernergerechte Grammatikvermittlung als Ziel haben sollte: „Zentral ist, dass grammatische Erklärungen und Regelformulierungen für die Lerner verständlich und praxisbezogen sein müssen. Zudem sollten die Phänomene, die beschrieben werden, so einfach und anschaulich wie möglich dargestellt werden.” (FANDRYCH, 2010: 1017) Er unterstreicht auch „die Wichtigkeit von guten Beispielen – solchen, die dem authentischen Sprachgebrauch nahe kommen und für die Lernenden kommunikativ sinnvoll sind [...] Denn Grammatik wird wesentlich auch idiomatisch, beispielhaft gelernt. Gute Beispiele helfen auch, den Zusammenhang zwischen Form und Funktion deutlich zu machen.” (FANDRYCH, 2010: 1017)

Der Schwierigkeitsgrad der in Liedern enthaltenen grammatischen Strukturen entspricht verschiedenen Niveaus, so dass ein abwechslungsreiches Unterrichtsmaterial bereitgestellt werden kann. Man kann von einfachen Verben und deren Konjugation im Präsens ausgehen und dann zu komplexeren Phänomenen kommen, bis hin zu Satzgefügen mit Nebensätzen. Auf jeden Fall finden wir die Komplexität der grammatischen Strukturen nicht zu überfordernd, als dass man den Lernenden nicht überlassen kann, die neuen Strukturen anhand des umfangreichen Materials selbst zu entdecken. Deshalb haben wir uns zu einem induktiven und analytisch-deduktiven Verfahren (vgl. FUNK & KOENIG, 1990: 124, HEYD, 1991: 168) entschlossen, dass den Lernenden ermöglicht, eigene Lernstrategien zu entwickeln und ihr logisches Denken fördert.

2. Der Korpus

Das Lied, worauf wir uns beziehen, heißt *Ein bisschen Frieden*. Es ist ein Lied aus den 80er-Jahren, das immer noch sehr beliebt ist und dessen Thema sehr aktuell ist. Die Sängerin Nicole hat damit 1982 den Eurovision Song Contest zum ersten Mal für Deutschland gewonnen. Der Song, der von Nicole auch in anderen Sprachen gesungen wird, war europaweit erfolgreich. Wir haben uns mit diesem Lied auch mit einem anderen Anlass beschäftigt, als wir erforscht haben, ob die Deutschlernenden mithilfe eines Poplieds Vokalbeln einfacher lernen können, und als Folge eines Experiments, haben wir bewiesen, dass Popmusik tatsächlich dazu führt, dass Wortschatz besser angeeignet werden kann. Deswegen haben wir uns zum Ziel gesetzt, zu überprüfen, ob mithilfe desselben Poplieds auch grammatische Strukturen leichter vermittelt werden können.

Liedtext

Nicole – Ein bisschen Frieden¹ (1982)

Wie eine Blume am Winterbeginn
und so wie ein Feuer im eisigen Wind,
wie eine Puppe, die keiner mehr mag,
fühl' ich mich an manchem Tag.

Dann seh' ich die Wolken, die über uns sind
und höre die Schreie der Vögel im Wind.
Ich singe aus Angst vor dem Dunkeln ein Lied
und hoffe, dass nichts geschieht.

Ein bisschen Frieden, ein bisschen Sonne
Für diese Erde, auf der wir wohnen.
Ein bisschen Frieden, ein bisschen Freude,
Ein bisschen Wärme, das wünsch ich mir.

Ein bisschen Frieden, ein bisschen Träumen
und dass die Menschen nicht so oft weinen,
ein bisschen Frieden, ein bisschen Liebe,
dass ich die Hoffnung nie mehr verlier'.

Ich weiß, meine Lieder, die ändern nicht viel,
ich bin nur ein Mädchen, das sagt, was es fühlt.
Allein bin ich hilflos, ein Vogel im Wind,
der spürt, dass der Sturm beginnt.

Ein bisschen Frieden, ein bisschen Sonne
Für diese Erde, auf der wir wohnen.
Ein bisschen Frieden, ein bisschen Freude,
Ein bisschen Wärme, das wünsch ich mir.

Sing mit mir ein kleines Lied,
dass die Welt in Frieden lebt.
Singt mit mir ein kleines Lied,
dass die Welt in Frieden lebt.

3. Didaktisch-methodische Ansätze

Grammatik wird nicht als schwieriger und langweiliger Lernprozess von den Lernenden wahrgenommen, wenn sie eingebettet in einem Text und nicht in einem extrakommunikativen Kontext dargestellt wird. Unseres Erachtens bietet dieser Liedtext ein vielfältiges Material zu zwei komplexen grammatischen Phänomenen, dass-Sätzen und Relativsätzen. Die einzelnen Schritte und Übungen können nach Niveau, Dauer und Anzahl der Teilnehmer ausführlicher oder knapper behandelt werden. Die von uns vorgeschlagenen Übungsbeispiele sind als Anregungen gedacht und beziehen sich hauptsächlich auf den Text des Liedes.

Es handelt sich dabei um verschiedene Arten von Übungen (STORCH, 1999: 86-90):

¹ <https://www.songtexte.com/songtext/nicole/ein-bisschen-frieden-4bf2cb46.html>

- Lückenübungen;
- Formationsübungen (Konstruktionsübungen);
- Umformungsübungen (Transformationsübungen);
- Erweiterungsübungen;
- Ersetzungs- oder Substitutionsübungen

Vor dem eigentlichen Benutzen von Liedtexten zur Grammatikvermittlung wäre es sinnvoll, die Lernenden mit einer kurzen Geschichte der deutschsprachigen Popmusik vertraut zu machen, in der ihre wichtigsten Entwicklungsstufen berücksichtigt werden.² Sie sollten am Anfang auch mit dem Lied vertraut gemacht werden, deshalb schlagen wir folgende erste Schritte vor: Das erste Hören des Liedes soll durch ein Spiel erfolgen. Die Lehrkraft schneidet Zettel mit den Versen des Liedes aus und teilt die Lernenden in zwei Gruppen. Jeder soll dem Lied aufmerksam zuhören und am schnellsten nach den Zetteln mit den entsprechenden Versen greifen, denn in jeder Gruppe gewinnt die Person, die die meisten Verse sammelt. Das soll zur sofortigen Steigerung des Interesses der Lernenden für den Unterricht beitragen. Bei der zweiten Hörprobe werden sie aufgefordert, die Verse in die richtige Reihenfolge zu bringen, so dass sie das ganze Lied neu gestalten. Dieses Mal gewinnt die Gruppe, der es gelingt, die meisten Verse richtig zu ordnen.

3.1. dass-Sätze

Anhand dieses Liedes kann man den dass-Sätzen besondere Aufmerksamkeit widmen, weil der Text eine großzügige Sammlung von solchen Beispielen bereitstellt. Nach der Hörprobe und dem Einstieg ins Thema des Liedes bekommen die Lernenden (ab der Niveaustufe A2) zuerst ein Arbeitsblatt, in dem alle dass-Sätze fehlen, und danach Zettel mit den fehlenden dass-Sätzen, die sie während des zweiten Hörens des Liedes an die richtigen Stelle auf das Arbeitsblatt legen sollen. Auf diese Weise wird nicht nur das Hörverstehen der Lernenden trainiert, sondern auch ihre Fähigkeit, bei einem hohem Sprechtempo fehlende Informationen zu erkennen. Diese Lückenübung bietet die Möglichkeit, dass-Sätze besser zu illustrieren, um danach ihre Besonderheiten genau beobachten zu können. Zur Kontrolle kann ein Youtube-Video³ mit der Transkription der Verse benutzt werden. Zum Thema „dass-Sätze“ können viele grammatische Übungen und Spiele eingesetzt werden. Weiter präsentieren wir einige unserer Vorschläge.

Das Spiel „Die lebenden Sätze“ eignet sich besonders gut dazu. Gruppen von jeweils 8-10 Personen bekommen die Wörter eines Satzes und müssen sie in die richtige Reihenfolge bringen. Jeder Gruppenmitglied wird ein Wort in der Hand halten und die ganze Gruppe wird vor der Klasse einen „lebenden“ Satz bilden. Die anderen müssen festlegen, ob der Satz richtig gebildet wurde oder nicht.

Beispiele:

möchte, dass, Menschen, ich, oft, so, hoffe, die, nicht, weinen →

Ich möchte, dass die Menschen nicht so oft weinen.

Hoffnung, verliere, dass, hoffe, mehr, ich, nie, ich, die, nicht →

Ich hoffe, dass ich die Hoffnung nie mehr verliere.

Die Lernenden erfahren, dass man solche dass-Sätze nach bestimmten Ausdrücken, wie *man möchte, man sagt, man glaubt, man versteht, es ist wichtig, es ist sicher*, verwendet und werden aufgefordert, den unten stehenden Satz mit verschiedenen Varianten aus dem Liedtext zu ergänzen: *Die Sängerin hofft, dass...* Anschließend werden einige Lernende ihre eigenen Hoffnungen ausdrücken können: *Ich hoffe, dass...* Nachdem 6-8 Personen solche Sätze den anderen präsentieren, wird die Lehrkraft das Gedächtnis der anderen Lernenden testen und sie fragen: *Was möchte X? X*

² Dazu dienen Materialien wie: „Musik gestern und heute“, in Gabrielle Kopp, Konstanze Frölich, *Pingpong Neu 2: Kursbuch*, Ismaning, Hueber Verlag, 2001, S. 31-42,

<https://www.goethe.de/de/spr/unt/ver/lst/pad.html>, <http://www.nthuleen.com/teach/culture/popmusik.html>.

³ <https://www.youtube.com/watch?v=7frSvDgIIIE>

möchte, dass... Auf diese Weise werden die Lernenden aufgefordert, den mündlichen Ausdruck zu üben.

Außerdem soll die Lehrkraft anhand dieses Liedes seine Lernenden darauf aufmerksam machen, in welchen Fällen die Formen *das/ dass* verwendet werden:

ein Vogel im Wind, der spürt, dass der Sturm beginnt

ein Mädchen, das sagt, was es fühlt.

Es ist sehr wichtig, dass sie den Unterschied zwischen der Konjunktion *dass* und dem Demonstrativ- oder Relativpronomen *das* gut kennen, was die Einübung und Vertiefung dieser Formen erfordert. Man kann von diesem Lied wieder Gebrauch machen, denn es liefert eine Reihe von solchen Beispielen:

Sing mit mir, das wünsch ich mir/ Sing mit mir, dass die Welt im Frieden lebt.

Ich bin nur ein Mädchen, das sagt, was es fühlt/ Das Mädchen sagt, dass es sich wohl fühlt.

Die Lehrkraft kann die Lernenden möglichst viele Unterschiede nach diesen Mustern deuten lassen. Es ist ein großer Gewinn, wenn sie diesen Aspekt verstehen, denn nach unserer Erfahrung stellen solche Formen ein Lernproblem nicht nur für Anfänger, sondern auch für Fortgeschrittene dar.

3.2. Relativpronomina und Relativsätze

Die Vermittlung des Relativpronomens und des Relativsatzes kann an das Sprachniveau der Lernenden angepasst werden (ab der Niveaustufe B1). Man kann das Lied als Einführung in dieses grammatische Thema nutzen und anschließend die Formen für alle Kasus vermitteln, abhängig vom Leistungspotenzial der Lerngruppe.

Als Erstes wird die Aufmerksamkeit der Lernenden mithilfe von einzelnen Wörtern auf die Verse gelenkt, die uns dabei helfen, ins Thema einzusteigen.

z.B. Suchen Sie Sätze im Liedtext, die folgende Wörter enthalten:

Puppe, Wolken, Erde, Mädchen, Vogel

[wie eine Puppe, die keiner mehr mag.

Dann seh' ich die Wolken, die über uns sind.

Für diese Erde, auf der wir wohnen.

ein Mädchen, das sagt, was es fühlt.

Allein bin ich hilflos, ein Vogel im Wind,

der spürt, dass der Sturm beginnt.]

Es folgt eine Analyse der inneren Struktur des Relativsatzes mit Bezug auf die entsprechenden Formen des Relativpronomens gemäß Genus, Numerus und Kasus. Nachdem diese Beispiele analysiert worden sind, sollten die Lernenden andere Sätze nach dem Muster ergänzen:

Ich fühle mich wie ein Vogel/ ein Mädchen/ eine Frau, _____ keiner mehr mag [der/ das / die]

Ich sehe den Film, auf _____ wir gewartet haben. [den]

Auch Komposita können anhand von entsprechenden Relativpronomina erläutert werden.

Der Feueralarm ist ein Alarm, _____ bei einem Brand ausgelöst wird. [der]

Die Feuerwanze ist ein Käfer, _____ wie ein Marienkäfer aussieht. [der]

Das Feuerzeug ist ein Gerät, _____ zur Anzündung einer Flamme dient. [das]

Die Erdbahn ist der Weg, _____ die Erde um die Sonne beschreibt. [den]

Das Erdbeben ist eine Gefahr, _____ uns aus dem Erdinnern bedroht. [die]

Die Erdkarte ist eine Karte, _____ die gesamte Erdoberfläche darstellt. [die]

Die Erdkugel ist eine Kugel, auf _____ die Erde abgebildet ist. [der]

Erdöl ist ein natürlicher Stoff, aus _____ Benzin gewonnen wird. [dem]

Der Erdteil ist eine Landfläche, _____ noch als Kontinent bezeichnet wird. [die]

Man kann zusätzlich die Genitivformen der Relativpronomina üben. Dann wären Umschreibungen nach dem Muster hilfreich:

Der Vogel hat einen verletzten Flügel. Er kann nicht fliegen.

[Der Vogel, dessen Flügel verletzt ist, kann nicht fliegen.]

Die Erdkarte hat vergilbte Blätter. Sie ist alt.

[Die Erdkarte, deren Blätter vergilbt sind, ist alt.]

Andere Konstruktionen, wie *eine Blume am Winterbeginn/ ein Feuer im eisigen Wind/ ich höre die Schreie der Vögel im Wind/ ein Vogel im Wind* können zu Relativsätzen erweitert werden: *eine Blume, die am Winterbeginn blüht/ ein Feuer, das im eisigen Wind brennt/ ich höre die Vögel, die im Wind schreien/ ich bin wie ein Vogel, der im Wind fliegt*. Es wäre interessant dann die Verse mit den neuen Konstruktionen zu ersetzen, um zu sehen, wie die neue Variante des Liedes klingt. Falls diese Aktivität das Sprachniveau der Lernenden überschreitet, kann die Lehrkraft den Relativsatz bilden, ihn in einzelne Wörter unterteilen, indem jedes Wort auf einen Zettel geschrieben wird und die Lernenden darum bitten, Relativsätze zu bilden. Auf diese Weise wird auch die Wortstellung geübt. Dann sollen sie die entsprechende Umschreibung für jeden Relativsatz im Text finden. Ausgehend von einzelnen Wörtern, die im Lied vorkommen, kann man auch andere Wortkombinationen vorschlagen, anhand derer Relativsätze gebildet werden können: *die Wolken am Himmel (die Wolken, die am Himmel sind/ die sich am Himmel befinden), die beruhigenden Träume (die Träume, die uns beruhigen), die um die Sonne kreisende Erde (die Erde, die um die Sonne kreist), der gewünschte Frieden (der Frieden, den sich alle wünschen), das Lied über Frieden (Das Lied, das von Frieden handelt/ dessen Thema Frieden ist)*.

Der mündliche Ausdruck kann in Form eines Dominospiels gefördert werden. Die Lehrkraft bereitet verschiedene Bilder vor, unter denen jeweils zwei Bilder identisch sind und fordert die Lernenden auf, die Bildpaare zu finden, indem sie sich einander Fragen stellen, die obligatorisch Relativpronomina enthalten:

z.B. *Hast du auf dem Bild ein Mädchen, das weint?*

Nein, ich habe eine Puppe, die weint.

Schließlich präsentieren sie den anderen ihre Bilder und die entsprechenden Relativsätze.

4. Abschließende Bemerkungen

Poplieder bieten vielfältige Möglichkeiten für die Fremdsprachenentwicklung. Durch die Anwendung von authentischen Liedtexten wird die Grammatikvermittlung im DaF-Unterricht kreativer und effizienter für die Lernenden, deren Interesse an Medien immer größer wird, gestaltet. Grammatik kann spielerisch und interaktiv vermittelt werden und die Lernenden werden selbstbewusster im täglichen Umgang mit der Sprache. Die von uns vorgeschlagenen Übungen und der besondere Aufbau von Popsongs führen dazu, dass sie sich leichter verschiedene grammatische Strukturen merken und diese auch in neuen Zusammenhängen benutzen können. Ähnliche Übungen können auch mithilfe anderer Poplieder entworfen und im DaF-Unterricht erfolgreich eingesetzt werden.

Bibliografie

- ALLMAYER, Sandra, „Grammatikvermittlung mit Liedern: methodischdidaktische Konsequenzen aus der Kognitionspsychologie“, in Blell, Gabriele, Kupetz, Rita (Hrsg.), *Der Einsatz von Musik und die Entwicklung von audio literacy im Fremdsprachenunterricht*, Frankfurt am Main, Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2010, S. 291-302.
- DENGSCHERZ, Sabine, BASINGER, Martin, TARASKINA, Jaroslava, „Linguistik – Empirie – Didaktik: Perspektiven auf modernen Grammatikunterricht“, in ders. (Hrsg.), *Grammatikunterricht zwischen Linguistik und Didaktik: DaF/DaZ lernen und lehren im Spannungsfeld von Sprachwissenschaft, empirischer Untersuchung und Vermittlungskonzepten*, Tübingen, Narr Francke Attempto Verlag, 2014, S. 9-22.

- EDELHOFF, Christoph, „Authentizität im Fremdsprachenunterricht“, in ders. (Hrsg.), *Authentische Texte im Deutschunterricht*, Ismaning, Max Hueber Verlag, 1985, S. 7-30.
- FANDRYCH, Christian, „Grammatikerwerb und Grammatikvermittlung“, in Krumm, Hans-Jürgen, Fandrych, Christian, Hufeisen, Britta, Riemer, Claudia (Hg.), *Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Ein internationales Handbuch*, 1. Halbband, Berlin, New York, de Gruyter, 2010, S. 1008-1020.
- FUNK, Hermann, KOENIG, Michael, *Grammatik lehren und lernen*, Fernstudieneinheit 1, Berlin, München, Langenscheidt, 1991.
- GERNGROSS, Günter, KRENN, Wilfried, PUCHTA, Herbert, *Grammatik kreativ*, Berlin, München, Langenscheidt, 1999.
- HEYD, Gertraude, *Deutsch lehren. Grundwissen für den Unterricht in Deutsch als Fremdsprache*, 2. Auflage, Frankfurt am Main, Verlag Moritz Diesterweg, 1991.
- HUNEKE, Hans-Werner, STEINIG, Wolfgang, *Deutsch als Fremdsprache – Eine Einführung*, 4., aktualisierte und ergänzte Auflage, Berlin, Erich Schmidt Verlag, 2005.
- JANÍKOVÁ, Věra, MICHELS-MCGOVERN, Monika, *Methodik und Didaktik des Unterrichts Deutsch als Fremdsprache im Überblick*, Brno, MU, 2002.
- KOPP, Gabriele, FRÖLICH, Konstanze, *Pingpong Neu 2: Kursbuch*, Ismaning, Hueber Verlag, 2001, S. 31-42.
- STORCH, Günther, *Deutsch als Fremdsprache. Eine Didaktik*, München, Wilhelm Fink Verlag, 1999.

Internetquellen

- <https://www.goethe.de/de/spr/unt/ver/lst/pad.html>
- <http://www.nthuleen.com/teach/culture/popmusik.html>
- <https://www.songtexte.com/songtext/nicole/ein-bisschen-frieden-4bf2cb46.html>
- <https://www.youtube.com/watch?v=7frSvgDglIE>

**III. SLAVIC LANGUAGE AND CULTURE-ROMANIAN
LANGUAGE AND LITERATURE/LANGUE ET
LITTÉRATURE SLAVE-LANGUE ET CULTURE
ROUMAINE/LIMBĂ ȘI CULTURĂ SLAVĂ-
LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNEASCĂ
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Virginia POPOVIĆ**

FEATURES ON THE DEVELOPMENT OF ROMANIAN LITERATURE IN VOJVODINA. POETRY AND PROSE

PARTICULARITAȚI PRIVIND DEZVOLTAREA LITERATURII ROMÂNE DIN VOIVODINA. POEZIA ȘI PROZA

Virginia POPOVIĆ,
Universitatea din Novi Sad,
Facultatea de Filozofie
popovic.virdjiniija@ff.uns.ac.rs

Abstract

Until today, Romanian literature in Vojvodina had, shoulder to shoulder with other Balkan literature, a way of its progress, proposing a large list of literary works in the circuit of European values. Some of its creators became known in Europe, mainly due to translations of their works. Even, in the last century, as there were much more works than today, neither now Romanian literature in Vojvodina did not give up on the ideal of being permanently on the readers' table. Also with the number of young people eager for literary affirmation is in an unjustifiable regression. In the paper we will follow the development of the Romanian literature from Vojvodina from the beginning period (half of the last century) to the present day, with the emphasis on some characteristic peculiarities for each generation of writers.

Rezumat

Până în ziua de azi, literatura din Voivodina a avut, umăr la umăr cu alte literaturi balcanice, o cale a ei de progres, propunând astfel o listă mare de opere literare în circuitul valorilor europene, unii dintre creatorii acestora devenind cunoscuți în Europa, ipostază datorată mai ales traducerilor. Chiar dacă acestea din urmă, în secolul trecut, au fost mult mai numeroase decât astăzi, nici acum literatura română din Voivodina nu a renunțat la idealul de a fi permanent pe masa cititorilor, chiar dacă numărul tinerilor dornici de afirmare literară se află într-un regres nejustificabil. În lucrare vom urmări dezvoltarea literaturii române din Voivodina din perioada considerată de istoricii literari „de început” (jumătatea secolului trecut), până în zilele noastre, cu accentul pe unele particularități caracteristice pentru fiecare generație de scriitori.

Keywords: Romanian literature from Vojvodina, generation, poetry, prose

Cuvinte cheie: literatura română din Voivodina, generație, poezie, proză

Până în ziua de azi, literatura din Voivodina a avut, umăr la umăr cu alte literaturi balcanice, o cale a ei de progres, propunând astfel o listă mare de opere literare în circuitul valorilor europene, creatorii acestora devenind cunoscuți în Europa, ipostază datorată mai ales traducerilor. Chiar dacă acestea din urmă, în secolul trecut, au fost mult mai numeroase decât astăzi, nici acum literatura română din Voivodina nu a renunțat la idealul de a fi permanent pe masa cititorilor, chiar dacă numărul tinerilor dornici de afirmare literară se află într-un regres nejustificabil.

O mare contribuție la europenizare literaturii în discuție o are, evident, critica literară care, dându-i forme noi, contextualizate, o identifică cu mentalitatea noastră, respectiva știință fiind conștiința culturală a criticului în raport cu arhetipurile contemporane ale culturii românești de pe aceste meleaguri. Putem accepta, fără niciun risc, existența câtorva elemente de influență asupra

literaturii române minoritare: a) influența folclorului românesc în perioada anilor cincizeci și mai înainte; b) influența literaturii română generale, în perioada de după anii șaizeci; c) influența curentelor din literatura naționalităților conlocuitoare; d) influența literaturii popoarelor fostei Iugoslavii până la sfârșitul secolului XX; e) influențele literare balcanice și europene pe tot parcursul „metamorfozei” sale; f) influențele străine actuale, de împrumut, datorate internetului sau rețelelor mass-media, apărute în urma destrămării Iugoslaviei, începând cu generația scriitorilor nouăzeciști până în ziua de azi.

Din 1947, an considerat a fi actul de naștere al primelor cărți de beletristică în limba română din ex-Iugoslavia, când scriitorii s-au desprins din masa de intelectuali „înșcolați”, în țară sau în România, și au format o elită cărțurăască incontestabilă. În opoziție cu exegeții care susțin că această literatură a evoluat pe cont propriu, fiind necesară mai **întâi formarea unor instituții care să o promoveze, putem afirma că ea a fost, de la început, „sensibilă” la influențele modelelor și mișcărilor literare europene cu care s-a putut identifica.** Deoarece literații din Voivodina au fost nevoiți să-și asume propriul destin, au optat, cu o premeditată luciditate și nu din reflex, pentru propriul parcurs istorico-cultural și literar, țel urmat asiduu pentru sincro-nizarea cu fenomenul general românesc, fără însă a renunța la schimbările ce aveau loc în peisajul literar sârbesc. Atunci când în literatura sârbă a început războiul dintre realiști și moderniști, generația scriitorilor români, numită „de mijloc” sau „de identificare” (Ion Dea-conescu), s-a declarat pentru asimilarea limbajului poetic modern, atingând, prin câteva voci inconfundabile, pragul de sus al liricii românești. Ei au reușit, cu mari eforturi intelectuale, să se impună publicului român voivodinean, mai întâi prin vers și apoi prin proză, aducând în fața cititorului spiritul și enigma sinelui.

Poezia de limba română din Voivodina, din anii șaizeci (când se poate fixa începutul unei poezii de valoare în acest spațiu) și până la poezii suprarealiști și postmoderni se schimbă evident, de la greutatea/imposibilitatea comunicării în primii ani de afirmare artistică a poezilor din Voivodina și până în ziua de azi, când se materializează cea mai mare dorință a poetului, comunicarea cu cititorul. La început a predominat poezia inspirată din natură, patrie, dorință de muncă, poetul găsindu-se în lanul de grâu sau lângă dulapurile mirosind a gutui coapte; astăzi poezia sa ajunge la o negare a realității prin tonuri ironice și sarcastice, la descrierea deloc fictivă a unei societăți putrede și alienate, din care el, creatorul, arde de dorința să se desprindă, să evadeze și să se întoarcă acolo de unde sunt și predecesorii lui, în satul românesc. Cu gânduri nostalgice, cu sentimentul trecerii anilor și gândul spre ideea ontologică a omului pe pământ, poetul de azi scrie o altfel de poezie, care nu numai că emoționează, dar transmite intensitatea realității, bineînțeles, în maniera în care această realitate conține trăirea, conviețuirea. Pe de altă parte, versul românesc din Voivodina transmite strarea de grație și stare de greață asupra vremurilor grele din ultimele decenii ale secolului XX în fosta Iugoslavie.

Pentru o privire de ansamblu asupra creației literare de expresie românească din spațiul ex-iugoslav, critica se raportează adesea recurgând la *O istorie a literaturii române din Voivodina*, a lui Ștefan N. Popa. În ultimul timp, însă, cercetările în acest domeniu s-au înmulțit, printre acestea semnalăm exegeza *Literatura română din Voivodina* (Editura Libertatea, Panciova, 2010), de Catinca Agache, unde se vorbește despre „voci distincte”, sincronizate cu fenomenul postmodernismului afirmat în planul literar larg românesc. Treptat se înmulțesc cercetările asupra poeziei din Voivodina, pe lângă un număr însemnat de articole publicate în publicațiile din Voivodina: „Libertatea”, „Lumina”, „Europa”, „Piramida”, „Tradiția”, apar contribuții importante și în volume de specialitate din România. În Serbia se publică teze de doctorat vizând acest subiect: Ionela Mengher, *Lumina (1947-1997): studiu monografic*, Panciova, Ed. Libertatea, 2000; Brândușa Juică, *Literatura română din Voivodina (1945-1989). La confluența a două culturi*, Zrenianin, Ed. ICRV, 2012; volume de critică literară: Mariana Dan, *Sufletul universal nu are patrie: studii de literatură română și sârbă*, Belgrad, Institutul pentru Editarea Manualelor, 1997; Mariana Dan, *Construcția și deconstrucția canonului identitar: creație și identitate în literatura română din Voivodina*, Panciova, Editura Libertatea, 2010; Marina Ancaitan, *Rostirea continuă*,

Panciova, Editura Libertatea, 2012; Virginia Popović, *Opinii și reflecții. I. Lirica românească din Voivodina*, Panciova, Editura Libertatea, 2013; Marina Ancaitan, *Alte rostiri continue*, Panciova, Editura Libertatea, 2016; Virginia Popović, *Opinii și reflecții. II. Studii asupra prozei românești din Voivodina*, Panciova, Editura Libertatea, 2016; antologii de texte critice asupra poeziei: Virginia Popović, *Pavel Gățăianțu. Contribuții la monografie*, Novi Sad, Editura InedCo, 2004; Florian Copcea, *Scurtă istorie a poeziei românești din Voivodina*, Drobeta Turnu Severin, Editura Lumina, 2002; cărți de critică a criticii românești din Serbia: Florian Copcea, *Virginia Popovici sau „paralaxele” criticii românești din Serbia*, Editura Grafix, Craiova, 2017, și cărți de antropologie culturală: Carmen Dărbuș, Virginia Popović, *Literatura de limba română din Serbia și antropologia culturală*, Cluj-Napoca/Novi Sad, Editura Risoprint/Fond Europa, 2012 etc.

În ceea ce privește proza scrisă în Voivodina, ajungem la concluzia că în Voivodina au existat și încă mai există, dar tot mai puțin, prozatori cu talent, care rostesc adevăruri despre viață și care se perfecționează atent în observarea moravurilor societății în care trăiesc prin moștenire culturală de la generațiile anterioare de scriitori. Unii scriitori se bucură de o mai mare atenție a criticii, devin prin operele lor creatori de marcă, mai mult, puncte de referință pentru cercetări științifice la noi. Pentru cei care citesc revista „Lumina”, ziarul „Libertatea”, pentru elevii și studenții aliniați manualelor școlare și cursurilor universitare, prozatorii din Voivodina sunt autori care practică scrisul frumos, care se inspiră din universul rural și urban ai căror personaje deseori apar în cadre familiare cititorului nostru. În ultima vreme apar de sub tipar unele romane în Voivodina cu o largă arie de dezbateri etice, în primul rând sociale, sociologice iar uneori suntem tentați ca să scoatem dintr-un volum de proză, precum putem face dintr-unul de versuri, profilul autorului. Avem de-a face cu unele romane dense sub raport ideatic, moderne în compoziție și destul de epice în viziune, scrise de prozatori înzestrați, care imaginează pagini epice cu alură de obiectivare. În literatura românească din Voivodina va întâlni nu atât „conținut” încorporat în valori artistice perene, cât depozitarea ideilor estetice. Ceea ce se vede în numeroasele fragmente memorialistice „nu vedem întotdeauna prozatorul, ci omul adăpat la marea cultură, la izvoarele de prim ordin ale literaturii” (Ardeleanu, 1975: 38). Din istorie, filozofie, literatură și pictură, din arhive și din mari scriitori și excepționali artiști, autorii români din Voivodina extrage idei estetice pentru uzul său. Ideile lor, sunt de mare importanță pentru identitatea noastră, pentru descrierea vieții omului român de aici. Scriitorii cunoscuți la noi sunt adevărați prozatori, căror schița (Ion Marcoviceanu), nuvela (Ion Bălan), romanul (Mihai Avramescu, Miodrag Miloș, Traian Doban, Radu Flora, Slavco Almăjan, Eugenia Bălțeanu, Mărioara Stojanović), reportajul și jurnalul de călătorie (Florin Ursulescu, Costa Roșu, Ana Niculina Ursulescu) le-a determinat locul lor în istoriile literare de la noi.

Literatura română din Voivodina a promovat încă de la primele încercări de creativitate tendința spre autenticitate, reușind să se bucure de propria identitate cu acel specific oferit de spațiul multicultural în care a evoluat. Scriitorii aparținând unei așa-zise „literaturi mici” (Flora, 1986: 9), în mare parte trecând prin „mari frământări și prefaceri din cadrul literaturilor iugoslave” (Ibidem), au fost întotdeauna în căutare de drumuri și expresii, au parcurs drumul de la un realism așa cum era înțeles în anii postbelici, până la găsirea de noi tipare, mai obiectiviste, mai largi, de transpunere a esenței literare în creația lor. Tendințele și posibilitățile noi de exprimare și de afirmare a personalității, individuale și sociale, au avut ecou în domeniul scrisului prin care au scos la iveală sensuri noi ale scrisului românesc pe aceste meleaguri. Reprezentanții cuvântului scris antebelic și-au etalat discursul liric sub imperiul unui mimetism specific literaturii populare, de multe ori lipsit de expresivitate artistică și care se înscrie **pe linia tradiționalismului, perceput ca loc de păstrare a identității naționale, chiar dacă perioada este puternic afectată de proletcultism, dar și de necesitatea de a supraviețui unor avataruri dezumanizante. Poezia scrisă imediat după război în Voivodina este una festivă (în primii ani postbelici) sau reflexivă, inspirată din folclor sau din poezia romantică românească.** Tematica multiplă, bogată și variată, îmbinarea elementelor limbii literare cu cele dialectale, diferite experiențe literare, uneori tendențioase, alteori

moralizatoare, transmutația de la sat la oraș, diferite opoziții și planuri inversate, precum și investigația psihologică, limbajul intelectualist, fraza complicată de conveniență, acțiunii stereotipe, toate aceste caracteristici antrenează cititorul voivodinean la o lectură captivantă. Uneori elementele poetice ușurează lectura iar alteori fraza devine greoaie din cauza abundenței de bănățenisme, maghiarisme sau calchieri din sârbă, iar acțiunile devin mai complicate. **Poeții Ion Bălan, Cornel Bălică și Ion Marcoviceanu realizează o restructurare a discursului, „renunțând la șabloanele dogmatismului post-semănătorist, ideologic, care anunța proletcultista limbă de lemn” (Copcea, 2018: 17) lirismul lor provocând „o ruptură de ordin estetic de corpusul literaturii române poporaniste, în acea perioadă fără identitate proprie, cultivată în spațiul etnic din Serbia, unde bilingvismul și plurilingvismul deveniseră două realități ireductibile, existențiale pentru cultura minoritară românească” (Ibidem). Prin versurile lui Cornel Bălică, poezia se vectorizează în direcția unor forme poetice de avangardă, depărtându-se categoric de modelul tradiției literare poporaniste, iar Vasko Popa și Mihai Avramescu devin promotorii demistificării realului, ipostază în care, respingând ideea de mimesis, pledează pentru noile tendințe literare românești și pentru înnoirea discursului liric.**

Mai târziu, prin influența literaturii sârbe, a literaturii române interbelice, a suprarealiștilor români și a generației șaizeciste din România, de partea aceasta a graniței dunărene a apărut generația de poeți, care se pronunță pentru o schimbare de paradigmă literară și se lansează în direcția modelului poetic al neomodernismului liricii europene și al celui autohton. Ana Niculina Ursulescu, Eugenia Bălțeanu, Aurel Mioc și Mărioara Sfera „au căpătat vocația aprofundărilor estetice, de natură narativă, intuitivă, eminamente social-existențială” (Copcea, 2018: 44)

Totuși, prozatorii voivodineni au reușit să abordeze schița, nuvela, romanul în care abundă personaje imaginate, uneori parcă fotografiate, ceea ce înseamnă că observația socială și pictura moravurilor sunt elementele constitutive ale operelor de artă.

În proza românească din Voivodina se resimte o simbioză, mai bine zis o sinteză, între valorile tradiționale bănățene și valorile culturale românești și sârbești, pe care fiecare scriitor le-a însușit și le-a abordat în operele lor. Schița, chiar și reportajul sunt considerate un fel de exercițiu în vederea conceperii unor tomuri vaste, precum este cartea *Călătorii din amintiri*, I, II, III, de Costa Roșu, apărute în 2011, respectiv în 2014 și 2018. În ultimele două decenii de proză românească din Voivodina s-au înmulțit scrierile autoarelor de romane. De fiecare dată când apare o carte a cărui autor e de gen feminin, ea se consideră că aparține unei literaturi feminine, „producând astfel debate în care se face delimitarea prozei propriu-zise cu proza feminină, în care, până la urmă se ajunge la concluzia că orice autoare scrie proză propriu-zisă, care nu se deosebește nici prin univers nici prin sensibilitate de alte lucrări scrise de autori de sex opus” (Ardeleanu, 1975: 62).

Contribuția prozatoarelor din Voivodina, la consolidarea canonului modernist pe acest teritoriu, al cărui structură ar putea să fie continuu (re)interpretată. Demonstrația modernității romanelor scrise de autoarele din Voivodina atât prin problematica abordată, cât și prin tehnici narative și mijloace de expresie sunt în totalitate specifice modernismului. Autoarele din Voivodina au demonstrat o capacitate de a reînvia, pornind de la lectura unor documente din arhivă sau a cărților de istorie, coloratura morală și psihologică, cadrele spirituale ale unor persoane trăite cândva pe teritoriul Banatului sârbesc. Melancolia, singurătatea, tristețea, iubirea neîmplinită, nostalgia locurilor din tinerețe sunt teme majore ale prozei scriitoarelor voivodinene. Din proza românească din Voivodina lipsește o literatură despre care criticii nu referă dar pe care o citesc uneori cu reală plăcere: literatura de aventuri, literatura polițistă, literatura science-fiction sau literatura amalgam al acestora, cu mențiunea că prozatorii noștri sunt forme sublimite a unor autori de aventuri. La fel, în proza din Voivodina, foarte rar întâlnim medii social-umane exotice (în afară de jurnalul de călătorie). Pe de altă parte, se întâmplă foarte des în proza românească de pe aceste meleaguri ca scriitorii să treacă de la poezie la proză, sau de la istorie culturală, cercetare științifică sau lexicografie la jurnal de călătorie sau roman, ceea ce pentru literatura din Voivodina este un

lucru binevenit chiar dacă unii critici literari consideră că scriitorii care abordează mai multe genuri literare nu dau dovadă de egale virtuți și disponibilități ci de incertitudine. Ei fiind în continuă căutare a personalității artistice. În perioada de înflorire a literaturii din Voivodina, în deceniile cinci și șase ale secolului trecut, proză publică trei generații de romancieri; prima, este cea a „tradiționaliștilor”, cu intenții realiste și perspectivă narativă omniscientă, al cărei principal reprezentant a fost Mihai Avramescu, Ion Marcoviceanu, etc.; cea de-a doua, este *analitică*, intelectualistă și rafinată, avându-i ca exponenți pe Radu Flora, Ion Bălan, Miodrag Miloș etc.; în paralel și de multe ori cu întrepătrunderi, care fac analiza dificilă, s-a constituit un al treilea model, cu premise *postmoderniste*, cu aspect mai pronunțat experimental, predispus la comutări de perspective și jocuri textuale, ai cărui reprezentanți sunt Slavco Almăjan, Pavel Gătăianțu, Florin Ursulescu, Eugenia Bălțeanu, Ana Niculina Ursulescu, Mărioara Stojanović, etc. Investigarea principalelor aspecte, urmărește evidențierea și demonstrarea atât a varietății de manifestare a textului în proză, cât și capacitatea scriitorilor de a recrea, prin limbajul metaforic, un conținut nou, pentru a justifica încadrarea într-o tipologie sau alta. Prozatorii generației '80-'90 utilizează intertextualitatea, autoreferențialitatea, parodia, ironia pentru a transmite publicului un mesaj la fel de important și anume că literatura, arta în general, poate și trebuie să aibă în vedere și categoriile sociale marginalizate. Metaforele acestei generații sunt la fel de interesante și de productive, limbajul se îndreaptă spre argou ori exprimare agramată. Lexicul, îmbogățit cu formule din limbajul computerelor, din limbajul de specialitate al mass-mediei, din limba engleză, inovații care îndeamnă cititorul să participe activ la conturarea cărții și de a-l completa pe autor, apelând adesea la dialogul între scriitor și cititor. Apar dese experimente la care apelează autorii voivodineni, precum în opera în proză a lui Pavel Gătăianțu, care se îndreaptă spre o arhitectură de tip special al cărții, cu „povestiri paralele”, autorul intenționând să distrugă tiparele, să facă decupaj de sentimente și evenimente, să pună cititorului cuvinte încrucișate de rezolvat și să-l antreneze în lectura textului pentru a-i descoperi capcanele cărții. Reclama comercială, textele utilitare, fragmente din articolele presei de scandal, balastul societății postmoderne, dezvăluie invazia realului crud în care trăim, amestecul de „erotic, thriller, social, politic”, care „șochează imaginile compuse din tăieturi regrupate în colaj” (Popa, 1997: 320). Comunicarea artistică este una din posibilitățile omului postmodern de a se transforma în creator de istorie și de lume. Romanul contemporan tinde să prezinte pe viu realitatea ca o rețea de interacțiuni subiective, polifonice, cu un șir lung de sensuri și semnificații, iar particularitatea noii lumi postmoderne este de a fi una interculturală, complexă, dialogică, interactivă, precum sunt în prezent scriitorii români din Voivodina.

Pe de altă parte, prin apariția generației postmoderniștilor, poezia începe să fie „contaminată” de un șir de idealuri artistice, poeții concepându-și „creația la confluența arhetipurilor pulsatorii a unei intertextualități ontologice” (Copcea, 2018: 152), demistificând realitatea estetică, codificând ficțiunea și discursul auctorial. În spațiul voivodinean, postmodernismul a contribuit la formarea unei noi concepții, textualiste, asupra lumii, propunând noi forme de expresie, iar discursul lirosofilor, de mare originalitate, axat pe reconfigurarea unor mitologii proprii, pe frontiere minoritare, face ca aceștia să devină voci poetice de prim rang ale literaturii române postmoderne voivodinene și nu numai. Descoperind destule modificări la nivelul tematicii și asigurând, astfel, o nouă viață limbii și literaturii române din Voivodina, reprezentanții importanți ai postmodernismului, Ioan Baba, Petru Cârdu și Ioan Flora, prin arta lor literară, utilizând forme de exprimare neconvențională (art-performance), rup legăturile cu tradiționalismul clasicist „din necesitatea de racordare la societatea post-industrială care impune alte structuri sociale, modificând vechile structuri antropologice” (Dărbuș&Popović, 2012: 169). Prozaismul, trăsătură insinuată/invocatea deja în modernism, se prelungește și în postmodernism – consecință a unui alt ritm de viață, urbanizat și industrializat, al cronologiei presante, deloc generoasă, cu ipostazele nostalgice, lirico-melancolice. Decorul poetic e reprezentat de viața aflată la răspântia dintre două milenii, când în spațiul balcanic se produc transformări sociale capitale, unde societate periclitată de conflicte, mai ales pe teritoriul ex-iugoslav, declanșează imagini poetice inedite,

senzaționale. Tendința poezilor voivodineni postmoderni este de a reproduce natura în mod descriptiv, cu numeroase detalii, opusă atât stilizării, cât și idealismului sau simbolismului, având influențe asupra unor curente moderne precum suprarealismul, expresionismul, pictura naivă. Poeții apelează neintenționat la unele metode pozitiviste, reproducând realitatea cu o obiectivitate perfectă în toate aspectele sale, chiar și în cele vulgare. În peisajul liric bogat al literaturii de limba română din Voivodina, poezia se întoarce spre interior, reprezentând mai curând modernismul neoexpresionist, structurat în jurul unor motive literare (de ex.: puiul de cuc, cuvântul, lumina, întunericul). Ioan Baba, poet autentic voivodinean, face parte din filonul postmodern voivodinean, fiind un poet **„recuperator de mituri despre care nu poți emite judecăți decât raportându-te deopotrivă la real, la imaginar și la metafizic”**. Poetica lui Ioan Baba este comentată, de criticii literari sârbi și români, ca fiind privilegiul creatorului de a aduce prospețime într-un univers deja saturat estetic de narațiuni lirice, depoetizante. Versurile lui Ioan Baba sunt concentrate, ermetice, în timp ce densitatea imagistică are rolul de a sugera ritmul rapid al existenței, dinamismul vieții cotidiene. Petru Cârdu, poet familiarizat cu orientările literare europene moderne, înscris pe linia suprarealismului, cu o extraordinară cunoaștere a avangardei poetice (îndeosebi a celei românești, pe care a interiorizat-o prin traduceri proprii în Serbia), creează o poezie care întemeiază o lume distinctă. Istoricul literar Florian Copcea face observație asupra liricii lui Petru Cârdu care: „nu se lasă ușor descoperită la o lectură sumară”, ea fiind „încărcată de nostalgii și revelații” sau „abstractă” și „secretă” (Copcea 2018: 160) lucru care îl dezorientează pe cititor. Poezia lui Petru Cârdu este aflată, „într-o vitală ascensiune spre un echilibru pândit tot timpul de substanțialități ideatice, relevă o transrealitate despuiață de orice element tradițional” (Ibidem)

Particularitățile acestei literaturi minoritare într-un spațiu lingvistic majoritar au fost determinate și de o mai directă deschidere către cultura occidentală. Florian Copcea, pentru prima dată în literatura de expresie românească din Voivodina, scoate în evidență scriitorii transmoderniști, Pavel Gătăianțu și Nicu Ciobanu, cărora le sunt „specifice meditația, construcția și deconstrucția, sensul și nonsensul, ordinea și anarhia, textul și intertextul, logicul și illogicul, absurdul și raționalul” (Ibidem, 171) Poeții nu resping trecutul cultural, ci îl absorb și-l redistribuie în câmpul creației. Caracteristicile poeziei lui Pavel Gătăianțu, ca de pildă autoreferențialitatea, demitizarea, ironia, reacția de opoziție împotriva oricărui canon și împotriva regulilor clasice, intertextualitatea, au determinat criticii să îl integreze postmodernismului și să îl apropie de optzeciști. O caracteristică specifică poeziei acestor poeți este aceea de a experimenta o anumită simbolistică, utilizând „parodia, sarcasmul, colajele, imitațiile, calambururile, teribilismele [...] demitizarea, încercând totuși să-și păstreze identitatea prin nota de originalitate a rostirii lirice” (Catinca Agache, 2010: 186). Pavel Gătăianțu „agreează mizele programului poetic postmodern, dovedește la tot pasul teribilism, e un nonconformist și un abil regizor (...) care înțelege că noua ofensivă lirică cere înlocuirea rețetelor, racordându-se noii sensibilități în marș” (Adrian Dinu Rachieru). Poezia devenind de acum un permanent exercițiu de autoreferențialitate, scriitorul situându-se pe sine în direct dialog cu lumea, își poartă „eul” în pelerinaj într-un timp și într-un spațiu neprielnic, agresiv.

Bibliografie

- Agache, Catinca (2010). *Literatura română din Voivodina*. Panciova: Editura Libertatea.
 Ancaitan, Marina (2012). *Rostirea continuă*. Panciova: Editura Libertatea.
 Ardeleanu, Virgil (1975). *Prozatori și critici*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.
 Avramescu, Mihai (1986). *Opere alese. Proza. I*. Panciova: Editura Libertatea.
 Baba, Ioan (1996). *Compendiu bibliografic*. Novi Sad: Editura Lumina.
 Bana, Ioan (2017). *Banatul în memoria clipei*. Panciova: Editura Libertatea.
 Baba Ioan (2016). *Lumina- contribuții monografic-bibliologice*. Panciova: Editura Libertatea.

- Barbu, Vasa, Ciobanu, Nicu, Roșu, Costa (2008). *Pe aripile inspirației*. Panciova: Editura Libertatea.
- Copcea, Florian (2018). *O istorie a liricii românești din Serbia*, Panciova: Editura Libertatea.
- Copcea, Florian (2002). *Scurtă istorie a poeziei românești din Voivodina*. Drobeta Tr. Severin: Editura Lumina.
- Dan, Mariana (2010). *Construcția și deconstrucția canonului identitar*. Panciova: Editura Libertatea.
- Dărăbuș, Carmen & Virginia Popović (2012), *Literatura de limba română din Serbia și antropologia culturală*, Cluj-Napoca: Editura Risoprint&Novi Sad: Ed. Fond Europa.
- Deaconescu, Ion (1989). *Poezie și epocă*. Panciova: Editura Libertatea.
- Flora, Radu (1986). Prolog la opera literară a lui Mihai Avramescu, Opere alese, I, Panciova: Editura Libertatea.
- Popa, Ștefan N. (1997). *O istorie a literaturii române din Voivodina*. Panciova: Editura Libertatea.
- Popović, Virginia (2004). Pavel Gătăianțu. Contribuții la monografie. Novi Sad: InedCo.

THE ROLE OF DIDACTIC GAME IN THE PREPARATION OF PRESCHOOLERS FOR READING-WRITING

ROLUL JOCULUI DIDACTIC ÎN PREGĂTIREA PREȘCOLARILOR PENTRU CITIT-SCRIS

Brândușa JUICĂ,

Facultatea de Învățători din Belgrad și
Școala de Înalte Studii de Specialitate pentru Educatori
„Mihailo Palov” din Vârșeț, Serbia
zujkab@yahoo.com

„Copiii pot să învețe aproape orice, dacă sunt puși în situația să se joace, să încerce, să atingă, să audă, să vadă și să simtă informația.” (Jane Huston)

Abstract

The present Article aims, as the title shows, to highlight the role of play in preparing children for reading and writing during the pre-school period. The game is a theme of increased interest in current pedagogical and psychological research. Although viewed from various angles of view, most researchers have come to the conclusion that play plays a particularly important role in child development. Pre-school age is a significant period in the evolution of the game. The most varied, interesting and complex game types now appear. Thus, play is also a good way to prepare for reading-writing learning. Games used for this purpose are educational games.

Rezumat

Lucrarea de față își propune, după cum reiese din titlu, să evidențieze rolul jocului în pregătirea copiilor pentru citit-scris în perioada preșcolarității. Jocul reprezintă o temă de interes crescut pentru cercetările pedagogice și psihologice actuale. Cu toate că este privit din diverse unghiuri de vedere, majoritatea cercetătorilor au ajuns la concluzia că jocul are un rol deosebit de important în dezvoltarea copilului. Vârsta preșcolară este o perioadă însemnată în evoluția jocului. Acum apar cele mai variate, interesante și complexe tipuri de joc. Astfel jocul este o modalitate favorabilă și în pregătirea acestora pentru activitatea de învățare a citit-scrisului. Jocurile utilizate în acest scop sunt jocurile didactice.

Keywords: preschoolers, play, reading, writing

Cuvinte cheie: preșcolari, joc, citit, scris

Considerații generale

Activitățile care se desfășoară în instituțiile preșcolare contribuie în mod deosebit la socializarea copiilor, precum și la pregătirea acestora pentru viitoarea activitate școlară și instruire sistematică.

Atunci când este vorba de învățământul preșcolar cu predare în limba română din Voivodina, Republica Serbia, menționăm faptul că importanța grădiniței sporește. Instituțiile preșcolare sunt un mediu adecvat pentru însușirea și cultivarea limbii române literare. În mediul familial, majoritatea copiilor comunică în graiul local (subdialectul bănățean), care la rândul său

este influențat de limba sârbă. În împrejurările date, instituțiile de învățământ preșcolar creează contexte favorabile dezvoltării exprimării copiilor în limba maternă, proces care se va aprofunda în mediul școlar.

Pregătirea copiilor pentru activitatea de învățare a citit-scrisului presupune un sistem de activități organizate (deosebirea formelor, mărimilor a cantităților, a culorilor, coordonarea ochi-mână, poziția corectă a creionului, capacități motrice, jocuri ...). De asemenea pregătirea copiilor preșcolari pentru activitatea de învățare a citit-scrisului trebuie privită în concordanță cu obiectivele și sarcinile didactice propuse, ținându-se cont de faptul că fiecare copil are ritmul său propriu de dezvoltare.

Pentru a apropia copiii preșcolari de lumea literelor spuse și scrise se folosesc numeroase metode și procedee. În opinia teoreticienilor, „jocurile didactice reprezintă forma cea mai eficientă de implementare a obiectivelor domeniului *Limba și comunicare*.” (Kelemen, 2012: 127).

Jocul și limbajul

Prin participarea la activitățile care se desfășoară în instituțiile preșcolare, limbajul copiilor se dezvoltă sub toate aspectele, adică din punct de vedere fonetic, lexical, gramatical și semantic. În funcție de particularitățile de vârstă și cele individuale, copilul preșcolar își însușește și perfecționează limbajul prin exersare și imitare, sub influența modelelor de limbaj oferite de adulți.

În etapa preșcolară jocul reprezintă activitatea dominantă a copilului, care influențează și subordonează celelalte activități, interese și preocupări. O activitate plăcută, motivată în sine, care prin conținutul, forma și funcțiile sale, nu se poate confunda cu o altă formă de activitate, motiv pentru care jocul nu poate fi înlocuit. Prin intermediul jocului, copiii stabilesc contactul cu lumea din jur și se află în diverse situații de învățare. „Utilizarea și dezvoltarea limbajului fac parte din acest proces. Jucându-se, copilul exersează înțelegerea prin comunicare, își dezvoltă capacitatea de discriminare, de judecată, imaginează și formulează verbal atât realul, cât și imaginarul.” (Dumitrana, 199: 9). Astfel, în perioada preșcolară, jocul este forma principală prin care copilul își însușește și perfecționează limbajul.

În vederea dezvoltării vorbirii și educației limbajului, la vârsta preșcolară se organizează numeroase și diverse activități cu caracter ludic. „Când copilul participă la un proces de învățământ desfășurat în mod organizat, jocul se poate îmbina cu învățarea, luând forma jocului didactic.”¹

Activitățile de dezvoltarea vorbirii și de educare a limbajului desfășurate sub formă de jocuri didactice au caracter formativ și urmăresc realizarea unei anumite sarcini didactice (activarea și îmbogățirea vocabularului, pronunțarea corectă a sunetelor, însușirea construcțiilor gramaticale ...). Există jocuri a căror eficacitate presupune utilizarea unor metode adecvate, precum conversația, explicația, demonstrația etc. La desfășurarea activităților de joc, copiii participă atât în calitate de vorbitori, cât și în calitate de auditori.

Pentru desfășurarea corectă și eficientă a jocurilor didactice, educatorii au în vedere îndeplinirea anumitor condiții: organizarea adecvată a spațiului în care copii se joacă, utilizarea materialelor potrivite cu subiectul jocului, stabilirea regulilor jocului, evaluarea, precum și implicarea directă.

„Valorificarea pedagogică a resurselor ludice asigură evoluția jocului didactic la niveluri metodologice situate și dincolo de sfera învățământului preșcolar și primar. Jocurile de simulare proiectează astfel diferite situații de învățare bazate pe elemente și relații virtuale de conflict, de decizie, de asumare de roluri etc, care angajează capacitatea de acțiune a elevului, spiritul său de competiție, posibilitățile sale de explorare euristică a realității.” (Cristea, 2017: 255)

¹ Bianca Negrilă, *Educarea limbajului prin jocul didactic*, articol publicat în revista „Studii de Știință și Cultură”, Anul III, Nr. 4 (11), Decembrie, 2017, p. 124-128

Rolul jocului în pregătirea preșcolarilor pentru activitatea de învățare a citit-scrisului

Jocul este o modalitate eficientă de învățare la vârsta preșcolară. Copiii le place să aleagă în mod liber și spontan ceea ce vor să facă. Evident că în joc copiii experimentează, propun și rezolvă unele probleme, într-un mod propriu și specific. În momentul când activitatea, respectiv jocul, le place, concentrarea atenției se intensifică, iar rezolvarea cu succes a unui exercițiu dat le provoacă un sentiment de mulțumire, însoțit de bucurie.

Această stare, condiționată de o motivație interioară intensivă, care se exteriorizează prin utilizarea jocului în activitățile de învățare, satisface nevoia de libertate a copilului, contribuind totodată la formarea deprinderilor și a obișnuințelor de comportare disciplinată.

Având în vedere faptul că jocul este activitatea dominantă la vârsta preșcolară, în perioada tranziției de la ciclul preșcolar la cel școlar, specialiștii recomandă ca înlocuirea jocului cu activitățile de învățare propriu-zise să se realizeze în mod treptat și lent. În pregătirea copiilor pentru un debut școlar de calitate și adaptarea lor la mediul școlar, este importantă relația de colaborarea dintre educator și învățător. Este esențial ca micul școlar să nu urască școala înainte de a deveni școlar. „Din această cauză, învățatul să fie distractiv pentru el ..., apoi lăsați-l să se bucure când reușește să stăpânească ceva.” (Trnavac, 1079: 9)²

Pentru pregătirea adecvată a copilului pentru școală, când este vorba de însușirea citit-scrisului, o importanță deosebită prezintă învățarea literelor. Aceasta nu presupune învățarea alfabetului prin program zilnic, ca la școală, ci motivarea copiilor pentru a participa activ la rezolvarea unor exerciții, care vizează obținerea unor rezultate eficiente în acest sens. Aceste exerciții trebuie să fie cât mai variate, atractive și interesante, care să stimuleze interesul copiilor pentru descoperirea și cunoașterea literelor.

În acest context, o contribuție importantă are jocul, care stârnește interes, activează atenția și voința, asigurând succesul învățării organizate și orientate. Jocul oferă flexibilitate, satisface necesitățile și interesele copiilor preșcolari. „Numeroase jocuri didactice favorizează dezvoltarea intelectuală, dar influențează în același timp și dezvoltarea copiilor din punct de vedere moral, estetic și fizic.”

Jocurile, în special cele colective, joacă un rol hotărâtor în dezvoltarea vorbirii copiilor. Să înțeleagă spusele altora și să exprime cu ușurință gândurile proprii, în mod curgător, sunt oportunități pe care le poate oferi jocul.

Jocurile organizate în cadrul activităților de dezvoltarea vorbirii și educarea limbajului sunt în același timp și jocuri de gândire, căci pentru a răspunde la o anumită întrebare, ori a selecta răspunsul corect dintre mai multe răspunsuri date, a completa unele exprimări, a expune impresiile despre unele întâmplări, a descrie formele literelor, copiii trebuie să gândească, să inventeze, să formuleze, să participe emotiv la ceea ce vor spune.

În perioada preșcolară, procesul de învățare a literelor nu decurge ca în mediul școlar. Metodele aplicate inițiază copilul în familiarizarea cu literele alfabetului și sunetele corespunzătoare, răsfoind cărți cu ilustrații, care au menirea de a le trezi atenția, de a stimula comunicarea verbală, de a dezvolta simțul pentru sunet, cuvânt, propoziție. Introducerea în lumea literelor se asigură într-un ambient corespunzător, unde copiii sunt înconjurați de diverse planșe cu litere de tipar mari și mici de tipar și de mână, modele de litere personalizate cu animale și personaje îndrăgite, litere ornate cu motive tradiționale etc.

Literatura de specialitate recomandă numeroase jocuri care facilitează introducerea preșcolarilor în lumea literelor, în mod plăcut atractiv. Ele se clasifică în mai multe categorii și urmăresc realizarea unor obiective educaționale și sarcini instructiv-educative.

Jocurile didactice care se utilizează în cadrul activității de învățare a citit-scrisului fac parte din categoria jocurilor pentru educarea limbajului, care cuprind aspecte fonetice, lexical-semantic și gramaticale ale limbii materne.

² Traducere din limba sârbă a următorului text: *Zato, neka učenje bude zabava za njega ... neka se raduje samo tada kad uspe da ovlada nečim.*

Înșușirea corectă a citit-scrisului depinde de nivelul de pronunție, condiționată la rândul ei de calitatea auzului fonematic. Auzul fonematic la preșcolari se poate educa prin modelul de pronunție corectă al educatorului și prin exerciții-joc, prin care se exersează pronunțarea corectă a sunetelor. Pentru dezvoltarea auzului fonematic se pot folosi jocurile *Unde se găsește sunetul*³, *Care este primul sunet pe care îl auzi*⁴, *Spune cât mai multe cuvinte*⁵, *Repetă după mine ...* (Astfel de exerciții-joc se organizează și în grădinițele cu predare în limba română din Serbia).

Prin intermediul exercițiilor-joc, copiii exersează limbajul, pronunția, localizează sunetul, însușesc noțiunea de cuvânt și propoziție. Ele sunt și un suport solid al pregătirii copiilor pentru descifrarea tainelor cititului și scrisului.

Exerciții de pregătire a preșcolarilor pentru citit-scris

Fiecare activitate din domeniul dezvoltării vorbirii și a educării limbajului presupune combinarea diferitelor metode didactice, selectarea unor exerciții adecvate, cu ajutorul cărora copiii sunt conduși spre realizarea obiectivelor propuse. Educatorii dispun de libertate în alegerea exercițiilor, însă țin cont de sarcinile didactice pe care și-au propus să le realizeze. În concordanță cu acestea, educatorul modifică exercițiile și creează conținutul acestora în spiritul activității pe care dorește să o realizeze.

Exercițiile care sunt menite dezvoltării vorbirii se clasifică în mai multe moduri. O clasificare sugestivă găsim în literatura sârbă. După opinia autorului Vuk Milatović există următoarele categorii de exerciții: *exerciții vizuale* (de observare și atenție); *exerciții acustice* (intuirea zgomotelor, a sunetelor și limbajului); *exerciții de respirație*; *exerciții pentru însușirea noțiunii de cuvânt*, *exerciții lexicale*; *exerciții de sintaxă*; *exerciții motrice*. (Milatović, 2009: 20)

Exercițiile de observare și atenție se organizează cu scopul de a observa copiii mediul și de a-l descrie. Astfel se percep vizual forme, culori, poziția etc. De exemplu, contribuție însemnată în însușirea literelor poate oferi exercițiul-joc în care se folosesc cartonașe cu formele literelor redată cu ajutorul corpului uman. În urma observării ilustrațiilor se cere copiilor să redea literele cu ajutorul părților componente ale corpului.

Importanță aparte prezintă și jocurile care stimulează comunicarea copiilor și pronunțarea corectă a sunetelor. Aceste exerciții se pot realiza de asemenea prin joc. Unul dintre acestea poate fi *Ascultă-ți perechea*. Este un joc la care participă doi copii. Unul dintre ei adresează o întrebare, ca de exemplu *Ce îți place să faci în timpul liber?*, celălalt copil ascultă răspunsul fără a întrerupe partenerul de dialog, apoi transmite celorlalți ceea ce a aflat din discuția cu perechea sa.

Acest tip de exerciții îmbunătățesc și dezvoltă aptitudinile de ascultare și înțelegere la copii.

Povestirile create pe baza unui șir de ilustrații, povestirile cu început dat, jocurile cu rime, jocurile de rol, dramatizările contribuie de asemenea la dezvoltarea și optimizarea limbajului copiilor preșcolari și creează premise favorabile pentru însușirea cititului.

Exercițiile de dezvoltare a motricității sunt activități interesante și plăcute, care satisfac nevoile de bază ale copilului. Dezvoltarea motricității fine se află în relație cu dezvoltarea pronunției, a limbajului și gândirii.

Când este vorba de exercițiile motrice este demnă de amintit opinia Mariei Montessori, care precizează trei elemente fundamentale care stau la baza succesului la scris (Montessori, 2013: 63), și anume:

- *mâna capabilă să țină creionul*, care se formează prin exerciții repetate de mânuire a diferitelor obiecte;

³ În urma unei discuții introductive, referitoare la sunetul căutat, educatoarea spune mai multe cuvinte. De fiecare dată când copilul aude sunetul cerut, copilul bate din palme, ridică o mână sau în alt mod indică faptul că a recunoscut sunetul.

⁴ Educatoarea pronunță unele cuvinte (automobil, pisică, bunic, musafir ...), apoi cere copiilor să spună care este sunetul de la începutul fiecărui cuvânt spus de ea.

⁵ Copiii trebuie să alcătuiască un șir de cuvinte în care cuvântul următor începe cu litera finală a celui precedent.

- *mâna ușoară*, care se formează prin exerciții cu materiale tactile;
- *mâna sigură*, care se formează prin exerciții în care copilul pipăie conturul diverselor forme geometrice.

Metodiștii consideră că un cuvânt nu poate fi scris dacă nu a fost citit, și nu poate fi citit dacă nu se cunosc literele. Așadar scrisul este un proces mai complex decât cititul, iar deprinderea de a citi este strâns legată de scris.

Pentru a însuși cu succes scrisul, copiii se pregătesc prin jocuri de observare și recunoaștere a literelor, însușirea formei literei, pronunțarea corectă a sunetelor și localizarea sunetelor în cuvinte.

Dezvoltarea motricității fine a preșcolarilor se dezvoltă cu ajutorul exercițiilor grafice (selectate în concordanță cu vârsta copiilor), prin desen, colorat, decupaj, modelaj, închiderea și deschiderea nasturilor, alăturarea unor piese de puzzle etc.

Activitățile amintite, precum și altele similare, trebuie să fie prezente zilnic în activitățile copiilor, pentru că dezvoltă musculatura mâinii, atenția, capacitatea de concentrare, coordonarea ochi-mână, precizia, răbdarea, insistența și alte calități pozitive, importante pentru însușirea cu succes a tehnicii scrisului.

Între jocurile recomandate pentru pregătirea preșcolarilor pentru scris sunt: mozaicurile (se cere copilului să alcătuiască litera care se învață); modelarea literelor din plastelină, aluat sau lut, aranjarea cuburilor cu litere pentru a forma cuvinte și chiar propoziții simple; decuparea literelor desenate după modele.

Esența exercițiilor de pregătire a citit-scrisului este însușirea de către copii a citirii și scrierii până la un anumit nivel, să înțeleagă ceea ce au citit, să-și îmbogățească vocabularul, să însușească pronunțarea corectă a sunetelor, cuvintelor și propozițiilor, să însușească deprinderea de a folosi carte.

Prin exercițiile analitico-sintetice copiii trebuie să lege individual literele în cuvinte, cuvintele în propoziții, să-și dezvolte simțul pentru limba maternă. Cititul este un proces cognitiv complex, prin care omul transformă semnele grafice în sunete. Cititul nu se poate învăța fără exercitare intensivă, ceea ce presupune o bună motivare a copiilor. Modalitatea eficientă de stimulare a motivației copiilor este, desigur, jocul.

Alcătuirea cuvintelor din litere, silabisirea sau citirea lor, adăugarea sau eliminarea unor litere, înlocuirea literelor, descoperirea literei din spatele ilustrației și multe altele, fac ca acest proces complex să devină interesant și atractiv pentru copii, motivându-i să simtă mulțumire și farmecul cunoașterii prin descoperirea frumuseții cuvântului scris.

Bibliografie:

- Cristea, S. (2017). *Dicționar de termeni pedagogici*. Editura Didactică și Pedagogică, R. A. București.
- Dumitrana, M. (1999). *Educarea limbajului în învățământul preșcolar*. București: Compania.
- Kelemen, G. (2012). *Metodica educării limbajului*. Arad: Editura Universității „Aurel Vlaicu”.
- Milatović, V. (2009). *Praktičan rad na razvoju govora u predškolskoj ustanovi*. Beograd: Učiteljski fakultet
- Montessori, M. (2013). *Upijajuć um*. Beograd: Beoknjiga.
- Trnavac N. (1979). *Dečja igra: opšta pedagoška pitanja*. Dečje novine. Gornji Milanovac.

**IV. TRANSLATIONS-TRANSLATION STUDIES/
TRADUCTIONS-ÉTUDES DES TRADUCTIONS/
TRADUCERI-TRADUCTOLOGIE**

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Vanda STAN

Mirel ANGHEL

**BIRDS OF PASSAGE: LANGUAGE AND IDENTITY
IN JULIA ALVAREZ'S
HOW THE GARCIA GIRLS LOST THEIR ACCENTS**

**PĂSĂRI CĂLĂTOARE: LIMBAJ ȘI IDENTITATE ÎN
CUM FETELE GARCIA ȘI-AU PIERDUT ACCENTUL
DE JULIA ALVAREZ**

Florina NĂSTASE,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”,
Bulevardul Carol I, nr. 11, Iași,
fnastase60@yahoo.com

Abstract

The current paper tackles the immigrant narrative of displacement through a linguistic lens, focusing on Julia Alvarez' Bildungsroman, How The Garcia Girls Lost Their Accents, and focusing on the character of Yolanda as an example of a new diasporic identity, fractured and reformed by linguistic variety. The paper illustrates the pitfalls of cultural assimilation, as the young woman attempts to write herself into the dominant language of the imperial power (English), while wrestling with the traumatic aspects of her forgotten mother tongue (Spanish). A special emphasis is placed on the duality of Dominican identity within an Anglo-Saxon space and on the fluidity of migratory and diasporic communities that, as Homi Bhabha asserts, can never return to a point of origin, or to any "initial subjectivities" (1994, 1-2).

Rezumat

Studiul prezent abordează narațiunea strămutării imigranților, tratată dintre-o perspectivă lingvistică, concentrându-se asupra bildungsroman-ului scriitoarei Julia Alvarez, „Cum fetele Garcia și-au pierdut accentul”, concentrându-se asupra caracterului Yolande ca exemplu al formării unei identități noi în diaspora, fracturată și reformată de varietatea lingvistică. Studiul ilustrează capcanele asimilării culturale, deoarece tânăra femeie încearcă să se exprime în limba dominantă a puterii imperiale (limba engleză), în timp ce se luptă cu aspectele traumatice ale uității limbi materne (limba spaniolă). Un accent deosebit se pune pe dualitatea identității dominicane din interiorul spațiului anglo-saxon și pe fluiditatea comunităților migratoare și diasporice care, după cum afirmă Homi Bhabha, nu se pot întoarce niciodată la un punct de origine sau la nici o „subiectivitate inițială” (1994, 1-2).

Key words: Chicana studies, language, identity, immigrant narratives, bilingualism

Cuvinte cheie: studii mexicane, limbaj, identitate, narațiuni imigrante, bilingvism

In the film adaptation of the musical *West Side Story*, a gang of disenfranchised Puerto-Ricans laments the contradictions of being an immigrant in America in the famous song, “America” (written by Stephen Sondheim and composed by Leonard Bernstein), where at a certain point in the medley, the gang leader’s girlfriend, Anita, expresses her naïve dream of getting a “terrace apartment” to which her boyfriend, Bernardo, replies cynically, “Better get rid of your accent!”. There is no thriving future for Anita unless she sounds and looks American, which is rather an

impossible feat. This narrative does not belong to Puerto-Ricans alone; most immigrants hailing from the island-nations in the Caribbean region must at one point face the erasure of linguistic identity, or at least the threat of erasure in order to survive.

How The Garcia Girls Lost Their Accents, as the title suggests, is a tale of such an erasure. It is fitting that it should also be a coming-of-age story of four Dominican sisters who gradually undergo cultural displacement in order to adopt a new culture and language which they struggle to make their own (Yitah, 2003, 1). Julia Alvarez poses the question whether the girls have managed to be integrated successfully into the new culture, and whether there is a possibility of returning to the homeland after their identity has been altered so fundamentally.

Published under different forms as early as 1983, the novel is an experiment in structure; the contents are made up of several interconnected stories whose narrators piece together a complex and often contradictory image of a family forced to immigrate to the United States to escape Rafael Trujillo's dictatorship. In doing so, the family undergoes a process of acculturation that is most visible in the young daughters who represent the new generation, growing up at various stages in America. There is a marked focus on the immigrant Dominican woman, torn between the "island mentality" she is trying to leave behind and the strong sense of alienation she feels in a hostile American environment (Sirias, 2001, 18). The plot is fairly unstructured; there is a "lack of unity" (19) and marked nonlinearity in the presentation of the fifteen episodes in the girls' lives (19). Such irregularity seems to mirror the sisters' similarly chaotic linguistic evolution. Despite the variety of experiences depicted therein, the issue of language and speech is ubiquitous, because it best encapsulates the girls' struggle to tell their story and create a linguistic space of their own within the foreign idiom. As Joan M. Hoffman puts it:

Communication is of fundamental concern for each member of this immigrant family as they struggle with the strange vocabulary, difficult grammar, and incomprehensible voice rhythms of their newly acquired English in order to tell their stories (1998, 22).

Language is a tool for survival, but it can also be a means of "empowerment and rebellion" (Echano, 2004, 223) not only against the new country, but against the homeland as well. The Garcia girls' path to becoming fluent in English is also a path towards distancing themselves from their Dominican parents and their relatives' oppressive influence (223). By playing with words, the girls subvert the authority of moral figures and establish their own autonomy in a female-oriented universe of shared secrets and intimacy:

We got pretty punchy, imitating aunts and uncles and cousins we would be seeing the next day. Maybe it was a way of getting even with people who would have power over us all summer. We played with their names, translating them into literal English so they sounded ridiculous. Tia Concha became Aunt Conchshell, and Tia Asuncion, Aunt Ascension; Tio Mundo was Uncle World... (Alvarez, 2010, 96)

The girls' translation of family names is not only a form of teenage rebellion, but also a visual representation of the transcultural pathways between the Dominican Republic and America. In an Anglo-Saxon space, Tia Concha becomes "Aunt Conchshell" and loses her prestige, her status, and even her credibility. Tio Mundo metamorphoses into a cartoonish, almost parodic "Uncle World". Such figures of authority are forced to relinquish their dominion as their names cross the ocean; language alone has the power to remove their influence.

The history of Dominican migration is rich and multifaceted, but one aspect that has not changed throughout generations is the fascination with the most common destination for any Dominican; the metropolis of New York. As one Dominican immigrant and sex worker confessed to Eugenia Georges in an interview, "in the Dominican Republic there are three kinds of people: the

rich, the poor and those who travel to New York” (qtd. in Brennan, 2004, 101). Such a worldview contributed to the Republic developing a “diasporic mentality” (Brennan, 101) as a country with a people in constant flux, going to or returning from New York, thus creating a transnational culture and economy (101). This flow of people and information was intensified after dictator Trujillo’s death in 1961 and the 1963 revolution (101), by which point the United States opened its doors for Dominicans in order to prevent more civic unrest (101). Silvio Torres-Saillant talks about a Dominican “exodus” that “led to the formation of a diasporic community” (qtd. in Mendez, 2016, 152) which embraced several new ways of being Dominican. Indeed, the “exodus” prompted shifts in national identity and the idea of the “true” Dominican emerged. Ironically, the true patriot was supposed to leave the Republic in order to make money and help their family back home (Ricourt, 2015, 35). Therefore, in a sense, the “true” Dominican became the diasporic, transplanted Dominican. Recent generations of immigrants have made peace with their uprooted condition and have named themselves “birds of passage” (34), precisely because they live in a fluid state of coming and going, while also being mindful of their homeland in the Dominican Republic (35).

Yet this liminal state is difficult to maintain in terms of language, because speech is constantly actualized and modified with each new coming and going. Among the four Garcia sisters, it is Yolanda, the third youngest, who takes on the role of the “linguist” of the family. She seems to become the proverbial Malintzín in a line of “women who have accepted their roles as ‘tongues’ and demanded that their voices be heard” (Flores, Renato, 2007, 133). Much like Malintzín (also known as ‘La Malinche’), Hernan Cortez’s famous native translator who bridged the linguistic gap between the Spaniards and the Aztecs, Yolanda learns the language of the “oppressor” with a view to exploiting it. She does not wish to make English her own, but rather to make something new out of English. At first, she begins writing poetry in English because her new environment (New York, of course) offers little stability and cohesion. As a result of this, Yolanda “takes root in the language” (Alvarez, 2010, 120). Written language is a refuge for the young girl since she is mortified by her Spanish accent and finds expressing herself orally a chore, an experience shared by all sisters. Once she is exposed to American poetry in the story “Daughter of Invention” she takes steps towards internalizing not only the language itself, but the aesthetic process by which she can create words in which she can recognize herself: “When Yoyo was done, she read over her words, and her eyes filled. She finally sounded like herself in English!” (121). Poetry and creative writing, therefore, become a gateway to a dual identity that would borrow a foreign language, but still preserve a native spirit. Alvarez, however, depicts Yolanda’s path to an artistic identity as anything but smooth; what the Garcia girl discovers only late in her adulthood is that expressing herself artistically in a foreign language is not enough to reconcile the two selves – Dominican and American – that are fighting for dominance.

The novel’s inverted chronology shows Yolanda’s involution, rather than evolution, from adult to child, from a bilingual to a monolingual identity, with a view to deconstructing the character and revealing childhood traumas that take on a new significance after prior knowledge of Yolanda’s triumphs and failures (Yitah, 2007, 5). Each story peels off a layer, bringing the reader closer to the “core” of the character, the Self that was reduced to silence, and particularly, the childhood Self that was deprived of words when it needed them most: “I did not know at the time the word for saying one thing and doing another” (Alvarez, 2010, 223). Yolanda is brought to America at an early age when language plays a vital part in the building of identity. Her loneliness and inability to express herself take on a deeply violent form when, in a traumatic episode, she throws a newborn kitten out the window. It is a transgression that comes to haunt her both as a young woman and as a writer and storyteller. The lack of communication and understanding from peers and family after this episode (““A phase,” Mami said, worried. “A perfectly normal nightmare phase.””, 225) causes a rupture between the early Self and the future identity Yolanda would build as an adult.

This rupture or crisis takes shape in the collapse of Yolanda's speech; she fails to find meaning in either language. On the one hand, she is unable to connect with the English discourse on love and sexuality used by her classmates in college (in "The Rudy Elmenhurst Story"); on the other hand, she can no longer understand or communicate in Spanish with other Dominicans (in "Antojos") and finally, she grapples with both English and Spanish in the quest to give her own name meaning (in "Joe").

In "The Rudy Elmenhurst Story", Yolanda blames her linguistic inadequacies on her own status as an immigrant, a bilingual child who takes everything literally, who "doesn't get the joke" and cannot seem to grasp language as something fluid and natural due to the fact that she is constantly hyperaware of it:

I cursed my immigrant origins. If only I too had been born in Connecticut or Virginia, I too would understand the jokes everyone was making on the last two digits of the year, 1969; I too would be having sex and smoking dope; I too would have suntanned parents who took me skiing in Colorado over Christmas break, and I would say things like "no shit", without feeling like I was imitating someone else (Alvarez, 2010, 86).

Struggling between her Catholic upbringing and a more sexually tolerant and libertine environment, Yolanda resorts to poetry, once again, as a means of bridging the gap between internalized prohibitions and her own desires, but her chosen lover meets her only halfway: "Perhaps if Rudy had acted a little more as if lovemaking were a workshop of sorts..." (87), "I didn't want to just be in the sack, screwed, balled, laid and fucked my first time around with a man" (87). Yolanda is both jealous at and disappointed with the careless way the English language is used by its natives; though she yearns to be part of the Anglo world and to express herself freely, even coarsely, she refuses to engage with a system in which her experiences are trivialized by speech. Therefore, a conflict stems from the inability to fully reject or fully accept a linguistic standard.

This conflict reaches its summit in the story "Joe", where Yolanda is faced with yet another male figure (John) who disregards her need for rich and complex varieties of speech that are not always afforded by one single language. In an effort to give her Americanized name meaning, Yolanda opposes her husband's simplistic correlations ("Joe-lan-dah?" He quibbled, "What rhymes with Joe-lan-dah?", 66) and resorts to what has become her second language, Spanish. She realizes she has obscured or ignored the Latina element from her identity for too long and attempts to revive it by associating her name with Spanish equivalents. This association is done, once again, through poetry:

"Yo rhymes with cielo in Spanish." Yo's words fell into the dark, mute cavern of John's mouth. Cielo, cielo, the word echoed. And Yo was running, like the mad, into the safety of her first tongue, where the proudly monolingual John could not catch her, even if he tried (Alvarez, 67).

Unfortunately, Yolanda's rediscovery of "her first tongue" comes after years of repressing not only her embarrassing "accent", but also most of the idiom, so much so that she and her sisters are no longer able to understand their father's elaborate Spanish syntax. A sudden immersion in her native tongue only further pushes Yolanda on the verge of an existential crisis since she comes to the realization that simply replacing English words with Spanish equivalents cannot stitch together her fragmented identity.

However, Yolanda's first reaction to the loss of the Self in both languages is not silence, but quite the opposite; she begins to speak incessantly, clinging to words even when they do not have a meaning, using them as a coping mechanism, or choosing to lose herself in them: "Yo quoted and

misquoted, drowning in the flooded streams of her consciousness” (Alvarez, 75). Much like her sister, Sandi, who undergoes her own breakdown due to a rupture in self-image, Yolanda continues to express herself, even when she is deprived of the means to do so. The result is a border-speech, or a doubled speech: a representation of the intersectionality between two cultures (Mayock, 1995, 227). Yolanda’s challenge is to reconcile the identities of Yolanda, Yo and Joe, and unite them into one persona, a task that is made more difficult by the fact that she associates each nickname with a different social construct:

Yolanda, nicknamed Yo in Spanish, misunderstood foe in English, doubled and pronounced like the toy, Yoyo, when forced to select from a rack of personalized key chains, Joey... (Alvarez, 63).

When faced with an inability to connect all three through language, Yolanda finds respite once more in poetry, where imagery can transcend words and temporarily replace language with symbols derived from memory and experience:

They [the wings] spread her mouth open as if she were screaming a name out over a great distance. A huge, black bird springs out; it perches on her bureau, looking just like the etching of the raven in Yo’s first English poetry book (78).

We return to the “birds of passage”. The three identities become one voice embodied by a black bird, issuing from Yolanda’s mouth, forcing her to reckon with herself. The bird is not only a reminiscence of her artistic past as a young girl and later, as a woman reciting poetry in front of an audience, but it is also a warning of the future, a foreshadowing of her return to the “island”: the same image of a woman “screaming out a name over a great distance” is depicted on the Palmolive ad Yolanda notices in the story “Antojos”.

It is in “Antojos” that Yolanda undergoes a third crisis when she realizes she has become alienated from her own motherland and cannot seem to connect to its people. Chronologically, Yolanda’s journey back to the Dominican Republic takes place some years after her breakdown in “Joe”, which means that her return is a continuation of her attempt to rebuild the roots of her Latina identity. “Antojos”, which is also the first story in the novel, packs the most dramatic irony, since it starts off with Yolanda’s desire to stay in her native country to write and rejoin a community she no longer perceives with obedience or fear, but the story ends with her realization that she still fears this community and will resort to her “Anglo” identity to escape its bounds.

From the very beginning there is a tension between Yolanda and her relatives, who assume she will easily revert to her Dominican identity once she settles into her first language again:

The more she practices, the sooner she’ll be back into her native tongue, the aunts insist. Yes, and when she returns to the States, she’ll find herself suddenly going blank over some word in English... (Alvarez, 16).

The tension escalates as Yolanda is corrected every time she reverts to English and her aunts throw scathing remarks at the Anglo world: “An antojo, one of the older aunts continues, is a very old Spanish word “from before your Unites States was even thought of”, she adds tartly” (17). Yolanda is unable to integrate well with the family because, instead of focusing on the center, which is represented by the cousins and aunts, she is drawn towards the periphery, represented by the various darker-skinned female servants, whom she perceives in a poetic and exotic manner. The impression she gives is that of a tourist or a visitor in a foreign country, one who does not understand the customs and cannot comply with “the old ways”, a fact evidenced by Yolanda’s desire to pick guavas by herself. The natives even treat her like a tourist and offer their services in a

respectful and detached manner, because they perceive her as an outsider, an unknown element. Yolanda has become an immigrant in her own country.

In an ironic twist, Yolanda proves to be exactly like her old lovers, Rudy and John, the men who misinterpreted and ultimately rejected her identity, since she too rejects the possibility that two Dominican men she encounters on the road may stray from the well-known stereotype and may actually wish to help her. At the beginning of the story, Yolanda recalls the remark made by a poet on the connection one has with one's mother tongue:

That poet she met at Luanda's party the night before argued that no matter how much of it one lost, in the midst of some profound emotion, one would revert to one's mother tongue (Alvarez, 21).

When such a moment does occur, not only does Yolanda not revert to her mother tongue, but she also makes a conscious decision to refrain herself, feeling more comfortable and safe using a language she knows will distance her from the natives. The implication here is not that Yolanda has irreversibly become an American; "The Rudy Elmenhurst Story" and "Joe" give ample proofs that Yolanda has only partially accepted the Anglo culture. The conclusion to be drawn is that Yolanda belongs in halves to both cultures; she cannot completely forego her Latina origins and she is too attached to her Anglo identity to return to the island. However, there is no union between the two halves and the mission that Yolanda set out to accomplish in "Joe", that of stitching together her fragmented identity, has remained unfulfilled. One need only look at the very last story, in the novel, "The Drum", to understand why; the deep trauma of childhood has to be unburied and exorcised in order for Yolanda to truly overcome the linguistic and cultural schism within her.

There is hope, however, that Yolanda may, to some extent, repair the early damage that was inflicted upon her through the use of writing, which provides a form of catharsis. The first-person narrator of "The Drum" abandons the child persona at the end of the story to reveal a consciousness of past, present and future, suggesting the way in which the little girl will cope with her ghosts: "You understand I am collapsing all time now so that it fits in what's left in the hollow of my story? I began to write, the story of Pila, the story of my grandmother..." (Alvarez, 225). Yolanda is, above all things, a storyteller, transcending language and culture. Her storytelling has the power to give the scattered episodes in the novel a meta-textual unity, but the "collapsing" of time can only be done in hindsight. Ultimately, *How The Garcia Girls Lost Their Accents* remains a story of irretrievable loss, of identity splintered. Alvarez dwells in that loss without offering happy endings, because something useful can be gained from the breakdown of identity. There is no one "true" Dominican identity that can unite the migratory and the homesick, the Anglo and the Latina, and searching for such an identity is a doomed quest. As Homi Bhabha states in *Location of Culture*:

What is theoretically innovative, and politically crucial, is the need to think beyond narratives of originary and initial subjectivities and to focus on those moments or processes that are produced in the articulation of cultural differences. These 'in-between' spaces provide the terrain for elaborating strategies of selfhood – singular or communal – that initiate new signs of identity (1994, 1-2).

Alvarez is laboring under the same premise; "initial subjectivities" are hopeless in the face of a diasporic, migratory identity. Narratives of origins are less important than strategies of articulation and spaces of in-between-ness. Yolanda and her sisters cannot return to a Self before migration; they are birds of passage, and they must reckon with the Self mid-flight.

Works Cited

- ALVAREZ, Julia. *How The Garcia Girls Lost Their Accents*. New York, Algonquin Books, 2010.
- BHABHA, Homi K. *The Location of Culture*. London, Routledge, 1994.
- BRENNAN, Denise. *What's Love Got to Do with It: Transnational Desires and Sex Tourism in the Dominican Republic*. Durham, Duke University Press, 2004.
- ECHANO, Marta Vizcaya. *Identity and Emigration In The Works of Julia Alvarez, Cristina Garcia, Esmeralda Santiago and Maria Amparo Escandon*. York, University of York, 2004.
- FLORES, Juan. Renato, Rosaldo. *A Companion to Latino/a Studies*, New Jersey, Blackwell Publishing Ltd, 2007.
- HOFFMAN, Joan M. "'She Wants to Be Called Yolanda Now': Identity, Language, and the Third Sister in 'How the García Girls Lost Their Accents.'" *Bilingual Review / La Revista Bilingüe*, vol. 23, no. 1, 1998, pp. 21–27. JSTOR, www.jstor.org/stable/25745393.
- MAYOCK, Ellen C. "The Bicultural Construction of Self in Cisneros, Álvarez, and Santiago." *Bilingual Review / La Revista Bilingüe*, vol. 23, no. 3, 1998, pp. 223–229. JSTOR, www.jstor.org/stable/25745627.
- MENDEZ, Danny. "Fictive Identities on a Diasporic Ethnic Stage: A 'modern girl' consumed in Dominican beauty pageants". *The Postcolonial World*. (ed.) Jyotsna G. Singh, David D. Kim. London, Taylor & Francis, 2016.
- RICOURT, Milagros. *Dominicans in New York: Power From the Margins*. London, Routledge, 2015.
- SIRIAS, Silvio. *Julia Alvarez: A Critical Companion*. Westport, Greenwood Publishing Group, 2001.
- YITAH, Helen Atawube. "'Inhabited by Un Santo': The 'Antojo' and Yolanda's Search for the 'Missing' Self in 'How the García Girls Lost Their Accents.'" *Bilingual Review / La Revista Bilingüe*, vol. 27, no. 3, 2003, pp. 234–243. JSTOR, www.jstor.org/stable/25745808

CLASSICAL LANGUAGES AND THE FRENCH CHANNEL – TWO SOURCES OF LEXICAL BORROWINGS IN ROMANIAN MEDICAL TERMINOLOGY

LES LANGUES CLASSIQUES ET LA FILIERE FRANÇAISE – DEUX SOURCES D’EMPRUNTS LEXICAUX DANS LA TERMINOLOGIE MEDICALE ROUMAINE

LIMBILE CLASICE ȘI FILIERA FRANCEZĂ – DOUĂ SURSE DE ÎMPRUMUTURI LEXICALE ÎN TERMINOLOGIA MEDICALĂ ROMÂNEASCĂ

Corina LUNGU,

University of Medicine and Pharmacy of Craiova,
Faculty of Medicine,
Discipline of Modern Languages.
Petru Rares Street, No. 2, Craiova, Romania
corinastef@gmail.com

Oana BADEA,

University of Medicine and Pharmacy of Craiova,
Faculty of Medicine,
Discipline of Modern Languages.
Petru Rares Street, No. 2, Craiova, Romania
o_voiculescu@yahoo.com

Abstract

The purpose of this article is to illustrate the role of classical languages, Greek and Latin, in the constitution of Romanian medical terminology. In addition, the analysis highlights numerous examples of specialized terms which entered into Romanian medical language through a French channel, coming from various other languages such as Arabic, German, Italian or English, with the note that most of them have also classical Greek or Latin origin. Our research highlights linguistic and historical reality as well as the role of different linguistic interferences in the heterogeneity and modernization of the Romanian language.

Résumé

L'objectif de cet article est d'illustrer le rôle des langues savantes, le grec et le latin, dans la formation de la terminologie médicale roumaine. En outre, l'analyse met au jour de nombreux exemples de termes de spécialité qui sont entrés dans le langage médical roumain à travers la filière française, ayant l'origine dans différentes langues, respectivement l'arabe, l'allemand, l'italien ou l'anglais, en notant que, la plupart d'entre eux sont aussi d'origine savante, latine ou grecque. Notre recherche souligne la réalité linguistique et historique, ainsi que la dimension des différentes interférences linguistiques dans l'hétérogénéité et la modernisation de la langue roumaine.

Rezumat

Scopul acestui articol este de a ilustra rolul limbilor clasice, greaca și latina, în formarea terminologiei medicale românești. În plus, analiza evidențiază numeroase exemple de termeni de specialitate care au intrat în limbajul medical românesc prin filieră franceză, provenind din diferite alte limbi, respectiv arabă, germană, italiană sau engleză, cu mențiunea că majoritatea dintre aceștia sunt, de asemenea, de origine savantă, greacă sau latină. Cercetarea noastră evidențiază astfel realitatea lingvistică și istorică, precum și rolul diferitelor interferențe lingvistice în eterogenitatea și modernizarea limbii române.

Keywords: *lexical borrowings, medical terminology, classical languages, French channel.*

Mots-clés: *emprunts lexicaux, terminologie médicale, langues classiques, filière française.*

Cuvinte cheie: *împrumuturi lexicale, terminologie medicală, limbi clasice, filieră franceză.*

Introduction

Dans la société moderne, l'ampleur sans précédent des relations entre les pays apporte une invasion écrasante de termes nouveaux dans tous les domaines de l'activité socio-humaine, scientifique ou technique. Il s'agit donc d'interférences linguistiques, sociales et culturelles, qui produisent d'innombrables changements dans le système des langues dont la transformation, l'amélioration et l'innovation se manifestent constamment.

En plus, la terminologie de toute discipline n'est pas un état, mais un processus qui n'a jamais pris fin et, selon l'affirmation de l'académicien Silviu Berejan, elle représente « la composante la plus dynamique du vocabulaire, qui sert comme source principale pour compléter l'inventaire des unités lexicales de la langue commune » (BEREJAN, 2002, 60).

Les emprunts massifs confirment la viabilité du système lexical de la langue roumaine et son caractère ouvert, permettant ainsi l'adoption et l'adaptation des termes de diverses langues, comme l'anglais, le français, l'italien, l'allemand, le turc, l'arabe, etc. Toujours, en se référant à la question de l'emprunt linguistique, l'académicien Marius Sala note :

« Nulle part on n'a pu constater l'existence d'une langue complètement isolé, sans contact avec les langues voisines. L'interpénétration des langues peut être observée partout où différentes langues coexistent, sur le même territoire ou sur des territoires voisins [...], parce que le bilinguisme est un phénomène qui touche la plupart de la population du monde » (SALA, 1997, 9).

Les emprunts aux langues classiques: grecque et latine

Le grec et le latin ont joué un rôle essentiel dans la constitution du vocabulaire médical roumain qui, selon les spécialistes, comprend plus de 150.000 termes (MELNIC, 2001, 3). Durant la période comprise entre les années 1000 av. J.-C. et 900 ap. J.-C., la médecine est dominée par la personnalité des médecins grecs et puis romains, qui ont imposé de nombreuses unités lexicales d'origine grecque et latine.

Hippocrate demeure le père de la première terminologie médicale cohérente, organisé dans un système scientifique et philosophique authentique, élaborant des termes fondamentaux de la médecine, qui ont résisté à travers les siècles.

La médecine grecque a fait la transition entre les pratiques empiriques et les méthodes scientifiques à travers le système d'organisation. Ainsi, *iatros (gr.)* désignait le médecin pharmacien dont le travail se déroulait à sa résidence, appelée *iatreion (gr.)* - officine médicale, et les médicaments étaient stockés dans un espace spécial, nommé *apothiki (gr.)* - cellier ou dépôt.

Le grec a fourni au roumain, outres des mots entiers, des éléments de formations, toujours productifs, qui ont résisté au fil du temps. La racine *iatro-*, empruntée au grec, est une partie de la composition des noms des spécialités médicales (*pédiatre, pédiatrie, gériatrie, gériatre, psychiatrie, psychiatre, etc.*), qui ont pénétré en roumain par filière internationale (française, anglaise ou allemande).

Le terme *pharmacon* a été utilisé en grec ancien, dérivant du *phero* (gr.) - porter, qui a donné les noms *pharma* et *pharmacon*. Ceci a été pris en latin sous la forme *pharmacum* qui est arrivé dans le langage médical roumain en tant que racine, *pharmaco-*, qui a formé la base de nombreux termes médicaux et pharmaceutiques courants :

- *pharmacographie, pharmacologie, pharmacodynamie, pharmacie, pharmacopée, etc.*

Après la mort d'Alexandru cel Mare, en 323 av. J.-C., le centre des sciences se déplacera de la Grèce à Alexandrie, puis à Rome. La convergence des langues grecque et latine se traduira par la mise en place des bases de la terminologie médicale roumaine.

Plusieurs termes, en particulier du domaine de l'anatomie, sont dérivés du grec, comme par exemple :

- *bronhie (bronche) < gr. brochos ; clisma (clisme) < néo-gr. Klyisma ; diafragm (diaphragme) < gr. diaphragma, -atos ; encefal (encéphale) < gr. encephalon ; phalange (phalanges) < gr. phalanx, -agos ; pilor (pylore) < gr. pyloros, etc.*

Il y a aussi des termes médicaux entrés par filière latine :

- *anatomie < gr. tomê – section et < gr. ana- - en plusieurs morceaux ; astmatic < gr. astma – essoufflement ; céphalique < gr. kephalé – tête ; cautère < gr. kautêrion – fer rouge ; diabétique - < gr. diabêtês – maladie dans laquelle l'eau traverse le corps ; phlegmon < gr. phlegam, dérivé de phregein – incendier, avec le sens d'abcès chaud.*

D'autres termes sont formés directement par dérivation de la langue grecque, auxquels sont ajoutés des préfixes pour leur rendre un sens approprié :

- *apophyse < gr. apophysis = passionnées, composé de phusis – croissance, et apo- = à partir de.*

De la même manière ils ont été formés les termes :

- *diaphyse, epiphyse, symphyse, constitués de la racine commune phusis et les préfixes dia (entre deux), epi (sur), sun (suture) ;*
- *symptôme < gr. ptôsis – chute, et le suffixe sun- = ensemble, qui ont donné sumptôma.*

L'élément grec – *aemia, haema* – a contribué à la formation de nombreux termes cliniques en latin et en roumain : *hématologie, hématologue, hémorragie, hémopathie, numération formule sanguine (hémogramme), hémoptysie, hémostase, etc.*

Un certain nombre d'autres termes ont été maintenus dans leur forme originale, comme par exemple *sphincter* = ce qui ferme ou serre, ou ils ont été formés à l'aide des suffixes : *arthrite < gr. arthron* = articulation + *-ite*, avec le sens de maladie.

Une autre manière de formation était préfixe + racine + suffixe :

- *péricardite < gr. peri- (autour) et kardia (cœur) + le suffixe -ite (inflammation).*

Toute une série de termes médicaux, en particulier des noms de médicaments, ont été formés sur la base de certains noms grecs. Ainsi, dans le cas de quelques dizaines de médicaments, à savoir les noms d'antibiotiques, ont été formés à partir de la dénomination grecque *mykes* - (*mykos*) = champignon.

À ce compte-là, en roumain on retrouve le suffixe *-micină* (fr. *-mycine*) :

- *eritromicină (ro) / érythromycine (fr) ;*
- *monomicină (ro) / monomycine (fr) ;*
- *streptomycină (ro) / streptomycine (fr), etc.*

Toujours, ayant à la base le mot grec – *mykos* + le suffixe – *oz(ă)*, on a formé en roumain toute une série de noms de maladies causées par des champignons :

- *micoză (ro)* / *mycose (fr)* ;
- *otomicoză (ro)* / *otomycose (fr)* ;
- *faringomicoză (ro)* / *pharyngomycose*, etc.

On mentionne également le mot grec *aden*, *adenos* qui a servi comme base pour la formation de nombreux termes du type :

- *adenom (ro)* < *adénome (fr)* ;
- *adenoid (ro)* < *adénoïde (fr)* ;
- *adenopatie (ro)* < *adénopathie (fr)* ;
- *adenocarcinom (ro)* < *adénocarcinome (fr)* ;
- *adenofibrom (ro)* < *adénofibrome (fr)*, etc.

En ce qui concerne les termes empruntés au latin, initialement, les Romains ont latinisé certains termes grecs, en changeant les terminaisons grecques avec les terminaisons latines, comme on peut le constater dans les termes :

- *gr. craniom* – *lat. cranium* ; *gr. bronchos* – *lat. bronchus*, etc.

Seulement les terminaisons neutres comme –*a* resteront inchangées : *gr. coma* – *lat. coma*.

Beaucoup de termes médicaux proviennent du latin classique, plusieurs dans le domaine de l'anatomie, mais il y a aussi des termes de la branche pharmaceutique :

- *vestibule* < *lat. vestibulum* (vestibule buccal, nasal, du larynx, du duodénum) ;
- *atrium* (anciennement appelé oreillette) < *lat. atrium* ;
- *cellule* < *lat. cellula* ; *fosse* < *lat. fauces* ;
- *fontanelle* < *lat. fontanella* ;
- *glande* < *lat. glans* ;
- *capsule* < *lat. capsula* ;
- *comprimé* < *lat. comprimere* ;
- *granule* < *lat. granum, granulum* ;
- *émulsion* < *lat. emulgo, emulgere* ;
- *pommade (unguent ro.)* < *lat. unguentum* ;
- *suspension* < *lat. suspensio, -onis*, etc.

Le grec et le latin ont fourni des unités lexicales principalement monosémantiques, un aspect décisif en termes de la constitution du langage spécialisé médical. Ainsi, ces deux langues ont représenté une source fiable de création de termes nouveaux, car « l'héritage laissé par le monde gréco-romain est le berceau de la spiritualité romaine et de la pensée en général », et sans « le miracle grec, systématisé et transmis par le génie latin on ne peut pas concevoir la spiritualité moderne » (MATEI, 1993, 15).

La terminologie médicale actuelle comprend une grande variété de termes, y compris les termes composés, représentant des formations lexico-morphologiques d'origine différente :

- *avitaminoză (ro)* / *avitaminose (fr)* < *gr. a* – *privatif* = *sans, absence de* + < *lat. vita* = *vie* + < *gr. -ose (-osis)* = *suffixe désignant des maladies non inflammatoires et/ou des états chroniques* ;
- *azotemie (ro)* / *azotémie (fr)* < *gr. azote* + < *gr. haima (-émie, héma-, hémo)* – *relatif au sang* ;
- *balneologie (ro)* / *balnéologie (fr)* < *lat. balneum* = *bains* + *gr. logos* = *science* ;
- *vasotomie (ro)* / *vasotomie (fr)* < *lat. vas, vasis* = *vaisseau* + *gr. stoma, -atos* = *bouche* ; *gr. tome* = *incision*, etc. (RUSU, 2008, 236, 237, 242, 1143)

Ainsi, les langues classiques, le grec et le latin, continuent d'être, aujourd'hui encore, un moyen efficace dans la formation de la terminologie médicale de différents domaines comme l'anatomie, l'histologie, la chirurgie, la pharmacologie, l'hématologie, la dentisterie, etc. Cette influence savante sur le roumain, manifestée par les biais des emprunts porteurs de réalités

historiques, n'a nul besoin d'être démontrée et se caractérise par la complexité qui résulte de la diversité des voies et des époques de pénétration des unités lexicales en roumain.

Termes médicaux provenant d'autres langues par filière française

Emprunts de l'arabe par filière française

Une contribution, bien que limitée en termes de conséquences sur le développement de la terminologie médicale, a eu la langue arabe. Au Moyen Âge, cette langue a fonctionné comme un véhicule important de la culture, car plusieurs langues européennes ont emprunté de nombreux mots appartenant à l'arabe¹.

Les œuvres de nombreux traducteurs arabes ont fait preuve d'une grande précision, tout comme en témoigne les textes médicaux classiques, grecs et latins, traduits également durant cette période. La plupart des érudits ont utilisé, d'ailleurs, des textes traduits comme point de départ pour leurs propres recherches².

Cependant, à cause de la difficulté de traduction des textes, les humanistes de la Renaissance ont utilisé trop peu les manuscrits arabes et, par conséquent, dans la médecine moderne a survécu un trop petit nombre de mots dont la source était la langue arabe.

La plupart des termes d'origine arabe, utilisés dans le domaine médical, appartiennent à la chimie :

- roum. *natriu* < fr. *natrium*³ < ar. *natroun* ; roum. *kaliu* < fr. *kaliu* < ar. *kali* ;
- roum. *alcali* < fr. *alcali*⁴ < ar. *al kali* ou *al qaliy* ; roum. *alcalin* < fr. *alcaline* < ar. *al kali* ou *al qaliy* ; roum. *alcalinitate* < fr. *alcalinité* < ar. *al kali* ou *al qaliy* ; roum. *alcool* < fr. *alcool* < ar. *al-cohol* ou *al koh'l* (RUSU, 2008, 174, 175, 619, 721).

Il y a aussi d'autres termes médicaux ayant toujours une origine arabe :

- roum. *ceafa* < fr. *nuque* < ar. *nucha* ; roum. *bor* < fr. *bore* < ar. *bawraq* ;
- roum. *borism* < fr. *borisme*⁵ < ar. *bawraq* ; roum. *ester* < fr. *ester*⁶ < allem. *Essigäther* = *éther acétique*, du lat. *aether*, gr. *aither* = *air frais*, du gr. *aithein* = *brûler* ; roum. *esterază* < fr. *estérase*⁷ < allem. *Essigäther* = *éther acétique*, du lat. *aether*, gr. *aither* = *air frais*, du gr. *aithein* = *brûler* ;
- roum. *esterificare* < fr. *estérification*⁸ < allem. *Essigäther* = *éther acétique*, du lat. *aether*, gr. *aither* = *air frais* + lat. *ficare* = *faire* (RUSU, 2008, 321, 291, 292, 462).

Pour l'essentiel, il convient de préciser que la période la plus florissante de la culture arabe, en général, et de la science, en particulier, à la fin du premier millénaire et le début du deuxième millénaire après J.-C., a laissé des marques durables dans la terminologie scientifique des langues européennes.

¹ Parmi les langues européennes, l'espagnol et le portugais regroupent le plus grand nombre de mots empruntés à l'arabe. http://www.axl.cefan.ulaval.ca/europe/espagne_histoire.htm [dernière consultation le 2.05.2014].

² Le médecin et le traducteur Hunayn Ibn Ishaq (808-873) a eu un rôle important dans le développement de l'anatomie de l'appareil visuel, car ses écrits contenaient des dessins anatomiques précis de l'œil, devenus des ouvrages de référence, non seulement en ophtalmologie arabe, mais aussi en Europe. Le philosophe et le médecin Ibn Sīnā, connu en Occident sous le nom d'Avicenna (980-1037), a écrit des dizaines de livres qui ont abordé un éventail de sujets de l'éthique et de la logique à la médecine et à la métaphysique. Son principal ouvrage, intitulé *Le Canon de la médecine*, basé sur les connaissances médicales de l'époque, y compris sur les idées des célèbres penseurs grecs Galien et Aristote, a constitué le livre de chevet de la médecine pendant 400 ans. <http://wol.jw.org/ro/wol/d/r34/lp-m/102012051>.

³ Le carbonate de sodium naturel (Rusu, 2008, 174).

⁴ Substances basiques, qui ont une réaction alcaline et des propriétés spécifiques, entraînant une saponification des graisses (Rusu, 2008, 619).

⁵ Intoxication chronique avec du bore ou ses dérivés (acide borique, borax, etc.) (Rusu, 2008, 292).

⁶ Terme générique utilisé pour désigner toute substance qui résulte de la combinaison d'un acide avec un alcool, avec l'élimination d'eau (Rusu, 2008, 462).

⁷ Enzyme qui provoque l'hydrolyse des fonctions ester (cholinestérases, cholestérol estérase, etc.) (Rusu, 2008, 462).

⁸ Réaction chimique qui donne des esters (Rusu, 2008, 462).

Emprunts de l'allemand par filière française

Alors qu'en Moldavie et en Valachie, à la fin du XVIIème siècle et au XIXème siècle, l'orientation vers le français et les emprunts linguistiques de cette source ont une forte contribution à la modernisation de la langue roumaine, en Transylvanie on constate l'influence ferme des langues allemande, hongroise ou italienne. L'influence allemande était due, d'une part, au contact direct entre les Roumains et les Saxons de Transylvanie, et d'autre part, aux multiples contacts culturels avec la civilisation autrichienne.

Cependant, en dépit de la longue histoire des relations linguistiques roumaine -allemandes, le lexique roumain a gardé peu de traces allemandes (RĂCILĂ et al., 2008, 1122). Nous rappelons le domaine le plus touché par les germanismes, à savoir la philosophie, mais les études de spécialité mettent en évidence le phénomène de pénétration du néologisme allemand aussi dans d'autres domaines comme : l'histoire, la sociologie, la politique, la médecine, la technique, la navigation, l'exploitation minière, etc. (FLAIȘER, 2011, 49). Toutefois, la terminologie scientifique, partie du lexique composée principalement d'emprunts et de néologismes, n'a pas enregistré une influence allemande importante, ce qui s'explique souvent par les particularités qui distinguent notre langue de l'allemand. On note que le roumain appartient aux langues romanes, où les principales racines morphologiques sont d'origine latine et la dérivation est fréquemment suffixale, contrairement à l'allemand où la dérivation est réalisée surtout à l'aide des préfixes (PUȘCARIU, 1943, 53).

Dans une étude sur le vocabulaire de la langue roumaine contemporaine, CUJBA Cornelia (1999, 21) identifiait un nombre de 72 termes médicaux d'origine allemande et 84 termes empruntés à l'allemand par filière française. Pour ce dernier cas, nous rappelons *aspirină (roum) / aspirine (fr)*, un mot par excellence d'origine allemande, que les linguistes roumains ont emprunté au français.

La langue allemande s'est imposée difficilement dans le lexique médical roumain, car la plupart des termes sont latins et la composition de nouveaux éléments repose sur les racines et les affixes du latin. Si l'on ajoute le fait qu'au XIXème siècle, pendant la formation de la terminologie médicale roumaine, l'école clinique française était dominante, alors nous sommes en droit de croire que la présence des termes d'origine allemande est faible. On cite ci-dessous quelques exemples de termes appartenant au domaine biomédical et qui conservent les traces de l'influence allemande :

- roum. *bridă* < fr. *bride* < allem. *Bridel* ;
- roum. *cobalt* < fr. *cobalt* < allem. *Kobalt*, var. *Kobolt* ;
- roum. *cobaltoterapie* < fr. *cobaltothérapie* < allem. *Kobalt*, var. *Kobolt* ; gr. *therapeia* ;
- roum. *mastocit* < fr. *mastocyte* < allem. *Mast*; gr. *kytos* ;
- roum. *mastocitom* < fr. *mastocytome* < allem. *Mast* ; gr. *kytos* ;
- roum. *mastocitoză* < fr. *mastocytose* < allem. *Mast* ; gr. *kytos* ;
- roum. *vată* < fr. *coton* < allem. *Watte*, etc. (RUSU, 2008, 293, 348, 664, 1144).

Par conséquent, en dépit de l'influence de l'école et de la civilisation allemande en Roumanie dès le XIIème siècle⁹, il y a peu de termes médicaux allemands qui ont pénétré dans le lexique médical roumain. Toutefois, historiquement, l'influence allemande sur la terminologie médicale est peut-être le mieux attesté par le nombre d'éponymes d'origine allemande répertoriés aujourd'hui dans les dictionnaires médicaux. Au soutien de cette affirmation on mentionne l'étude de RĂCILĂ et al. (2008, 1125), qui a inventorié dans *Dicționar medical* (RUSU, 2007, 263-291) un nombre de 683 entrées dans la catégorie des maladies avec des noms propres dont 26% sont des éponymes correspondant aux médecins et aux chercheurs allemands. Cela démontre que les

⁹ En Transylvanie, les Saxons sont présents dès le XIIème siècle, quand ils ont été amenés afin d'assurer la possession de l'état féodal hongrois, avec les ethnies hongroises et les chevaliers teutoniques. Ils se sont installés d'abord autour de la ville de Sibiu et dans la région de Bistrița et Țara Bârsei. Le nom de « saxon » a été attribué à ces populations parce que certains d'entre eux venaient de la région de Saxe de l'Allemagne, située sur la droite du Rhin (Symeon Argyropoulos. 2015. *Limba română – influența germană*. <http://roinfo.gr/limba-romana-influenta-germana/>).

Allemands ont eu une contribution significative au développement des sciences biomédicales, bien que linguistiquement ils n'ont jamais dominé monde de la communication médicale.

Emprunts de l'italien par filière française

À l'époque des premiers contacts culturels italo-roumains, au XVIIème siècle, la transformation du vocabulaire roumain a commencé¹⁰. L'influence italienne dans le lexique du roumain actuel n'a pas de poids significatif, bien qu'au cours de l'évolution de la langue littéraire vers la modernité il y avait des moments où l'orientation vers la source italienne était plus intense. Ainsi, les linguistes roumains considèrent que

« les érudits de l'école de Transylvanie sont ceux qui se sont consciemment orientés vers l'Italie, le pays d'origine des Roumains, et vers l'italien comme un modèle de langue moderne » (OPREA, 1996, 270).

Les emprunts à l'italien sont survenus, d'une part, à la suite de contacts indirects, culturels, et d'autre part à la suite de contacts directs entre les locuteurs des deux langues, en particulier entre les travailleurs roumains et italiens depuis le XIXème siècle et jusqu'à présent. L'influence italienne dans la culture roumaine s'est manifestée notamment dans le domaine de la musique, où elle a été constamment prédominante (FLAIȘER, 2009, 297), alors qu'en termes des contacts directs, un premier moment est représenté par la présence des enseignants, des médecins, des anciens pharmaciens dans les Principautés (IORGA, 1992, 240)¹¹.

En ce qui concerne le domaine de la médecine, selon les entrées du *Dictionnaire Medical* (RUSU, 2008), nous pouvons citer toute une série de termes médicaux roumains provenant de l'italien par la filière française, comme :

- roum. *bancă* < fr. *banque* < it. *banca* ; roum. *bastonașe retiniene* < fr. *bâtonnets de la rétine* < it. *bastone*, du lat. *bastum*, *bastare* = porter ; lat. *rete*, *-is* = réseau ;
- roum. *cameră* < fr. *chambre*¹² < it. *camera* - *chambre antérieure de l'œil* ; *chambre hyperbarique* ; *chambre postérieure de l'œil* ;
- roum. *contrast* < fr. *contraste*¹³ < it. *contrasto*, du lat. *contra*+*stare* ;
- roum. *fangoterapie* < fr. *fangothérapie*¹⁴ < it. *fango* = boue, gr. *therapeia* = traitement, du *therapeuein* = soigner ;
- roum. *influenza* < fr. *influenza*¹⁵ < it. *influenza*, du lat. *influere* = couler ;
- roum. *izolare* < fr. *isolement*¹⁶ < it. *isolato* ;
- roum. *malarie* < fr. *malaria* < it. *mala aria* = air vicié / mauvais ; roum. *masca* < fr. *masque*¹⁷ < it. *maschera* ; roum. *pomadă* < fr. *pomade* < it. *pomata* , etc. (RUSU, 2008, 243, 244, 245, 302, 368, 476, 596, 612, 658, 663, 830).

Les termes empruntés à l'italien représentent donc une composante lexicale importante de la langue roumaine qui est expliquée par certaines affinités culturelles ou bien par des réalités socio-économiques de l'époque.

¹⁰ Certains chercheurs pensent, cependant, que l'influence italienne s'est manifestée plus tôt encore, à savoir au XIIIe siècle, lorsque certains marchands génois et vénitiens sont arrivés avec leurs navires aux bouches du Danube.

¹¹ Iorga (1992, 240) mentionnait que « l'italien Antonie Epis enseigne aux enfants de Nicolae Mavrocordat, alors que l'abbé Bancini était enseignant des enfants de Al. Ipsilanti ».

¹² En anatomie, espace clos ou cavité (Rusu, 2008, 302).

¹³ Terme générique utilisé en médecine pour indiquer une différence dans la luminosité des régions observées sur le résultat d'un examen d'imagerie ; Milieu (substance) de contraste (Rusu, 2008, 368).

¹⁴ Utilisation de la boue d'origine volcanique dans des buts thérapeutique (Rusu, 2008, 476).

¹⁵ Synonyme : grippe (Rusu, 2008, 596).

¹⁶ L'action épidémiologique par laquelle l'homme malade ou porteur de germes est séparé des autres personnes pendant la période où il est contagieux (Rusu, 2008, 612).

¹⁷ 1) Dispositif qui peut être adapté de manière étanche sur le visage afin d'administrer des substances gazeuses (oxygène, médicaments) ; 2) Aspect du visage : masque ecchymotique, masque de la fatigue, masque de gravidité, masque tétanique, etc. (Rusu, 2008, 663).

Emprunts de l'anglais par filière française

L'influence de la langue anglaise est un phénomène fort et complexe, manifesté surtout après la Seconde Guerre Mondiale et rencontré / ressenti non seulement en roumain, mais aussi dans tout l'espace européen et même mondiale.

En considérant l'opinion de COȘERIU (1999, 58), qui mentionnait que

« Naturellement, les langues représentent, jusqu'à un certain point, des traditions autonomes, mais en même temps elles sont dans un réseau complexe de relations avec des faits et des traditions de nature extralinguistique. [...] La langue est intimement liée à la vie sociale, à la civilisation, à l'art, au développement de la pensée, à la politique, etc., en un mot, à la vie entière de l'homme »,

on peut affirmer que l'établissement de points de contact ou d'interférences entre la culture roumaine et anglaise a eu de multiples répercussions dans l'histoire de la langue nationale.

L'emprunt linguistique à l'anglais est expliqué principalement par le progrès de certains domaines de la science et de la technique et correspond aux besoins culturels et sociaux, respectivement l'émergence des réalités extralinguistiques nouvelles, mais aussi aux besoins fonctionnels, comme « la nécessité d'existence des termes pour désigner des réalités nouvelles de la vie des gens » (RUS, 2005, 271).

Sur le plan scientifique, en général, et dans le domaine médical, en particulier, bien qu'il y avait des documents attestant l'existence des relations des Roumains avec le monde anglophone depuis le XVIIème et le XVIIIème siècle (BERCUȘ, 1981, 295)¹⁸, seulement à peine au XIXème siècle les rapports culturelles roumain-britanniques commencent à prendre forme.

Il faut mentionner que vers la fin du XXème siècle la langue française a été remplacée de la position de langue internationale de la science et de la technique par l'anglais (britannique et américain) qui, en particulier au cours des quatre dernières décennies, a dominé l'évolution de la terminologie médicale roumaine, devenant la nouvelle « lingua franca de la communication médicale » (FRÎNCULESCU, 2009, 24).

Ainsi, à partir des années 1990, l'influence anglaise dans le langage médical roumain se manifeste sous les formes les plus variées, à savoir :

- les emprunts lexicaux ;
- les emprunts sémantiques ;
- les calques lexicaux de différents types (lexicaux, grammaticaux, phraséologiques), dont l'analyse est particulièrement complexe, d'autant plus que la prédominance des éléments anglais s'impose comme un phénomène en expansion massive / considérable.

On distingue principalement l'emprunt de termes anglais strictement spécialisés, sans équivalent en roumain et, généralement, non-adaptés au système linguistique de notre langue comme par exemple :

- roum. *blister* < angl. *blister* ; roum. *by-pass* < angl. *by-pass* ;
- roum. *carrier* < angl. *carrier* ; roum. *clearance* < angl. *clearance* ;
- roum. *flutter* < angl. *flutter* ; roum. *lifting* < angl. *lifting* ;
- roum. *marker* < angl. *marker* ; roum. *pacemaker* < angl. *pacemaker* ;
- roum. *patch* < angl. *patch* ; roum. *placebo* < angl. *placebo* ;
- roum. *rebound* < angl. *reboud* ; roum. *screening* < angl. *screening* ;
- roum. *stres* < angl. *stress* ; roum. *stroke* < angl. *stroke* ;
- roum. *trigger* < angl. *trigger* ; roum. *trial* < angl. *trial* ; etc. (RUSU, 2008, 298, 344, 494, 639, 662, 779, 794, 815, 891, 936, 1046, 1108, 1111).

¹⁸ Les Roumains vont étudier la médecine en Angleterre, et les médecins britanniques s'établissent dans les Principautés. Bercuș (1981, 295), dans son ouvrage *Pagini din trecutul medicinei românești* (Editura Medicală, București), mentionne qu'en 1812 « le docteur Meiler bei, oculiste anglais, effectuait des interventions chirurgicales de strabisme, surdité et d'autres maladies oculaires », et en 1895 le docteur Mawer, venu de Londres, était connu comme un bon pédiatre.

L'adaptation des termes d'origine anglaise est quelque peu incomplète, car, du point de vue phonétique, ceux-ci restent le plus souvent non modifiés (FLAIȘER, 2011, 90). Les ajouts de désinences pour un encadrement morphologique adapté, respectivement l'articulation enclitique ou proclitique sont constamment réalisés par le trait d'union, à savoir le tiret de démarcation entre l'anglais et le roumain :

- *braket-uri* ; *inlay-uri ceramice* ; *clearance-ul*¹⁹ ;
- *shunt-urilor*²⁰ ; *flow-ul favorabil* ; *turnover-ul colagenului*²¹, etc.

Analysant minutieusement les termes médicaux roumains d'origine anglaise, les linguistes, mais aussi les médecins et les pharmaciens qui se sont intéressés à la structure étymologique de la terminologie médicale, conviennent que les unités lexicales mentionnées ci-dessus désignent, en particulier, des instruments et des techniques de travail, des médicaments, des tests de laboratoire ou d'autres produits :

- roum. *albuminometrie* < angl. *albuminometry* ;
- roum. *catabolit (ro)* < angl. *catabolite* ;
- roum. *laser (ro)* < angl. *laser* ;
- roum. *microbacterie* < angl. *microbacteria*, etc.

(RUSU, 2008, 174, 317, 629, 687).

C'est ainsi que la terminologie moderne s'éloigne visiblement de la source des langues romanes, en s'orientant vers la terminologie d'origine anglo-américaine (STOICHIȚIU-ICHIM, 2001, 83). L'influence de l'anglais ne doit pas être considérée comme un phénomène négatif parce que, tout comme d'autres influences étrangères qui se sont manifestées au fil du temps dans notre langue, elle a contribué au renouvellement permanent du lexique roumain et aussi à sa « coloration » sémantique et stylistique (RUS, 2005, 271).

Conclusions

L'identification correcte de l'histoire des mots, du chemin parcouru entre une langue et une autre, la reconnaissance des étymologies réelles des lexèmes n'est pas toujours une approche facile ou évidente. En roumain, le langage scientifique médical est généralement fondé sur des structures étymologiques gréco-latines. Ces termes anciens sont, en outre, à la base de la médecine et de la pharmacie moderne car, dans l'Antiquité, les sciences étaient toujours sous l'influence des langues savantes, le grec et le latin, qui sont à l'origine du langage scientifique universel. Ainsi, les termes médicaux roumain ont, pour la plupart, une origine éloignée et indirecte, provenant du grec ou du latin, mais ils représentent aussi des emprunts directs au français, à l'allemand ou à l'italien. Après la deuxième guerre mondiale et jusqu'à présent, de nombreux termes médicaux et pharmaceutiques sont issus de l'anglais, qui s'est imposé dans presque tous les domaines d'activité.

Bibliographie

- BERCUȘ, Costel Ioan, *Pagini din trecutul medicinei românești*, București, Editura Medicală, 1981.
- BEREJAN, Silviu, « Terminologia – cea mai dinamică componentă a lexicului unei limbi naturale », in *Probleme actuale de traducere și terminologie*, Chișinău (Centrul Național de Terminologie), 2002.
- COȘERIU, Eugeniu, *Introducere în lingvistică*. Ediția a II-a, Trad. Elena Ardeleanu și Eugenia Bojoga, Cluj, Editura Echinox, 1999.

¹⁹ Revista Medico-chirurgicală a Societății de medici și naturaliști din Iași, vol. 109, no. 4, supliment 1, 2005, p.20.

²⁰ Revista Medico-chirurgicală a Societății de medici și naturaliști din Iași, vol. 113, aprilie - iunie, 2009, nr. 2, p. 612.

²¹ Droguri, biomateriale, echipamente și tehnici în Medicina Stomatologică, vol. 1, Editura Apollonia, 2002, p. 126, 260.

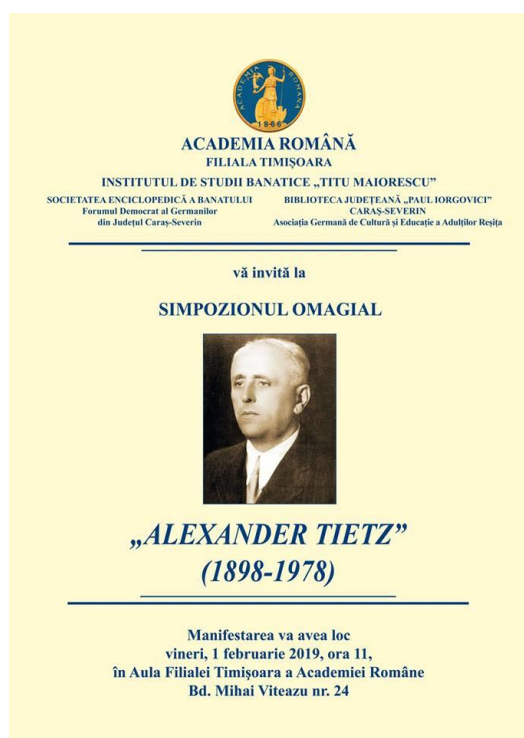
- CUJBA, Cornelia, *Influența germană asupra vocabularului limbii române contemporane*, București, Editura Paideia, 1999.
- FLAIȘER, Mariana, *Românii și mirajul Italiei*, 2009. En-ligne. URL : http://www.philippide.ro/diaspora%20culturala_2009/28%20M.%20FLAISER.pdf
- FLAIȘER, Mariana, *Introducere în terminologia medicală românească*, Iași, Editura Alfa, 2011.
- FRÎNCULESCU, Iulia Cristina, « Limbajul medical românesc în sincronie și diacronie », in *Uniterm. Revistă electronică de terminologie* (coord. științific Mariana Pitar), No. 7, Timișoara, 2009, p. 21-32.
URL:http://www.litere.uvt.ro/litereold/vechi/documente_pdf/aticole/uniterm/uniterm7_2009/Art_Frinculescu_U2009.pdf
- IORGA, Nicolae, *Istoria românilor în chipuri și icoane*. București, Editura Humanitas, 1992.
- MATEI, Horia C., *O istorie a lumii antice*, Chișinău, Editura Universitas, 1993.
- MELNIC, Vasile, « Istorie și realitate în utilizarea terminologiei medicale », in *Revista Limba Română*, Nr. 4-8. Nr. XI, 2001. En ligne.
URL: <http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2989>
- OPREA, Ioan, *Terminologia filozofică românească*. București, Editura Științifică, 1996.
- PUȘCARIU, Sextil, *Die Rumanische Sprache Ihr Wesenund Ihre Volkliche Pragung*. Leipzig, Otto Harrssowitz, 1943.
- RĂCILĂ, Răzvan, RĂILEANU, Irena, RUSU, Valeriu, « Influențe germane asupra terminologiei medicale românești », in *Rev. Med. Chir. Soc. Med. Nat.*, Iași, vol. 112, nr. 4, 2008, p. 1120-1126.
- RUS, Maria Laura, « Un fapt lingvistic de actualitate: influența engleză asupra limbii române », in *Proceedings of the international conference Integrarea europeană între tradiție și modernitate*. Târgu-Mureș, 2005, p. 266-272.
URL:http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari/LauraRus.pdf
- RUSU, Valeriu, *Dicționar Medical*, București, Editura Medicală, Ed. a IV-a, 2008.
- SALA, Marius, *Limbi în contact*, București, Editura Enciclopedică, 1997.
- STOICHIȚIU-ICHIM, Adriana, *Vocabularul limbii române actuale: dinamică, influență, creativitate*, București, Editura ALL, 2001.

**V. SCIENTIFIC CULTURE/CULTURE
SCIENTIFIQUE/CULTURĂ ȘTIINȚIFICĂ
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Eugen GAGEA**

SIMPOZION OMAGIAL „ALEXANDER TIETZ”, ÎN AULA ACADEMIEI ROMÂNE, FILIALA TIMIȘOARA

Viviana MILIVOIEVICI

Academia Română – Filiala Timișoara,
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”
B-dul Mihai Viteazu, nr. 24, Timișoara, România
viviana.poclid@yahoo.com

În data de 1 februarie a.c., de la orele 11, Academia Română – Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, împreună cu Societatea Enciclopedică a Banatului, Biblioteca Județeană „Paul Iorgovici” Caraș-Severin, Forumul Democrat al Germanilor din Județul Caraș-Severin, Asociația Germană de Cultură și Educație a Adulților Reșița, au organizat în Aula Academiei Române, Filiala Timișoara, de pe Bd. Mihai Viteazu, nr. 24, Simpozionul omagial dedicat unei importante personalități bănățene, Alexander Tietz (1898-1978).

Manifestarea științifică s-a desfășurat sub moderarea Conf. univ. dr. Ioan David, directorul Institutului de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara. După introducerea făcută de către Acad. Dan Dubină, președintele Filialei Timișoara a Academiei Române, s-a prezentat mesajul Excelenței Sale, Ralf Krautkrämer, consulul Republicii Federale Germania la Timișoara. Prof. Ovidiu Ganț,

deputat în Parlamentul României, a susținut alocuțiunea *O sărbătoare a culturii germane din Banat*, urmat de către Conf. univ. dr. Ioan Fernbach, președintele Forumului Democrat al Germanilor din Banat, *Cuvânt de salut*.

În continuare s-au prezentat următoarele comunicări:

- *Lumea lui Alexander Tietz*, Prof. univ. dr. Rudolf Gräf, prorector al Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, director al Institutului de Cercetări Socio-Umane, Sibiu
- *Alexander Tietz și Timișoara*, Prof. univ. dr. Doina Bogdan-Dascălu, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, Timișoara
- *Alexander Tietz: o memorie recuperată, 1990-2019*, Erwin Josef Țigla, președintele Forumului Democrat al Germanilor din Județul Caraș-Severin
- *Alexander Tietz – Lecția de limba română*, Conf. univ. dr. Ada Cruceanu-Chisăliță, Universitatea „Eftimie Murgu” Reșița, critic literar
- *Alexander Tietz și muzica*, Prof. univ. dr. Damian Vulpe, Universitatea de Vest Timișoara, Facultatea de Muzică
- *Alexander Tietz în contextul cultural reșițean*, Prof. Gheorghe Jurma, istoric literar
- *Pentru o ediție științifică și integrală a scrierilor lui Alexander Tietz*, Conf. univ. dr. Bogdan Mihai Dascălu, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, Timișoara.

De asemenea, a fost prezentat și filmul documentar *Alexander Tietz undsein Banater Bergland (Alexander Tietz și Banatul său Montan)*, în realizarea lui Alex Calcan, TVR București, 2008.

Totodată, în cadrul acestei manifestări, Conf. univ. dr. Ioan David, directorul Institutului de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara și Prof. Vasile Man, directorul executiv și fondatorul revistei trimestriale „Studii de știință și cultură”, au prezentat publicului publicația, menționând faptul că cei interesați în domeniul cercetării științifice își pot publica studiile în această revistă. Fondată în anul 2005, la Arad, „Studii de știință și cultură” (www.revista-studii-uvvg.ro/) este o revistă prestigioasă, la nivel internațional, acreditată științific în domeniul filologiei, evaluată și clasificată de CNCS, categoria B, profil umanist, domeniul Filologie. Revista este indexată în baze de date internaționale, precum: BDI CEEOL (Central and Eastern European Online Library) (www.ceeol.com) din Frankfurt am Mein, Germania, EBSCO Publishing din Ipswich, SUA (www.ebscohost.com), Index Copernicus International din Varșovia, Polonia (I. C. Journals Master List 2017, cu un scor ICV (Valoare Index Copernicus) de 67,53 puncte) (www.indexcopernicus.com), DOAJ (Directory of Open Access Journals) din Lund, Suedia (www.doaj.org), SCPIO (Scientific Publishing & Information Online) România, The Linguist List, SUA, BDI Thompson, SUA (în curs de evaluare ISI).

**THE ORIENTAL TRAVEL JOURNEY IN LITERATURE AND ARTS
- A VISUAL INTERPRETATION OF FEMININE BEAUTY -**

**LE VOYAGE ORIENTAL EN LITTÉRATURE ET ARTS
- UNE INTERPRÉTATION VISUELLE DE LA BEAUTÉ FÉMININE -**

**JURNALUL CĂLĂTORIEI ORIENTALE ÎN LITERATURĂ ȘI ARTĂ
- O INTERPRETARE VIZUALĂ A FRUMUSEȚII FEMININE -**

Ana Mihaela ISTRATE,

Romanian-American University, Bucharest

istrate.ana.mihaela@profesor.rau.ro

Abstract

Beginning with the 19th century, la femme orientale becomes a metaphor of the East. Literature and arts embark on an attempt to change the traditional values of the Arab world, promoting Western thinking. The parallel study between contemporary literary texts and works of art highlight the common attitude of the Western world towards the East, whose problems related to gender relations, represented a cause of a continuous astonishment.

By making reference to the literary travel journeys of Julia Pardoe, Beauties of the Bosphorus, and Lady Mary Wortley Montagu's Middle Eastern letter journal, as well as to a set of works of art by Jean-Étienne Liotard, Jean-Léon Gérôme, or Ingres, the present iconological study tries to bridge the gap between mentalities, regarding woman's status in society.

Résumé

À partir du 19ème siècle, la femme orientale devient une métaphore de l'Est. La littérature et les arts se lancent dans une tentative de changer les valeurs traditionnelles du monde arabe, en faveur des mentalités occidentales modernes. L'étude parallèle entre textes littéraires et oeuvres d'art contemporains soulignent l'attitude commune du monde occidental envers l'Est, avec des problèmes liés aux relations de genre qui représentent une cause d'étonnement continu.

Avec l'aide des voyages littéraires de Julia Pardoe, Beauties of the Bosphorus et le journal de lettre du Moyen-Orient écrit par Lady Mary Wortley Montagu, mais aussi avec l'aide d'un ensemble d'œuvres d'art signées par Jean-Étienne Liotard, Jean-Léon Gérôme, et Ingres, cette étude iconologique tente de combler le vide entre les mentalités sur le statut de la femme dans la société.

Rezumat

Începând cu secolul al XIX-lea, la femme orientale devine o metaforă pentru analiza Orientului, în general. Literatura și arta se imbarcă într-o încercare de schimbare a mentalităților și valorilor lumii arabe, promovând un mod de gândire și stil de viață occidental. Analiza comparată a textelor literare și a operelor de artă evidențiază atitudinea comună a occidentului față de orient, ale cărei probleme legate de diferențele de gen au reprezentat un continuu motiv de uimire.

Cu ajutorul jurnalelor de călătorie ale Julie Pardoe și Lady Mary Montagu, precum și bazându-ne pe opere de artă ale unor pictori precum by Jean-Étienne Liotard, Jean-Léon Gérôme, sau Ingres, prezentul studiu iconologic încearcă să unească mentalitățile privind statutul femeii în societatea epocii.

Keywords: *Romanticism, exoticism, Orientalism, experimental aesthetics, iconology*

Mots-clés: *Romanticism, exoticism, Orientalism, esthétique expérimentale, iconologie*

Cuvinte cheie: *Călătoria romantică, Montesquieu, călători egipteni in Europa, exotismul feminin*

Introduction

The East represented for the Romantics a new challenge for bringing to the front scene pieces of life that seemed *different*, a new geographical space where the individual was dressed in unusual attire, characterized as exotic, while the woman was dressed in long and vaporous gowns, with the face covered in veils, producing an aura of mystery over her personality.

Either if we talk about the Far East, or the Mediterranean region, the trip towards those realms meant for the Europeans, a new lifestyle, a process of agglutination of specific traditions and rituals, which will be further away adapted to the local specific, restructuring and revalorizing the old behavioral models.

The paper studies the exoticism interdisciplinary, with a focus especially on the problem of the representation of femininity, and less on the philosophical systems on which the analysis of orientalism was built along the years.

Paintings do not explicitly refer to the literary texts chosen, but suggestively illustrate scenes, or even fragments from the literary texts selected. I have tried to underline the resemblance between the text and painting, not only from the thematic point of view, but highlighting the narrative component of the picture, which plays an important part in action completion, based on the theory of transposing the atmosphere of specific literary texts into the plastic language.

18th century inherited the travel journal, which is now connected with the Grand Tour, understood as an initiating experience for many Europeans, whose destinations were, Berlin, Wien, culminating with the experience of self-discovery in Italy. Actually, these travels were totally dependent on a certain aesthetic model, imposed by the literary trend.

Romantic exploration literature gives a new meaning to the figurative term of *travel*, focusing both on the inner trip and the outdoor travel experience, placing the spiritual one in a position of superiority. We should also highlight at this point, the fact that the romantics were the first to explore the analogies between the real trip and the experience of the travel induced by hallucinogenic substances, such as the opium, which was the preferred drug, during that period. As Jennifer Speake suggests: “travelers passionately seek novelty and intensity in their encounters with the unfamiliar, and one way this is achieved, at least in early romanticism, is through a strong emotional and aesthetic response to landscape”. (SPEAKE, 2003, p.1022)

The social context of the appearance of the literary and artistic travel journal

The travel was understood as an evasion and initiation, stimulating young artists to discover the architectural elements, traditions, customs and rituals, as well as daily life elements, of the newly found place. The Alps, Highlands or the Mediterranean, become part of this fascination for primitivism, during the Romantic period.

The present comparative study focuses not only on emphasizing the geopolitical context of the appearance of the travel literature, but also on highlighting the intellectual and psycho-social context of the appearance of the need for evasion, discovery and illumination, for an entire generation of writers and artists, mostly men but also women, for the first time in history.

Romanticism coincided with the territorial expansion, with the discovery and colonization of territories from India, Africa, or the Indian Ocean, and thus travel literature becomes an inevitable discursive means of communication, both in an attempt to achieve more power, but also to justify the occupation, most of the time abusive, and supported by the military power.

As a result of the scientific developments, of the extended railway infrastructure and the development of the maritime transport, the travel loses its strictly landscape description value and focuses more on rendering the inner states of the writer, who suffers a real culture shock, when viewing the exotic spaces, belonging to a totally different culture.

Figure 1. Eugène Delacroix, *Arabs Playing Chess* (1847), National Galleries of Scotland, Edinburgh.

An example in this respect is Eugene Delacroix's painting entitled *Arabs Playing Chess* (1847), a dynamic composition, realized through the superposition of two perspectives, which offer two contradictory states of mind. On the one hand we have the woman with the jug, almost incapable of observing the two men's activity, and in a second plan, the two chess players, whose contorted faces are extremely suggestive for the general state of mind offered by the composition.

From the point of view of the artistic composition, it is dominated by vertical lines, represented by the feminine character and the architectural silhouettes from the plan behind, which intersects with the horizontal lines of the pavement.

The main point of interest is represented by the two men, whose power lines converge into an equilateral triangle. The color gamut is represented by a variety of brown and copper tones, detaching on the clear blue of the sky, a *mise en scene* releasing intensity, allowing at the same time the decoder of the visual text to feel the atmosphere of the place, dominated by aridity.

Delacroix's paintings are probably the most suggestive in the epoch, for the power of décor, exotic character description, customs and traditions, which he is able to decipher through a personal system of symbols. Thus, during the Romantic period, we are dealing with an interpretable message, excessively affected, which is an essential requirement of the public reader. At the same time, beginning with this moment, we have the possibility to analyze texts about totally different cultures, having nothing in common with the Western world, apart from the need for exploration, of the element of novelty and the need for differentiation.

As Chloe Chard suggests, the two main purposes of the travel literature are, on the one hand, language manipulation and imaginative seduction, and on the other hand the need to order one's thoughts. On the crossroads between these two purposes is created an entire network of theoretical and rhetorical strategies, which could lead to an understanding of the terms "imaginative topography or imaginative geography". (CHARD, 1988, p. 10)

Grand Tour – initiation into an exotic world

Travel literature, genre specific for the 17th and 18th century, was invested along the centuries with different types of discourse: from enumerating a series of tourist spots, architectural monuments, customs and traditions, to 1st person narrative, travel journal, personal notes, philosophical theories, poems, etc.

Beginning with Romanticism, we can observe a shift in travel literature, which merges now with fine arts, when rendering exotic spaces, belonging to distant realms. The comparative approach focuses on the new aesthetics and cultural attitude, associated for example in the English environment with poetic figures such as Wordsworth, Coleridge, Blake, Byron, Shelley or Keats. (THOMPSON, 2007, p.159)

17th century travel literature differs from the Romantic one in the sense that the first one is marked by the past history that pursues the present moment, while the romantics feel the pressure of history in all their achievements, being able to convert the historical time into a personal time. (CHARD, 1988, p. 21)

Most of the travel writings are in fact non-fictional works of art, being justified by the need to answer the archeological and ethnographical curiosities, which Nigel Leask opposes to the texts focused mainly on rendering the missionary activities, botanical evidence collection or texts related to captivity and slavery. (LEASK, 2002, p. 4)

After the year 1800, travel literature answers an inner need of the writer, to satisfy his personal need to evade into a space that had been exploited literary in the past, from an opposite perspective. This new travel literature interprets differently geographical spacing, individuals' reactions, and their interaction with the society, the ability to adapt to a new environment, or simply inability to fit in a set cadre.

For the Enlightenment, *grand tour* becomes an indispensable tool for the education of the French and English rich, high class, young generation. We will limit the discussion only to these two nations because a comparative approach of such magnitude would require a vast research into the problem, while we are mainly interested in understanding the bases that determined, during the Romantic period, the appearance of the exotic theme, which propelled the writers to explore secluded spaces and the territorial limits touched by the romantics in their encounters.

France is by far the best represented with regard to travel journeys: Alphonse de Lamartine with *Voyage en Orient* (1835), Gerard de Nerval with *Voyage en Orient* (1851), Gustave Flaubert with his travel journals and letters, as well as his novel, entitled *Salammbô* (1862).

For the English space, the most important traveler seems to be Lord Byron, whose path towards the Levant seems to have been opened by Lady Mary Wortley Montagu (1689-1762), the wife of the British ambassador at Constantinople, between 1716-1718. Here, she had access to the women's community belonging to the Turkish high class of her times, her *Turkish Letters*, published in 1763 – a rich field material – playing a key role in Byron's future developments, whose appetite for this exotic space of the Asia Minor was opened after reading these letters. Having the advantage of belonging to the same social class, Byron followed Lady Mary Montagu's steps, visiting the same places, accumulating and disseminating personal experiences, so that finally Byron to feel that Greek islands would become his real country, that of the soul, where he would feel the need to find his end.

Among the renderings of the life of the Arab woman, Lady Mary Wortley Montagu's narratives are among the most accurate, as she was the only one in the epoch to have access into the Istanbul harem, before the year 1800. The accuracy of the accounts and the interest that she shows is reflected in the amount of texts in this respect. Mohammed Sharafuddin, a key specialist in Romantic Orientalism believes that Mary Montagu's accounts are a combination of vague and exotic elements, sometimes naïve, of hedonism and wish to shock the conventional society, but last but not least, filled with realism (Sharafuddin, 1994, p. 219).

Among the English painters who transpose on canvas the Asia Minor environment we can mention Charles Eastlake, who in 1833 presents at the Royal Academy a painting entitled *Greek Refugees*, as well as William Allen who, under the impression of his trip in Greece and at Constantinople, during the year 1830, he accomplishes the masterpiece entitled *Slave Market, Constantinople* (1838).

Fig. 2. Sir William Allen, *The Slave Market, Constantinople* (1838), National Galleries of Scotland, Edinburgh.

The painting is a complex composition, populated by a large number of characters accomplished on shadow and light zones. The shadowy lateral parts converge towards the point of interest, represented by two characters, the one on horse, and the other one dressed in Turkish attire. White is dominant in the dressing style, to create a strong contrast between the dark complexity and the clothing.

Grand Tour was understood at the beginning, not necessarily as a pleasure trip, but mostly as an initiation, as an indispensable means of education for the high class. As mentioned before, it could have been the trip to Italy, with a short stop in Switzerland, or a short trip at the foot of the Alps, the return home being made through Germany and Low Countries. Such a European tour usually lasted around three years, under the supervision of a tutor, who had the role of language teacher, but he also had the ability to guide the young aristocrat towards other fields of interest such as literature, arts, sciences, solidifying the education.

Turkish harem in literature and arts

The element that played a major role in the delineation of a travel literature, whose final destination was the heart of the Ottoman Empire, Constantinople, was represented by the political context which led to the expansion of the Ottoman Empire, during the second part of the 16th century, up until the end of the 18th century, the climax, when the Turkish society becomes associated with terms such as: “absolute despotism”, influencing the general opinion upon Islam in general.

Lady Mary disseminated all the contradictions of the 18th century, which the East disclosed. “Her feverish creation was caught between passion and reason, between romanticism and pragmatism, between the adventurous spirit and the need for order. She surrendered unconditionally to the oriental charm, maintaining however her English noblesse” (CROUTIER, 2014, p. 178). The year she spent in Istanbul was extraordinary, because she had the opportunity to experience direct contact of as Western woman with this world.

The harem is, by definition, a sacred space, an inviolable environment, where access is limited, even forbidden to those who do not belong to the restricted social group which constituted

it. Along the centuries, the meaning of the harem was restricted from that of the sultan's residence to a space exclusively destined to the Arab woman.

In the 126th century, in the Ottoman Empire, the harem was sacred. As Leslie Pierce mentions, Mecca and Medina were the two venerated harems of the Islamic world. After 12517, the Ottoman sultan becomes *hadun ul-haremeyn ül-şerifeyn* (master of the two noble sanctuaries). The third religious center of the Muslim world, Jerusalem, was also known under the name *harem-i şerif* (noble sanctuary). For the interior court of the mosque, the sanctuary, the Ottomans also used the meaning of *harem*. (PIERCE, 1993, p. 5)

Initially, the harem was exclusively the residence of the sultan, but towards the end of the 16th century he organizes a second sacred harem, inside the imperial court, destined exclusively for women and children, the heirs of the royal house, which he calls *harem-i hümayun*, the imperial harem, because he was the only man to have access inside the gates of this harem.

After the second half of the 17th century, the harem is invested with a negative connotation, when the western world puts an equal sign between the harem and the promiscuity of the Arab world. Obviously this meaning is wrong, and it is due to a misunderstanding of the inequalities between sexes in that part of the world, of the inaccuracies accruing between the East and the West, upon matters such as sexual differences, social space or political order or the inability to understand that the diagonal masculin-feminin is less important than sacred-profane or common-privileged.

The error of the Western world, even towards the end of the 19th century, is the misunderstanding of the harem, as a space of segregation, where the woman does not have access to information, culture or the element of civilization. The notion of private space, belonging to the family was misinterpreted by the European traveler, who saw the harem as a closed circle, where access is forbidden, due to an interpretation literally of the word of the Quran.

A. [33:33] *And abide in your houses and do not display yourselves as [was] the display of the former times of ignorance. And establish salah (prayer) and give zakah (charity) and obey Allah and His Messenger. Allah intends only to remove from you the impurity [of sin], O people of the [Prophet's] household, and to purify you with [extensive] purification. (QURAN, 33/33)*

The quote from the Quran is extremely revealing for the status of the woman, subjected and merciful, whose only function is to listen to her man's word and the Prophet's word, which is in contrast with the developing society of the Western world of those times, when the woman gains more independence, rights and freedoms.

At this moment we should also observe the discrepancy between the real image of the Arab woman, as she appears in her daily life, shrouded in vaporous, long clothes, covering her ankles, and the entire literary and artistic representation, where the woman appears briefly dressed, bent over the bathtub, in a daring position, sending an encoded message of a dominating mentality, with symbolic implications.

Jean-Auguste-Dominique Ingres (1780-1867) is an example of a Western painter who never travelled to the East, but who felt the need to translate his own ideas into the canvas, filled with eroticism, where the exotic woman represents the main character. The researcher Christine Peltre suggests the fact that Ingres probably read Lady Mary Wortley Montagu's letters from the period 1716-1718, in a French translation dated 1805, where the author renders her visit at the public bath in Istanbul.

As in the case of many artists whose exotic theme is recurrent, Ingres sought the credible element in his sources of inspiration, thus the painting can render a possible world, anchored in the immediate realities of the world represented. On the other hand, we have to admit that the compositions contain an element of sensuality, which is a personal print of the artist. This characteristic of his works of art come in direct contrast with the real world of the eastern women, which is characterized by decency and total lack of sensual connotation. Generally speaking, French

painting, starting with the 18th century, abounds with scenes where women are captured in moments of maximum intimacy, while bathing, during the sauna, or accompanied by their female servants.

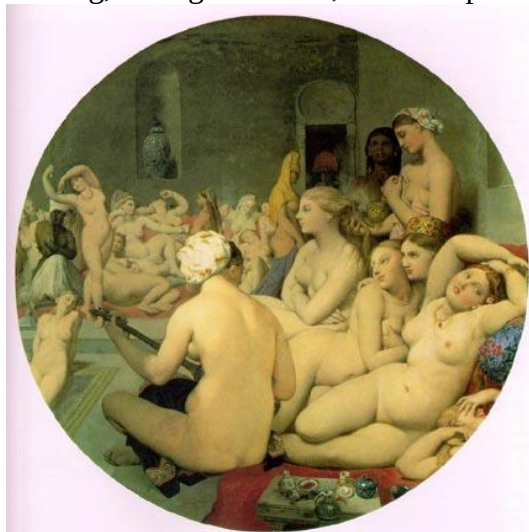

Figure 3. Jean Auguste Dominique Ingres *Le Bain turc* (1862), Louvre Museum, Paris.

The painting entitled *Le Bain turc* (1862) combines oriental meditation, being accomplished through the superposition of different plans, where women are represented in different situations, lying on sofas, hugging, around the coffee table, accompanied by musical instruments. Finished in 1862 the painting is in fact a sublime composition, the result of many years of experimentation, ending up in changing the frame from rectangular into round, with the purpose or reinforcing the differentiating element, that *different*, but also to flatter the eye of the Western colonialist. (MAHON, 2005, p. 45)

Ingres uses the distance technique, specific for the 19th century painting, which creates the impression that the twenty feminine characters that appear in the composition seem as if they do not interact with each other, as if they belong to different plans of the painting, but which finally create a “unified coherent image”. (MAHON, 2005, p. 46)

From the point of view of the technique, the composition combines drawing with oil painting, taking over some elements of his previous works of art, as the case of the women with the lute in the foreground, who is the focal point of the entire painting, and which is a processing of a previous painting, entitled *La Baigneuse* (1808), also known after the name of its owner, Valpinçon.

Figure 4. Jean Auguste Dominique Ingres *La Baigneuse dite Baigneuse de Valpinçon* (1808), Louvre Museum, Paris

Very interesting is the theory according to which Ingres creates only a *mise en scene* of an inaccessible world (ALLOULA, 1987, p.26), which is related more to the inner structure of the exotic woman, whom Ingres alters into an erotic representation of the erotic western woman.

Figure 5. Charles Jervas, *Lady Mary Wortley Montagu*, after 1716, National Gallery of Ireland, Dublin

However, in 1717, Lady Mary Montagu is the first to affirm that the Muslim woman is not subject to a strict code, her status being one filled with respect. Here is a fragment, from a letter dated 1st of April, 1717, where Mary Montagu shares her impressions about the Turkish bath, and which could be the source of inspiration for Ingres' canvas:

"It was full of women (...) without any distinction of rank by their dress, all being in the state of nature, that is, in plain English, stark naked, without any beauty or defect concealed. Yet there was not the least wanton smile or immodest gesture amongst them. They walked and moved with (...) majestic grace, which Milton describes our general mother with. There were many amongst them, as exactly proportioned as ever any goddess was drawn by the pencil of a Guido or Titian – and most of their skins shiningly white, only adorned by their beautiful hair divided into many tresses, hanging on, their shoulders, braided either with pearl or ribbon, perfectly representing the figures of the Graces. (...) to see so many fine women naked, in different postures, some in conversation, some working, others drinking coffee or sherbet, and many negligently lying on their cushions, while their slaves (generally tretty girls of seventeen or eighteen) were employed in braiding their hair in several pretty fancies, in short, it is the women's coffee house, where all the news of the town is told, scandal invented etc."

(MONTAGU, 1837, 231)

As, later on, with the case of photography, exotic painting focusing on the representation of the Arab feminine beauty, behind the closed doors of the harem, represents an aesthetic point of view, a category answering the needs of the Western audience, eager to listen to frivolous tales, that can stimulate the imagination of the receiver.

We can also talk about a set of Western clichés, which are visible mainly in the visual representations, but also in literature, where we have the same plot: the relationship between the

colonizing male, soldier or sailor, having. Relationship with the local woman, whose beauty is able to lure and shock the poor young inexperienced westerner. The Arab woman is opulent through her dressing code, in her *habbara*, if she belongs to the high class, or in *khamiss*, if she is a normal woman. She is beautiful, wearing golden jewelries on her wrists and ankles, she walks barefoot, unveiling here and there her ankles, while sometimes even her arms can be seen, coming out completely from the wide sleeves. (NERVAL, 1977, p. 101)

Among all stories about the life of the Arab woman, those rendered by Lady Mary Wortley Montagu are probably the most truthful, as she was the only one, before the year 1800, to have direct access into the women's harem in Istanbul. The accuracy of the stories and the interest she shows is reflected in the huge amount of texts, in this respect. Sharafuddin believes that her stories are "(...) a combination of exoticism with ambiguous, often naïve, hedonism; of irreverence, the wish to shock the conventional; and realism, the attempt to strike a blow against idealistic pretence". (SHARAFUDDIN, 1994, p. 219-220)

Lady Mary Montagu is the first one to introduce the Turkish attire into the English environment. Her tradition will be continued by an entire series of ladies from the British higher class, who will order portraits in which they appear dressed in exotic attire. It is the case of Lady Philippa Elizabeth Dorothea Rooper and Lady Sunderlin, whose portrait is realized by the famous painter Sir Joshua Reynolds.

Figure 6. Sir Joshua Reynolds *Portrait of Lady Sunderlin wearing a "Turkish" costume* (1786), Staatliche Museen, Berlin.

Even if, after the year 1770, the fashion of the Turkish influences in the westerners' lifestyle loses its intensity, the East remains a source for the decorative elements, of the emplacements in which Europeans are placed in oriental attire: mameluke tunics, caftans, turbans, cashmere shawls, tufted hoods, also known as *a la Levantine*. (THORNTON, 1994, p. 10)

In *Lady Sunderlin's* portrait, the remoteness of the landscape surpasses the flat character of the canvas, and this is part due to the eye of the observer, which is able to empower the work of art with an emphasized depth. (ARNHEIM, 1995, p. 73)

Lady Sunderlin indicates the feeling of nature, an excruciating feeling of melancholy, related both to landscape and the appearance, characterized by an indefinite *pathos*. We can talk, without any exaggeration, about an insertion of the sublime element, which foreshadows the Romantic taste of nature and restlessness.

This mature work of art proves a deep understanding of the feminine sensitivity. The painter carefully studies the states of consciousness of the character, who looks uneasy, with her chest in pain, the veil rustling at the same time with her body, while moved by the calm wind of the surrounding fall. The tones of ocher and pearl of her dress are in tune with the decomposing nature, with the warm sunset of the early autumn.

Besides the color symbolism, an important role is played by other symbols, such as the tree – a symbol of the cosmic life – purposefulness, evolution, perceived as regeneration, turn the tree into a symbol of inexhaustibility, thus of eternal life. We can observe an abundance of the chiaroscuro, the uncertain tones, contrasts of light and darkness, all these exciting effects offering the composition a feeling of restlessness.

The oil painting has the ability to bring to light even the darkest corners of the painting. This unique technique is *the oil*, which can be found in all chromatic pigment particles. They offer a profoundness in which the eye of the viewers immerses, in order to feel the infinity. Watercolors, on the other hand, lack the depth, in the aquarelle or tusk, the infinity is dull, almost dead. The colors are in tune with the states of mind, while the significance of color is universal

But the key element of the present study is represented by the feminine beauty of the exotic woman, as she appears in the visual and literary representations of Lady Mary Montagu or in Julia Pardoe's journal, while the element of novelty is represented by the adaptation of a visual narrative analysis model to the literary text.

The study opposes the image of the status of the Arab woman, to that existing in the West, supported by Montagu's rendering, but also by Gérard de Nerval, whose *Turkish letters*, will be published in a volume in 1851, under the title *Voyage en Orient*, where the East is represented as a combination of dream and reality, phantasy, plagiarism, popular tale and legend.

Before Mary Montagu and Julia Pardoe's narrative of Oriental harem, the approach towards this secluded world was mainly promiscuous, like an extension of the legendary *1001 Arabian Nights*. Now, the new sources can be considered authentic, bringing to light daily life realities, ethnographic proof, totally opposed to the sexuality suggested by the artistic representations, such as Ingres' *Turkish Bath* or his other painting entitled *Grand Odalisque*.

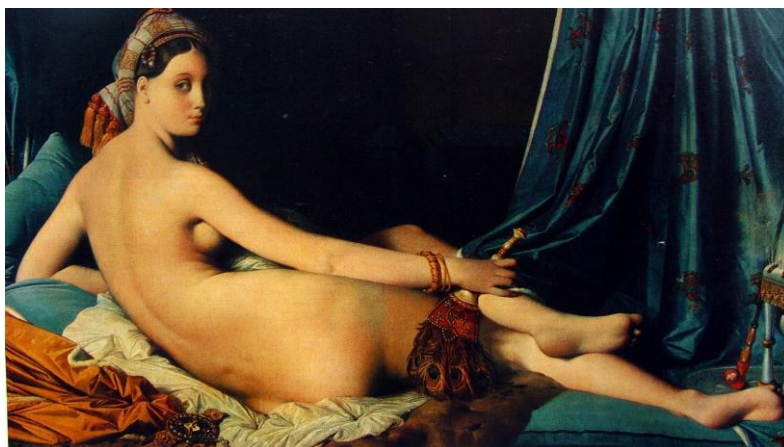

Figure 7. Jean Auguste Dominique Ingres - *Grande Odalisque* (1814), Louvre Museum, Paris

Lady Mary Montagu is the first to affirm that the Muslim woman does not have to obey a secret code, on the contrary, being respected by the other members of the society. We should not forget that during those time the Ottoman Empire was still subject to the matriarchate. Here is a

fragment from a letter dated April 1st, 1717, where Montagu shares her impressions about the Turkish bath, and which we are convinced that Ingres has read, as being one of his sources of inspiration for his famous work of art.

Starting with the year 1832, William Henry Bartlett (1809-1854) travels all over Europe, in an initiating cultural journey, that will be rendered in his engravings and etchings reproducing architecture, but mastering light and shadow.

Bartlett visits Middle Eastern countries, goes to Beirut, Tripoli, the Island of Rhodes, Turkey, the climax being a set of 83 metal etchings rendering Constantinople lifestyle, that will be published in Julia Pardoe's volume entitled *Beauties of the Bosphorus* (1839).

Bartlett's book illustrations and engravings represent more than simple topographical and architectural elements. They contain the emotional component able to decode the meaning of the literary sign that Pardoe transmits to the reader through the written word. In fact, the works of art are a sort of *analogon* of Julia Pardoe's travel writing.

The fact that the two of them have traveled together around the Balkans, allowing to the delineation of a double reference, which leads to a unity of discourse. The trip which lasted for eight months was a sort of pilgrimage towards the borders of the Ottoman Empire, including different stops along the Danube River, in Serbia, Bulgaria, Moldova and Bessarabia, resulting in a series of 83 etchings. We can talk in this particular case of a travel journal, about a total unity between text and visual elements, the illustration translating in a way the travel experiences of the author, interpreting and completing from a different perspective, the two key elements of the visual sign: reality and text.

Conclusions

The romantic approach to travel during the period meant an understanding of the human experience as a form of personal adventure, as a result of which the writer, and now the female writer, for the first time, goes beyond the usual geographical limits, gets in touch with a new world, different, filled with risks but also able to offer literary and artistic accomplishments.

I have started from the possibility of existence of a semantic unit between literature and arts, the literary composition offering the possibility of a wider freedom of interpretation, while painting simply decodes the secret message of literature. I attempted to interpret the way in which Romantic artists select their exotic subjects, so as we can talk about a specific pressure, from the external world, a specific order, or we can simply talk about the personal interpretation of specific events and realities, contemporary to the respective artist.

I have tried to offer a personal interpretation to the relationships between the verbal and visual modes of communication, and the general conclusions acquired had as a result the idea that beginning with the Romantic period, painting is no longer simply copying reality. The synchronic approach starts from the idea that we can talk about a set of visual rules and *non-visual principles* (VRÂNCEANU, 2002, p. 47), which lay at the basis of a narrative image, beyond the limits of the Romantic period.

In fact, it bridges the gap between the artistic and literary modes, in the sense that the first becomes capable of influencing communication, while the literary one becomes an aesthetic factor. Through the union of the two modes we reach a literary text characterized by total plasticity, Nerval's *Voyage en Orient*, or Julia Pardoe's *Beauties of the Bosphorus* becoming perfect literary compositions. But connecting them with certain works of art, such as Jean-Léon Gérôme, Ingres or Delacroix's works of art, the two components – text and image – will have the same ability to render emotions, complementing each other, translating each other, and even establishing a report of *dialectic interdependence*.

The reading and rereading of Edward Said's *Orientalism* (1978) represented the spring that drove the entire gear of the study, helping first at drawing a clear comparison between the two terms – *orientalism and exoticism* – and offering, at the same time, an answer to the “multiple identity

problem” (Said, 2001, p.193) which is supported by the complex system of oriental clichés: *harems, princesses, princes, slaves, veils, dancers, sorbets, oils, etc.* (Said, 2001, p.200)

The paper places the research of the exotic world between Said’s theory on orientalism, perceived as a complex relationship “of power, domination and hegemony, in different degrees of complexity” (Said, 2001, p.5) and that of J.J. Clarke, referring to the debt of honor of the Western man, to the East. (CLARKE, 1997, p.17)

The paper studies the exoticism interdisciplinary, with a focus especially on the problem of the representation of femininity, and less on the philosophical systems on which the analysis of orientalism was built along the years, because the fascination exerted by the exotic world upon the Western man was the trigger of an entire generation of writers and artists, poets and drawers, that completely changed the mentality that we have today.

Reference List

- ALLOULA, Malek, *The Colonial Harem*, Manchester University Press, 1987.
- ARNHEIM, Rudolf , *Forța centrului vizua*. [Art and Visual Perception: a psychology of the creative eye, 1954], Editura Meridiane, București, 1995.
- CHARD, Chloe, *Pleasure and Guilt on the Grand Tour: travel writing and imaginative geography 1600-1830*, Manchester University Press, 1988.
- CLARKE, J.J., *Oriental Enlightenment – The Encounter Between Asian and Western Thoughts*, Routledge, 1997.
- CROUTIER, Alev Lytle, *Harem – Lumea din spatele valului*, Editura Corint Istorie, Bucuresti, 2014.
- LEASK, Nigel, *Curiosity and the Aesthetics of Travel Writing 1770-1840*, Oxford University Press, 2002.
- MAHON, Alyce, *Eroticism and Art*, Oxford University Press, 2005.
- MONTAGU, Mary Wortley, *The Letters and Works of Lady Mary Wortley Montagu*, , vol.1, A&W.Galignani and Co, Paris, 1837.
- NERVAL, Gerard, *Călătorie în Orient*. [Voyage en Orient, 1851], Editura Univers, București, 1977.
- PEIRCE, Leslie, *The Imperial Harem*, Oxford University Press, 1993
- SAID, Edward, *Orientalism*, Editura Amarcord, Timișoara, 2001.
- SHARAFUDDIN, Mohammed, *Islam and Romantic Orientalism*, I.B.Tauris Publishers, London, 1994.
- SPEAKE, Jennifer, *Literature of travel and exploration: an encyclopedia*, vol.3, Taylor and Francis Group, 2003.
- THOMPSON, Carl Edward, *The Suffering Traveler and the Romantic Imagination*, Oxford University Press, 2007.
- VRÂNCEANU, Alexandra, *Modele literare în narațiunea vizuală*, Editura Cavallioti, București, 2002.

Web Citation

The Quran (English version). Retrieved August, 12, 2018, from <https://quran.com/33/33>

List of illustrations

- Figure 1. Eugène Delacroix, *Arabs Playing Chess* (1847), National Galleries of Scotland, Edinburgh.
- Fig. 2. Sir William Allen, *The Slave Market, Constantinople* (1838), National Galleries of Scotland, Edinburgh.
- Figure 3. Jean Auguste Dominique Ingres *Le Bain turc* (1862), Louvre Museum, Paris.
- Figure 4. Jean Auguste Dominique Ingres *La Baigneuse dite Baigneuse de Valpinçon* (1808), Louvre Museum, Paris
- Figure 5. Charles Jervas, *Lady Mary Wortley Montagu*, after 1716, National Gallery of Ireland, Dublin.
- Figure 6. Sir Joshua Reynolds *Portrait of Lady Sunderlin wearing a “Turkish” costume* (1786), Staatliche Museen, Berlin.
- Figure 7. Jean Auguste Dominique Ingres - *Grande Odalisque* (1814), Louvre Museum, Paris.

PROBLEMATIC ASPECTS OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

ASPECTS PROBLÉMATIQUES DE LA COMMUNICATION INTERCULTURELLE

ASPECTE PROBLEMATICE ALE COMUNICĂRII INTERCULTURALE

Angelica CĂPRARU, Sanda PĂDUREȚU,

Departamentul de Limbi Moderne și Comunicare

Facultatea de Construcții de Mașini

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca

Bd. Muncii, 103-105, 400641 Cluj-Napoca, România

Angelica.Capraru@lang.utcluj.ro

Sanda.Paduretu@lang.utcluj.ro

Abstract

Cultural stereotypes are expressed when persons belonging to a certain culture judge and interpret attitudes and behaviors, by reference to their own culture. This qualitative paper work, part of a more extensive study conducted between 2011 and 2014, describes cultural stereotypes and cultural self-stereotypes, from a comparative perspective, Italian, Romanian and German. A communication supported by the intercultural context implies the awareness of cultural differences, understanding and accepting the rules and values of "the other", without making judgments and label people.

Résumé

Les stéréotypes culturels font surface lorsque des personnes appartenant à une certaine culture jugent et interprètent des attitudes et des comportements, tout en se rapportant à sa propre culture de référence. Notre recherche qualitative – partie d'une étude plus ample réalisée entre 2011 et 2014 –, décrit des stéréotypes et des auto-stéréotypes culturels, dans une perspective comparative italienne, roumaine et allemande. Une communication assertive dans un contexte interculturel implique l'appréhension des différences culturelles, la compréhension et l'acceptation des normes et des valeurs de « l'autre », sans émettre des jugements ou attribuer des étiquettes.

Rezumat

Stereotipurile culturale se exprimă atunci când persoane aparținând unei anumite culturi judecă și interpretează atitudini și comportamente, prin raportare la propria cultură de referință. Prezenta cercetare calitativă, parte a unui studiu mai amplu realizat în intervalul 2011-2014, descrie stereotipuri și auto-stereotipuri culturale, din perspectivă comparativă, italiană, românească și germană. O comunicare asertivă în context inter-cultural implică conștientizarea diferențelor culturale, înțelegerea și acceptarea normelor și valorilor "celuilalt", fără a emite judecăți și etichete.

Key words: intercultural communication, culture, prejudice, stereotypes

Mots-clés: *communication interculturelle, culture, préjugés, stéréotypes.*

Cuvinte cheie: *comunicare interculturală, cultură, prejudecăți, stereotipuri.*

Introducere

Definite ca forme eronate și inferioare de gândire (MILLER, 1982), generalizări lipsite de fundament (BRIGHAM, 1971) sau opinii consensuale despre trăsăturile unui grup (TAIFEL, 1981), stereotipurile culturale acționează în mod simplificator asupra realității, oferind o imagine falsă a celeilalte culturi. Fiind generalizări excesive, stereotipurile se suprapun deseori cu realitatea; acestea pot conține elemente reale, dar ascund realitatea individuală. Fiske (2002) definește stereotipurile drept un complex de credințe împărtășite despre caracteristicile unui grup social sau cultural, care simplifică sau exagerează trăsăturile atribuite unui grup, având rolul de a justifica reacții afective sau comportamentale față de un anumit grup. Dacă majoritatea autorilor în domeniu consideră că stereotipurile presupun caracteristici care definesc un anumit grup, există voci care susțin că acestea presupun caracteristici care diferențiază un grup de un altul. (McCAULEY, STITT și SEGAL, 1980)

În situații de comunicare interculturală, interlocutorii prezintă tendința de a-și confirma propriile concepții stereotipate, selectând doar acel comportament care le susține așteptările. În urma unei interacțiuni prelungite cu membrii unei alte culturi acestea pot evolua, într-un sens sau altul. (BOSCHE, 1993) Dacă stereotipul face trimitere la modul în care se raportează individul la propria sa cultură, auto-stereotipul se referă la raportarea acestuia la altă cultură. Unii autori consideră auto-stereotipurile ca fiind mai apropiate de realitate (STENNING & EVERET, 1979), alții însă (BOSCHE, 1993) afirmă că nu există dovezi care să ateste această ipoteză. Acesta din urmă este de părere că imaginea despre propriul grup de referință poate fi distorsionată de fenomene precum raționalizarea sau justificarea. O altă subcategorie a stereotipului este meta-stereotipul care face trimitere la modul în care un anumit grup crede ca este perceput de către exogrup. Spre deosebire de stereotipuri, care pot fi negative, neutre sau pozitive, prejudecata nu este investită cu nuanțe pozitive. Cu intenția de a face o delimitare clară între stereotip și prejudecată, Fiske afirmă că "în timp ce stereotipul este componenta cognitivă, prejudecata reprezintă componenta afectivă, emoțională." (FISKE, 1998, 357)

Cultura de apartenență reprezintă cheia de lectură a unor comportamente și atitudini, individul fiind prizonierul structurilor lingvistice și culturale care îi marchează întreaga existență. (LACAN, 1965, 860). Studiile lui E. T. Hall, "The Hidden Dimension" (1966) și "Beyond Culture" (1989), se dovedesc surpinzător de actuale astăzi, într-un context amprentat de interculturalitate. Un exemplu elocvent care anticipează cercetarea noastră își revendică drept punct de plecare clasificarea culturilor realizată de către antropologul american. Conform acestei clasificări, cultura italiană și cea română sunt înalt contextualizate, policrone, pe când cea germană este slab contextualizată și monocronă. În interacțiunile culturale, aceste diferențe pot să producă neînțelegeri, vehicularea de etichete și stereotipuri. Spre exemplu, policronismul italienilor sau al românilor este considerat de către germani drept lipsă de disciplină și rigoare. Prin incluziunea în această paradigmă, stereotipurile de genul punctual/nepunctual pot fi interpretate drept rezultatul interacțiunii dintre cele două sisteme temporale diferite. Rigoarea, disciplina sunt doar câteva atribute asociate germanilor. Italienii sunt recunoscuți pentru felul lor extrovertit, pentru expresivitatea lor. Aceste generalizări despre membrii unei culturi, preluate și perpetuate de către membrii altor culturi, constituie baza pentru stereotipuri și prejudecăți. Amintim totuși, rolul stereotipurilor de instrumente utile, ca modalitate de reperare a individului într-un context cultural nou (ATKINSON și HILGARD, 2005) dacă sunt descriptive, nu evaluative și dacă este conștientizat faptul că descriu o normă de grup și nu caracteristici ale unei persoane. (ADLER, GUNDERSEN, 2008)

Metode și materiale

Ipoteza de la care pleacă demersul nostru de cercetare este că "Auto-stereotipurile sunt mai favorabile decât hetero-stereotipurile."¹ Obiectivul-pivot al prezentei cercetări calitative îl constituie identificarea și descrierea stereotipurilor și auto-stereotipurilor, din perspectivă românească, italiană și germană. Populația țintă a cercetării: oameni de afaceri implicați în parteneriate româno-italiene, româno-germane. Aria cercetării este arealul transilvan. Instrumentul de cercetare utilizat este interviul semistrukturat aplicat unui număr de 30 de respondenți – 10 de naționalitate română, 10 de naționalitate germană și 10 de naționalitate italiană. În eșantionare s-a recurs la selecția rațională (judgment sapes). Datorită caracterului intercultural al demersului de cercetare, s-a luat în considerare încadrarea culturală a respondenților, precum și de stilul de comunicare specific fiecărei culturi. Întrebările principale folosite în interviu au fost deschise. În funcție de răspunsurile primite au fost folosite și întrebări secundare, de sprijin, cu scopul de a culege date relevante. În ceea ce privește tipologia întrebărilor utilizate s-a recurs la întrebări introductive, de trecere, întrebări filtru, de control și de identificare. Menționăm faptul că a fost realizată o pretestare a instrumentului de cercetare, care a inclus 10 subiecți și în urma căreia au fost aduse modificări considerate utile pentru scopul cercetării propriu zise.

Rezultate și discuții

Analiza interviurilor relevă date importante privind stereotipurile și auto-stereotipurile culturale, din perspectivă italiană, românească și germană.

Stereotipuri față de poporul român, poporul italian și poporul german. În cadrul acestei secțiuni au fost analizate atributele folosite în descrierea românilor, germanilor și italienilor. Graficele ne indică faptul că persoanele interviuate de origine română au folosit mai multe auto-stereotipuri negative, pe când germanii au fost orientați în descrierea românilor, de stereotipuri cu o conotație pozitivă sau neutră. Respondenții italieni utilizează atât stereotipuri negative, cât și pozitive, în procent echilibrat.

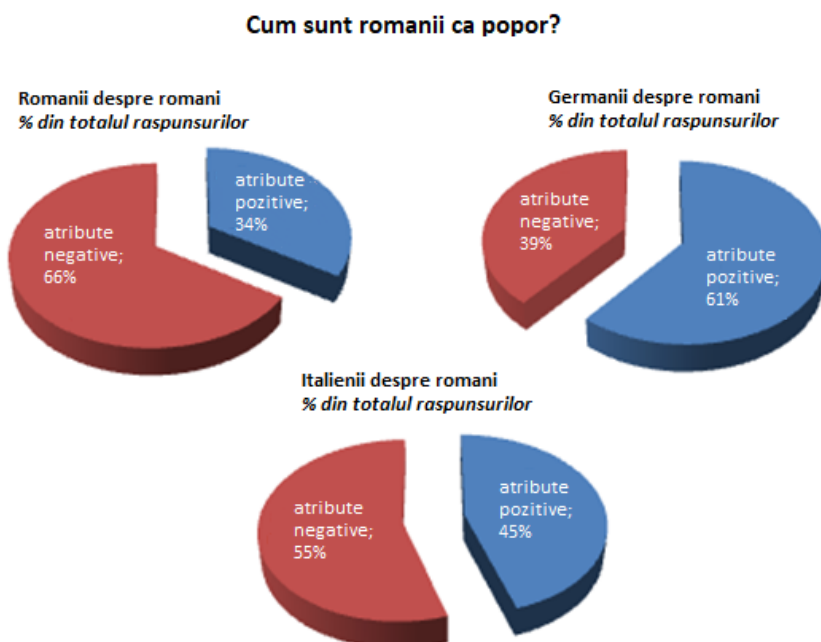
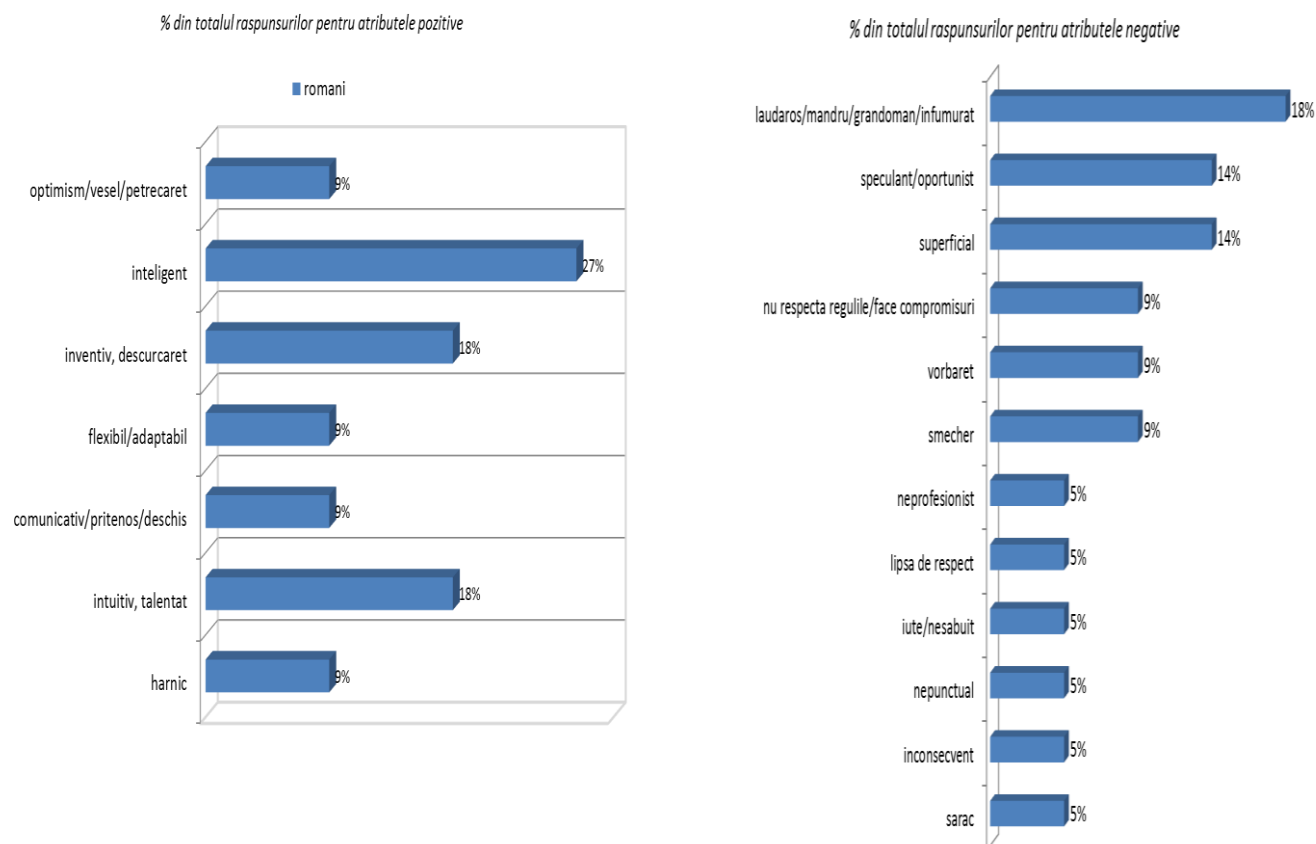

Fig. 1. Frecvența stereotipurilor pozitive și negative, în funcție de naționalitate

¹ Literatura de specialitate remarcă faptul că auto-stereotipurile sunt de obicei mai favorabile decât hetero-stereotipurile (BOSCHE, 1993).

Cercetarea continuă cu întrebarea "Cum sunt românii ca popor?" Principalele 3 atribute pozitive identificate în descrierea românilor de către persoanele intervievate de origine română sunt: inteligența, inventivitatea și talentul. În schimb, aceștia sunt etichetați ca fiind mândri, grandmani,

speculanți, oportuniști și uneori superficiali.

Fig. 2. Auto-stereotipuri – români

Citate relevante:

- *Inteligent, neprofesionist, neconvențional.*
- *Iute, flexibil, dornic să facă totul în avantajul său.*
- *Mândru, sigur de el.*
- *Superficial, inconsecvent, laudos, talentat.*

Răspunsurile primite din partea respondenților de origine germană conturează un profil al românului optimist, vesel, comunicativ, deschis și prietenos, ospitalier, dar cu o stimă de sine scăzută, uneori superficial, prea vorbăreț, certăreț și uneori năzdrăvar.

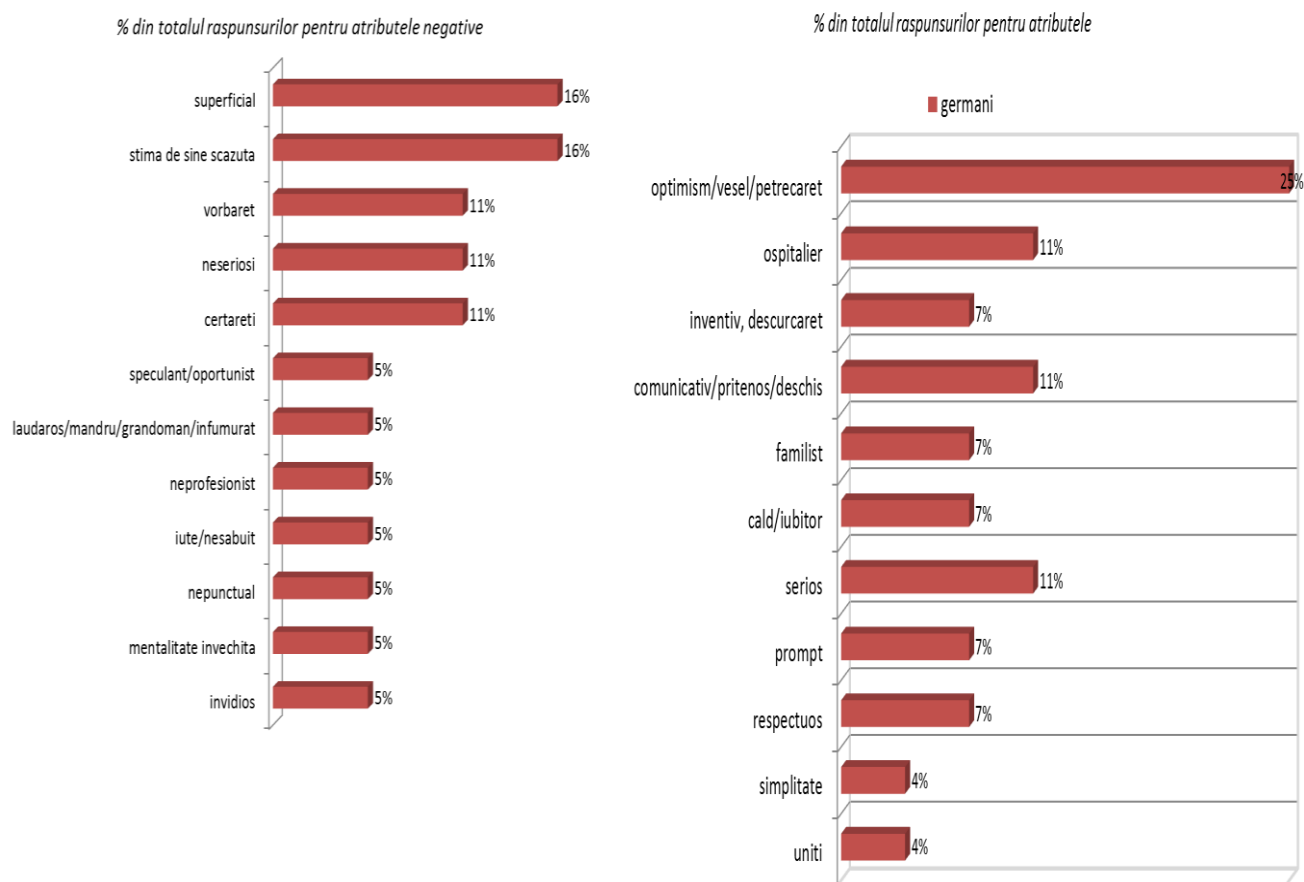

Fig.3. Hetero-stereotipuri – perspectiva germană

Citate relevante:

- *Inteligent, dar la nivel de mentalitate încă se cer schimbări.*
- *Cred ca vă placem noi mai mult decat vă placeți voi unii pe altii.*
- *Abilitatea de a vorbi limbi straine, deschiderea către nou.*
- *Inventivitatea, canalizarea spre găsirea de solutii, seriozitate.*
- *Câteodata iau în considerare aspecte neimportante ale problemei, acestea fiind îndelung dezbătute.*

Respondenții de origine italiană apreciază la români optimismul, veselie, inteligența, ospitalitatea și capacitatea de a învăța, dar sancționează imoralitatea și mândria nejustificată.

Cum sunt românii ca popor?

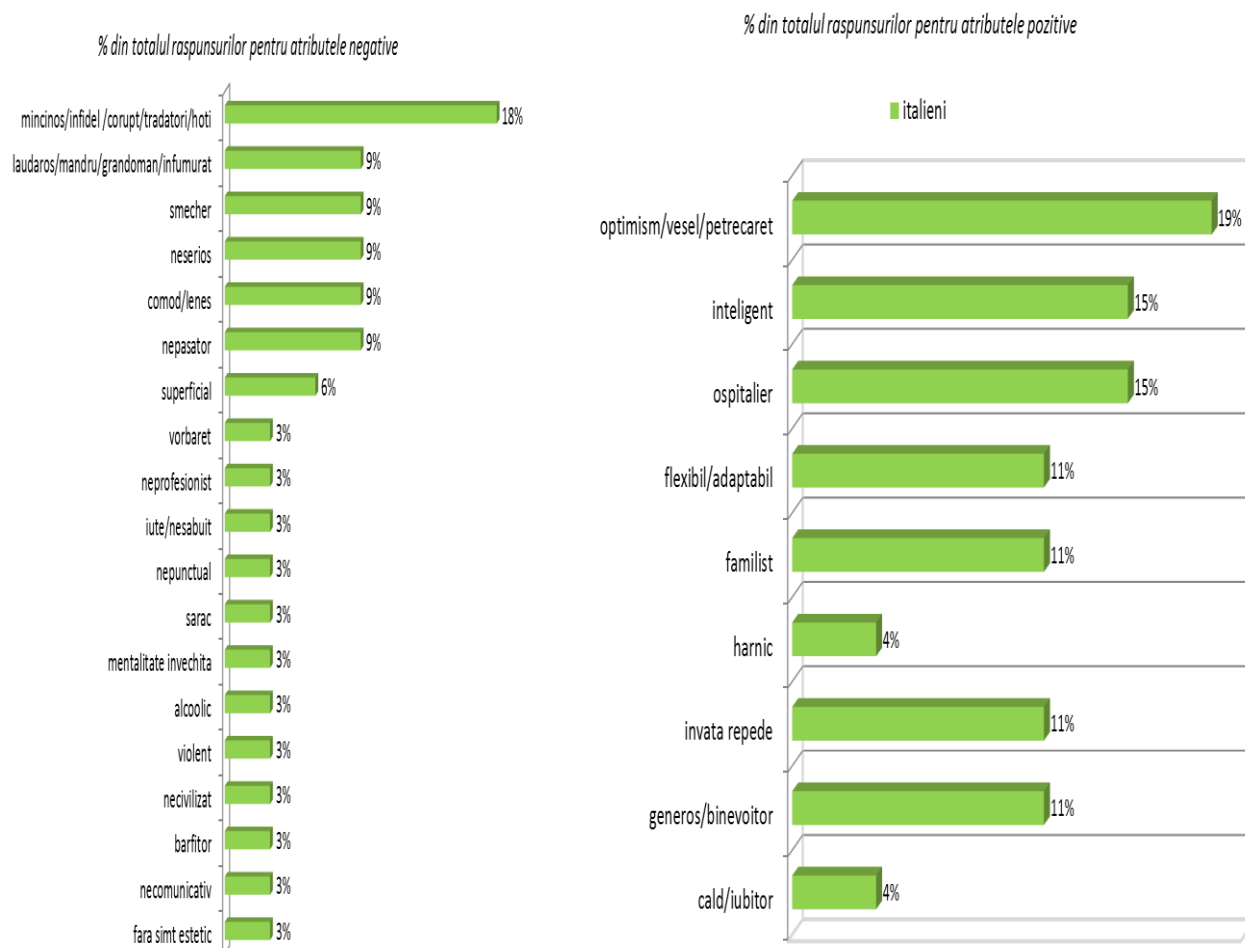

Fig.4. Hetero-stereotipuri – italieni

Citate relevante:

- *Am observat că femeia contribuie mult financiar în familie, uneori mai mult decât bărbatul.*
- *Fericiți, entuziaști, generoși, nserioși, înfumurați.*
- *Dorința continuă de evoluție este aspectul cel mai interesant pe care l-am descoperit la poporul român.*
- *Cordiali, inteligenți și șmecheri, au capacitate de adaptare și sunt familisti.*
- *Disponibili, flexibili, inteligenți, sireți, malițioși.*
- *Petrecăreți, săritori la nevoie.*

Stereotipuri despre poporul german. În ceea ce privește imaginea germanilor văzută din perspectiva respondenților români și germani, aceasta este cu precădere pozitivă. Remarcăm faptul că doar 20% din totalul atributelor folosite de respondenții germani au o conotație negativă. Aceștia se autocaracterizează ca fiind politicoși, respectuoși, perfecționiști și riguroși în tot ceea ce fac, dând dovadă de seriozitate și responsabilitate. Într-o oarecare măsură cred despre ei înșiși că sunt uneori prea rigizi și fără prea mult simț al umorului.

Cum sunt germanii ca popor?

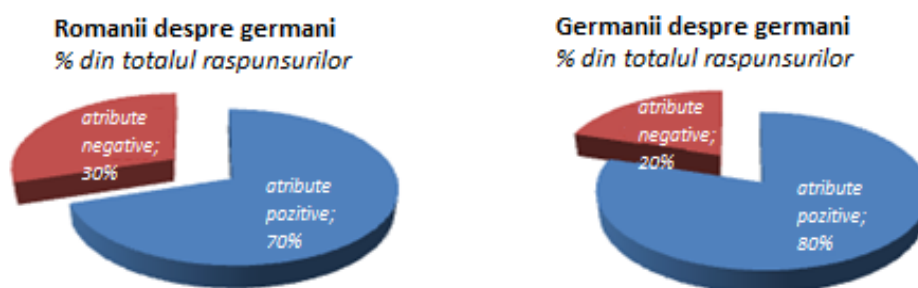

Fig.5. Frecvența stereotipurilor, în funcție de naționalitate

Cum sunt germanii ca popor?

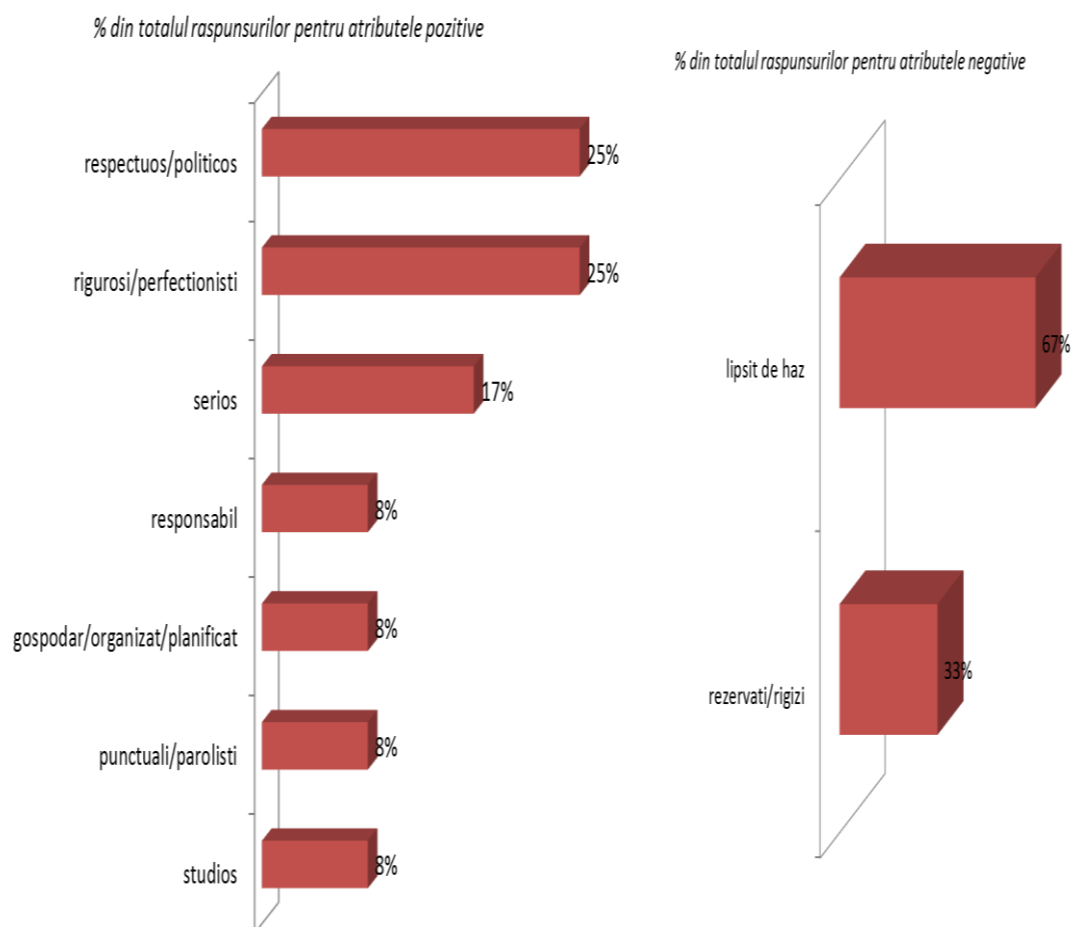

Fig. 6. Auto-stereotipuri - germani

Citate relevante:

- *Studios, perfecționist, rezervat, respectuos, cu un umor reținut.*
- *Dorința de a face lucrul bine, respectul pentru cei care muncesc ca ei.*
- *Respectarea ierarhiei, a cuvântului dat, dorința de a face lucrurile bine și la timp.*
- *Muncesc foarte mult, organizat.*
- *Poate prea serioși, conaționalii mei. Dar să știți că știm să ne și distrăm, dar nu la muncă.*

Respondenții români folosesc în mare măsură aceleași atribute folosite de către respondenții germani, punând accent pe seriozitate, rigurozitate, perfecționism și punctualitate. De asemenea, consideră că aceștia sunt uneori prea rigizi și le lipsește simțul umorului.

Cum sunt germanii ca popor?

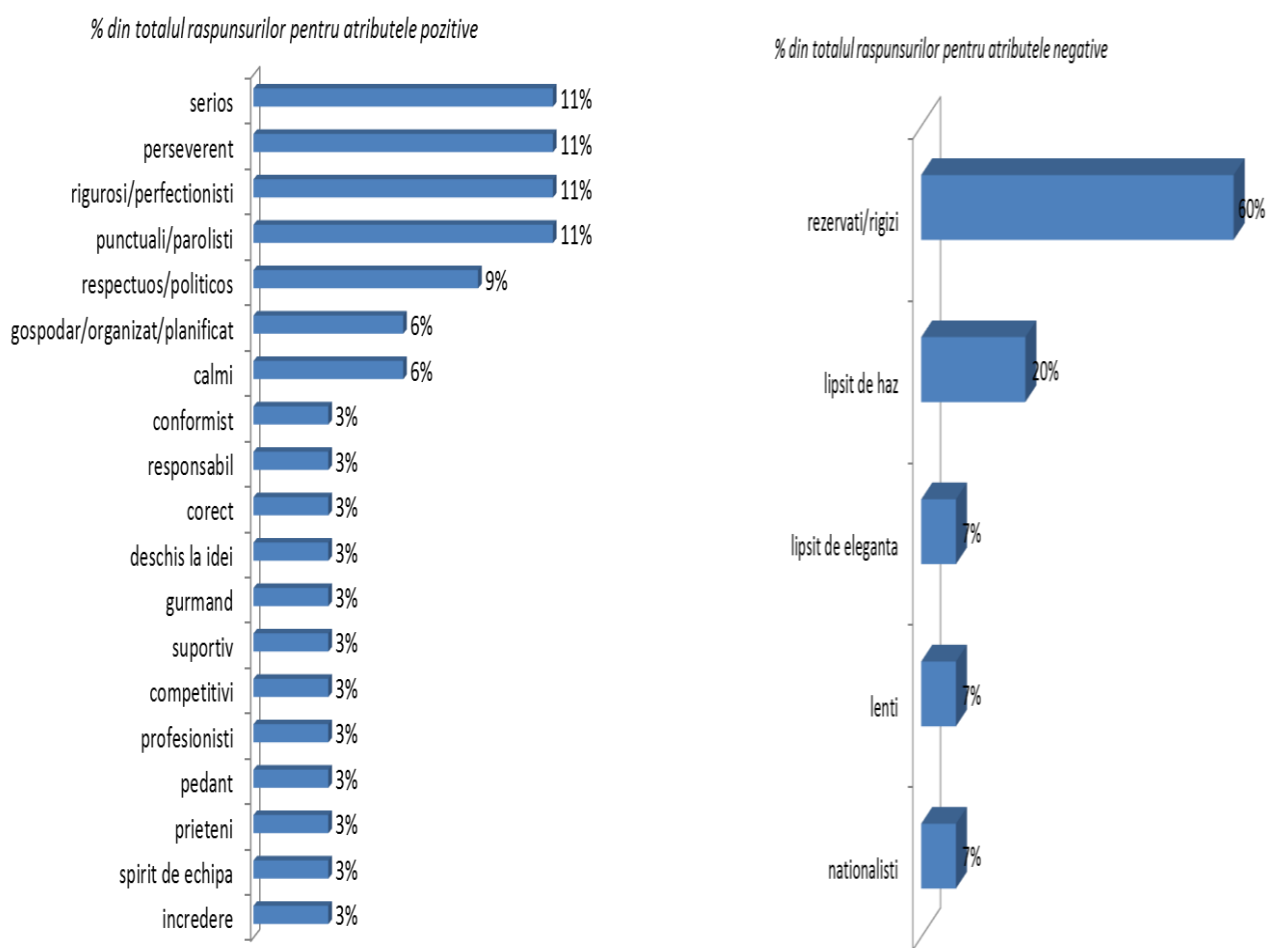

Fig. 7. Hetero-stereotipuri – români

Citate relevante:

- *Respectuoși, politicoși, rezervați, dar când termină cu munca sunt gata și de distracție.*
- *Lucrează mult și corect. Ca un ceas. Termină ce încep, aparatele lor merg strună, acceptă orice idee din jur, stau multe ore în plus pentru a le ieși un rezultat bun.*

- *Dacă încep un lucru, îl fac la timp și fără greșeli. Sunt foarte competitivi.*
- *Nu sunt comunicativi decât după ce te cunosc bine și pentru asta le trebuie timp.*

Stereotipuri despre poporul italian. La fel ca în cazul respondenților germani, italienii conturează o imagine caracterizată mai mult de atribute pozitive decât negative. Observăm că peste 70% din atributele folosite atât de respondenții români, cat și de cei italieni, în descrierea unui italian, sunt conotate pozitiv.

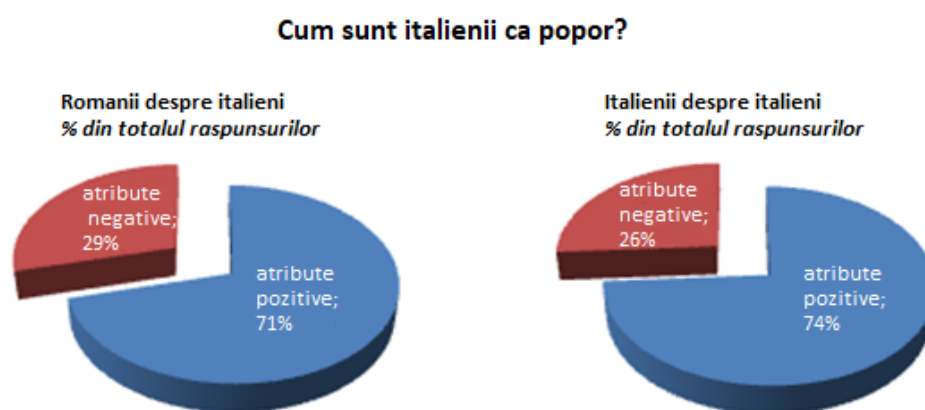

Fig. 8. Frecvența stereotipurilor, în funcție de naționalitate

Principalele auto-stereotipuri folosite de respondenți în descrierea unui italian fac referire la: capacitatea de a se adapta, veselia, spiritul latin, eleganța, generozitatea și faptul că sunt familisti. Italienii se consideră gălăgioși, uneori neserioși și prea orgolioși.

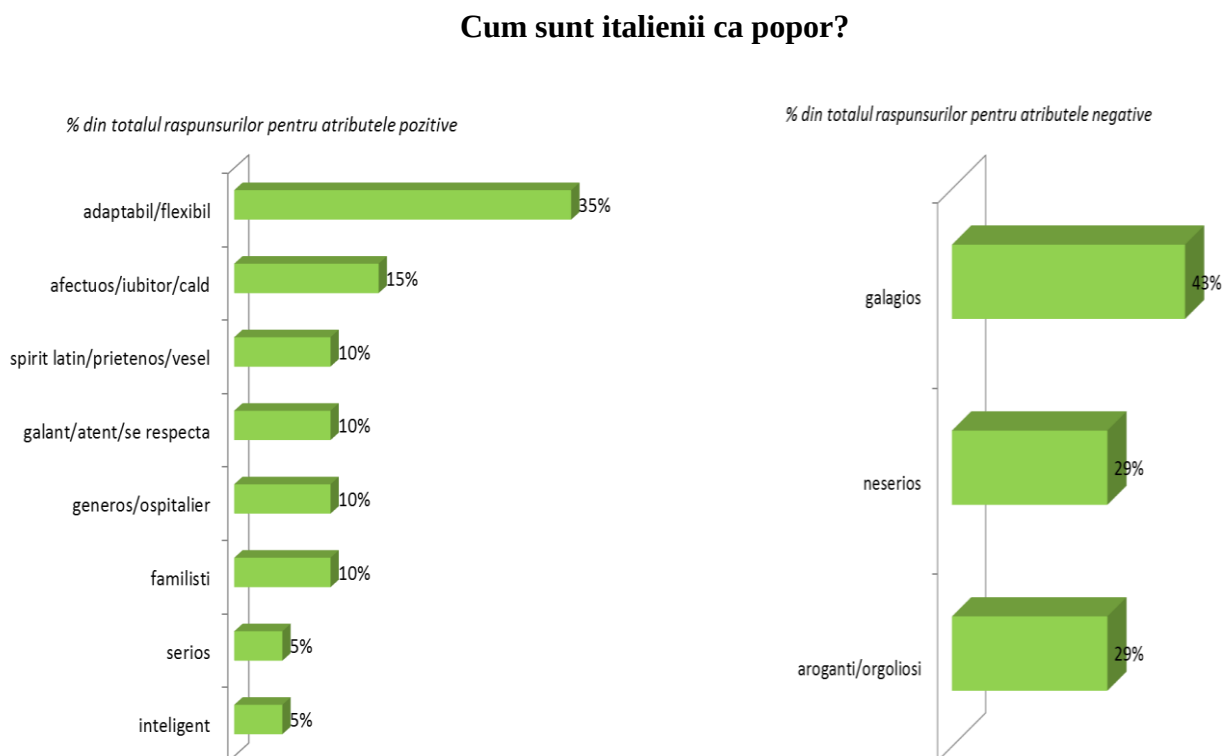

Fig. 9. Auto-stereotipuri – italieni

Citate relevante:

- *Vorbareți, agitați, dar serioși când e vorba de muncă.*
- *Adaptabili, pun pasiune în ceea ce fac.*
- *Adaptabili și flexibili, mult prea orgolioși, comunicativi, eleganți.*
- *Primitori, afectuoși.*

Aproximativ aceleași atribute folosite de către italieni în auto-descriere sunt folosite și de români, care la rândul lor îi văd pe italieni ca fiind optimiști, veseli, eleganți, extrovertiți și orgolioși.

Cum sunt italienii ca popor?

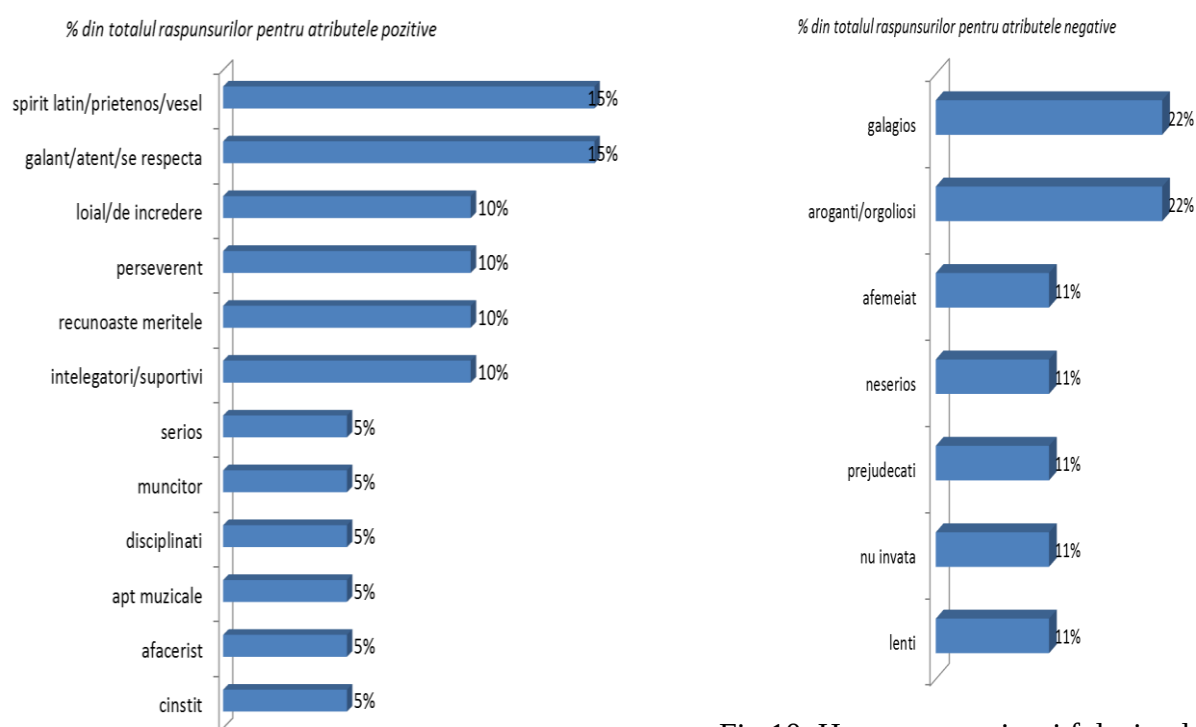

Fig.10. Hetero-stereotipuri folosite de români despre italieni

Menționăm faptul că nu se poate vorbi despre un profil în realul sens al cuvântului, ci mai degrabă despre un recensământ al atributelor utilizate în descriere. Aceste atribute nu au fost raportate la numărul de subiecți intervievați.

Concluzii

Stereotipurile, neutre, pozitive sau negative devin contraproductive atunci când se evaluează în mod nepotrivit grupul sau categoria.

Respondenții români utilizează în descriere mai multe auto-stereotipuri negative decât în cazul italienilor și germanilor. Percepția respondenților italieni și germani este net pozitivă, în comparație cu percepția respondenților români. Se infirmă astfel ipoteza conform căreia auto-stereotipurile sunt mai favorabile decât hetero-stereotipurile.

Bibliografie

- ADLER, Nancy, J. și GUNDERSEN, Allison, "International Dimensions of Organizational Behavior". Capitolul 3. *Communicating across Cultural Barriers*. Ed. A 5-a. Mason USA: Thomson Learning Academic Resource Center, 2008.
- ATKINSON, Richard C și HILGARD, Ernest, Ropiequet, *Introducere în psihologie*. Ediția a XIV-a, Editura Tehnică, București, 2005.
- BOSCHE, Marc, *De la fonction des stereotypes dans la problematique interculturelle*. Cergy Pontoise : Centre d'Etudes et de Recherche de l'ESSEC / ESSEC Management Research Center, 1993.
- FISKE, Susan, T., "Stereotyping, prejudice and discrimination". In *Handbook of social psychology*, New York: McGraw-Hill, Nr.2, 1998.
- HALL, Edward, T., *The Hidden Dimension*. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1966.
- HALL, Edward, T., *Beyond Culture*. New York: Anchor Books, Doubleday, 1976.
- LACAN, Jacques., "La scienza e la verità". În *Scritti*, vol. II. 1965, (edited by G.B. Contri, 1974, p. 860). Torino: Einaudi., p. 860. Available at <http://www.ecole-lacanienne.net/pastoutlacan50.php>
- McCAULEY, C., STITT C.L., și SEGAL, M., "Stereotyping: From prejudice to prediction". *Psychological Bulletin*, Nr. 87, 195-208, 1980.
- MILLER, George Armitage, *In the eye of the beholder. Contemporary issues in stereotyping*. New York Praeger, 1982.
- STENNING, Bruce, W., și EVERET, James, E. "Managerial stereotypes in Singaporean subsidiaries of multinational corporations". *Asia Pacific Journal of Management*, 1, p. 56-64, 1979.
- TAJFEL, Henri, "Social Stereotypes and Social Groups". În J.C. Turner, H. Giles, *Intragroup Behaviour*. Chicago: Blackwell, Oxford, University Press of Chicago, 1981.

VASILE GOLDIS – PRECURSOR OF THE IDEA OF UNITY OF THE EUROPEAN STATES DURING THE FIRST WORLD WAR

VASILE GOLDIS – PRÉCURSEUR DE L'IDÉE DE L'UNITÉ DES ETATS EUROPÉENS AU COURS DE LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE

VASILE GOLDIȘ – PRECURSOR AL IDEII DE UNITATE A STATELOR EUROPENE ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Eugen GAGEA,
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Abstract

In the years of the First World War the leader of Arad, Vasile Goldiș, imposed as an important supporter of the idea of national unity of the European states. He was a good connoisseur of the problem of nationalities in Central Europe, seeking solutions for Romanians in the dualistic monarchy. He considered the issue of nationalities in Central Europe to be a world one, which can only be solved by a reorganization of the world into national states, which then unite in a supra-state structure. In the years of the war Vasile Goldiș was the Romanian who fought for the formation of an international solidarity of the peoples, in order to maintain peace in the world. As early as 1917, the Aradan politician anticipated the interwar and post-war organization of the world.

Résumé

Durant les années de la Première Guerre Mondiale, le leader d'Arad, Vasile Goldiș, s'est imposé comme un partisan important de l'idée d'unité nationale des États européens. Il connaissait bien le problème des nationalités en Europe centrale et cherchait des solutions pour les Roumains de la monarchie dualiste. Il considèrait que la question des nationalités en Europe centrale est une question mondiale, qui ne peut être résolue que par une réorganisation du monde en États nationaux, qui s'uniront ensuite dans une structure supranationale. Pendant les années de guerre, Vasile Goldiș était le Roumain qui s'est battu pour la formation d'une solidarité internationale des peuples afin de maintenir la paix dans le monde. Dès 1917, le politicien Aradan avait prévu l'organisation du monde dans l'entre-deux-guerres et l'après-guerre.

Rezumat

În anii Primului Război Mondial liderul arădean Vasile Goldiș s-a impus ca un important susținător al ideii de unitate națională a statelor europene. A fost un bun cunoscător al problemei naționalităților din Europa Centrală, căutând soluții pentru românii din monarhia dualistă. Considera problema naționalităților din Europa Centrală ca fiind una mondială, care nu se poate rezolva decât printr-o reorganizare a lumii în state naționale, care apoi să se unească într-o structură suprastatală. În anii războiului Vasile Goldiș a fost românul care a militat pentru formarea unei solidarități internaționale a popoarelor, prin care să se poată menține pacea în lume. Încă din 1917 politicianul arădean anticipa organizarea interbelică și postbelică a lumii.

Keywords: *politician, unity, nations, world, reorganization.*

Mots-clés: *homme politique, unité, nations, monde, réorganisation.*

Cuvinte cheie: *politician, unitate, națiuni, lume, reorganizare.*

La începutul secolului al XX-lea, Vasile Goldiș se afirmă ca un important teoretician al ideii naționale și un bun cunoscător al problemei naționalităților din Austro-Ungaria. După izbucnirea Primului Război Mondial Vasile Goldiș a devenit un important lider al românilor din Transilvania, cel care a căutat soluții pentru ca românii să își poată obține unele drepturi, ținând cont de situația din Europa. În 1917 Vasile Goldiș a realizat un important studiu, *Problema națională*, publicat în ziarul arădean „Aradi Hirlap”, unde vine cu o viziune nouă în privința organizării statale. Vasile Goldiș arată că problema naționalităților, chiar dacă este specifică statelor multinaționale, în timpul războiului a devenit o problemă mondială, care nu se poate rezolva decât printr-o reorganizare a lumii în state naționale, care apoi să se unească într-o structură suprastatală, o organizare care va „cuprinde mai multe națiuni, în cadrul căreia cooperarea voluntară, care este condiția principală a dezvoltării, este asigurată doar de egalitatea în drepturi” (ARADI HIRLAP, 1917, 1-3). Realizarea unei societăți suprastatale se putea face numai prin recunoașterea egalității tuturor națiunilor, fapt ce se putea face atunci când „nu numai popoarele, ci și marile state trebuie să renunțe nu doar la tot felul de hegemonii, dar și la pretenția superiorității lor ca stat” (ARADI HIRLAP, 1917, 1-3). Încă din 1917 politicianul arădean anticipa organizarea interbelică și postbelică a lumii, scriind că „Războiul Mondial va crea o organizație socială mult mai întinsă, care va cuprinde cea mai mare parte a Europei și pe acest teritoriu în această nouă organizație foarte multe naționalități trebuie să găsească o soluție, iar acest lucru se va putea realiza doar prin egalitatea deplină a tuturor naționalităților” (ARADI HIRLAP, 1917, 1-3).

În septembrie 1918 Vasile Goldiș era preocupat de reorganizarea lumii după război. A publicat un important articol, *Reforma constituțională în Austria*, unde arată că națiunilor din imperiu trebuie să li se acorde dreptul de a se conduce și să li se recunoască independența. Susține că națiunile trebuie să fie organizate într-o federație care să se bazeze pe egalitatea în drepturi. Vasile Goldiș atrage atenția asupra modului în care trebuie să fie înțeleasă independența în cazul popoarelor din imperiu. Politicianul arădean arată că „popoarele nu pot obține independență totală, care de fapt înseamnă anarhie” (ARADI HIRLAP, 1918, 1-2), ci trebuie să se „asigure apărarea celor slabi în fața celor tari”. Potrivit lui Vasile Goldiș, este necesară o reformă constituțională pentru a se reorganiza statele din Europa Centrală la sfârșitul războiului. Vasile Goldiș amintește politicianilor maghiari că națiunile din imperiu nu mai vor să fie dominate, ci trebuie să fie egale. Arată că clasa politică maghiară nu are de ce să se împotrivească reformei și „dimpotrivă poporul maghiar ca popor mic și slab trebuie să stea cu toată puterea alături de reformă, pentru că doar prin această cale își poate câștiga propria independență” (ARADI HIRLAP, 1918, 1-2). Politicianul arădean afirmă că numai așa Ungaria poate rămâne parte a alianței popoarelor, alianță care este necesară pentru ca drepturile popoarelor mici și slabe să fie respectate de marile puteri. În 1918 Vasile Goldiș ajunge la concluzia că națiunile trebuie să fie independente și să aibă dreptul de autoguvernare, dar totuși să „fie mâinate de aceleași interese comune ale dezvoltării”. Vasile Goldiș nu a fost adeptul federalizării, dar a susținut ideea unei organizații suprastatale care să aibă ca scop principal menținerea păcii în lume.

În decembrie 1918, după realizarea Marii Uniri, Vasile Goldiș aduce în atenția clasei politice de la București ideile sale privind organizarea lumii. Cu ocazia predării solemne a actului de la Alba-Iulia regelui Ferdinand politicianul ardelean vorbește despre principiul egalei îndreptățiri a neamurilor pentru ca să se poată asigura egalitatea condițiilor de viață a tuturor cetățenilor. Arată că lumea civilizată se bazează pe comuniunea națiunilor și apariția unei organizări sociale care „să

asigure libertatea și dreptatea deopotrivă pentru toate națiunile mici și mari”. Vasile Goldiș considera că trebuie să se realizeze o „comunitate a națiunilor”, care nu mai puteau trăi dezbinată pe criterii etnice și geografice.

În 1919, odată cu încheierea păcii, marile puteri au pus bazele Societății Națiunilor. Referindu-se la rolul care trebuia să revină Societății Națiunilor Vasile Goldiș spunea că este o „întruchipare firească a aspirațiilor omenirii spre dreptate, spre triumful binelui și împotriva răului, spre victoria forței națiunii asupra pornirilor instinctuale primare” (GAGEA, 2008, 180). Vasile Goldiș considera că odată cu apariția Societății Națiunilor pacea poate asigura mai multă dreptate în lume, dar sesiza și pericolele care pândeau noua societate. În 1919 Vasile Goldiș considera că statele învinse în Primul Război Mondial vor trece la o politică revizionistă, fapt ce va slăbi societatea. Vasile Goldiș critica și politica marilor puteri de „a-și aroga un rol tutelar” (GAGEA, 2008, 189). Prin activitatea sa politică Vasile Goldiș a militat pentru formarea unei solidarități internaționale a popoarelor, prin care să se poată menține pacea în lume și să apară condiții care să asigure progresul mai ușor și mai rapid. În 1919 Vasile Goldiș își exprima satisfacția față de crearea Societății Națiunilor, dar în 1933, cu puțin timp înainte de moarte, își exprima regretul că societatea nu și-a putut îndeplini scopul, a „rămas stearpă” și nu a „rezolvat nici un conflict între popoare” (GOLDIȘ, 1933, 2). În 1933 Vasile Goldiș considera că popoarele din Europa au revenit la vechiul sistem, iar Societatea Națiunilor a eșuat și prin aceasta a dispărut și „frumoasa idee a dezarmării” (GOLDIȘ, 1933, 2). Fiind un bun observator al politicii mondiale, intelectualul arădean anticipa în 1933 noul conflict și considera că viitorul Europei depinde de modul în care vor fi rezolvate conflictele.

Bibliografie

„ARADI HIRLAP”, Arad, 17 noiembrie 1917.

„ARADI HIRLAP”, Arad, 29 septembrie, 1918.

GAGEA Eugen, *Vasile Goldiș 1862-1934*, Arad, Ed „Vasile Goldiș” University Press, 2008.

GOLDIȘ Vasile, „Societatea Națiunilor și Adunarea Națională de la Alba-Iulia”, în „Hotarul”, nr. 1, 1933.

PRAGUE – OVERLAPPING OF ARCHITECTURAL STYLES

PRAGA – STRATIFICARE DE STILURI ARHITECTURALE

Paul MAGHERU,
Universitatea din Oradea

Abstract

The present article presents in historical order the esthetical characteristics of the main architectural styles of the city of Prague: romanian, gothic, renaissance, baroque, classicism, empire, modernism and avantgardism. It is proven through concrete arguments, that Prague is an overlapping of historical and esthetical styles, which are quite general, but also specific, national, Czech.

Rezumat

Articolul prezintă în ordine istorică caracteristicile estetice ale principalelor stiluri arhitecturale ale orașului Praga: romanian, gotic, renașterea, barocul, clasicismul, stilul empire, modernismul și avangarda. Se demonstrează prin argumente concrete că Praga este o suprapunere de stiluri istorice și estetice generale, dar și specific, naționale, cehe.

Key words: styles, architecture, romanian, gothic, renaissance, classicism, modernism.

Cuvinte cheie: stiluri, arhitectură, romanian, gotic, renașterea, clasicism, modernismul

Primele reprezentări teoretice, înainte de a fi văzut încă Praga, reducții publicitare preluate din ghidurile turistice ca **Praga de aur, Orașul celor 1000 de turnuri, Orașul lumii** aveau să mi se precizeze mai târziu, după ce am avut privilegiul să vizitez de mai multe ori, pe îndelete, acest mare și renumit oraș din centrul Europei.

De pe orice colină ai privi-o, Praga, spintecată de meandrele Vltavei pentru a fi împreună de masive poduri de piatră, pare o imensă farfurie zburătoare de pe platoul căreia țâșnesc spre cer o mulțime de turnuri gotice și cupole baroce. Praga este înainte de orașul de aur cu nenumărate turnuri, înainte de orașul lumii, fosta capitală de imperiu, înainte de o metropolă modernă râvnită de turiști și forfotind de viață, înainte de un important centru de tranzacții comerciale, politice, culturale, este înainte de orice, pentru cel ce și-a propus s-o cunoască în intimitatea ei istorică și culturală pentru ca apoi să i se statornicească definitiv în suflet, o impresionantă suprapunere de stiluri arhitecturale: romanian, gotic, renașcentist, baroc, clasicist, empire, modern.

Însemnările care urmează au fost ocazionate de un ciclu de prelegeri despre stiluri, cu referire specială la stilurile arhitecturale, pe care le-am ținut ca invitat la secția de limbă română a Universității Caroline din Praga. În lipsă de lectori, fiindcă Cehoslovacia devenise nai contagioasă ideologic, chiar decât unele țări capitaliste, înainte de Revoluție, între 1983-1989, țineam frecvent cursuri de limbă și cultură română la Universitățile din Brno și Praga. Studenții de aici, printre altele, erau interesați de terminologia românească a stilurilor artistice. De asemenea, în cadrul acțiunilor de comemorare a centenarului morții lui Eminescu, la solicitarea studenților din Praga, am ținut o conferință despre dacic și gotic în poezia mitologico-folclorică a lui Eminescu. Studenții au fost entuziasmați când au aflat că prima fotografie, poate cea mai reușită, a tânărului poet romantic a fost făcută la Praga în 1869, în drum spre Viena, unde Eminescu își avea de pregătit

cursurile universitare. Un grup de cercetători români, porniți pe urmele lui Eminescu, pe care i-am întâlnit la Praga (cercetătorul literar Victor Crăciun, fotoreporterul Vasile Blendea și poetul Titu Gheorghe Coheci) au stabilit că fotografia a fost executată probabil într-o zi frumoasă de septembrie a anului 1869, în atelierul iscusitului fotograf J. Tomaš, pe „ulița mare din Praga”, azi celebra Vaclavské náměstí, artera principală a metropolei cehoslovace. În drum spre Viena, Eminescu și-ar fi vizitat aici fratele Șerban, înscris ca student la Universitatea Carol. Interesant că în anul următor Șerban este înregistrat la Universitatea din Königsberg (Kaliningrad, azi), unde trăise și gândise cândva filosoful Kant, a cărui *Critică a rațiunii pure* Eminescu se căznea s-o traducă în românește.

Ne înflorează curiozitatea și regretul că nu vom afla poate niciodată ce senzație să fi avut Eminescu când și-a privit prima imagine a chipului său, cu ochii mari, romantici și pletele ordonat răsfirate, nu în luciul oglinzii sau al unui izvor, ci, printr-o minune tehnică, în baraca de lemn a unui fotograf din Praga. Ce impresie să fi produs asupra sa conglomeratul de stiluri arhitecturale (romanice, gotice, renaștentiste, baroce) din Piața Veche a orașului? A întârziat și el oare în fața celebrului orologiu astronomic de pe turnul primăriei? În cele două-trei săptămâni cât a zăbovit la Praga a avut răgazul să iscodească măcar câteva locuri memorabile? La ce meditații să-l fi predispus catedrala Sf. Tyn cu mulțimea turnurilor ei gotice aurind în soare, dar minunea arhitecturală a Sf. Vit de pe Hrad? Viitorii cercetători ai operei lui Eminescu vor recunoaște poate frânturi ale memoriei poetului de la trecerea sa prin Praga, impusă în viziunea emblematică generală ca o înjghebare de stiluri arhitecturale.

ROMANICUL este cel mai vechi strat european urmând culturii slave a Statului Marii Moravii, care s-a sedimentat în adâncul istoriei sau al pământului. Pătrunderea stilului romanice în arhitectura și cultura cehă trebuie pusă în legătură cu adoptarea creștinismului, în 833, de către cneazul Borivoj, din familia Premysl. Majoritatea edificiilor arhitectonice vor avea din această cauză o destinație religioasă, dar din secolele XI-XII se construiesc și case nobiliare în stil romanice.

Încercăm să ne imaginăm cum arăta Praga la începuturile înjgheburii sale citadine. Mărturiile arheologice ne permit să întrezărim pe dealul Cetății o bisericuță creștină ridicată de Borivoj, în 875, în imediata apropiere a unei formații orășenești pitită între Hrad și Vltava. În aceeași vreme, pe dealul opus al Vltavei, se înalță fortăreața de sus (Vyšehrad) care a servit o vreme tot ca reședință a dinastiei Premysl. Se păstrează aici, bine conservată, rotonda Sf. Martin, unul dintre cele mai vechi monumente ale epocii romanice. Metropola uriașă de azi, ademenitoare prin farmecul ei nepuizabil, s-a construit din „piatră și calcar” între cele două coline, Hrad și Vyšehrad, pe ambele maluri ale râului Vltava, legate printr-unul dintre cele mai frumoase poduri din lume.

Deși multe edificii n-au rezistat timpului, Praga posedă azi peste 70 de clădiri vechi, ale căror structuri includ și vestigii ale construcțiilor în stil romanice. Le recunoști fiindcă păstrează toate atributele severității romanice: rigoare, duritate, gravitate, masivitate, austeritate.

Unul dintre cele mai somptuoase edificii construite în acest stil este basilica Sf. Gheorghe din incinta Castelului din Praga. Ea a fost fondată în anul 920 de Vratislav I, fiul lui Borivoj, servind până în anul 1055 ca necropolă a familiei Premysl. Examinez cu atenție și admir exactitatea restaurării trăsăturilor arhitectonice caracteristice ale edificiilor romane de acest fel: pereți din lespezi de piatră cioplită netencuiți, ferestre împerecheate, geamuri scunde în nișe în formă de pâlnie, frize arcuite, pilaștri, portaluri semicirculare cu timpanul în relief, bolți arcuite, absida semicilindrică, cu pictura pe alocuri ștearsă, singura care se mai păstrează în Praga din epoca romanică. Privesc pietre funerare, sarcofage, crani de cneji și nu pot să nu mă înfierez hamletian cu gândul la cei ce au fost și la ce va urma să fie. Subsola clădirii găzduiește colecția de artă veche cehă a Galeriei Naționale, printre ale cărei exponate dăm peste statuia originală a Sfântului Gheorghe ucigând balaurul, semnată de meșterii Gheorghe și Martin din Cluj. O copie mărită a sculpturii se găsește la câțiva pași, în curtea palatului, iar alta este expusă într-un loc prea retras pentru valoarea ei istorică și culturală în orașul de baștină al autorilor, la Cluj-Napoca. În aceeași incintă a Palatului, Vaclav I, fiul lui Vratislav I, a construit în 930 o rotondă de lemn, transformată

în 1085 de Vraclav II, primul rege ceh, într-o bazilică mai mare, peste care se înalță azi uluitoarea dantelărie în piatră a catedralei gotice Sf. Vit, ctitorită de neîntrecutul Carol.

O altă construcție romanică, din secolul al XII-lea, situată pe o colină împădurită din apropierea Hradului, este catedrala și mănăstirea Strahov, care adăpostește azi Muzeul Literaturii Naționale. Pe noi ne emoționează întotdeauna acest lăcaș, când ne gândim că interesul față de limba română a crescut în mănăstirea de pe Strahov, transformată în timpul primului război mondial în lazaret pentru răniți și bolnavi, unde intelectuali înzestrați cu profunde sentimente de dragoste umană ca Jan Urban Jarník, Metod Zavoral, Iosef Špechta s-au aplecat cu înduioșare asupra suferințelor ardeleni care nu cunoșteau altă limbă decât graiul lor matern.

Amatorului de antichități Praga îi oferă și edificii romanice civile, cum este casa nobiliară de pe strada Retezova, unde a locuit o vreme Jiří din Podebrad, contemporan cu Ștefan cel Mare, înainte de a fi ales rege al Bohemiei.

Stilul arhitectural GOTIC urmează în ordine istorică după stilul romanic pe care l-am prezentat mai sus. Pătrunderea stilului gotic în Praga trebuie pusă de data aceasta în legătură cu răspândirea ordinilor călugărești ale franciscanilor și dominicanilor, fără de care viața spirituală a vechilor burguri medievale este de neconceput. Arta arhitecturală gotică a apărut în Franța în a doua jumătate a sec. al XII-lea ca expresie materializată a unei noi culturi spirituale marcată de un profund sentiment religios. Ca model de referință servește abația Cîteaux en Bourgogne. Spre deosebire de rigoarea arhitecturii romanice desfășurată pe orizontală, statică, masivă, austeră, arhitectura gotică se caracterizează prin voința expresă de a supune masa voinței creatoare. Edificiile gotice religioase și civile din Praga păstrează bine conservate toate trăsăturile caracteristice ale goticului genuin: dinamism, mișcare ascendentă, verticalitate, arcuri ogivale, bolți cu osatură nervurată, sistem de sprijin, ferestre înguste cu armătură ajurată, acoperișuri abrupte. Arhitectura devine un mijloc de influențare a maselor atât sub aspect religios, cât și moralizator. Înălțimea neobișnuită a turnurilor gotice cu ascuțiturile ce se pierd în transcendent aveau să-i extazieze pe credincioși și să le cucerească gândurile.

Cea mai veche clădire din epoca goticului timpuriu de pe teritoriul Pragăi, situată pe splaiul Vltavei, Na Františku, este fosta mănăstire a clariselor și franciscanilor, întemeiată la rugămintea surorii lui Vaclav I, Anežka Premyslovna, între 1234-1290, care după ce s-a călugărit a devenit prima ei abatesă. Întregul ansamblu de biserici și spații de locuit, cunoscut azi sub numele de Anežský areál, încă destul de masiv, este realizat în stil burgundo-cistercian. Ferestruicele semicirculare de la parter și înfățișarea gotică timpurie a ferestrelor în ambrazură de la etaj dovedesc că obiectivul a fost construit la intersecția stilului romanic cu cel gotic. Anežský areál adăpostește azi expoziția permanentă de pictură cehă din secolul al XIX-lea a Galeriei Naționale de Artă. În stil cistercian-burgundic este concepută și sinagoga Veche-Nouă, una dintre cele mai vechi sinagogi păstrate în Praga.

La sfârșitul secolului al XIII-lea în centrul Orașului Vechi încep lucrările la construirea unui palat, denumit din 1417 **Casa La Clopotul de piatră**, după clopotul păstrat până azi într-un colț al clădirii. Obiectul putea să fi fost o aluzie la evenimentul din 1310, când capelanul reginei Eliška a dat printr-un asemenea clopot semnalul armatelor regelui Ioan de Luxemburg și simpatizanților lui din oraș pentru deschiderea porților și ocuparea pașnică a Orașului Vechi. Nu este exclus ca fondatoarea palatului să fi fost Eliška Premyslova, fiica lui Vaclav II și soră cu Vaclav III, care prin căsătoria cu Ioan de Luxemburg avea să inaugureze în Cehia o lungă dinastie străină. Restauratorii au dat la iveală un splendid obiectiv gotic ce se credea până nu demult un neobaroc din secolul XIX. Clădirea se distinge printr-o compoziție geometrică bine dozată a fațadei de piatră cu bogate ornamente gotice și este adaptată azi scopurilor Galeriei de Artă a Orașului Praga.

Goticul cu toate trăsăturile sale specifice pătrunde în Praga abia la începutul secolului al XIV-lea. Apar acum numeroase edificii religioase și civile în zonele istorice ale orașului: biserița Sf. Toma în Malá Strana, Sf. Iacob în Stare Město, Notre-Dame din fața lui Týn, fostul palat al lui Ioan de Luxemburg, biserica Sf. Jindřich cu clopotnița separată de clădire și altele. Catedrala Sfânta

Maria Snežna/Notre-Dame, întemeiată înainte de 1380 ca o pseudobasilică gotică, potențează înfățișarea gotică a Orașului Vechi prin arborescența trufașă a turnurilor înnegrite de vreme. Ea se află de mai mult timp în renovare și restaurare capitală a fațadelor exterioare.

Praga cunoaște o perioadă de maximă eflorescență a goticului în timpul lui Carol IV, din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Vrednicul fiu al lui Eliška și Ioan de Luxemburg a știut să se folosească de toate prerogativele de rege al Bohemiei și totodată împărat al Sfântului imperiu roman de națiune germană pentru a face din **Orașul lumii** o reședință somptuoasă, elegantă și confortabilă. În acest scop a chemat aici pe cei mai iscusiți arhitecți, artiști plastici și meșteri ai timpului. Geniul arhitectului francez Mathieu d'Arras și al germanului Peter Parler a făcut ca pe locul unei basilici romanice de pe Hrad să se înfiripe una dintre cele mai mari și mai prețioase opere de arhitectură din lume, **Catedrala gotică Sf. Vit**, simbol și dominantă inalienabilă a orașului Praga. Catedrala singură s-ar preta la minuțioase examinări stilistice, dar ne mulțumim să întârziem privirea la uimitoarea boltă cu osatura nervurată a navei centrale, sprijinită pe 28 de coloane dăltuite, la altarul gotic în fața căruia se află sarcofagul imperial din marmură albă și amvonul renascentist, la balconul regal cu stemele ținuturilor înglobate în regat, la vitraliile viu colorate din diferite perioade istorice, la fresce și statui, la valori de cultură și artă peste care ochii grăbiți ai vizitatorului neavizat trec adesea cu o vinovată neștiință. În partea sudică a navei transversale admirăm capela Sf. Vaclav, adevărată bijuterie arhitecturală cu fresce murale și incrustații cu pietre prețioase din secolul al XIV-lea. Pe fațada exterioară deasupra portalului numit **de aur**, se află un mozaic înfățișând **Judecata de Apoi** din sticlă de Bohemia, operă unică a artei mozaicale gotice la Nord de Alpi.

Interesant de reținut, pentru eforturile noastre de sincronizare culturală cu țări din centrul și apusul Europei, că, în timp ce noi înfruntam oștile acaparatoare ale lui Carol Robert de Anjou pentru crearea și consolidarea statelor feudale românești de sine stătătoare, Carol I întemeia la Praga Universitatea (1348) care îi poartă numele. În centrul Orașului Vechi se ridică primăria gotică cu un turn înalt și paraclis pe care în 1402 se va instala un orologiu. Carol IV construiește și Orașul Nou cu piețe, o biserică gotică (Na Slupi), mănăstire (Na Slovaneč), primărie și o rețea regulată de străzi. În 1357 unește Orașul Vechi de Malá Strana printr-un pod de piatră peste Vltava, împodobit mai târziu cu statui baroce, sfinți, cruci, grupuri sculptate ce dau savoare medievală și un plus de atractivitate orașului. Turnul podului dinspre Staromestská, cu bogate ornamente sculptate, figurative și heraldice înfățișând în centru portretele lui Carol IV și Vaclav IV, se înscrie printre cele mai frumoase giuvaeruri de arhitectură gotică din Europa.

Carol IV lasă în urma sa multe construcții neterminate. Dezvoltarea orașului va fi apoi puternic afectată de mișcarea reformatoare, antifeudală husită. Abia Jiří din Podebrad, regele autohton, contemporan cu Ștefan cel Mare, va desăvârși Catedrala Týn și va ridica al doilea turn mai înalt pe partea dinspre Malostranská a podului Carol, dar de mult mai scăzută valoare artistică. La picioarele acestui turn se mai păstrează încă imobilul **La trei struți**, azi hotel și restaurant de lux, în care Rudolf al II-lea l-a găzduit pe Mihai Viteazul.

Arta gotică trăiește o nouă înviorare pe timpul lui Vladislav și Ludovic din dinastia Jagellon, în a doua jumătate a sec. al XV-lea. Temându-se de atacul orășenilor, Vladislav mută reședința regală din Orașul Vechi, aflată aici din timpul lui Vaclav IV, pe Hrad, unde pentru a se simți mai în siguranță, întărește zidurile cetății și reconstruiește vechiul palat regal. În incinta palatului Vladislav construiește o uriașă sală a cavalerilor (1487-1500) cu o boltă suspendată deasupra unei suprafețe de 62x16 m, împodobită cu nervuri arcuite în formă de stea. Ferestrele și portalurile sunt executate în stil renascentist, cea mai veche mărturie tăiată în piatră a pătrunderii noului stil la nord de Alpi. Vladislav Jagellon a reușit să impună chiar și un stil de tranziție care îi poartă numele și care coincide în linii mari cu sfârșitul goticului în Cehia. Turnul pulberăriei (1475), pe sub care se făcea intrarea în Orașul Vechi aparține deja stilului gotic târziu.

RENAȘTEREA în Praga a fost mai mult o modă, decât un stil arhitectural cu o configurație genuină, modă adaptată la condițiile locale, cu câteva trăsături specifice renașterii cehice. Primele detalii renascentiste apar, după cum am observat, la sfârșitul secolului al XV-lea, în timpul lui

Vladislav Jagellon, regele catolic polonez care, de frica orașenilor cuprinși de reformă, mută reședința regală din Orașul Vechi pe dealul Cetății, unde se simțea mai în siguranță. Ferestrele și portalul vechiului palat sunt făcute în stil renescentist, precum și o aripă nouă, numită palatul Ludovic. În sala de ședințe a vechiului palat se confecționează un splendid balcon renescentist pentru înaltul funcționar de stat. Până în 1847 aici se adunau deputații stărilor reprezentate în dieta locală pentru alegerea regelui. În timpul nostru, în vechea sală a senatului noul președinte al republicii semnează jurământul și au loc ședințele solemne ale Consiliului național ceh.

În fața altarului gotic din Catedrala Sf. Vit se află un amvon renescentist și sarcofagul imperial din marmură albă. Pe lăptășul de sus a sarcofagului renescentist efigiile lui Ferdinand I, în centru, a fiului Maximilian, la dreapta, și a soției Anna de Jagellon, la stânga. Pereții laterali sunt împodobiți cu portretele lui Carol IV, ale celor patru soții și ale succesorilor. Puțin mai în față, într-o capelă din stânga dăm peste sculptura principelui Transilvaniei Gabriel Bethlen. Sarcofagul familiei lui Carol al IV-lea și al altor regi cehi (Vaclav IV, Jiří din Podebrad, Rudolf II) se găsește în cripta din subsolul catedralei. Balconul pentru cor din partea de nord a navei transversale și orga sunt tot de construcție renescentistă. Pe același perimetru al Hradului s-a refăcut în stil renescentist fațada basilicii romane Sf. Gheorghe.

Moda Renașterii a fost introdusă în Praga de Ferdinand I din dinastia de Habsburg care, educat în Europa de sud, va fi stârnit de înfățișarea medievală a orașului. Prima inițiativă a lui Ferdinand I a fost plantarea unui parc de tip italian, cu bogate ornamente artistice în care va amplasa un impunător palat de vară, Belvedere, pentru soția sa Anna de Jagellon. Construcția este încredințată arhitectului Giovanni Spazio după proiectul genovezului Paolo della Stella, reprezentând cea mai pură formă a arhitecturii renescentiste italiene în Centrul Europei. De-a lungul sălii festive, o imensă galerie de promenadă dispusă spre parc, cu coloane și arcade după modelul templelor antice, cu bogate decorațiuni sculpturale din care o parte, pe unele fațade, se mai păstrează și astăzi. În fața palatului o fântână „cântătoare” turnată în același secol.

Pe terenurile eliberate de un incendiu nimicitor, Ferdinand I a pus să se construiască grajdurile pentru cai și un pavilion pentru joc cu mingea, o sală spațioasă, întinsă pe orizontală, cu fațada arcuită, ornată cu remarcabile figuri în sgraffito, procedeu de a zgâria un desen în material colorat lăsând să apară contrastant stratul de fond, decor arhitectural specific renașterii ceh.

Stilul renescentist pătrunde și în arhitectura unor palate nobiliare: palatul Lobkovic, mai târziu Schwarzenberg, cu o impunătoare fațadă în tehnica sgraffito, azi sediul Muzeului militar; palatul Gyspek, transformat în reședință a arhiepiscopilor praghezi, reconstruit la sfârșitul secolului XVIII în stil baroc, palatul Granovsky din Piața Tyn (Ungelt) cu fațada spre curte și o loggie deschisă la primul etaj. Privirea vizitatorului interesat de succesiunea istorică a stilurilor este atrasă de pictura murală în sgraffito pe teme antice și biblice de pe clădirea lipită de Complexul arhitectural al primăriei vechi numită „U minuty.” Pe o placă memorială citim că nucleul casei, de la începutul sec. XV, este gotic, fațada renescentistă, cu figuri în sgraffito desenate în două etape la cumpăna dintre secolele XVI-XVII. Leul din piatră de la sfârșitul secolului XVIII amintește că aici a fost farmacia „La Leul alb”. După aceeași tehnică în sgraffito recunoaștem cu ușurință vechea primărie renescentistă a orașului regal Hradčany de pe Malá Strana și reședința șambelanului curții regale, azi Casa copiilor cehoslovaci. Urme de picturi pe fațadă păstrează și Casa renescentistă „La trei struți” (1585) pitită la picioarele podului dinspre Malastranská unde Rudolf al II-lea, ne place să repetăm, l-a găzduit pe Mihai Viteazul. O bine păstrată casă renescentistă „La lebăda albă” se găsește pe o stradă îngustă din Malá Strana.

Distingem la toate aceste construcții renescentiste o dispunere orizontală a etajelor, loggii cu arcade, de regulă orientate spre curte sau parc, frontoane cu cornișa din linii curbe sau frânțe, ferestre îngemănate, picturi murale decorative în sgraffito, ornamentarea cu stucatură a interioarelor, felinare cilindrice sau poligonale la colțurile clădirilor.

Dar poate cel mai impresionant obiectiv renescentist, atât sub aspect istoric cât și artistic, este palatul de vară Hvezda (Steaua) dintr-o rezervație naturală de la periferia vestică a orașului

Praga. Palatul acesta neobișnuit, cu o împărțire originală a interiorului, a fost construit după proiectul personal al arhiducelui Ferdinand Tirolsky, fiul lui Ferdinand I și locțiitorul împăratului în Bohemia. Lucrările propriu-zise, începute în 1555, au fost încredințate unor meșteri italieni. Se spune că acest palat de vară ar fi fost construit pentru soția tănuită a arhiducelui, Philippine Welser.

De mai mare valoare artistică sunt ornamentele interioare în relief, făcute din stuc alb, pe un fond abstract, cu figuri ce ies în evidență numai datorită unui joc subtil de lumini și umbre. Stucaturile, cu model în antichitatea clasică și Renașterea italiană, pe subiecte din **Eneida** lui Vergiliu, sunt prima încercare de introducere a acestei tehnici decorative în Cehia și printre cele mai valoroase din arhitectura renascentistă europeană. Mulajele sunt executate după un plan compozițional bine chibzuit ce poate fi urmărit dinspre bolta centrală spre bolțile cilindrice laterale și galerii. Într-un medalion de pe bolta centrală îl vedem pe Eneas salvându-și tatăl dintre ruinele Troiei în flăcări. Privirea se rotește avidă spre celelalte figuri dispuse concentric: eroi ai războiului traian, zei, zeițe, satiri și alte personaje mitologice. Venera, considerată întemeietorea neamului roman, este înfățișată în spiritul Galathei lui Rafael, ca o figură triumfală, apărând sublimă pe o scoică din valurile înspumate ale mării.

Decorațiunile ciudatului palat de vară de la periferia Pragăi împrumută scene din eposul eroic Vergilian, actul de naștere al poporului latin fiindcă, în concepția orgolioasă a habsburgilor, și fondatorul palatului era habsburg, neamul acesta avea pretenția că este continuatorul romanilor, menit să dea Sfântului Imperiu Roman de națiune germană strălucirea de altădată a Imperiului roman.

Palatul de vară în formă de stea se află pe o colină impropriu numită Muntele Alb (altitudinea 381 m), de care se leagă un eveniment fatal din istoria poporului ceh. Aici, în apropierea castelului, la 8 noiembrie 1620, trupele unite ale habsburgilor și Ligii catolice au înfrânt definitiv împotrivirea armată a stărilor cehe, silite să suporte încă 300 de ani de stăpânire habsburgică. Întreaga zonă a Muntelui alb, movila, palatul, parcul, biserica Sf. Maria, construită de habsburgi în cinstea victoriei de la Muntele Alb, sunt declarate monumente naționale de cultură. Palatul, lipsit de podoaba turnului renascentist care se mai păstra încă până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, adăpostește azi trei expoziții permanente, mărturie peste veacuri a luptei poporului ceh pentru eliberare națională și democrație. Expoziția dedicată Bătăliei de la Muntele Alb prezintă perioada istorică cuprinsă între întemeierea palatului, în secolul al XVI-lea, începutul Războiului de 30 de ani, cu bătălia fatală pentru cehi de la Muntele Alb (1620), până aproape de contemporaneitate. Expoziția, ordonată pe cinci părți se deschide cu o imagine grafică a Pragăi din timpul Renașterii. Recunoaștem cu ușurință opere celebre ale arhitecturii pragheze din acea perioadă: palatul de vară al reginei Anna (Belvedere), grădina regală și sala pentru jocuri cu mingea. A doua parte prezintă exponate legate de perioada lui Rudolf al II-lea, considerată, pe bună dreptate, „epoca de aur” a Cehiei. Celelalte părți înfățișează materiale documentare legate de împotrivirea stărilor cehe, bătălia de la Muntele Alb și soarta ulterioară a „Stelei”. Sub aceeași cupolă a palatului Hvezda se întâlnesc pentru eternitate prin două expoziții memoriale doi artiști cehi, prieteni apropiați și colaboratori în viață, scriitorul Alois Iirasek și pictorul Mikuláš Aleš care, prin creațiile lor realiste, au dat expresie, literară și plastică, năzuințelor de libertate națională și dreptate ale poporului ceh.

După înfrângerea stărilor cehe de la Muntele Alb, habsburgii, stăpâni pe situație, intensifică activitatea de recatolicizare și de combatere drastică a Reformei. Ideologia dominantă a catolicismului se propagă prin forme și mijloace primenite de persuasiune și de convertire religioasă. Ordinul iezuiților, întemeiat în 1534 de călugărul spaniol Ignatiu de Loyola pentru combaterea reformei și întărirea bisericii catolice și-a găsit în Cehia un câmp prielnic de acțiune. Primele contingente ale „Campaniei lui Isus” sosesc în Praga în 1556, se stabilesc într-o mănăstire a dominicanilor, pe care o vor transforma mai târziu (1635-1723) într-un impozant colegiu iezuit. Ansamblul arhitectural Clementinum cuprinzând colegiul, trei biserici (Sf. Clement, Capela

Italiană, Sf. Salvador) biblioteca și observatorul este al doilea ca mărime după complexul de clădiri de pe Hrad.

În istoria arhitecturii pragheze, perioada pe care am numi-o iezuită, preponderent BAROCĂ, concurează cu cea a goticului din timpul lui Carol al IV-lea. Artiști italieni mai mult sau mai puțin talentați se îndreaptă spre Cehia, cuprinsă de o nouă febră constructivă. Spiritul Italiei – leagănul contrareformei – pătrunde în Praga pe calea importului direct sau indirect al culturii și modei italiene. Primele simptome ale individualismului artistic, ca urmare a renunțării la arta renescentistă în favoarea unei compoziții baroce mai libere, apar încă din timpul lui Rudolf al II-lea. Împăratul Sfântului imperiu Roman și rege al Cehiei (1576-1611), Rudolf al II-lea, a jucat un rol foarte important în dezvoltarea artelor, științei și culturii pragheze. Colecțiile sale de artă erau dintre cele mai bogate și mai valoroase pe vremea aceea. La răscrucea celor două veacuri Rudolf al II-lea a creat chiar și un stil care-i poartă numele. Stilul rudolfian se caracterizează prin manierismul renașterii târzii, dar, pe de altă parte, datorită interesului față de natură, prin înclinația spre realism și o nouă percepție a lumii, el a pregătit arta secolului al XVII-lea creând premisele apariției barocului.

Între 1590-1597, cel mai mare arhitect din timpul lui Rudolf al II-lea, Giovanni M. Filippi, care trăia la Praga și după proiectul căruia s-a făcut manejul lui Rudolf și sala spaniolă a palatului regal, construiește o capelă în incinta colegiului iezuit. Lui i se mai atribuie proiectul Bisericii Fecioara Maria, a ordinului carmaliților de pe Malá Strana (1611-1613) și poarta barocă Mathias, împărat roman, regele Bohemiei și Ungariei, după cum stă scris cu litere latine deasupra porții de la intrarea în Hradul praghez: D. MATTIAS. EL. ROM. IMP. S. AUG. HUNG. BOH. REX 2 C FF. ANO. MDCXIV. Poarta barocă, deși s-a făcut în timpul lui Mathias (1617-1614), din punct de vedere artistic este unul din cele mai bune documente ale arhitecturii rudolfiene de pe Hrad. Primăria de pe Malá Strana a fost construită tot în timpul lui Mathias (1617-1619). Nucleul arhitectural mai vechi a fost înconjurat probabil de D. M. Filippi, care i-a supraviețuit lui Rudolf, de fațade bogate cu un sistem monumental de pilaștri și frontoane bine chibzuite deasupra ferestrelor.

Urmele cele mai pregnante în barocul praghez, chiar dacă încălcăm puțin cronologia construcțiilor, le-a lăsat doi artiști bavarezi, Cristoph Dientzenhofer, tatăl, și Kilian Ignaz, fiul, de numele căruia se leagă multe lucrări baroce sacrale și civile din Praga. Christoph Dientzenhofer începe construcția celei mai mari catedrale baroce cu trei nave Sfântul Nicolae din Malá Strana, cupola și fațada fiind terminate de fiul său Kilian Ignaz în maniera barocului iluzorionist vienez și italian de care era influențat. Fresca uriașă de pe tavan, înfățișând viața Sf. Nicolae, realizată de Jan Lukaš Kraker între 1761-1770, acoperă 1500 m² și este cea mai mare pictură murală din Europa. Celelalte picturi monumentale și tablouri, altarul principal cu statuia aurită a Sf. Nicolae, amvonul, mulțimea de statui supradimensionate și decorațiunile interioare și exterioare de mare valoare artistică îi dau dreptul să rivalizeze cu o altă capodoperă de arhitectură, catedrala gotică Sf. Vit din aceeași parte a orașului. Întocmai cum verticalitatea trufașă a turnurilor gotice avea să țintească privirea credincioșilor în transcendent, tot așa, monumentalitatea și splendoarea decorațiunilor baroce aveau să-l extazieze pe contemplator și să-l transpună într-o lume nereală, iluzorie. Prin construirea Catedralei Sf. Nicolae iezuiții doreau să demonstreze forța, puterea și victoria catolicismului asupra populației eretice cehe.

Iezuții nu au fost, desigur, singurul ordin catolic preocupat de răspândirea prin biserică a credinței creștine. Stă mărturie biserica Sf. Francisc a cruciaților, arhitect Jean B. Mathey (1680-1689), situată viv-à-vis de colegiul iezuit Clementinum, alături de turnul dinspre Staroměstská al podului Carol. Sub o uriașă cupolă barocă, fresca „Judecata din urmă” și o valoroasă madonă gotică din secolul al XV-lea. Fațada este bogat împodobită cu sfinți și patroni – ocrotitori ai Cehiei.

De ordinul capucinilor se leagă ansamblul sacral din jurul copiei așa numitei case a Fecioarei Maria (Santa Casa) din orașul italian Loreta. La Loreta pragheză s-a lucrat între 1626-1750. Fațada clădirii în stil baroc a fost executată de Kilian Ignaz Dientzenhofer în 1721. În centrul ansamblului, în curte, se află Casa Sfântă, înconjurată de galerii cu două nivele, o biserică, șapte

capele, două fântâni. Pereții exteriori ai Casei sunt împodobiți cu bogate ornamente în relief, executate de maeștri italieni. Înăuntru se află tablouri din viața Fecioarei, un altar de argint și o statueta a Madonei din lemn de cedru. Deasupra mănăstirii se înalță un turn baroc cu orologii și un clopot prevăzut cu un mecanism care la fiecare oră interpretează un cântec. Dar cea mai atrăgătoare și fascinantă parte a Loretei este celebrul tezaur al mănăstirii cu obiecte din aur, argint, pietre prețioase, diamante, briliante de mare valoare. Peste drum de Loreta, fosta clădire a corpului de călugări catolici de pe lângă mănăstirea Strahov (conventul), azi Muzeul de literatură cehă, a fost restaurată în secolele XVII-XVIII în stil baroc.

Febra construcțiilor i-a prins și pe aristocrații catolici, învingători în bătălia de la Muntele Alb. Artiștii, în vreme de pace și relativă acalmie socială, au răgaz să cultive amănuntul și să zăbovească asupra formei, complicând-o prin tot felul de artificii sculpturale: volute, ciubuce, chenare, festoane, ghirlande, frunze, ramuri, figuri. În înțeles brut, simplificator barocul înseamnă aglomerare de detalii și complicarea formelor, motiv pentru care în unele situații, conceptul a devenit un termen de caracterizare negativă. A barochiza înseamnă a încărca excesiv, a complica inutil o formă artistică. Stilul arhitectural baroc se caracterizează în general prin monumentalitate, dinamism, simetrie, linii încovoiate (flambate) ale întregului și părților, ale ferestrelor, portalurilor, cornișelor, cupole, acoperișuri cu mansarde sau în formă de bulb, portaluri și fațade cu statui supradimensionate, pilaștri înalți și semicoloane, decorarea bogată a interioarelor și exterioarelor, scări largi, somptuoase, pictură în spațiu, fresce și tablouri monumentale.

Ducele Albert de Waldstein, marele comandant de oști ale lui Ferdinand II în luptele de la Muntele Alb, trădător al stărilor cehe, un senior intrigant și mercantil, posedând o uriașă avere prin deposedarea nobilimii autohtone, are ambiția să construiască un palat care să-l întrecă prin mărime și luxul decorurilor pe al împăratului. Din ordinul său, demolând un cartier întreg din Malá Strana, cuprins între Dealul Cetății și Vltava, în 1624 încep lucrările primului palat în stil baroc din Praga. Sala principala de înălțimea a două etaje, cu fresce, oglinzi, tapiserii și stucaturi frumoase, dă spre curte printr-o loggie largă – *salla terrena* – cu trei arcade susținute de coloane duble. Tavanul și pereții loggiei sunt acoperiți cu bogate ornamente și picturi. Grădina a fost decorată cu statui din bronz ale zeilor antici, turnate de sculptorul olandez Adrian de Vries, care trăia la Praga. Originalele au fost luate de suedezi ca trofeu la sfârșitul războiului de 30 de ani, în 1648. Grădina include și manejul palatului Waldstein, construit în 1630, ca ultimă parte a ansamblului, amenajat azi ca sală de expoziții a Galeriei naționale. Actualmente în palatul Waldstein își are sediul Ministerul culturii cehe și Muzeul pedagogic J. A. Komensky. Mai târziu, în 1798, Friederich Schiller, îi va dedica lui Wallenstein poemul dramatic cu același nume, o insidioasă cazuistică a trădării pentru a-l salva pe celebrul comandant de oști de oprobiul propriului popor sau cititor.

Exemplul lui Waldstein îl urmează și alți aristocrați praghezi. Kilian Ignat Dientzenhofer proiectează vila „America”, un fel de palat de vară al familiei Kinsky în Nové Město. Proprietarul de mai târziu al palatului, Vaclav Michna, azi Muzeul Antoniu Dvořak, se va strădui zadarnic să-l ajungă pe al lui Waldstein. Ambasadorul împăratului la Veneția, prințul Humprecht Cernin din Chudenice construiește un palat monumental început în 1669 de Francisco Caratti și terminat în 1720 de František M. Kanka. Împreună cu palatul toscan din apropiere, aparținător ducilor toscani, construit în stilul barocului timpuriu de arhitectul Jean B. Mathey (1689-1691), cele două palate aparțin azi Ministerului federal al afacerilor externe.

Dacă barocul timpuriu a fost mai mult un fenomen de imitație, la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului următor, barocul se aclimatizează, pătrunzând organic în mintea și inima praghezilor, receptivi la mersul și evoluția curenților artistice. Artiști străini foarte talentați ca Jean B. Mathey sau Giovanni B. Alliprandi, buni cunoscători ai arhitecturii europene, au știut să armonizeze construcțiile lor cu mediul înconjurător și cu tradițiile cultural-artistice locale, dând barocului praghez o înfățișare originală, specifică. În afara palatului toscan și a bisericii cruciaților Sf. Francisc, Jean B. Mathey, este autorul proiectului palatului arhiepiscopal (1675-1679) și a vilei de vară, construită la periferia orașului, în cartierul Troja, pentru Vaclav Vojtěch Šternberk. Atrage

atenția scara exterioară largă, tipic barocă împodobită cu statui înfățișând **Lupta zeilor cu titanii**. Sala somptuoasă a tronului din palatul arhiepiscopal de pe Hradčany este amenajată între 1764-1765 de către arhitectul Jan J. Wırch. Tapiseriile de pe pereți sunt realizate în atelierul lui Neilson din Paris după cartoane de Desportes pe subiecte din Noile Indii. Giovanni B. Alliprandi construiește în stilul manierat al barocului vienez palatul Lobkovic (1703-1707) cu un frumos parc baroc, azi rezidența Ambasadei Germaniei și palatul Šternberk, sediul Colecției de artă universală a Galeriei naționale.

Continuatorii lui Jean B. Mathey și Giovanni B. Alliprandi, doi artiști cehi, Jan Santini și František M. Kanka, pe care l-am mai amintit, vor construi în stil arhitectural pur local. Jan Santini reconstruiește în stil baroc, dar cu o mai mare expresivitate a decorurilor și masei, palatul Schönborn, în care este instalată ambasada S.U.A. Palatul se continuă cu o grădină vastă la capătul căreia, dintr-un pavilion baroc timpuriu, se deschide o frumoasă panoramă a Pragăi. František M. Kanka, printre altele, este autorul unei splendide grădini baroce în terasă, pe strada Karmelitska, amenajată pe cheltuiala starostelui orașului Jan J. Vrtba, pe lângă un imobil vechi, renovat în stil renescentist în secolul XVII. Grădina Vrtba, împodobită cu sculpturi și alte ornamente prețioase (statui ale zeilor antici, vase, amfore) este în felul ei un fel de muzeu al arhitecturii grădinilor și plasticii, deschis în prezent publicului larg. După schițele lui Fr. M. Kanka s-a executat într-un splendid stil baroc sala bibliotecii Clementinum, cu mobilier în intarsii, coloane drepte și volute. Fresca de pe tavan aparține lui Johann Hiebel.

Praga devine pentru a doua oară în existența ei orașul cu cea mai dezvoltată cultură artistică europeană. Paralel cu dezvoltarea arhitecturii, cunosc o mare înflorire pictura, sculptura, toate artele plastice și meștesuguriile. Cu mijloacele ordinilor călugărești și feudalilor laici, între 1683-1714, podul Carol, fala orașului de pe Vltava, este împodobit cu 30 de sculpturi individuale sau în grup executate de meșteri și în ateliere din Praga.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, barocul praghez evoluează deja spre simplificare, spre o formă mai redusă a rococoului, insuflat de clasicismul francez. Palatul Golz-Kinský, după numele proprietarilor, construit de Kilian Ignasz Dientzenhofer și Anselmo Lurago, între 1755-1756, în Centrul Orașului Vechi, reprezintă cel mai reușit model de rococo din arhitectura pragheză cu ornamente sculpturale de Ignaz F. Platzer. Spațiile sale găzduiesc colecțiile de grafică ale Galeriei naționale. Datorită înfățișării sale baroce, a turelor și acoperișurilor boltite, concurând strâns cu verticalitatea îndrăzneță a turnurilor gotice, Praga a fost supranumită Roma Nordului.

(Continuare în numărul viitor al revistei.)

VI. BANAT STUDIES/ ÉTUDES DE BANAT/ STUDII BANATICE
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Viviana MILIVOIEVICI

**THE LIBRARY OF ROMANIAN ACADEMY,
TIMISOARA BRANCH – PROMOTER OF CULTURE,
RESEARCH AND EDUCATION**

**LA BIBLIOTHÈQUE DE L'ACADÉMIE ROUMAINE,
FILIALE DE TIMISOARA – PROMOTEUR DE LA CULTURE,
DE LA RECHERCHE ET DE L'ÉDUCATION**

**BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE, FILIALA TIMIȘOARA
– PROMOTOR AL CULTURII, CERCETĂRII ȘI EDUCAȚIEI**

Viviana MILIVOIEVICI,

Academia Română – Filiala Timișoara,
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”
B-dul Mihai Viteazu, nr. 24, Timișoara, România
viviana.poclid@yahoo.com

Abstract

The Library of the Romanian Academy, Timisoara Branch is a heritage-building, unfortunately being more and more deteriorated in time. Nevertheless nowadays, the building is undergoing a process of renovation and rehabilitation.

The profile of the library is encyclopedic, of outstanding academic and research nature. Since 1990, the Scientific Research Base of Timisoara has become a Branch of the Romanian Academy, so that the initial library becomes the Library of the Timisoara Branch of the Romanian Academy.

The Library can be considered a heritage of Banat's spirituality and, at the same time, a promoter of culture, research and education.

Résumé

La bibliothèque de l'Académie Roumaine, Filiale de Timisoara, est un patrimoine, mais qui, avec le temps, ce patrimoine a été de plus en plus altéré. Actuellement elle est en train de rénovation.

Le profil de la bibliothèque est encyclopédique de niveau supérieur, avec un caractère académique et de recherche. À partir de 1990, la Base de Recherches Scientifiques de Timisoara est devenue la Filiale de l'Académie Roumaine.

Elle peut être considérée comme patrimoine de la spiritualité de Banat et, en même temps, un promoteur de la culture, de la recherche et de l'éducation.

Rezumat

Biblioteca Academiei Române, Filiala Timișoara este o clădire-patrimoniu, dar care a fost alterată tot mai mult, o dată cu trecerea timpului. Însă, astăzi, este în plin proces de renovare și reabilitare.

Profilul bibliotecii este enciclopedic de nivel superior, cu caracter academic și de cercetare. Din anul 1990, Baza de Cercetări Științifice din Timișoara s-a transformat în Filiala Academiei Române, astfel că biblioteca bazei devine Biblioteca Filialei Timișoara a Academiei Române.

Aceasta poate fi considerată un patrimoniu al spiritualității bănățene și, totodată, un promotor al culturii, cercetării și educației.

Key words: *library, patrimony, culture, research, education*

Mots-clés: *bibliothèque, patrimoine, culture, recherche, éducation*

Cuvinte cheie: *biblioteca, patrimoniu, cultură, cercetare, educație*

Introducere

Bibliotecile sunt adevărate „ocean ale scrierilor” și nimănui nu-i este îngăduit să treacă prin viață fără să se „adape” din acest izvor nesecat al cunoștințelor. Bibliotecile sunt cartea de vizită a unei națiuni, fața ei spirituală. Numai cărțile care se păstrează în biblioteci, personale sau publice, citindu-se și recitindu-se, „formează cultura unui om, și deci cultura unei țări.” (ELIADE, 2001, p. 177)

Biblioteca Academiei Române, Filiala Timișoara, situată pe strada Episcop Augustin Pacha, la nr. 7, este pe lista monumentelor istorice, alcătuită în anul 2010. Imobilul are o frumusețe arhitecturală aparte, fiind o clădire-patrimoniu, dar care a fost alterată tot mai mult, o dată cu trecerea timpului. Din păcate, în decursul timpului, imobilul care adăpostește biblioteca a fost foarte afectat de umiditate și de lipsa constantă a reparațiilor, încât a ajuns o ruină. Totuși, o speranță mai există. Începând cu anul 2016, Biblioteca Academiei din Timișoara a intrat într-un amplu proces de restaurare, iar lucrarea se realizează cu fonduri alocate de Academia Română, după cum precizează Președintele de onoare al Filialei Timișoara a Academiei Române, Acad. Păun Ion Otiman.

Scurt istoric

În anul 1886, Prefectura construiește imobilul de pe strada Lonovits, nr. 8 (azi, Episcop Augustin Pacha, nr. 7), cu destinația de a servi unui scop public. Proiectul clădirii a fost realizat de arhitectul timișorean Jakob Klein, în stilul Renașterii germane, iar investiția a costat în total 31.000 de florini.

La 29 august 1891 a fost inaugurată această clădire, pentru a găzdui colecțiile Societății de Istorie și Arheologie, societate fondată în 1872, de Ormós Zsigmond. Ormós a început colectarea obiectelor muzeistice, prin achiziții și donații. Aceste obiecte au constituit baza societății de Istorie și Arheologie și, mai târziu, a Muzeului Banatului. În 1882, în calitate de prefect al Comitatului Timiș, Ormós Zsigmond a lansat o chemare de subvenție pentru clădirea muzeului, căutând să atragă cât mai mulți membri fondatori. Însă, din cauza creșterii numărului de exponate, la data terminării, clădirea a devenit neîncăpătoare.

Astfel, clădirea primește o nouă destinație, din 1941 funcționând aici Biblioteca Comunală, iar din 1953, Biblioteca Academiei, Filiala Timișoara. La 1 septembrie 1951 s-a constituit nucleul bibliotecii în cadrul Bazei de Cercetări Științifice din Timișoara, însă nu deținea autonomie bugetară. La 18 februarie 1953, aceasta devine unitate cu autonomie bugetară (cf. HCM nr. 466), iar din 1 martie 1953, biblioteca funcționează sub denumirea Biblioteca Bazei de Cercetări Științifice din Timișoara, cu profil preponderent științific și tehnic. O lună mai târziu, la 1 aprilie 1953, la Timișoara, pe strada Paris, nr. 1, se înființează o filială a Institutului de Studii Româno-Sovietice, iar în 1956, Biblioteca Bazei de Cercetări Științifice fuzionează cu biblioteca institutului.

În 1970, printr-o decizie a Prezidiului Academiei Române, s-a definit profilul bibliotecii: enciclopedic de nivel superior, cu caracter academic și de cercetare, urmând ca, din 1990, Baza de Cercetări Științifice din Timișoara să se transforme în Filiala Academiei Române, astfel că biblioteca bazei devine Biblioteca Filialei Timișoara a Academiei Române.

În decursul timpului, basoreliefurile de pe clădire au dispărut, doar statuia Minerva a mai rezistat timpului. Pe frontispiciul clădirii se află statuia Atenei (Minerva) cu coif și scut. Statuia de bronz are o înălțime de 2,25 metri și a fost executată la Viena. Pe vremuri au existat, lângă statuie, câteva pe plăci de marmură pe figurau următoarele nume: J. J. Winckelmann (fondatorul

arheologiei clasice), Titus Livius (istoric), Herodot (părintele istoriografiei), Antonio Bonfini (istoriograful regelui Matei Corvin), Theodor Mommsen (istoric și jurnalist), Ferencz Pulszky (arheolog, istoric de artă, directorul Muzeul Național Ungar) și Miklos Istvanffy (istoric și politician maghiar). Toate acestea au dispărut în 1940. Poarta este sculptată în lemn de stejar, iar în holul de la intrare se află o placă de marmură pe care stă scris în limba maghiară: „Să vestească nepieritorul atașament și recunoștință al Asociației Muzeale de istorie și arheologie din Ungaria de Sud față de Onorabilul Ormós Zsigmond sen. Fondatorul și Președintele său pe viață precum și cel mai darnic Protector și Donator al său. Hot.7 a adunării generale festive de deschidere din 29 august 1891”. Ormós a fost o importantă personalitate bănățeană a acelor vremuri, fost prefect al județului Timiș. (BOTH, 2016, www.adevarul.ro)

Patrimoniul al spiritualității bănățene

În momentul de față, Biblioteca Academiei Române din Timișoara adăpostește peste 180.000 de volume, dar fondul de carte este în continuă creștere. S-a constituit Fondul Culturii Bănățene, iar diverși oameni de știință pot să doneze cărți. Spre exemplu, scriitorul Ion Marin Almăjan și-a donat întreaga bibliotecă sau academicianul Costa Roșu, care a donat peste 5000 de volume și manuscrise. S-au constituit astfel fonduri speciale.

Totodată, donațiile generoase de carte venite dinspre Academia Română îmbogățesc, an de an, zestrea culturală și științifică a bibliotecii. Printre acestea se numără și valoroasa colecție „Opere fundamentale”, coordonată de academicianul Eugen Simion.

Pe de altă parte, „Cartea de patrimoniu” are, în colecția Bibliotecii Filialei din Timișoara a Academiei Române, o valoare inestimabilă.

Acest fond al patrimoniului spiritualității bănățene este compus din cinci fonduri speciale: cărți și manuscrise ale autorilor din Banat; cărți și manuscrise ale unor autori din afara provinciei, care se referă la Banat; fonduri individuale ale unor scriitori, cercetători, oameni de știință și cultură din Banat; fonduri individuale, constituite prin donații ale academicienilor bănățeni; donații ale unor persoane individuale conținând obiecte și valori culturale și artistice referitoare la Banat.

Conform raportului pe anul 2015 (DAVID, 2015, www.acad-tim.tm.edu.ro), în decursul anului s-au demarat ample activități de primenire a patrimoniului, renunțând la o serie de documente depășite din punct de vedere moral și fizic. „La sfârșitul celui de al treilea trimestru al anului 2015, gestiunea instituției s-a ridicat la 344.356 de unități de bibliotecă, dintre care 259.073 de periodice și 85.283 de cărți în valoare totală de 229.291 de lei, alcătuind 188.791 de volume. Patrimoniul bibliotecii a sporit cu 323 de unități (166 de periodice și 157 de cărți), în valoare de 6.374,01 de lei, acestea provenind din: cumpărări: un volum în valoare de 855,00 de lei (abonament la Monitorul Oficial al României, partea I); donații: Editura Academiei Române București (cărți și periodice), Biblioteca Academiei Române (cărți și periodice), Fondul Monetar Internațional (periodice), persoane fizice (cărți și periodice), precum și donații prin Journal Donation Project (periodice); schimbul revistei „Revue Roumaine de Morphologie et Embryologie” (periodice). Prin schimbul internațional se efectuează recepția publicațiilor trimise de parteneri în contrapartidă cu revistele „Revue Roumaine de Morphologie et Embryologie” și „Revue Roumaine de Mecanique Appliquée”.

Expediția publicațiilor menționate a fost întreruptă în 1988, din lipsa fondurilor pentru taxele poștale de expediție. Publicațiile intrate în inventar, în acest an, au fost prelucrate, cotate topografic și clasificate zecimal. De asemenea, au fost redactate fișele de evidență și s-a completat catalogul de carte și periodice cu 48 de cote noi; totodată, s-a realizat și clasificarea CZU, prilej cu care s-au evidențiat alte 166 de poziții în catalogul alfabetic și sistematic de periodice. Biblioteca a înregistrat 14 cititori noi, în timp ce utilizatorii tradiționali au consultat și împrumutat 628 de documente. Bibliotecile de secție au evidențiat 32.648 de unități, reprezentând 11.132 cărți și 11.516 periodice. În vederea sporirii patrimoniului și punerea la dispoziția utilizatorilor a unor documente cât mai variate, tot în acest an, s-a inițiat o nouă colecție, titrată „Patrimoniul spiritualității bănățene”, prin

care se urmăresc, cu precădere, trei obiective: constituirea unui fond de carte de tip banatică; organizarea unui punct muzeistic destinat scriitorului bănăţean şi punerea la dispoziţia cercetătorilor ştiinţifici, istoricilor literari şi ai presei, profesorilor universitari şi academicienilor utile şi compacte instrumente de lucru.” (Idem)

Pe de altă parte, personalul Bibliotecii Academiei din Timişoara s-a implicat într-o serie de manifestări culturale şi ştiinţifice organizate de Filiala Timişoara a Academiei Române: Ziua Culturii Naţionale, Zilele Academice Timişene, simpozioane ştiinţifice naţionale şi internaţionale, lansări de carte şi diverse expoziţii.

Concluzionând, putem spune că biblioteca şi cartea sunt „acele lucruri care au – sau ar trebui să aibă – un rol principal în viaţa unui om sau a unei naţiuni.” (ELIADE, 2001, 172)

Biblioteca Academiei Române, Filiala Timişoara

înainte de renovare

după renovare

Bibliografie

BOTH, Ştefan, *Bătrâna Bibliotecă a Academiei din Timişoara se transformă într-un spaţiu viu. Va avea şi o ceainărie gen „Cărtureşti”*, în „Adevărul”, 16 februarie 2016. Disponibil la: www.adevarul.ro/locale/timisoara

DAVID, Ioan, *Sinteză a raportului anual – 2015*. Disponibil la: http://acad-tim.tm.edu.ro/ARFT_Raport_Activitate_2015.pdf

ELIADE, Mircea, *50 de conferinţe radiofonice, 1932-1938*, Bucureşti, Editura Humanitas, Editura Casa Radio, 2001

THE VOICE OF A LITERARY CRITIC: (RE)CONSTRUCTING CULTURAL IDENTITIES

LA VOIX D'UN CRITIQUE ET DES IDENTITÉS CULTURELLES EN RECONSTRUCTION

VOCEA UNUI CRITIC ȘI IDENTITĂȚI CULTURALE ÎN RECONSTRUCȚIE

Grațîela BENGĂ-ȚUȚUIANU,
Academia Română – Filiala Timișoara,
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”
B-dul Mihai Viteazu, nr. 24, Timișoara, România
gratielabenga@yahoo.com

Abstract

Inspired by a feastly moment, the paper puts a spotlight on Alexandru Ruja, whose long effort was meant to integrate the literary works written in the province of Banat in the national literature and to enrich the Romanian cultural patrimony by means of critical editions. Brief synthesis of Alexandru Ruja's labor, the following pages bring some concepts into discussion (periphery, center, multicentricity, identity) and suggest the need of redefining literary criticism so that the national literature might properly placed in "world literature".

Résumé

Inspiré par un moment anniversaire, l'article s'arrête sur le critique et l'historien de la littérature Alexandru Ruja, dont la longue détermination vise à réintégrer la littérature du Banat dans la littérature nationale et à offrir au patrimoine culturel roumain une série d'éditions critiques fondamentales. Résumé des travaux d'Alexandru Ruja et de ses méthodes de recherche, les pages en question remettent en cause la pertinence de certains concepts (bord, centre, polycentrisme, identité) et suggèrent la nécessité de redéfinir le rôle de la critique (de l'histoire) littéraire pour un juste positionnement de la littérature nationale dans le contexte de "world littérature".

Rezumat

Prilejuit de un moment sărbătoresc, articolul se oprește asupra criticului și istoricului literar Alexandru Ruja, a cărui îndelungă străduință a râvnit să reintegreze literatura Banatului în peisajul literaturii naționale și să ofere patrimoniului cultural românesc o serie de ediții critice fundamentale. Sinteză a lucrărilor lui Alexandru Ruja și a metodelor lui de cercetare, paginile de față readuc în discuție relevanța unor concepte (margine, centru, policentrism, identitate) și sugerează nevoia redefinirii rolului criticii (istoriei) literare pentru o corectă poziționare a literaturii naționale în contextul "world literature".

Keywords: identity, cultural polycentrism, literary (and historical) criticism, Alexandru Ruja, geopolitics

Mots-clés: *identité, polycentrisme culturel, critique (histoire) littéraire, géopolitique*

Cuvinte cheie: *identitate, policentrism cultural, critică (istorie) literară, Alexandru Ruja, geopolitică*

Aș avea chiar acum, când scriu aceste rânduri, câteva șanse să strecor în scenă întrebări care s-au mai auzit, dar ale căror răspunsuri (încă) trezesc o sumedenie de controverse. Mai are viitor istoria literară? În ce măsură își propun Digital Humanities, care promovează eficacitatea metodelor digitale în studierea literaturii, să înlocuiască sau să completeze studiul calitativ? Accent pe analiză cantitativă și pe morfologia comparativă, așa cum susține Franco Moretti, analiză computațională propusă Jodie Archer și Matthew L. Jockers sau macroanalizele lui Matthew L. Jockers? Câtă nevoie mai este de științe umaniste într-o lume dominată de valori pozitivistice și de disciplinele STEM?

Oricât de tentante îmi par aceste dezbateri, le voi ocoli de această dată pentru a mă opri asupra criticii și istoriei literare, sub formele pe care le-am regăsit de-a lungul timpului în cărțile lui Alexandru Ruja. Sintaxa ultimei fraze nu e deloc întâmplătoare: în buna tradiție a cititorului, m-am întâlnit prima dată cu cărțile și mult, mult mai târziu, cu omul care le scrie. Îmi amintesc cu exactitate prilejul: una dintre întâlnirile literare de la „Orizont”, într-o zi în care bifasem cu zel întâmplări nu tocmai înviorante, dar care s-au mai estompat în timp ce profesorul Cornel Ungureanu (ne) vorbea, avântat, despre lumile închipuirii.

M-aș întoarce la bucuria de a-l fi citit pe Alexandru Ruja, carte după carte, mai bine de două decenii. Aici amuțesc brusc, înghiontită de stupoare. Mă scutur însă și reiau firul de acolo de unde l-am scăpat: prin *Parte din întreg* (vol. I, 1994; II, 1999) - ale cărei pagini denunță preconcepții, sprijină adevărul valorilor și râvnesc să reintegreze sintetic literatura din vestul țării în tabloul literaturii naționale - se arată nervurile unui policentrism cultural grefat pe ideea că supraestimarea centrului și complexul provinciei „nu au ce căuta în literatură.” În câteva secțiuni care sugerează amplitudinea fenomenului literar din această parte de țară, prozatori și poeți (de la Anișoara Odeanu, Sofia Arcan, Paul Eugen Banciu, Viorel Marineasa, Daniel Vighi, Titus Suciuc la Șerban Foarță, Eugen Dorcescu, Ion Monoran, Marcel Tolcea, Eugen Bunaru) defilează în considerații valide, călăuzite de o sensibilitate iscoditoare, atent strunită. Verdicturile arogant-definitive sunt evitate de autorul *Părții în întreg*: îl interesează mai degrabă accentul de triumf al unei pagini decât să scoată în evidență, cu tot dinadinsul, cadența ei pretențioasă, măruntele-i stângăcii sau semne de oboseală silențioasă. Când scrie despre proza lui Laurențiu Cernăuț, reține cu precădere „înclinația spre șarjă și umor”. Din romanele lui Radu Ciobanu desprinde intenția de frescă socială, iar după lectura romanelor lui Gheorghe Schwartz ajunge la concluzia că autorul este „un temut concurent” la o potențială „probă de fond și sprint.” Poeții intră (și ei) sub același arc prevenitor al abordării critice: la Ion Monoran „impresionantă este aderența la real”, iar poemul lui Vasile Dan „plutește în propria plasmă, desprinzându-se ușor și reaşezându-se în rosturi de versuri. [...] Se dorește un univers suficient sieși”. Puțin numeroase, reproșurile criticului îmbracă mai degrabă haina poveței blânde – ca în cazul semnalării riscului de versificare facilă din unele poeme ale lui Gheorghe Azap.

După *Valori lirice actuale* (prima carte a criticului, publicată la Facla în 1979, treizeci de ani după debutul publicistic în „Orizont”), volum care configura arhitectura poetică românească începând cu Constantin Tonegaru, Geo Dumitrescu și Gellu Naum până la „ironia și rafinamentul” lui Mircea Ivănescu, *Parte din întreg* arată cât prețuiește Alexandru Ruja virtuțile tonifiante ale literaturii. Iar cât de de mare îi este dorința de integra actul critic în desenul amplu al istoriei și ideilor se vede în *Aron Cotruș – viața și opera*¹. Aici mi se pare a fi un punct de cotitură în scrierile istoricului și criticului literar, nu prin faptul că autorul volumului și-ar dezminți vreo concepție, și-ar revizui vreo opinie sau și-ar contrazice fundamental o metodă, ci din alte două motive: punerea în

¹ Alexandru Ruja, *Aron Cotruș – viața și opera*, Timișoara, Editura de Vest, 1996.

lumină a creației lui Aron Cotruș din timpul exilului (îndubitabil, o expansiune necesară a perspectivei critice) și echilibrarea relației dintre biografie și operă. Abia sugerată în primele două opuri critice, aceasta din urmă devine vizibilă și reverberantă în paginile dedicate lui Aron Cotruș, dar și în mai recentul volum denumit *Rotonde critice* (2015), carte a perspectivei integratoare, în care E. Lovinescu, Mihail Sebastian, B. Fundoianu, G. Călinescu, Eugen Simion se întâlnesc cu Ion Budai-Deleanu, Liviu Rebreanu, Lucian Blaga, George Coșbuc. Sau cu Ovidiu Cotruș și Mircea Muthu. Ori cu autori români din afara granițelor politice (așa cum a fost Radu Flora). Cu rolul ei de „înalță magistratură”, capabilă să determine o „așezare axiologică”, critica literară operată de Alexandru Ruja fixează specificul, examinează contraste, reordonează fibra interferențelor și rează scriitori și operele pe un fond de rezonanțe mai adânci decât simpla înșiruire a unor nuclee aparent autonome. Mai mult: „Rotonda” care îl adăpostește pe Ioan Alexandru ar reprezenta, cred, eboșa meritoriei strădanii de a concepe ediția *Opereleor*² poetului.

Interesul față de edițiile critice sau cele de autor se evidențiază și în *Ipostaze critice* (2001), în care comentariul are ca punct de plecare lucrări solide, pe ale căror coperte stau numele lui Eminescu, Slavici, Ștefan Aug. Doinaș, Nichita Stănescu sau Ștefan Băciu (exilat peste ocean, poet, jurnalist, profesor de literatură braziliană și civilizație hispano-americană). Ieșită de la tipar în 2004, *Literatura prin vremi* urmărește un „drum în duet, al operei și al receptării critice.” Discutarea Cercului Literar de la Sibiu și analizele unor scriitori clasicizați (I.L. Caragiale, Liviu Rebreanu, Lucian Blaga, Aron Cotruș) sunt completate de investigarea paginilor semnate de câțiva critici și/sau istorici literari. Cum s-a produs selecția? Ce îi unește? Un vis: „au trăit mirajul marilor proiecte care puteau deveni realitate dacă întâlneau vremea prielnică și destinul potrivit.” Printre ei, Ion Negoitescu, Lucian Raicu, Ovidiu Cotruș. Bunăoară, un portret: „Pentru cei tineri, care îl știu doar din cărți, Ovidiu Cotruș poate părea o ființă neverosimilă prin capacitatea de a acumula cultură, un renascentist căzut în mijlocul frământatului secol douăzeci poate doar pentru a arăta că omul are deschideri nelimitate spre cultură, pentru a dovedi ce înseamnă noblețea intelectuală și dăruirea penru oameni. Acei care l-au cunoscut vorbesc despre un cult al prieteniei, despre o memorie fabuloasă, nemaîntâlnită la vreun congener [...]. Era în stare să recite poezii sau să redea pagini de proză ore întregi. Legendă este, deja, și «testul» cordial și prietenesc de la Academia Franceză. La un vers rostit de Jacques Madaule sau Pierre Emmanuel, Ovidiu Cotruș putea identifica poezia și să o recite în întregime. Precocitatea intelectuală a devenit productivă – Ovidiu Cotruș citea, la vârsta copilăriei, *Critica rațiunii pure*.” Dar raționalismul nu l-a oprit de la meditațiile metafizice. Nu i-a limitat concepția asupra libertății creatorului și nici un i-a restrâns perspectiva asupra paletelor de motive și teme literare. Sunt aspecte pe care Alexandru Ruja le inventariază și le conectează pentru a oferi profilul unui intelectual pentru care *critica ermeneutică* este o cale de căutare a sensului – ca purtător al valorii estetice.

Printre cărți (2006), *Printre cărți – Prin ani* (2009) și *Lecturi – Cărți – Zile* (2012) trebuie citite, în primul rând, ca un îndemn la cultivarea spiritului, a discernământului și a gândirii critice. Sau la exersarea unor rutine disciplinare apte să străbată straturile literaturii și să le cartografieze reliefurile. E aici (înglobată) o formă de angajare ideatică și personală care învâluie un miez altruist. Dincolo de această consonanță atitudinală, se vede ochiul sfredelitor al criticului. Atent la detalii, fără să se lase ispitit de fleacuri, poate distinge eroarea strecurată într-o ediție E. Lovinescu (data morții criticului, de pildă), așa cum poate eticheta canaliculele prin care se individualizează țesutul prozei lui George Bălăiță. Pe de altă parte, are suficiente instrumente pentru a sugera cărări mai puțin bătătorite ale analizei - ca în cazul paginilor consacrate lui Alexandru Ciorănescu, cu deschiderile lor spre exilul românesc și problema timpului (*id est*, relevanța comparației cu viziunea lui Mircea Eliade). Chiar și când par intermitente, notațiile au puncte de convergență care le permit să se întrunească și să formeze, remodelându-se, un ansamblu a cărui semnificație depășește suma semnificațiilor inițial dispersate.

² Ioan Alexandru, *Opere*, I-II, Text ales și stabilit, note, comentarii, variante, cronologie și indici de Alexandru Ruja, cu o Introducere de Eugen Simion, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, în 2015.

Alexandru Ruja nu e un clasificator al literaturii. Nu e ademenit de spectaculozitate derutantă, suculentă și nici atras, mecanic, de frenezie metodologică. Poate fi însă - pentru mulți iubitori de carte - un model consecvent care cutreieră acea cale unde strădania sobră și firescul vocației ajung să se confunde. Unde rigoarea austeră și simpatia (în sensul etimologic al termenului) intră, natural, în dialog. Stăruitor și migălos se arată Alexandru Ruja în munca de editor – cu atât mai apreciabilă cu cât în cultura română deficitul edițiilor temeinice vine în contradicție cu clamarea preocupării față de afirmarea identității noastre în lume. (E un clișeu rostit pe toate tonurile, în mai toate împrejurările.) Recunoscut drept coordonator al unui dicționar³ care s-a bucurat de aprecieri și ca editor lăudabil al lui Ioan Alexandru, Aron Cotruș⁴ și Ștefan Aug. Doinaș⁵, criticul timișorean s-a aplecat și asupra unor lucrări de Gala Galaction, Șt. O. Iosif, Anton Pann, Liviu Rebreanu, Al. O. Teodoreanu⁶. Sunt pagini ale unor scriitori care pot readuce oricând în discuție chestiunea identității sau problema „marginilor” (în multiplele chipuri ale acesteia). Iar de o dezbatere smulsă din sfera vibrațiilor pătimase, onestă și argumentată, e nevoie mai mult ca oricând dacă vrem să evidențiem cultura română – cu diversitatea ei plurivalentă.

Și mă întorc, printr-o răsucire a mâinii care alunecă pe taste, la locul criticii și istoriei literare în lumea de astăzi: absența lor ar altera, iremediabil, identitatea noastră culturală și istorică. Identitatea regională, națională sau/și europeană și globală. Iar persistența studiilor literare se poate oglindi (mai departe) printr-o perspectivă organică, zugrăvind istorii alternative ale literaturii, ori poate trece printr-o schimbare de paradigmă întemeiată pe principiul vaselor comunicante (cf. MARTIN, MORARU, TERIAN, 2017). Vizând (re)gândirea geopolitică a studiului literaturii naționale, această modificare paradigmatică ar fi capabilă să reflecte, să pună în relație și să integreze elemente de convergență, nuclee centrale, trasee, devieri și rețele care scot la iveală noduri spațiale transnaționale. Deschiderea frontierelor geopolitice și culturale, dar și câmpul teoretic relevat în jurul fluidizării granițelor dintre literaturile naționale (cf. DAMROSCH, 2011) pun în lumină (și) necesitatea conturării locului pe care o operă literară îl are în relief generos oferit de “world literature”, așa cum a fost explicat acest concept cu mai mult de cincisprezece ani în urmă (cf. DAMROSCH, 2003).

³ *Dicționar al Scriitorilor din Banat*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005, 934 p.; concepție, coordonare generală și revizie: Alexandru Ruja; coordonare secvențială: scriitori de expresie germană: Horst Fassel; scriitori de expresie maghiară: János Szekernyés; scriitori de expresie sârbă: Jiva Milin; scriitori de expresie slovacă: Mária Dagmar Anoca.

⁴ Aron Cotruș, *Poezii* (I, II), Ediție, notă asupra ediției, tablou cronologic și bibliografie, Timișoara, Editura de Vest, 1991; Aron Cotruș, *Peste prăpastii de potrivnicie*. Ediție, prefată și tabel cronologic, București, Editura Minerva, 1995; Aron Cotruș, *Opere 1, Poezii*, cuprinde volumele: *Poezii* (1911) și *Sărbătoarea morții* (1915). Ediție critică îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediției, note, comentarii și variante, București, Editura Minerva, 1999; Aron Cotruș, *Opere 2, Poezii*, cuprinde volumele: *Neguri albe* (1920), *România* (1920), *Versuri* (1925), *În robia lor* (1926), *Strigăt pentru depărtări* (1927), *Cuvinte către țaran* (1928). Ediție critică îngrijită, note, comentarii și variante, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2002; Aron Cotruș – *corespondență*, scrisori trimise. Ediție îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediției, note și comentarii de istorie literară de Alexandru Ruja, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005; Aron Cotruș, *Opere 3*, cuprinde volumele *Măine*, *Printre oameni în mers*, *Horia*, *Minerii*, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2014.

⁵ Ștefan Aug. Doinaș, *Opere*, vol. I (1230 p.), vol. II (1431 p.). Text ales și stabilit, note, comentarii, variante, cronologie și indici de Alexandru Ruja. Introducere de Eugen Simion, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2016.

⁶ Gala Galaction, *Roxana. Papucii lui Mahmud. Doctorul Taifun*. Ediție îngrijită, tabel cronologic, selecția referințelor critice, Timișoara, Editura Facla, 1986; Șt. O. Iosif, *Poezii*. Ediție îngrijită, tabel cronologic și referințe critice, Timișoara, Editura Facla, 1988; Anton Pann, *Povestea Vorbii*. Tabel cronologic și crestomație critică, Timișoara, Editura Facla, 1991; Liviu Rebreanu, *Nuvele*. Antologie, postfață și bibliografie, București, Editura Minerva, 1991; Aron Cotruș, *Poezii* (I, II), Ediție, notă asupra ediției, tablou cronologic și bibliografie, Timișoara, Editura de Vest, 1991; Al. O. Teodoreanu, *Tămâie și otravă*, Ediție, notă asupra ediției, tablou cronologic și bibliografie critică, Timișoara, Editura de Vest, 1994.

Bibiografie

DAMROSCH, David (ed.), *World Literature in Theory*, West Sussex, John Wiley&Sons, 2014.

DAMROSCH, David, *What Is World Literature*, New Jersey, Princeton University Press, 2003.

MARTIN, Mircea, MORARU, Christian, TERIAN, Andrei (eds.), *Romanian Literature as World Literature*, New York, Bloomsbury, 2017.

MARIUS SALA – THE HISTORY OF DESTINY**MARIUS SALA – L'HISTOIRE D'UN DESTIN****MARIUS SALA – ISTORIA UNUI DESTIN****Delia BADEA,**

Academia Română – Filiala Timișoara,
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”
B-dul Mihai Viteazu, nr. 24, Timișoara, România
delia_badea@yahoo.com

Abstract

It has been one half of a year since Marius Sala (member of the Romanian Academy) passed away. This study focuses on one of the latest volumes published by an imposing linguist and real founder of the Romanian school of thought. Soulfully, with gratefulness and subtle humour, the book recalls some of the meetings that influenced the author's biography, so that almost one hundred portraits would convert into the history of destiny.

Résumé

Six mois après la disparition de l'académicien Marius Sala, cet article s'arrête sur l'un des derniers volumes signés par celui qui a été un grand linguiste et un véritable créateur d'école roumaine. Le volume en question surprend avec émotion, gratitude et bonne humeur les rencontres qui ont marqué la biographie de l'auteur, de sorte que près de 100 portraits en mots se métamorphosent sous les yeux du lecteur dans l'histoire d'un destin.

Rezumat

Prilejuit de trecerea unei jumătăți de an de la despărțirea de academicianul Marius Sala, articolul de față se oprește asupra unuia dintre ultimele volume semnate de cel care a fost nu doar un prestigios lingvist, ci și un veritabil creator de școală românească. Volumul în discuție punctează cu emoție, grație și umor fin, întâlnirile care au marcat biografia autorului, astfel încât, aproape 100 de portrete în cuvinte se metamorfozează, sub ochii cititorului, în istoria unui destin.

Keywords: *Marius Sala, linguistics, portrait, evocation, destiny*

Mots-clés: *Marius Sala, linguistique, portrait, évocation, destin*

Cuvinte-cheie: *Marius Sala, lingvistică, portret, evocare, destin*

O jumătate de an a vremuit parcă într-o clipită timpul de la ziua despărțirii de academicianul Marius Sala, cel despre al cărui destin s-a afirmat, pe bună dreptate, că este sinonim cu istoria lingvisticii românești din ultima sută de ani. Personalitate captivantă, lingvist de o admirabilă rigoare intelectuală, cu o prodigioasă carieră științifică, Marius Sala a rămas în amintirea celor care l-au cunoscut drept un neobosit „îndrăgostit” de limba română.

Volumul asupra căruia ne vom opri în continuare, una dintre ultimele lucrări ale autorului, include o serie de evocări și portrete ale unor personalități culturale, conturând, paradoxal, portretul autorului însuși. Vivacitatea intelectuală, eleganța, umorul fin, inegalabilul talent de portretist, dar și

o cuceritoare politețe ceremonioasă răzbat din filele cărții, păstrând vie imaginea unui carismatic creator de școală.

„Suntem, în bună măsură, suma întâlnirilor de care am avut parte”, proclama scriitorul Andrei Pleșu, iar *Portretele și evocările* academicianului Marius Salareprezintă o strălucită confirmare a acestei afirmații. Volumul în discuție, apărut la editura timișoreană David Press Print (2013), punctează cu emoție, grație și umor fin, întâlnirile care au marcat biografia autorului, astfel încât, aproape 100 de portrete în cuvinte se metamorfozează, sub ochii cititorului, în istoria unui destin.

Așa cum se precizează încă din *Prefață*, cartea, densă, reunește portrete apărute în două scrieri anterioare publicate sub sigla Editurii Universității din Suceava, la care se adaugă altele, mai recente, precum și o serie de evocări, un autoportret și discursul de recepție al autorului în Academia Română, emoționant elogiu adus celor doi mentori ai săi, Iorgu Iordan și Alexandru Rosetti.

Galeria portretelor se deschide, simbolic, cu chipul celui care avea să-i fie și primul model în viață: Vasile Sala, bunicul din partea tatălui, preot și reputat folclorist bihorean este cel care, așa cum cu duioșie își amintește autorul, i-a deschis ochii și sufletul pentru lumea cărților și, probabil, cel care i-a arătat drumul de urmat în această viață. Fericirea de a trăi, acel apetit pentru bucuriile simple ale vieții dar și pentru frumusețile sofisticate ale literaturii sunt, probabil, pietrele de temelie pe care *Moșul* le pune la baza unui destin ce nu avea să dezamăgească.

Dincolo de pitorescul evocărilor, portretele adunate în această carte vin să se constituie în veritabile documente de epocă, prilejuind cititorului o întâlnire inedită și, probabil, unică, cu personalități de excepție. Mentorii elevului Marius Sala, oameni „de ispravă”, aduc savoarea unei epoci și a unui spațiu. Vașcăul și Beiușul copilăriei devin prilej de evocare a unor oameni extraordinari, erudiți și dascăli cu vocație, așa cum au fost Ștefan Musta, „profesorul ideal, foarte atent la nevoile copiilor”, „pasionat de ceea ce făcea și bucuros când găsea tineri talentați” (p. 22), directorul Vasile Popovici, „excelent povestitor despre țări și continente” (22), dar și alți dascăli, precum Corneliu Sava, Ioan Negruțiu, Ion Fluieraș sau Vasile Bogza.

Mărturisirile de viață ale unei întregi bresle, aceea a lingviștilor români și nu numai, de la colegi de generație și prieteni, până la profesorii și mentorii autorului, toate sunt adunate cu măiestrie între copertile acestei lucrări, conferindu-i o indubitabilă valoare documentară. Iorgu Iordan, Alexandru Rosetti, Al. Graur, Emil Petrovici, Ion Coteanu, Tudor Vianu, D. Macrea sunt personalități care au dominat lingvistica românească și sub îndrumarea cărora s-a format lingvistul Marius Sala.

Între chipurile profesorilor evocați se remarcă însă, de departe, cele două portrete consacrate maeștrilor săi, Iorgu Iordan și Alexandru Rosetti, „cei doi stâlpi ai înțelepciunii”, așa cum îi numește autorul, înțelegând prin aceasta, din perspectiva lingvistului desigur, „persoane care au avut capacitatea superioară de înțelegere a lucrurilor și care au constituit sprijinul în dezvoltarea mea lingvistică”. Marius Sala a fost elevul celor doi reputați lingviști și, dacă rămânem în același spațiu al lingvisticii nu putem să nu observăm că, „elev” este un împrumut în limba română din franțuzescul „élève” unde termenul este în legătură cu verbul „élever”, având la bază latinescul „elevare” cu sensul „a se ridica”, implicând, așadar, ideea ascensiunii. Iată de ce, autorul acestui volum se poate numi, pe drept cuvânt, elevul celor doi maeștrii, el dând dovadă de capacitatea de a învăța și de a se ridica prin știința dascălilor săi. De la Iorgu Iordan, profesorul „de o punctualitate proverbială” și omul pe care ajunge să-l considere, după propriile mărturisiri, „mai mult decât un profesor apropiat”, învață „că nu trebuie să facem afirmații categorice până nu avem o informație cât mai completă” căci, continuă autorul, „îndoielile lui erau tot atâtea piste de cercetare” (p. 182). La rândul său, Alexandru Rosetti a fost dascălul care „trebuia să vadă și să știe tot ce apărea” și de la care lingvistul Marius Sala a învățat „că trebuie zilnic să citești”, la fel cum trebuie să știi „ce și cum se cercetează în lume” (p. 433). Cât despre atașamentul autorului față de unul sau celălalt dintre cei doi maeștrii, confesiunea inclusă la finele evocării lui Al. Rosetti rămâne definitivă:

„Cineva mi-a spus că l-am iubit mai mult pe Alexandru Rosetti decât pe Iorgu Iordan. Cred că, de fapt, i-am iubit la fel pe amândoi, mai ales că am învățat de la ei să nu fiu intolerant față de colegii mei.” (p. 301)

Respectul pentru cei care i-au fost modele în viață, grațitudinea și căldura sufletească ce învăluie aceste portrete schițează un al treilea palier axiologic al cărții. Pe lângă valoarea literară și cea documentară deja evidențiate, volumul prezintă și o deosebită valoare umanistă, promovând atât de uitatul astăzi cult al precursorilor. Toate aceste personalități evocate de regretatul lingvist sunt parte din bogata sa experiență de viață, marcându-i, într-un fel sau altul, evoluția.

„Aparțin – nota autorul – unei promoții de la facultatea de Litere a Universității București care a terminat studiile în 1955, promoție despre care maestrul meu, profesorul Iorgu Iordan, a declarat că este cea mai bună dintre seriile pe care le-a avut” (p.264). Unda de nostalgie dar și admirația cu care își evocă foștii colegi, (Maria Iliescu, „un om pasionat de lingvistică” și „un model”, Theodor Hristea, „personalitate marcantă a vieții culturale românești” (p.174), Maria Manoliu-Manea, această „Doamnă a lingvisticii românești și romanice” (p. 225), dar și Gheorghe Mihăilă, Mihai Nasta, Eugen Simion ș.a.) sunt o dovadă în plus de grațitudine și noblețe sufletească.

O undă de simpatie însoțește, fără excepție, portretele prietenilor timișoreni (Alexandru Metea, Ștefan Munteanu, Doina și Crișu Dascălu, Vasile Frățilă ș.a.) întâlniți în timpul colaborării cu colectivul de lingvistică din Timișoara sau, mai târziu, după '90, când academicianul Marius Sala a susținut o serie de cursuri pentru masteranzii Facultății de Litere din cadrul Universității de Vest. Cu toți aceștia, mărturisește autorul, a stabilit relații afectuoase de prietenie.

Cât privește tehnica portretului, cititorul poate intui cu ușurință un anume tipar aflat la baza evocărilor incluse în volum: acestea debutează, aproape fără excepție, prin rememorarea împrejurărilor, a circumstanțelor în care a întâlnit o anume personalitate, pentru ca mai apoi amintirile să curgă firesc, într-un amalgam de momente semnificative, gesturi sau replici memorabile, dezvăluind în autorul cărții un portretist de excepție, cu o intuiție psihologică aparte. Printr-o excelentă tehnică a decupajului, autorul surprinde acel ceva definitoriu pentru personalitatea fiecăruia, insistând, nu atât asupra operelor celor evocați cât, mai ales, asupra unor trăsături sufletești reprezentative. De consemnat și forța plastică deosebită a portretelor, ca și acordurile cromatice fermecătoare din această veritabilă galerie între coperti, astfel încât cititorul/spectator îl poate zări cu ușurință, trecând pe coridorul liceului, pe austerul profesor Ion Fluieraș, cu a sa „tunsoare perie de tip german”, cu „fața ovală pe care se distingeau ochelarii cu ramă de aur”, purtând de fiecare dată același costum „gri mille-points”.

Sunt evocate, cu aceeași simpatie, prietenii, numeroase, stabilite de autor dincolo de granițe, cu oameni de care îl legau pasiuni comune : Manuel Alvar, Peter Atanasov, Klaus Bochmann, Luis Jaime Cisneros Vizquerra, Pierre Gardette, Moses Gaster Alonso Zamora Vicente sunt doar o parte dintre numele ce vin să confirme latura interculturală a identității autorului.

Să mai notăm și pitorescul trimerelor mitologice ce îmbogățesc simbolistica în cazul anumitor portrete, în special atunci când autorul descrie cupluri cu ale căror destine s-a intersectat. Astfel, soții Alexandru Niculescu și Florica Dumitrescu sunt un fel de Hector și Andromaca, cercetătorii timișoreni Doina Bogdan Dascălu și Crișu Dascălu devin Daphnis și Chloe, în vreme ce Artur Greive și Ion Taloș îi amintesc autorului de Castor și Pollux.

A-ți ocupa timpul spre a-i evoca pe alții, nu pentru a le reconfirma valoarea, ci evidențiind, cu mijloace literare sublime, persoana din spatele personalității și amprenta pusă asupra propriului destin, iată un extraordinar exercițiu spiritual. Portretele și evocările au constituit pentru lingvistul Marius Sala un minunat prilej de metamorfoză sufletească, prin care propria-i identitate se (re)construia, tocmai prin consemnarea atâtor fericite întâlniri ce i-au marcat biografia.

Bibliografie

SALA, Marius, *Portrete și evocări*, Timișoara, Editura David Press Print, 2013.

**THE DESTINY OF THE GREAT POETRY. CONSECRATION OF
THE POET VIVIANA POCLID DEHELEAN (MILIVOIEVICI)
IN THE CONTEMPORARY LITERATURE**

**LA DESTINATION D'UNE GRANDE POÉSIE. LA
CONSÉCRATION DE LA POÉTESSE
VIVIANA POCLID DEHELEAN (MILIVOIEVICI)
DANS LA LITTÉRATURE CONTEMPORAINE**

**DESTINUL UNEI MARI POEZII. CONSACRAREA POETEI
VIVIANA POCLID DEHELEAN (MILIVOIEVICI)
ÎN LITERATURA CONTEMPORANĂ**

Vasile MAN,
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Abstract

The poetic art of the young scientific scholar and literary historian, Viviana Milivoievici, is defined by talent and an intense soul experience.

Her lyrical universe comprises the joy of a beautiful living, encompassing with love the boundlessness, laying on the soul's background whose destiny is the very destiny of the Great Poetry. Translated into French, German and Serbian, her book 'Blue – Infinite', brought to the author the literary consecration in the contemporary literature.

Résumé

L'art poétique de la jeune chercheuse scientifique et historique littéraire, Viviana Milivoievici est définie de grâce divine et d'une vie spirituelle.

Son univers lyrique constitue la joie d'avoir une vie sereine, d'embrasser avec amour l'infini sur un fond spirituel dont son destin est, lui-même, celui de la Grande Poésie. Son livre «Bleu – Infini» traduit en français, allemand et serbe a apporté à l'auteur la confirmation dans la littérature contemporaine.

Rezumat

Arta poetică a tinerei cercetător științific și istoric literar, Viviana Milivoievici, este definită de har și o mare trăire sufletească.

Universul său liric îl constituie bucuria de-a trăi frumos, de-a cuprinde cu dragoste necuprinsul, pe un fond sufletesc al cărui destin este însuși destinul Marii Poezii. Tradusă în franceză, germană și sârbă, cartea sa, „Albastru – Infinit”, i-a adus autoarei consacrarea literară în literatura contemporană.

Key words: poetic art, destiny, soul beauty, consecration, Great Poetry

Mots-clés: art poétique, destin, beauté de l'âme, consécration, Grande Poésie

Cuvinte cheie: artă poetică, destin, frumusețe sufletească, consacrare, Marea Poezie

Anul 2018 a însemnat, pentru poeta Viviana Poclid Dehelean, anul consacrării numelui său în literatura contemporană la una din universitățile franceze de referință – Sorbona Paris 3.

S-a petrecut în primăvara anului 2018 (19 martie), când, la invitația profesorului emerit dr. Alvaro Rocchetti, de la Universitatea Sorbona Paris 3 Franța, poeta Viviana avea să-și lanseze, la o întâlnire literară cu studenții, volumul de poezii *Albastru – Infinit*, apărut în ediție bilingvă, română-franceză, în traducerea lui Philippe Loubière, care este traducătorul din limba română în franceză a poezilor Tudor Arghezi și Lucian Blaga.

După o primire foarte apreciată de către marele public și critica literară, prin traducerea poemelor sale din *Albastru – Infinit* în franceză, a urmat traducerea cărții sale, în anul 2018, în limbile sârbă și germană, având în cursul anului 2018, peste 12 întâlniri literare cu lansări de cărți în România, Franța, Serbia și Republica Moldova.

Consemnăm, în continuare, câteva aprecieri asupra operei sale literare, care confirmă consacrarea numelui său, Viviana Poclid Dehelean, în literatura contemporană.

Având privilegiul să scriu la volumul său de debut, Viviana Milivoievici, *Albastru – Infinit*, prefața *Poezia ca destin*¹, am apreciat că „Poezia este un destin. O vocație de a crea, prin cuvânt, o nouă lume. Poeziile din această carte, *Albastru – Infinit*, se citesc direct cu sufletul. Idei, idealuri cu înalte trăiri lirice poartă un nume nou, de excepție, a tinerei generații poetice de azi, Viviana Milivoievici”. În poemele sale, poeta Viviana Milivoievici trăiește bucuriile și dezamăgirile vieții, fără să dea răspunsuri definitive asupra existenței umane, dar, prin valoarea inedită a expresiei poetice, transmite cititorului dragostea de viață: „Cu fiecare clipă / care trece, / ne-apropiem / de marele Albastru – Infinit / îmbrățișăm gândurile și le prefacem / în dimineți / eterne / renăscute / în spirit” (*Albastru – Infinit*).

Arta poetică a tinerei cercetător științific și istoric literar Viviana Milivoievici (director adjunct al revistei universitare de filologie „Studii de Știință și Cultură”) este definită de har și o mare trăire sufletească. Universul său liric îl constituie bucuria de-a trăi frumos, de-a cuprinde cu dragoste, necuprinsul pe un fond sufletească al speranței învăluite de un „Albastru – Infinit” și setea de absolut. Destinul poetic al autoarei, Viviana Milivoievici, este însuși destinul Marii Poezii.

La rândul său, Florica Pățan, consemnează în postfața *Lirismul cuantic al unui Albastru – Infinit*: „Lirica Vivianei Milivoievici figurează un imagism ivit dintr-o conștiință în care totul este energie și unitate, o lume cuantică, ale cărei vibrații sunt pornite din matricea divină.”²

În încheierea unui amplu studiu de istorie literară se menționează: „Spirit stelar, Viviana Milivoievici transfigurează cu grație lirică o realitate în încercarea de înțelegere a lumii și a timpului actual „îmbrăcând cuvintele / cu sunete spre nesfârșit. / spre lumină” (*Mântuire*).

În prefața la versiunea franceză (ROCCHETTI, 2017, p. 10), profesorul Alvaro Rocchetti, după evocarea relațiilor culturale interuniversitare româno-franceze, apreciază valoarea volumului *Albastru – Infinit / Bleu – Infini*, în traducere franceză, în calitate de lingvist – președinte al A.I.P.L. / Association Internationale de Psychomécanique du Langage / afirmând: „Trebuie să ne bucurăm de faptul că diferențele lingvistice și frontierele interne ale Europei nu mai constituie obstacole pentru colaborare. Dar prezentul volum merge și mai departe, prezentând poeziile Vivianei Poclid Dehelean în două versiuni, originală, în limba română, și traducerea acesteia în limba franceză de către Philippe Loubière. De fapt, originea comună a celor două limbi permite deseori păstrarea în mare parte a elementelor constitutive ale poeziei originale: ritmul, imaginile, uneori chiar și sonoritățile. Interogațiile sunt cele care o preocupă pe poetă, interesând înainte de toate condiția umană care, după cuvintele lui Montaigne, „fiecare om poartă forma întreagă a condiției umane.”

Cititorul francez – spune Alvaro Rocchetti – nu trebuie să fie depășit de această traducere care rămâne cât de posibil aproape de textul în limba română. Și, de ce nu, uneori să privească mai

¹ Viviana Milivoievici, *Albastru – Infinit*, Prefață de Vasile Man, Postfață de Florica Pățan, Editura David Press Print, Timișoara, 2017, p. 7-8

² *Op. cit.*, p. 87

îndeaproape versiunea originală, în lumina traducerii ei în limba franceză: aceasta ar putea fi o ocazie de abordare prin cea mai bună parte – cea a poetei – limba română, cea mai orientală pe care latinii ne-au lăsat-o.” (IDEM, 2017, p. 10-11).

După evaluarea traducerii cărții Vivianei, *Albastru – Infinit*, în limba germană, prin atenția sporită asupra bogăției sinonimelor folosite de poetă, traducătorul, Rudolf Windisch constată că „Autoarea folosește un număr bogat de elemente lexicale și construcții sintactice, pe care autorul nu le-a mai întâlnit, fapt ce conferă ineditul acestor imagini poetice, ca în *Taine*: „Vântul iernatic / pe fruntea-nghețată, / ne-așterne-o diademă / de gânduri.”

În final, traducătorul apreciază faptul că poeziile poetei Viviana trezesc interesul cititorilor germani pentru lirica modernă românească. (WINDISCH, 2018, p. 10)

Același volum, Viviana Poclid Dehelean, *Albastru – Infinit*, tradus în limba sârbă (POCLID DEHELEAN, 2018, p.10) este apreciat de traducătoarea cărții, Virginia Popović, în termeni elogioși: „Publicul sârb, prin acest volum, are ocazia să descopere valoarea și mesajul transmis prin versurile din poeme, puterea de creație, sinteză, mijloacele de exprimare ale poetei Viviana Poclid Dehelean, care consideră că timpul determină destinul sufletului nostru, iar noi trăim fiecare clipă pentru a ne bucura de zâmbete și lumină, de bucuria în albastrul infinit.” (POPOVIĆ, 2018, p. 10-11)

Pe lângă valorosul volum de poeme lirice *Albastru – Infinit*, tradus în franceză, sârbă și germană, care a adus poetei Viviana consacrarea numelui său în marea poezie a literaturii contemporane, opera sa lirică se amplifică prin volumele de poezii *Bucăți de suflet, frânturi de gânduri...* (2018), dar și prin volumul Viviana Milivoievici, Vasile Man – *Ziua de Azi* (2017), care îi transmit crezul literar conform căruia „Poezia este frumusețea sufletească ascunsă într-o lacrimă de lumină.” (MAN, 2018, p. 1043)

Bibliografie

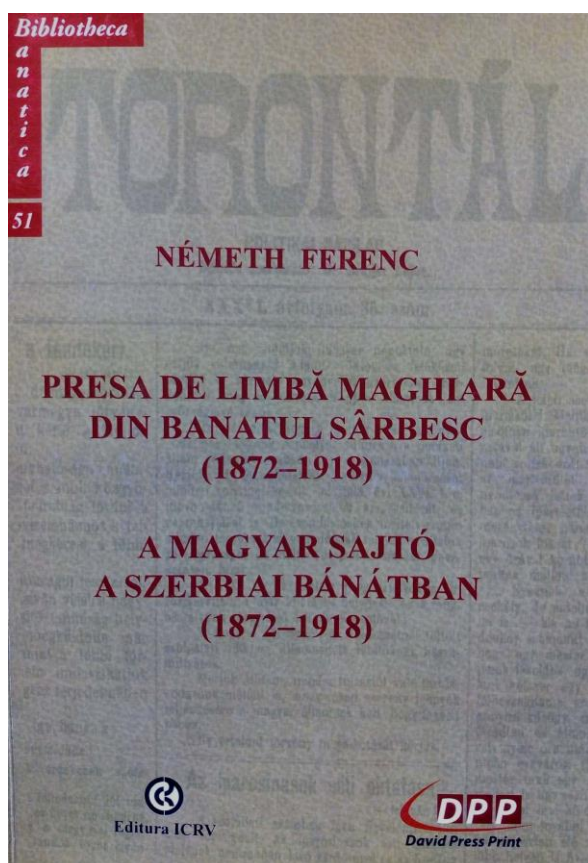
- MAN, Vasile, *Poezia de dragoste în literatura română și universală*, în volumul *Unitatea limbii române*, Congresul internațional al Culturii Române, Ediția I, Timișoara, 2018, volum editat de Academia Română – Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, Editura Academiei Române „David Press Print”, 2018, p. 1043
- POPOVIĆ, Virginia, Prefață la volumul Viviana POCLID DEHELEAN, *Albastru – Infinit / Bescrajno – Plavetnilo*, versiunea în limba sârbă, Editura Gutenberg Univers Arad, România, 2018, p. 10-11
- ROCCHETTI, Alvaro, Prefață în versiunea franceză la volumul Viviana POCLID DEHELEAN *Albastru – Infinit / Bleu – Infini*, Prefața *Poezia ca destin* de Vasile Man, Postfață de Florica Pătan, traducere de Philippe Loubière, Editura Gutenberg Univers Arad, România, CIRER, Paris, Franța, 2017, p. 10-13
- WINDISCH, Rudolf, *Cuvânt înainte* la volumul Viviana POCLID DEHELEAN *Albastru – Infinit / Blau – Unendlich*, Editura Gutenberg Univers Arad, România, 2018, p. 10-11

VII. BOOK REVIEWS/CRITIQUES DE LIVRES/RECENZII
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Emilia PARPALĂ

**Ferenc Németh, *Presa de limbă maghiară din Banatul sârbesc (1872-1918)/ A magyar sajtó a szerbiai Bánátban (1872-1918)*, Ediție bilingvă,
 Prefață: prof. univ. dr. Crișu Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print & Zrenianin, Editura ICRV, 2018, 339 p.**

Virginia POPOVIĆ,

Universitatea din Novi Sad, Facultatea de Filosofie
 popovic.virdjinija@ff.uns.ac.rs

La sfârșitul anului 2018, la Editura David Press Print, în colaborare cu Editura Institutului de Cultură al Românilor din Voivodina, a apărut cartea bilingvă *Presa de limbă maghiară din Banatul sârbesc (1872-1918)/ A magyar sajtó a szerbiai Bánátban (1872-1918)* a domnului profesor dr. Ferenc Németh, care cuprinde presa de limba maghiară până la 1 decembrie 1918, perioadă numită de autor și „primul interval de timp al ziarelor maghiare din Banat”.

Cartea a apărut sub autoritatea științifică a Institutului de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara și este publicată cu sprijinul Societății Enciclopedice a Banatului. Scopul proiectului este de a scoate în evidență patrimoniul scrisului bănățean „spre a-l reintegra circuitului științific și cultural și pentru a releva astfel contribuția Banatului la patrimoniul național”. Cartea de față, integrată în „Biblioteca Banatica”, aduce în fața cititorului articole interesante și deosebit de prețioase, în mare parte inedite despre presa în limba maghiară din Banatul sârbesc. Prefața volumului este semnată de prof. univ. dr. Crișu Dascălu care consideră o astfel de

carte una binevenită, completând astfel cunoștințele pe care le știm anterior de la István Berkeszi, din cartea sa *Istoria tipografiei și a presei timișorene*.

Autorul volumului *Presa de limbă maghiară din Banatul sârbesc (1872-1918)*, Ferenc Németh, a realizat, înregistrat și prezentat, după criterii științifice, aproape o sută de periodice apărute, în cea mai mare parte la Becicherecul Mare, Kikinda, Panciova și Vârșeț. Crișu Dascălu afirmă că toate comentariile date de autor în carte „sunt însoțite, aproape de fiecare dată, de imaginea elocventă a frontiscipiilor respective, ceea ce adaugă autenticitate rigorii informațiilor.”

Cele patru orașe din Banatul sârbesc, Becicherecul Mare (Zrenianin), Kikinda, Panciova și Vârșeț, „au fost înainte de izbucnirea primei conflagrații mondiale, cele mai importante centre culturale, editoriale și tipografice, iar posibilitățile materiale și culturale pentru editarea presei au apărut în perioada pașoptistă. Condiții pentru apariția publicațiilor au existat și în perioada reformelor, când pătura mijlocie formată din avocați, funcționari, industriași, erau o potențială masă de cititori pentru jurnaliști și editori.” După 1847, prin dobândirea împrejurărilor pentru înființarea unei tipografii, s-a început și publicarea revistelor în limba maghiară la Becicherecul mare, primul

tipograf fiind Paul Franz Pleitz. Primul ziar în limba maghiară cu apariție săptămânal, al cărui prim număr apare la data de 4 aprilie 1872, se numește *Torontál*.

Autorul, Ferenc Németh, în cadrul cercetărilor lui a realizat și o statistică a tuturor publicațiilor apărute înainte de 1918. Anume, la Panciova au existat 49 de ziare (dintre care 12 erau în limba maghiară), la Becicherecul Mare 41 (18 maghiare), iar la Vârșeț 32 (5 ziare ungurești). Pe lângă cele patru centre culturale, au existat și alte localități unde au fost tipărite ziare în limba maghiară. Acestea erau publicații locale, săptămânale și de dimensiuni mai modeste.

Între anii 1872 și 1918, în Banat au apărut aproape 80 de ziare, despre multe dintre ele există foarte puține informații, iar altele nu mai există fizic. În volumul de față sunt date ziarele în ordine alfabetică, mai apoi în ordine cronologică cu locul de apariție.

În volum, pe lângă săptămânalele informative, precum sunt *Alsó temes* (Cuvin), *Torontál/Torontál* (Becicherecul Mare), sunt prezente și multe ziare de specialitate (de ex. șah: *Caissa*; filozofie: *Lumea Făcliei/Fáklya-világ*) (Becicherecul Mare); religie: *Creștinul/Keresztyén*; teatru: *Ziarul Teatrului/Színházi újság* (Becicherecul Mare); săptămânale dedicate economiei și literaturii: *Ziarul de Panciova/Pancsovai újság* (Panciova), *Ziarul de Chichinda/Nagy-Kikindai lapok* (Kikinda); săptămânale de interes general: *Jurnalul Provinciei Sudice/Délvidék híradó* (Panciova); săptămânale politice: *Ziarul Provinciei Sudice/Délvidék lapok* (Panciova), *Grănicerul/Határór* (Panciova); buletine lunare dedicate învățământului: *Pedagogia Provinciei Sudice/Délvidéki tanügy* (Biserica Albă) ziare de cultură: *Bohém újság* (Becicherecul Mare); săptămânale sociale, economice și culturale: *Provincia sudică/Délvidék* (Kikinda), *Provincia de Margine/Végvidék* (Panciova); anuare cu date matricole, informații despre religia copiilor sau căsătorii, precum și buletine economice dedicate agricultorilor.

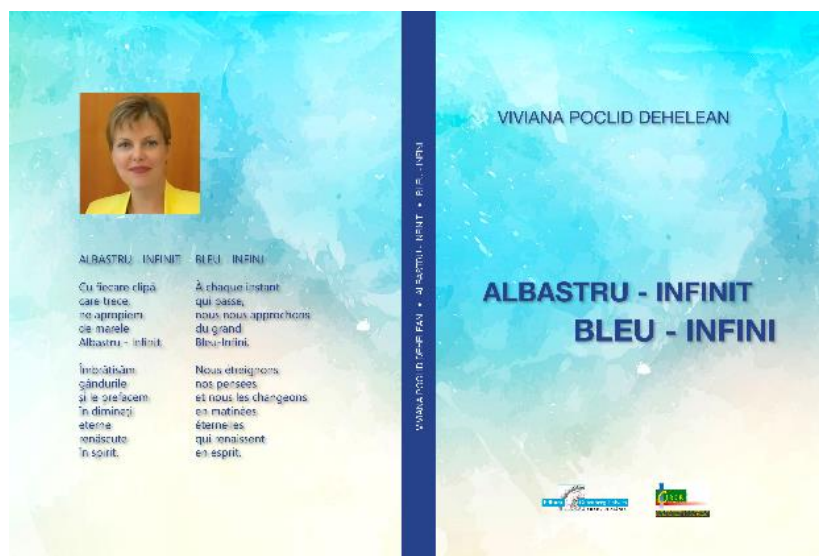
Articolele cuprinse în volum cuprind denumirea publicației în limba română și maghiară, tipul publicației, frecvența apariției, localitatea și perioada apariției, precum și date despre tipografie. Fiecare articol este însoțit de o bibliografie cu informații precise despre articolul care mărturisește despre ziarul respectiv.

Volumul de față este foarte util pentru istoria publicisticii în Banatul sârbesc până la 1918. Ceea ce putem vedea, precum era și la românii din Banat, în această perioadă au existat numeroase publicații care au apărut în marile centre economice și culturale din Banatul sârbesc. Comparatie cu ziarele românești din Banatul sârbesc, ziarele maghiare erau mult mai numeroase, conținutul lor era destul de bogat și urmărea situația politică, economică, socială și culturală a maghiarilor. Din articolele redactate de Ferenc Németh facem cunoștință cu problemele cu care s-au confruntat maghiarii, într-o societate multietnică. Rolul acestor ziare, era precum și la românii de aici, promovarea și răspândirea limbii maghiare și învățământul în limba maternă. Articolele publicate în ziare au avut în vedere problemele locale, situația drumurilor, reforma financiară, victoria anumitor partide la alegeri, teatrele maghiare, întrunirile pedagogilor, probleme curente ale pedagogiei, revendicările camerei de comerț și industrie din comitatul Torontal, etc. La fel, aceste publicații, cuprinse în volumul de față, erau foarte importante pentru istoria locală, cât și pentru cea generală, deoarece unele ziare au avut o perioadă de apariție de câteva decenii în șir.

Viviana Poclid Dehelean (Milivoievici) – POETA ARTIFEX

***Albastru-Infinit/Bleu-Infini*, ediție bilingvă, română-franceză,
Prefață la versiunea franceză de Alvaro Rocchetti, Prefață de Vasile
Man, Postfață de Florica Pățan, Paris, Franța, Editura CIRMI,
Arad, Editura Gutenberg Univers, 2017, ISBN 978-606-675-145-2**

Silvia C. NEGRU

Viviana Poclid Dehelean (Milivoievici) este o autoare care te determină să o citești și să o recitești pentru că: existența devine alta; accentul cade pe revelație; se deschide poarta esteticului necesar; cuvântul poetic se încarcă cu valori polisemantice și captivează. O flăcără subțire ne menține în magia cărților sale.

Volumul *Albastru-Infinit* determină la ieșirea din conuri de umbră, prin lumini revelatorii. De multe ori, confesiunea lămurește

sensul creativ. Ea dezvăluie stările spirituale ale creatoarei. Citesc *Albastru-Infinit* și cred că fața lumii se poate schimba, construind cu sufletul, sub dictatul rațiunii.

Numai prin schimbare, prin privirea sinelui ne putem adânci percepția asupra spiritelor luminate. Ele sunt dotate cu harul înțelegerii, cu forța de expresie artistică, cu un filtru de imagini originale. Recuzita de semne, ființată pe treceri și netreceri, aduce sentimentul esențializării. Bănuiesc la autoarea cărții conștiința artistului, de aceea îmi permit să subliniez ce afirma Tudor Vianu: „Când orice artist va dobândi conștiința unui artist, fața lumii se va schimba.” Cu alte cuvinte, avem nevoie de „poeta artifex”.

Iubirea care sângerează într-un Albastru-Infinit este un mod de comunicare prin care autoarea vindecă și iartă. Ea strălucește prin ceea ce caută și redă în cuvinte. Vocabulele-i rare mor înlăuntrul poetei și cuceresc prin moartea lor fărâma de eternitate ascensională spre infinit. Este important la Viviana Poclid Dehelean (Milivoievici) *cum* scrie, mult mai important decât *de ce* scrie. Poeta pune în ecuație mirifică singurătatea voită care-i deschide calea și o apropie de sine: „Gândurile vremii / noastre / le-mbrățișăm / în ziua de pe urmă. / Facem cu ele / un tainic legământ / și le închidem / în seiful vieții. // Bem lacrimi de îngeri / din potirul destinului. // Pentru atunci când va cânta / muzica astrilor...”

Nu e scutită de problematica unor alte singurătăți. Ce poți alinia singurătății tale? Ce vezi când nu-i nimeni, decât taina? E un drum lângă semenii tăi? Te aduni lângă ei și trăiești ca și cum te-ai privi în oglindă. Numai așa poeta poate relaționa cu lumea. Adevărul ei este visul lor. Ea, Viviana Poclid Dehelean (Milivoievici), îi dă visului scânteia și flacăra subțire crește la limita zilei și a nopții. Este o liniște pentru a solidariza cu ceilalți. Poeta spune demn cât poate iubi. Cumpăna ei

este dreaptă și nu e greu de menținut pentru că: „Purtăm pe tălpi / urmele pașilor / strămoșilor. / Îvingem șoaptele / care ne-alungă-n trecut / cu fiecare zi în care / ne-ndreptăm spre / casa din soare, / din străfundul ființei / urmașilor.”

Se recunoaște extazul vieții pe axul valorii, alimentate tensional prin cuvintele cheie: „albastru”, „viață”, „drum” etc.: „Cu fiecare clipă / care trece, / ne apropiem / de marele / Albastru-Infini. // Îmbrățișăm / gândurile / și le prefacem / în dimineți / eterne / renăscute / în spirit.”

Ele pot fi simboluri cu bogate și variate semnificații. Spre exemplu, universul este întregul în armonie: „Prin crez și-avânt zburdalnic / simțim chemările / Întregului. // În adâncimea noastră / e mărturisirea / unui mister / ce, din veacuri, / ne strigă de departe. // Primim pe creștet / binecuvântarea din Cer – / paznicul suprem / al sufletelor noastre.”

Țesătura semnelor poate dezvălui vraja în care ne situăm, cu imagini care încifrează analogii incompatibile. Legăturile care pun stăpânire pe pitorescul naturii au mesaj revelator. Însemnele modernității sunt: reprezentarea umanului, rezonanța verbală și nominală. Pe lângă acestea, există o limpezime a științei și conștiinței poetice-artistice. Între eul liric și cel empiric apare o diferență ontologică, bine stabilită. Truda literară a autoarei se remarcă printr-o delimitare stăruitoare. Idealitățile dorite sunt înglobate în destin. Poemele reiau teme cunoscute: destinul, idealul, căutarea, dar ele sunt în concordanță cu viziunea poetică inedită, cu efect catharctic spre forma perfectă. Poezia poate fi firul albastru – vector care naște mirajul ființării, mai ales în formele gnostice ale creștinului: „Din lacrimi îmi fac / o scară / către Tine, Doamne! / S-ajung în brațele / îngerilor Tăi... / Să-mi dai aripi, / să pot zbura, în zori, / spre azurul nemărginit / al mângâierii Tale!”

Forma care adăpostește fondul stimulează facultățile omului, imaginația, îl conduce spre lumea în care cititorul poate naviga sensibil și fantaza. Însușirea pe care o dezvăluie e aproape divină. Modelarea sorții se face din interior, dintr-un suflet deschis și curat. Se poate echivala infinitul? Există iubire fără sfârșit? Misterul crește. Îl putem asemăna cu Geniul care gustă aici din „lumea fără de hotar”. Universul poate fi „fără margini”, dar imaginația omului îi acordă suma semnelor valorice. Posibilul metamorfozării, prin aruncarea punților luminoase asupra lucrurilor, a lumii, clădește adevărul. Ceea ce poeta a descoperit în accidentalul lumii sale sau prin arealul său creativ rămâne un exercițiu spiritual al transformării vieții din punctul zero spre infinit.

Titlurile poeziilor sunt semnificative, poartă în ele un transfer semantic, pe lângă frumusețe și libertate. Limbajul este inedit, cu subtilitate metaforică, cuvintele având sensuri conotative. Se accentuează tema creator-lume, prin reflexie filozofică și prin imaginarul poetic de excepție. Cuvântul care a trecut dincolo de realitate, revine la reciproca reflectare a spiritului și îndrumă spre cunoaștere, printr-o cârmuire conștientă, cu bogată Lumină.

Viviana MILIVOIEVICI, Iasmina MILIVOIEVICI

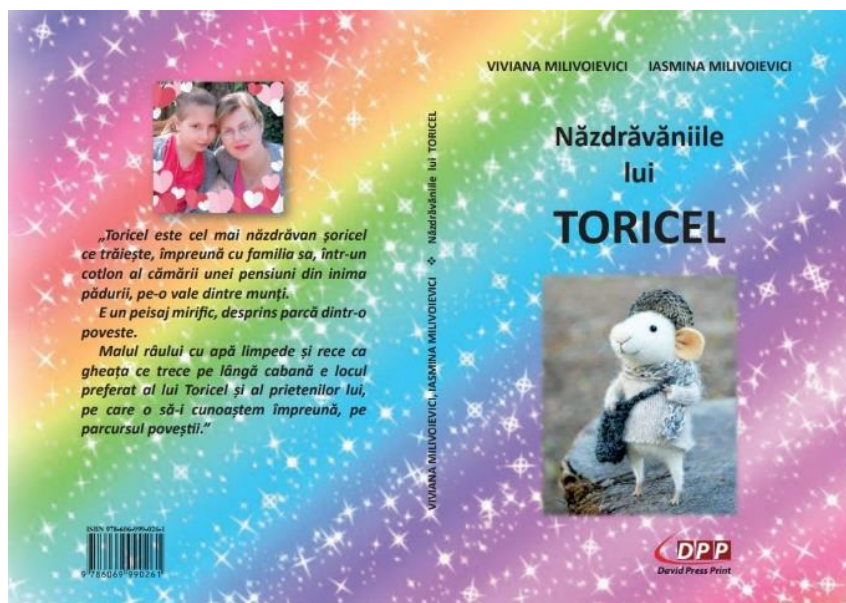
Năzdrăvăniile lui Toricel

Prefață de Ioan David,

Timișoara, Editura David Press Print, 2018, 94 p.

ISBN 978-606-999-026-1

Silvia C. NEGRU

În cea mai frumoasă parte a *Sfintei Scripturi*, în *Eclesiastul*, stă scris cu litere de aur: „Nu este altă fericire pentru om decât să se bucure de lucrările sale.” Bucuria este sentimentul cel mai solid al omului. L-ați urmărit vreodată pe fața copilului care a finalizat o lucrare? O carte, spre exemplu, în care el comunică la modul cel mai sincer cu mama sa. De fapt, el încearcă, fără să conștientizeze prea matur, să devină ceva. Să fie observat și prețuit. Poate că Mauriac avea dreptate când a afirmat că poți

fi „persoana care pune finitul în infinit.” Momentul punerii se face sub semnul armoniei depline și cu multă iubire.

Copilul care prinde aripi este Iasmina, elevă la Colegiul Național Pedagogic „Carmen Sylva” din Timișoara, cu merite deosebite la învățătură, cu o purtare frumoasă, o mare pasionată de lectură. Iasmina zboară ascensional, cu destul de multă profunzime, pe firul clasic al narațiunii, iar scrisul nu este un efort fizic pentru ea. Fire imaginativă, spontană, se întrece cu mama sa, Viviana, care pune accentele necesare, vine cu subtilități, cu detalii psihologice pentru personajele aflate la îndemâna lor, în universul domestic, foarte confortabil.

Ambele autoare ale cărții se încarcă cu căldură, având în vedere suprapunerile de situații: reale – imaginare. Se inventează personajele: Toricel, Toricica, Toricuța, Chiț-Chiț, Cioco, Tina, câinele Sam, domnul Brânzoi și multe altele. Se populează o lume fascinantă, în care jocul nu poate fi oprit.

Cartea se structurează în cinci episoade cu titluri semnificative: *Bila de cașcaval*, *Cioco și Tina*, *Bălăceală... din greșeală*, *Distracție de sărbători*, *Emoții de Crăciun*.

În centrul acțiunii se află Toricel, un năzdrăvan plin de energie, în mișcări palpitate. Lui i se alătură Chiț-Chiț, un personaj șoricesc din vecini. Imaginați-vă și o pensiune, unde personajele își fac veacul și trăiesc toate năzbâtiile posibile. Echilibrul inițial se destramă. Ele nu mai sunt jucăriile din casă, cumiști, care, așezate pe pernuța copilului atrag afecțiunea mamei și somnul liniștit. S-au deplasat în pensiune, intră în jocuri care binedispun. Finalul fiecărei întâmplări are partea ei bună, o morală care se degajă destul de limpede. Poți învăța ce este Binele, Adevărul, Dreptatea, adică noțiunile morale atât de necesare generației tinere de azi.

Cele două autoare, mamă și fiică, încearcă să determine funcționarea unei lumi în parametri viabili, o lume a copilăriei – cea mai frumoasă etapă a vieții omului – spre care, maturi fiind, privim cu multă plăcere, dar și cu nostalgie.

Poetul de la Lancrăm, Lucian Blaga, afirma: „Copilăria este inima tuturor vârstelor.” Inocența trebuie salvată, trebuie privită ca o rădăcină a vieții umane.

Părinții creatori sunt obișnuiți să construiască mereu. Viviana îi dă Iasminei sentimentul definitiv al bucuriei de a clădi încet, într-un univers protector. Dascălul minunat, cercetătorul și scriitorul talentat a descoperit pasiunea pentru scris a fiicei sale, Iasmina. Îi direcționează posibilitățile de a selecta pe fondul sentimentelor și al trăirilor interioare. Un astfel de itinerariu de excepție am întâlnit și la scriitorul Robert Șerban și fiul său, Tudor, în cartea *Tată, eu glumesc serios*, apărută tot în anul 2018.

Se pare că la Centenar se poate restabili și o astfel de continuitate prin cărți bune, care ne salvează. Cărțile ne pot ființa și înălța, ceea ce subliniază și critica literară. Eugen Lovinescu, în *Opere*, I, afirma că: „Admițând influența unei opere de artă asupra noastră, îi admitem și puțința de a ne preface sufletește. Un mare artist este, deci, un mare modelator de oameni.” De aceea, am afirmat, nu o dată, că poveștile și poeziile pentru copii sunt, de fapt, niște punți de legătură între candoarea noastră și lumea ideilor. Sunt mulțumită de ceea ce scriu, dacă și copilul meu înțelege ceea ce am scris.

Îmi vin în minte cuvintele lui Brâncuși care spunea că, atunci când și-ar da seama că nu mai există în el copilul, arta lui n-ar mai avea nicio valoare. Și nimeni nu îl poate acuza pe Constantin Brâncuși că a făcut sculptură pentru copii. Dar *Coloana infinitului* poate fi și un omagiu adus copilăriei eterne a omenirii, continuității generațiilor.

Copiii de azi au șansa libertății. Așa că fiecare autor se înalță pe sine într-un univers interior, care simbolizează tăria afectivității și forța ei modelatoare. Mama, tatăl, participă la integrarea copilului în lume, prin curiozitate, joc, dar și seriozitate. Cei care au privilegiul să se reinventeze, alături de copiii lor, sunt binecuvântați de Dumnezeu de două ori.

În serile pline de mister, când culorile se supun cuvintelor, asocierilor delicate, copiii vor reprezenta pârgă invincibilă spre o altă lume, atât de mult visată.

Daniel Lăcătuș, *Orașul Călan la Marea Unire* Editura StudIS, Iași, 2019

Ioan BOLOVAN,

membru corespondent al Academiei Române

Manifestările și proiectele dedicate Centenarului Marii Uniri păreau să se fi încheiat la sfârșitul anului trecut odată ce și entuziasmul din săptămânile anterioare zilei de 1 Decembrie 2018 începea să fie înlocuit la nivel instituțional dar și colectiv cu o oarecare blazare. Domnul Daniel Lăcătuș se încăpățânează să demonstreze că mai există viață și dincolo de moarte, că în ciuda bogatei producții istoriografice din ultimii ani (care a atins apogeul în cursul anului 2018) pe marginea Primului Război Mondial și a Unirii de la 1918, mai rămân suficiente pete albe pe harta cunoașterii tuturor detaliilor referitoare la cei patru ani de război și la evoluțiile istorice locale din Transilvania în preajma Unirii. Scriitor, jurnalist și istoric totodată, autorul ne propune prin această lucrare care îmbină analiza, interpretarea, sinteza și editarea de documente o imagine de ansamblu asupra realităților specifice orașului Călan și localităților învecinate: Batiz, Grid, Nădăștia de Jos, Ohaba Streiului, Sâncrai, Sântămăria de Piatră, Strei, Strei-Săcel,

Streisângeorgiu, Valea Sângiorgiului. Accentul documentar cade pe restituirea actelor fundamentale ale deciziilor și reprezentărilor respectivelor localități la mărețul act de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918. O evaluare cu caracter de generalitate care se impune a fi enunțată încă de la început este aceea că autorul a alocat problematicii unirii cel mai întins spațiu. Și este firesc. De altfel, domnul Daniel Lăcătuș și-a fundamentat interpretările, alături de o consistentă și relativ actualizată literatură istoriografică de specialitate, și pe o amplă documentare în arhivele de la Alba Iulia și Deva. Nu lipsesc din notele de subsol lucrări cu caracter memorialistic, cărți și articole din primele decenii ale secolului trecut, astfel încât autorului pare că nu i-a scăpat nimic din ceea ce era esențial pentru buna informare asupra evoluțiilor locale.

Așa cum ni se întâmplă din când în când în munca de cercetare, norocul de a descoperi manuscrise, scrieri, scrisori sau documente inedite cu mare valoare istorică, i-a surâs și domnului Daniel Lăcătuș, care s-a aflat sub zodia Fortunei și a intrat în posesia temporară a unui manuscris ce relatează o poveste de viață, o interesantă experiență biografică din timpul Marelui Război. Este vorba de poemul scris al lui Moisa Ocolișan, cu origini familiale în zona aflată sub observație,

manuscris care se păstrează în arhiva urmașilor. Autorul manuscrisului, acest soldat din armata austro-ungară care a luptat timp de aproape trei ani și în Galiția, relatează într-o manieră literară frustă ceea ce a trăit el în cumplitul război în care s-a aflat ca simplu participant. Primul Război Mondial a generat la nivelul conștiinței și memoriei istorice colective o emulație în redactarea de memorii, poeme, scrisori private etc. care prin valorificarea ulterioară s-a tradus în practică într-o imensă producție istoriografică în primul rând dar cu suficiente valențe literare, antropologice, filosofice, artistice în cuprinsul multor creații.

Demersul domnului Daniel Lăcătuș este meritoriu și din punctul de vedere al recuperării istoriei locale și regionale. Adeseori lucrările de sinteză suferă de lipsa de perspectivă de la nivelul unor unități administrativ-teritoriale mici, ceea ce conduce uneori la enunțarea unor aprecieri cu caracter de generalitate ce estompează diversitatea specificului local. De această dată, reconstituirea sintetică a principalelor evenimente istorice petrecute în epoca modernă la nivelul celor peste 10 entități de habitat (începând cu efectele zonale ale Răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan, continuând cu Revoluția de la 1848-1849, cu dezvoltarea instituțiilor culturale și naționale din deceniile premergătoare Unirii, pregătirea și înfăptuirea mărețului act de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia dar și evoluțiile din primul deceniu interbelic) demonstrează cum microzonele din Transilvania au cunoscut o încadrare firească în principalele tendințe manifeste la nivelul întregii provincii.

În cuprinsul lucrării domnului Daniel Lăcătuș se regăsesc mii de nume din cele 13 localități studiate, până mai ieri „iluștri anonimi”, cunoscuți doar de familiile lor și eventual de o parte dintre consăteni. Acum, ei intră în istorie iar cei care vor realiza în viitor monografiile sătești nu vor mai putea să facă abstracție de acești eroi locali, participanți tăcuți de cele mai multe ori la marile evenimente din anii 1914-1918 care au schimbat nu numai soarta Transilvaniei, dar și a lumii. În concluzie, avem în față o lucrare onestă, documentată și necesară pentru cunoașterea istoriei locale și naționale, autorul ei binemeritând respectul și aprecierea contemporanilor.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

General aspects

The journal, “Studii de Știință și Cultură” (“Studies of Science and Culture”), published by “Vasile Goldiș” Western University of Arad, is issued on a quarterly basis. The journal is evaluated by the National Council for Scientific Research and rated B+, CNCSIS code 664, during 2005-2011, Scientific journal, reviewed and rated by CNCS in 2012, category: B, profile: humanities, field PHILOLOGY.

The journal is indexed in International Databases (IDB): CEEOL (www.ceeol.com) from Frankfurt am Main, Germany; EBSCO Publishing (www.ebscohost.com) from Ipswich, the United States of America; Index Copernicus-Journals Master List from Warsaw, Poland; and DOAJ, from Lund, Sweden.

Starting June 2012, the journal “Studii de Știință și Cultură” is published by “Vasile Goldiș” Western University of Arad, Romania, in partnership with the Department of Romanian, Aix Marseille University, CAER. EA 854, France; CIRREMI (Interuniversity Lifelong Learning Research Center for Teachers of Italian) University of Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, University of Novi Sad, Serbia, University of Jena, Institute for Slavic Languages, Jena Germany.

Paper submission

The submission of an article to “Studii de Știință și Cultură” for the prospect of being published, implies:

- that the authors take responsibility for the content, as well as for their ethical behaviour;
- that the article has not been published or submitted for publication to another journal/review;
- that the copyrights have been transferred to the “Studii de Știință și Cultură” journal.

The papers shall be submitted in Romanian or in a world language. The title of the article, the abstract and keywords shall be submitted in English, French and Romanian, as a word document (WORD 97, WINDOWS 98 or later versions), no longer than 15 pages, including drawings, tables and references, in Times New Roman Font, single-spaced.

The paper shall comprise:

- the title, font size 16, bold, centered;
- the authors' full name, workplace(s) (with its complete denomination, not abbreviated), address (addresses) of their workplace(s) and the e-mail of the contact person, font size 12, bold, centered;
- the abstract, maximum length 10 rows, font size 12, italic, justified;
- keywords, maximum 5, font size 12, italic, centered;
- the text of the article, font size 12;
- the reference list, required for any article, shall be written according to the rules imposed by the International Standard ISO 7144/1986 entitled „Documentation-presentation of theses and similar documents”.

Citation Guidelines

„Studies of Science and Culture”, a Philology publication graded B by the National Council of Scientific Research (NCSR) contains the following main sections:

- I. Roman cultures / Romanian culture
- II. German language and culture / Romanian language and culture
- III. Slavic languages and cultures / Romanian language and literature
- IV. Traductology
- V. Scientific Culture
- VI. Banat studies
- VII. Book reviews

According to the international regulations (especially Chicago Style, MLA) starting from Volume XI, no. 2 / June 2015, we adopted the following way of presenting the bibliography for all the articles published in our journal:

1. The bibliography will be placed at the end of the article using Times New Roman 12. The entries in the bibliography will be placed in alphabetic order according to the author's last name. The author's last name will be in capital letters followed by the first name, the title of the publication in Italics, the place of publication, the publishing house, the year of the publication and, if necessary, the number of pages.

Example: BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1ère éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. The author will mention the source in the following way inside the article: the first name of the author in capital letters, the year of publication, and the page number.

Example: (PAPADAT-BENGESCU, 1924, 102).

3. The footnotes will contain comments, translations of quotations, biography explanations etc. The introduction of footnotes will be performed by automatic insertion in Word.

The articles to be peer reviewed by our committee will have to be sent in Word (together with a PDF copy) to the e-mail address: vasileman7@yahoo.com

The deadlines for submitting the articles are the following:

- **15th Feb. for the first publication of the year / March;**
- **15th May for the second / June;**
- **15th Aug. for the third / September;**
- **15th Nov. for the last publication of the year / December.**

The Editorial Board

Tables and diagrams, figures or other images shall be inserted in the text at the right place, numbered, and their resolution shall be such as not to affect the quality of the material.

The structure of the article presenting results of empirical research shall observe international standards, according to the acronym IMRAD (Introduction, Methods, Results and Discussions), to which are added the conclusions.

Articles of any other nature shall consist of an introduction, the body of the work and conclusions; the body of the work can be organized as the author(s) see(s) fit.

The papers shall be emailed to vasileman7@yahoo.com, or both in electronic format and in print, to the editorial office at: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Bd. Revoluției, nr.94-96 - revista „Studii de Știință și Cultură”.

Scientific articles are subject to single-blind peer review.

The number of reviewers for the evaluation of an article is 2, and the reviewing time is 30 days. Authors receive one of the following answers from the reviewers:

- article accepted;
- article accepted with alterations;
- article rejected.

The scientific reviewers shall focus, in evaluating papers, on the topicality of the subject, on the depth of scientific ideas, originality, as well as on the compliance with the instructions for authors. Failure to comply with the standards required by the review shall result in the papers being rejected.

Authors are kindly asked to:

- cite the “Studies of Science and Culture” journal in other publications where they submit papers, stating:

- The journal title, “Studies of Science and Culture”, abbreviated as SSC;
- The volume, issue and year of publication;
- The page number where the cited text can be found;

- submit to editorial board of “Studies of Science and Culture” information on the publications where they cited our journal, by mentioning:

- The journal title, abbreviation;
- The volume, issue and year of publication;
- The page number where the cited text can be found.

Further information: - telephone - 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- mobile: 0724-039978

- E-mail: vasileman7@yahoo.com

Contact person: Prof. VASILE MAN

Announcement for the authors

The journal “Studii de Știință și Cultură” (www.revista-studii-uvvg.ro), starting with the volume 12, number 1/March 2016 subscribes, for evaluation, in order to be indexed in BDI Thomson ISI Philadelphia P.A. USA.

We kindly ask the authors to include in the bibliography of their articles also texts that were published in journals rated by ISI.

INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

Aspects généraux

La revue "Studii de Știință și Cultură" ("Études de Science et de Culture"), éditée par l'Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad, est publiée trimestriellement. La revue a été évaluée par le Conseil National de la Recherche Scientifique de l'Enseignement Supérieur et classifiée dans la catégorie B+, code CNCSIS 664, pendant la période 2005-2011, Revue scientifique évaluée et classifiée par CNCS en 2012, catégorie B, profil humaniste, domaine PHILOLOGIE.

La revue est indexée dans les Bases de Données Internationales (BDI) suivantes: CEEOL (www.ceeol.com) de Frankfurt am Main, Allemagne, EBSCO Publishing (www.ebscohost.com) d'Ipswich, États-Unis, Index Copernicus-Journals Master List de Varsovie, Pologne et DOAJ, Lund, Suède.

Depuis le mois de juin 2012, la revue "Studii de Știință și Cultură" est éditée par l'Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad, Roumanie, en partenariat avec Le Département de Roumain d'Aix Marseille Université, CAER. EA 854, France; le CIRMI (Centre Interuniversitaire de Recherche pour la Formation Continue des Enseignants d'Italien) Université de Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, Université Novi Sad, Serbie, Université Jena, Allemagne.

Soumission du manuscrit

La soumission d'un article à la Revue « Studii de Știință și Cultură », pour qu'il soit publié, présuppose:

- que les auteurs assument leur responsabilité en ce qui concerne le contenu, aussi qu'un comportement éthique;
- que l'article n'a pas été publié et qu'il ne sera pas soumis pour être publié dans une autre revue;
- que les droits d'auteur seront transférés à la revue « Studii de Știință și Cultură ».

Les textes des articles seront rédigés en roumain ou dans une langue de circulation internationale. Le titre de l'article, le résumé et les mots clés seront rédigés en anglais, en français et en roumain, sous la forme d'un document WORD 97, WINDOWS 98 ou des variantes ultérieures, à une dimension de 15 pages au plus, y compris les dessins, les tables et la bibliographie dans la fonte Times New Roman, en interligne simple.

Le manuscrit comprendra:

- le titre, en dimension de la fonte 16, en caractères gras, centré;
- le prénom et le nom complets des auteurs, le(s) lieu(x) de travail (en titre complet, sans abréviations), l'adresse (les adresses) du lieu (des lieux) de travail et l'adresse électronique de la personne de contact, en dimension de la fonte 12, en caractères gras, centré;
- le résumé, 10 lignes au plus, dimension de la fonte 12, en italique, cadré;
- des mots clés, 5 au plus, dimension de la font 12, en italique, centré;
- le texte de l'article en dimension de la fonte de 12;
- la bibliographie, obligatoire pour tout article, est écrite conformément aux règles imposées par le Standard international ISO 7144/1986 intitulé « Documentation -présentation des thèses et des documents similaires ».

Normes de rédaction

« Studii de Știință și Cultură / Revue de Science et de Culture » (www.revista-studii-uvvg.ro), revue répertoriée en catégorie B – domaine Philologie – par le Conseil National de la Recherche Scientifique (CNCS), a son contenu structuré comme suit :

I. Cultures romanes / culture roumaine

II. Culture et langue allemandes / culture roumaine

III. Langues et cultures slaves / langue et littérature roumaines

IV. Traductologie

V. Culture Scientifique

VI. Études de Banat

VII. Comptes rendus

Se conformant à la pratique internationale (cf. notamment Chicago Style, MLA), notre revue, à partir du volume XI, n° 2 / juin 2015, a décidé d'adopter en particulier les règles de citations suivantes pour chacun des articles qui y seront publiés :

1. La bibliographie, en corps 12, Times New Roman, sera placée en fin d'article, suivant l'ordre alphabétique des auteurs, chaque nom d'auteur y étant inscrit en majuscules, suivi du prénom, puis du titre en caractères italiques, du lieu d'édition, de la maison d'édition, de l'année de parution et, si besoin est, de la pagination.

Exemple : BENGESCO, Georges, Bibliographie franco-roumaine [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1e éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. Dans le corps de l'article le contributeur indiquera entre parenthèses, dans l'ordre, le nom de l'auteur en majuscules, l'année de publication et la page.

Exemple : (PAPADAT-BENGESCU, 1924, 102).

3. Les notes de bas de page seront réservées aux commentaires, traductions de citations, indications biographiques, leçons etc. L'insertion de ces notes sera réalisée sous Word par incrémentation automatique.

Les articles à soumettre au comité de lecture devront être envoyés sous forme de fichier Word (accompagné du fichier en version PDF) à l'adresse vasileman7@yahoo.com au plus tard :

- le 15 février pour le premier numéro de l'année / Mars;
- le 15 mai pour le deuxième numéro / Juin;
- le 15 août pour le troisième numéro / Septembre;
- le 15 novembre pour le dernier numéro de l'année / Décembre.

Le Comité de Rédaction

Les tables et les diagrammes, les figures ou des autres dessin seront insérés dans le texte à l'endroit adéquat, numérotés, et ils auront, autant que possible, une bonne résolution, pour ne pas affecter la qualité du texte.

La structure de l'article qui présente des résultats des recherches expérimentales suivra les standards internationaux, conformément à l'acronyme IMRAD (introduction, méthodes et matériaux, résultats et discussions), auxquels on ajoutera les conclusions.

Les articles de toute autre nature seront composés d'une introduction, du corps de l'ouvrage et des conclusions, les corps de l'ouvrage pouvant être organisé selon le désir de l'auteur (des auteurs).

Les manuscrits seront envoyés, par voie électronique à l'adresse vasileman7@yahoo.com, ou sur un support électronique et imprimé, au siège de la rédaction: Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad, Blvd. Revoluției, no. 94-96 - revue « Studii de Știință și Cultură ».

Les articles scientifiques seront soumis au processus de critique PEER REVIEW "en aveugle".

Le nombre de critiques pour l'évaluation d'un article est 2, et le temps d'analyse est 30 jours. Les auteurs reçoivent des critiques une des réponses suivantes:

- article accepté;
- article accepté avec des modifications;
- article rejeté.

Les référents scientifiques suivront, en évaluant les manuscrits, l'actualité de la thème; l'approfondissement des idées scientifiques, l'originalité, aussi que le respect des instructions pour les auteurs. Le non-respect des standards sollicités par la revue conduira au rejet des manuscrits.

Nous prions les auteurs de:

- citer la revue « Études de Science et de Culture » dans d'autres publications où ils collaborent, en précisant:

- Le titre de la revue « Études de Science et de Culture », abréviation – SSC;
- Le volume, le numéro et l'année de parution;
- Le nombre de la page du texte cité;

- transmettre à la rédaction de la revue « Études de Science et de Culture » des renseignements sur les publications où ils ont cité notre revue, en mentionnant:

- Le titre de la revue, l'abréviation;
- Le volume, le numéro et l'année de parution;
- Le nombre de la page du texte cité.

D'autres informations au - téléphone : - 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- portable: 0724-039978

- Adresse électronique: vasileman7@yahoo.com

Personne de contact: prof. VASILE MAN

Annonce pour les auteurs

La revue "Studii de Știință și Cultură", (www.revista-studii-uvvg.ro) en commençant par le volume XII, numéro 1/mars 2016 s'inscrit, à l'évaluation, pour s'indexer dans BDI Thomson ISI Philadelphia P.A. USA.

On demande que les auteurs citent dans la bibliographie de leur articles aussi des textes publiés dans revues cotées ISI.

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

Aspecte generale

Revista „Studii de Știință și Cultură”, editată de Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, apare trimestrial. Revista este evaluată de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior și clasificată în categoria B+, cod CNCIS 664, în perioada 2005-2011, Revista științifică evaluată și clasificată de CNCIS în anul 2012, categoria B, profil umanist, domeniul FILOLOGIE.

Revista este indexată în Bazele de Date Internaționale (BDI): CEEOL (www.cceol.com) din Frankfurt am Main, Germania, EBSCO Publishing (www.ebscohost.com) din Ipswich, Statele Unite ale Americii, Index Copernicus-Journals Master List din Varșovia, Polonia și DOAJ, Lund, Suedia.

Începând cu luna iunie 2012, revista „Studii de Știință și Cultură” este editată de Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România în parteneriat cu Le Département de Roumain d'Aix Marseille Université, CAER. EA 854, France; le CIRMI (Centre Interuniversitaire de Recherche pour la Formation Continue des Enseignants d'Italien) Université de Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, Universitatea Novi Sad, Serbia, din 2015, Universitatea Jena din Germania.

Prezentarea manuscrisului

Transmiterea către Revista „Studii de Știință și Cultură” a unui articol spre publicare, presupune:

- autorii își asumă responsabilitatea privind conținutul, cât și comportamentul etic;
- articolul nu a mai fost publicat și nici nu va fi înaintat spre publicare altei reviste;
- dreptul de autor se trece asupra revistei „Studii de Știință și Cultură”.

Textele articolelor vor fi redactate în limba română sau într-o limbă de circulație internațională. Titlul articolului, rezumatul și cuvintele cheie vor fi redactate în limba engleză, franceză și română, ca document WORD 97, WINDOWS 98 sau variante ulterioare, cu o dimensiune de maximum 15 pagini, inclusiv desenele, tabelele și bibliografia cu Font Times New Roman, la un rând.

Manuscrisul va cuprinde:

- titlul, cu dimensiunea 16, aldine bold, centrat;
- prenumele și numele complet al autorilor, locul (locurile) de muncă (cu denumirea completă, nu prescurtat), adresa (adresele) locului (locurilor) de muncă și e-mailul persoanei de contact, cu dimensiunea literei 12, aldine, centrat;
- rezumatul, maximum 10 rânduri, dimensiunea literei 12, italic, justified;
- cuvinte cheie, maximum 5, dimensiunea literei 12, italic, centrat;
- textul articolului cu dimensiunea literei de 12;
- bibliografia, obligatorie pentru orice articol, se scrie conform regulilor impuse de Standardul internațional ISO 7144/1986 intitulat „Documentation-presentation of theses and similar documents”.

Norme de redactare

„Studii de Știință și Cultură”, publicație acreditată în categoria B, domeniul Filologie, de către Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCIS), își structurează conținutul în următoarele secțiuni:

- I. Culturi romanice / cultură românească
- II. Limbă și cultură germană / limbă și cultură românească
- III. Limbi și culturi slave / limbă și literatură română
- IV. Traductologie
- V. Cultură științifică
- VI. Studii banatice
- VII. Recenzii

Conformându-ne practicilor internaționale (cf. mai ales Chicago Style, MLA), adoptăm, începând cu volumul XI, nr. 2 / iunie 2015, în mod special următoarele reguli de indicare a sursei bibliografice pentru fiecare articol ce va fi cuprins în paginile revistei noastre:

1. Bibliografia, utilizând Times New Roman 12 p., va fi plasată la sfârșitul articolului; pozițiile din bibliografie se dispun în ordine alfabetică în funcție de numele autorului. Cu majuscule, se indică numele autorului urmat de prenume, apoi, conform normelor limbii, titlul lucrării în italic, locul publicării, editura, anul apariției și, dacă e necesar, numărul de pagini.

Exemplu: BENGESCO, Georges, Bibliographie franco-roumaine [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1ère éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. În corpul articolului, contributorul va indica între paranteze, în ordine : numele autorului cu majuscule, anul publicării și pagina.

Exemplu: (PAPADAT-BENGESCU, 1924, 102).

3. Notele de subsol vor fi rezervate comentariilor, traducerii citatelor, indicațiilor biografice etc. Introducerea notelor de subsol se va realiza în Word prin insertare automată.

Articolele ce urmează a fi supuse atenției comitetului de lectură se vor trimite în fișier Word (însoțite de o versiune PDF) la adresa : vasileman7@yahoo.com, cel mai târziu până la data de:

– 15 februarie pentru primul număr din an / martie ;

– 15 mai pentru al doilea număr / iunie;

– 15 august pentru al treilea număr / septembrie;

– 15 noiembrie pentru ultimul număr / decembrie.

Tabelele și diagramele, figurile sau alte desene vor fi inserate în text la locul potrivit, numerotate și vor avea o rezoluție cât mai bună pentru a nu împieta asupra calității materialului.

Structura articolului ce prezintă rezultate ale unor cercetări experimentale va urmări standardele internaționale, conform acronimului IMRAD (introducere, metode și materiale, rezultate și discuții), la care se adaugă concluziile.

Articolele de orice altă natură vor fi alcătuite din introducere, corpul lucrării și concluzii, corpul lucrării putând fi organizat după dorința autorului (lor).

Manuscrisele se trimit, pe cale electronică la adresa : vasileman7@yahoo.com, sau pe suport electronic și listat, la sediul redacției: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Bd. Revoluției, nr.94-96 - revista „Studii de Știință și Cultură”.

Articolele științifice sunt supuse procesului de recenzare PEER REVIEW "în orb".

Numărul de recenzori pentru evaluarea unui articol este de 2, iar timpul de recenzare este de 30 de zile. Autorii primesc de la recenzori unul din următoarele răspunsuri:

articol acceptat;

articol acceptat cu modificări;

articol respins.

Referenții științifice vor urmări, la evaluarea manuscriselor actualitatea temei; aprofundarea ideilor științifice, originalitatea, cât și respectarea instrucțiunilor pentru autori. Nerespectarea standardelor solicitate de revistă, conduce la respingerea manuscriselor.

Autorii sunt rugați:

- să citeze revista „Studii de Știință și Cultură” în alte publicații unde colaborează, precizând:

Titlul revistei „Studii de Știință și Cultură”, abrevierea – SSC;

Volumul, numărul și anul apariției;

Numărul paginii textului citat;

- să transmită redacției revistei „Studii de Știință și Cultură” informații referitoare la publicațiile în care au citat revista noastră, menționând:

Titlul revistei, abrevierea;

Volumul, numărul și anul apariției;

Numărul paginii textului citat.

Alte informații: - telefon - 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- mobil: 0724-039978

- E-mail: vasileman7@yahoo.com

Persoană de contact: prof. VASILE MAN

În atenția autorilor

Revista „Studii de Știință și Cultură” (www.revista-studii-uvvg.ro), începând cu volumul XII, numărul 1/martie 2016 se înscrie, pentru evaluare, în vederea indexării în BDI Thomson ISI Philadelphia P.A. USA.

Rugăm autorii să citeze în bibliografia articolelor și texte publicate în reviste cotate ISI.

2019 Subscriptions for the review “Studies of Science and Culture”

Subscriptions:

The price of the journal “Studies of Science and Culture” is of 49 lei/issue, in euro 11euro/issue, in USD 15 USD/issue, and the subscribers for 2019 are entitled to a 25% discount.

The price of the yearly subscription for Romania is 164 lei/year, 4 issues.

Readers resident in Romania have the following payment options:

- bank account transfer into „Vasile Goldiș” University bank account, opened at B.C.R Arad, **RO34RNCB0015028152520236** in lei
- cash payment at „Vasile Goldiș” Western University Pay Office Revoluției Avenue Nr. 94-96,
Schedule: Monday - Thursday between 8-11 and 13-15,30
Friday between 8-9 and 11-12,30

The price of the yearly subscription for readers resident outside Romania is 38 euro/year, or 50 usd/year, 4 issues.

Nonresident readers in Romania may send the money through bank account transfer into „Vasile Goldiș” University bank account, opened at B.C.R Arad;

RO07RNCB0015028152520237 in EURO

RO77RNCB0015028152520238 in USD

Subscribers are asked to send to the address www.revista-studii-uvvg.ro a payment notification email in which to inform us of the shipping address for the paid subscription vasileman7@yahoo.com

Additional information regarding subscriptions can be obtained at tel. 0257/285804, int. 15, Adina Botea, fax: 0257/214454.

ABONNEMENTS

À la Revue « Studii de Știință și Cultură » (« Étude de Science et de Culture ») pour l'année 2019

Le prix de la Revue « Studii de Știință și Cultură » est de 49 lei/p. ; en euros, un numéro coûte 11 euros et en dollars, un numéro coûte 15 dollars. Les abonnements pour l'année 2019 bénéficient d'un rabais de 25%.

Les prix des abonnements annuels pour la Roumanie sont de 164 lei/an, 4 numéros.

Les lecteurs du pays peuvent opter pour des abonnements en lei, ainsi:

- par virement bancaire au compte de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș » d'Arad, ouvert à B.C.R. Arad, **RO34RNCB0015028152520236 pour RON**
- par paiement en espèces, à la Caisse de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș » d'Arad, 94-96 Blvd. Revoluției,

Programme: Lundi - Jeudi 8-11 h et 13- 15,30 h

Vendredi 8-9 h et 11-12,30 h

Les prix des abonnements annuels pour les lecteurs de l'étranger sont de 38 euros/an, or 50 USD/an, 4 numéros.

Les lecteurs de l'étranger peuvent opter pour abonnements, ainsi:

- par virement bancaire aux comptes de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș » d'Arad, ouverts à B.C.R. Arad;

RO07RNCB0015028152520237 pour EURO

RO77RNCB0015028152520238 pour USD

ATTENTION: Envoyez à l'adresse électronique www.revista-studii-uvvg.ro un courriel de notification du paiement, nous communiquant aussi l'adresse d'envoi pour l'abonnement payé, courriel vasileman7@yahoo.com

Vous pouvez obtenir des informations supplémentaires concernant l'effectuation des abonnements à tel. 0257/285804 int. 15, Adina Botea et par fax 0257/214454, pour OP ou les quittances acquittées.

ABONAMENTE **la Revista „Studii de Știință și Cultură” pe anul 2019**

Prețul Revistei Studii de Știință și Cultură este de 49 lei/buc., în euro un număr costă 11 euro, iar în dolari un număr costă 15 dolari, iar abonamentele pentru anul 2019 beneficiază de reducere 25%.

Prețurile abonamentelor anuale pentru România sunt de 164 lei/an, 4 numere.

Cititorii din țară pot opta pentru abonamente în lei, astfel:

- expediind banii în contul Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, deschis la B.C.R. Arad, **RO34RNCB0015028152520236 pentru RON**

- cu plata în numerar, la Casieria Universității de Vest „Vasile Goldiș Arad, B-dul Revoluției Nr.94-96,

Program: Luni-Joi orele 8-11 și 13- 15,30

Vineri orele 8-9 și 11-12,30

Prețurile abonamentelor anuale pentru cititorii din străinătate sunt de 38 euro/an, sau 50 usd/an, 4 numere.

Cititorii din străinătate pot opta pentru abonament, astfel:

- expediind banii în conturile Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, deschise la B.C.R. Arad;

RO07RNCB0015028152520237 pentru EURO

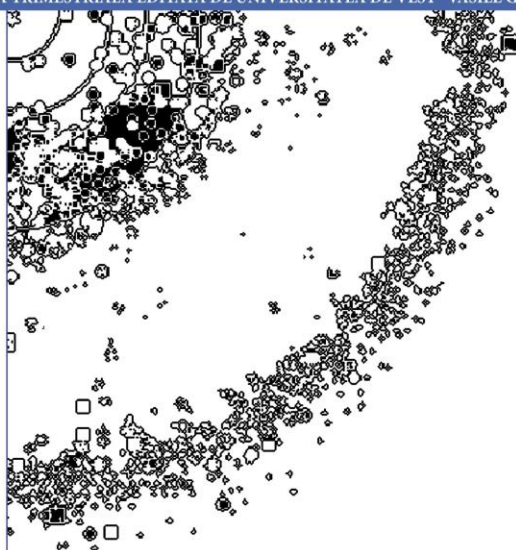
RO77RNCB0015028152520238 pentru USD

ATENȚIE: Trimiteți pe adresa www.revista-studii-uvvg.ro un e-mail de notificare de plată, în care să ne comunicați și adresa de expediție pentru abonamentul plătit, e-mail vasileman7@yahoo.com

Informații suplimentare privind efectuarea abonamentelor se pot obține la tel.0257/285804 int. 15, Adina Botea și prin fax 0257/214454, pentru OP sau chitanțele achitate.

STUDII DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE UNIVERSITATEA DE VEST "VASILE GOLDIȘ" DIN ARAD

Vasile Goldiș
University Press
Arad

Revista universitară de filologie,
cu apariție trimestrială,
„Studii de Știință și Cultură”,
acreditată CNCS, categoria B,
cuprinsă în șase baze de date internaționale,
Vă invită să publicați articole
cu rezultate ale activităților Dvs.
de cercetare științifică din domeniul filologie.

www.revista-studii-uvvg.ro
email: vasileman7@yahoo.com
tel: 0724039978

EINLADUNG

Das Rumänisches Kulturinstitut (ICR) Wien
Philologische Zeitschrift „Studien zur Wissenschaft und Kultur“
West-Universität „Vasile Goldiș“ Arad
Rumänische Akademie Filiale Temeschvar, Institut Banat-Studien „Titu Maiorescu“

LÄDT SIE EIN

Auf Donnerstag, den 28. März 2019, 15 – 17 Uhr
Im: Institut für Romanistik, Philologisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät,
Universität Wien, Raum ROM 14
Spitalgasse 2, Hof 8 (Campus), 1090 Wien
(Mail: Romanistik@univie.ac.at)

Programm:

Vorträge:

Wissensch. Forscherin Dr. Viviana MILIVOIEVICI, „Eugen Todoran, eine markante Persönlichkeit im Banater Kultur- und Universitätsbereich“.

Prof. Schriftsteller Vasile MAN, *Philologische Universitätszeitschrift „Studien zur Wissenschaft und Kultur“ im 15. (ununterbrochenen) Erscheinungsjahr seit 2005-2019*

Bücher - Präsentation:

Viviana POCLID DEHELEAN (MILIVOIEVICI), „*Blau Unendlich*“, zweisprachige rumänisch-deutsche Ausgabe (Edition Gutenberg Univers Arad, 2018, Rumänien), Übersetzung/Vorwort Rudolf WINDISCH.

Vasile MAN, „Eine Hand zum Himmel gestreck“, zweisprachige rumänisch-deutsche Ausgabe (Edition Gutenberg Univers Arad, 2016, Rumänien), Übersetzung/Vorwort Rudolf WINDISCH.

Vorgestellt von: Prof. Dr. Akad. Thede KAHL,
Prof. Dr. Dres. h.c. Rudolf WINDISCH

Neuausgaben:

Viviana MILIVOIEVICI, „*Kulturelle Sequenzen aus dem Banat. Studien und Forschungen*“, Vorwort Thede KAHL, Nachwort Vasile MAN (Edition Gutenberg Univers Arad 2019, Rumänien)

Vasile MAN, „*Das Schicksal der Dichtung – Eine literarische Freundschaft – Berufung und Schicksal.*“ Nachwort Dumitru MIHĂILESCU, „Die Liebe als Thema der universellen Lyrik“ (Edition Gutenberg Univers Arad 2019, Rumänien).

In Vorbereitung:

Vasile MAN, Viviana MILIVOIEVICI, *Monographie – „Studii de cultură și Știință“, eine internationale Zeitschrift für Philologie, wird 15 Jahre nach ihren Erscheinen 2005-2019 fortgesetzt.*
Projekt: *Internationales Kolloquium EUROPA: Zentrum und Rand, grenzüberschreitende Kulturelle Zusammenarbeit*, 8. Wiederholung 16. – 18. Oktober
Ministerium für Forschung und Neuerung, Bukarest, Rumänien

POETISCHES KONZERT, Lektüre der Autoren

Viviana POCLID DEHELEAN
Vasile MAN

WIR FREUEN UNS AUF IHREN BESUCH !

INVITAȚIE

Institutul Cultural Român Viena
 Revista de filologie „Studii de Știință și Cultură”,
 Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad
 Academia Română Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”

VĂ INVITĂ

Joi, 28 martie 2019, orele 15.00-17.00,
 la Institutul de Romanistică Viena, sala ROM 14.

CULTURA, AMBASADOR AL APROPIERII DINTRE OAMENI**În Program:****Conferințe:**

Cercetător științific dr. Viviana MILIVOIEVICI, *Eugen Todoran, personalitate marcantă în spațiul cultural și universitar bănățean*
 Profesor, scriitor Vasile MAN, *Revista universitară de filologie „Studii de Știință și Cultură” în anul al XV-lea de apariție editorială neîntreruptă (2005-2019).*

Lansări de cărți:

Viviana POCLID DEHELEAN (MILIVOIEVICI), *Albastru - Infinit / Blau Unendlich*, ediție bilingvă româno-germană, traducere și prefață de Rudolf WINDISCH, Editura Gutenberg Univers Arad, România, 2018
 Vasile MAN, *O mână întinsă spre cer / Eine Hand zum Himmel gestreckt*, antologie lirică, ediție bilingvă româno-germană, traducere și prefață de Rudolf WINDISCH, Editura Gutenberg Univers Arad, România, 2016.

Prezintă: Acad. prof. univ. dr. Thede KAHL
 Prof. univ. dr. Rudolf WINDISCH

Noutăți editoriale:

Viviana MILIVOIEVICI, *Secvențe culturale din Banat. Studii și cercetări*, cu o Prefață de Thede KAHL și Postfață de Vasile MAN, Editura Gutenberg Univers, Arad, România, 2019
 Vasile MAN, *Destinul Poeziei / O prietenie literară - Vocație și destin*, Postfață, *Iubirea ca temă a liricii universale*, de Dumitru MIHĂILESCU, Editura Gutenberg Univers Arad, România, 2019.

În pregătire:

Vasile MAN, Viviana MILIVOIEVICI, *Monografie - „Studii de Știință și Cultură”, revistă internațională de filologie, la 15 ani de apariție continuă (2005-2019).*
 Proiect, *Colocviul internațional EUROPA: Centru și margine, cooperare culturală transfrontalieră*, Ediția a VIII-a, 16-18 octombriei 2019, Ministerul Cercetării și Inovării București, România

RECITAL POETIC, în lectura autorilor

Viviana POCLID DEHELEAN
 Vasile MAN